

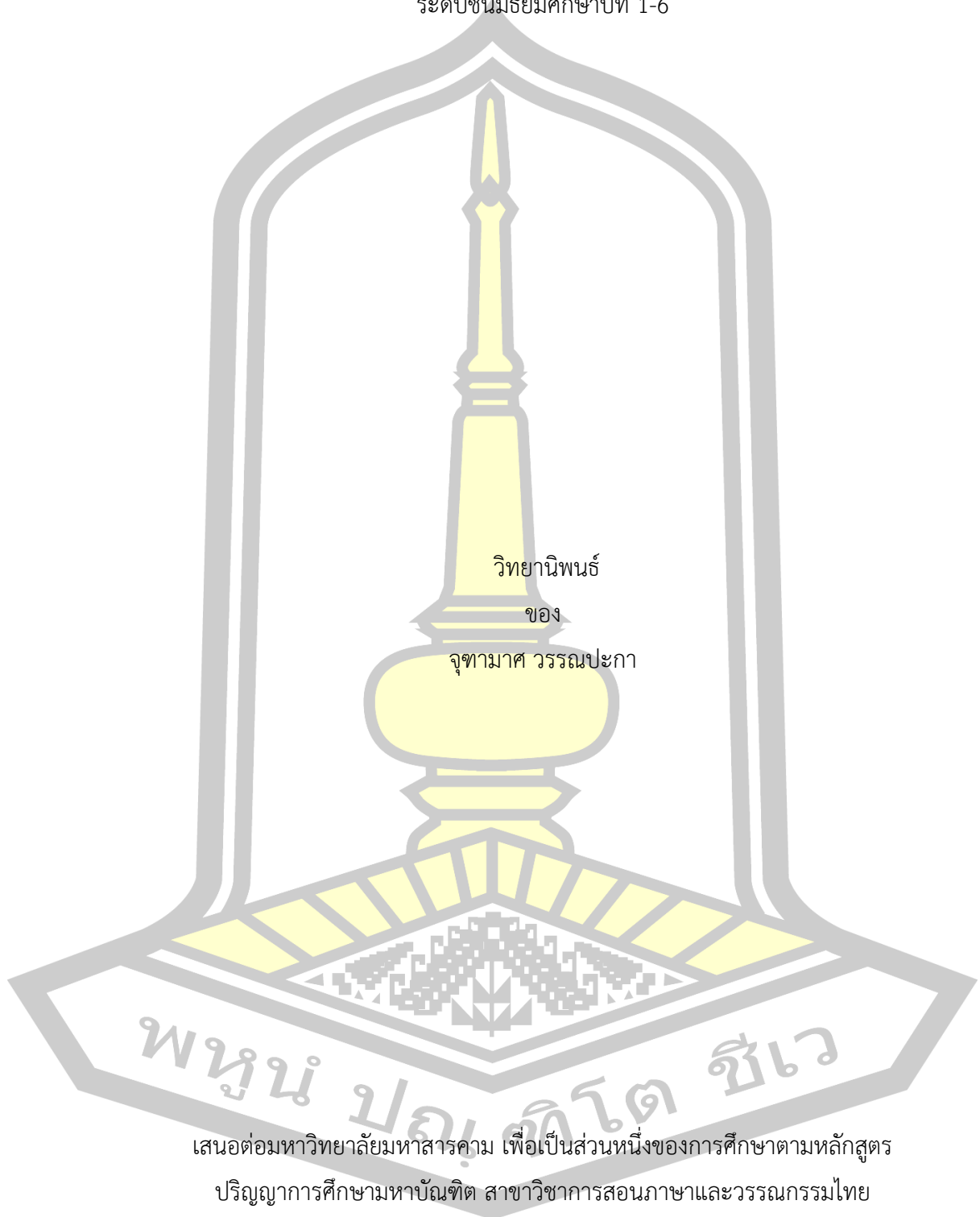
ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย
ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

วิทยานิพนธ์
ของ
จุฬามาศ วรรณปะกา

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย
มิถุนายน 2567

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย
ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

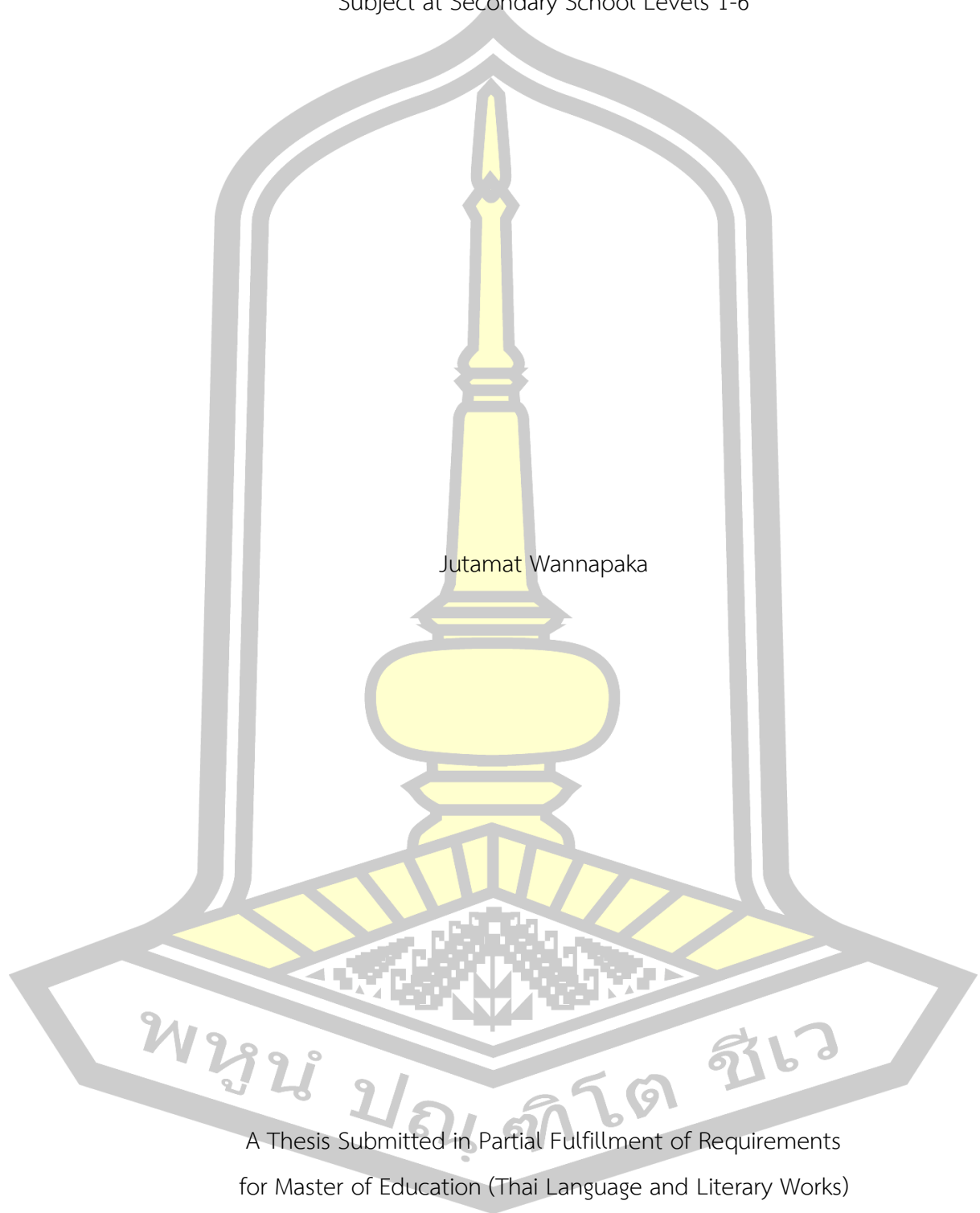

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย

มิถุนายน 2567

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Main Conceptual of External Reading Books for Thai Language
Subject at Secondary School Levels 1-6

Jutamat Wannapaka

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Education (Thai Language and Literary Works)

June 2024

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางสาวจุฑามาศ วรรณปะ
กา แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(อ. ดร. โสภี อุ๋นทะยา)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. สมัย วรรณอุดร)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. ณัฐกฤตา นามมนตรี)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ผศ. ดร. กัลยา กุลสุวรรณ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย ของมหาวิทยาลัย
มหาสารคาม

.....
(รศ. ดร. นิตยา วรรณกิตร์)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

.....
(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6		
ผู้วิจัย	จุฑามาศ วรรณปะภา		
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมัย วรรณอุดร		
ปริญญา	การศึกษามหาบัณฑิต	สาขาวิชา	การสอนภาษาและวรรณกรรมไทย
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2567

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาความคิดสำคัญและสทบทในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ประเภทสารคดี จำนวน 11 เล่ม วิเคราะห์ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพตามกรอบแนวคิดความคิดสำคัญและแนวคิดสทบท

ผลการวิจัยพบว่า ความคิดสำคัญที่ปรากฏในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จำแนกได้ 7 ประเภท ได้แก่ 1) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว 2) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 3) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันการศึกษา 4) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ 5) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม 6) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม และ 7) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย ส่วนการใช้สทบทที่ปรากฏในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จำแนกได้ 6 ประเภท ได้แก่ 1) ลักษณะความเป็นสทบทจาก ตัวบทที่ปรากฏในเพลง 2) ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ 3) ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในวรรณกรรม 4) ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในภาพยนตร์ 5) ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในงานศิลปะ และ 6) ลักษณะ ความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล

คำสำคัญ : หนังสืออ่านนอกเวลา, ความคิดสำคัญ, สทบท

TITLE	Main Conceptual of External Reading Books for Thai Language Subject at Secondary School Levels 1-6		
AUTHOR	Jutamat Wannapaka		
ADVISORS	Assistant Professor Smai Wannaudorn , Ph.D.		
DEGREE	Master of Education	MAJOR	Thai Language and Literary Works
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2024

ABSTRACT

This thesis aims to study the main concepts and intertextuality of 11 non-fiction supplementary reading books for the Thai Language subject for secondary school students in grades 1-6, as outlined in the Basic Education Core Curriculum B.E. 2551 (A.D. 2008). The data was analyzed qualitatively using the main concept and intertextuality frameworks.

The findings reveal that the main concepts in these supplementary reading books for the Thai Language subject for grades 1-6 can be categorized into seven groups: 1) the family unit, 2) the three main pillars: the Nation, Religion, and Monarchy, 3) educational institutions, 4) natural conservation, 5) ethics and morals, 6) culture, tradition, custom, and belief, and 7) Thai identity. Additionally, the instances of intertextuality in these books can be categorized into six types based on their nature: 1) lines from songs, 2) lines from historical narratives, 3) lines from literary works, 4) lines from films, 5) lines from artworks, and 6) lines from utterances.

Keyword : supplementary reading books, main concept, intertextuality

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมัย วรรณอุดร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษาและแนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนเสียสละเวลาในการตรวจแก้ไข ด้วยความเอาใจใส่อย่างละเอียด อีกทั้งยังคอยสร้างแรงกระตุ้นและให้กำลังใจระหว่างการจัดทำวิทยานิพนธ์อย่างต่อเนื่อง จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตากรุณาจากอาจารย์ และขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ด้วยความเคารพรักเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.โสภี อุณหะยา ประธานกรรมการสอบ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐกฤตา นามมนตรี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยา กุลสุวรรณ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำปรึกษา และข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนชี้แนะแนวทางในการแก้ไขจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอขอบพระคุณคณะครู อาจารย์ทุกท่านที่เป็นแบบอย่างให้ศิษย์ เติบโตเป็นบุคคลที่มีกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา คอยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ จนทำให้ศิษย์มีวันนี้ ศิษย์ยังคงระลึกถึงพระคุณของทุกท่านเสมอมา

ขอขอบคุณมิตรภาพจากเพื่อนร่วมรุ่นสาขาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่คอยให้กำลังใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นางสาวชุตินา เผ่าแพทย์ ที่คอยมอบความรัก ความห่วงใย ให้กำลังใจ ให้การช่วยเหลือ และให้คำปรึกษาในยามที่ผู้วิจัยเกิดข้อสงสัยตลอดการทำวิทยานิพนธ์เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ คุณฐิติภูมิ สุวรรณไตรย์ เพื่อนรัก ที่คอยอยู่เคียงข้างและให้กำลังใจ ยินดีรับฟังทุกปัญหา และคอยช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน

ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณ “ครอบครัววรรณปะกา” คุณพ่อพิชิตชัย-คุณแม่ทับทิม วรรณปะกา พี่จรีรัตน์ โพทุมทา และพี่จุฑารัตน์ วรรณปะกา ที่คอยสนับสนุนและให้โอกาส ด้านการศึกษา คอยมอบความรัก ความห่วงใย และให้กำลังใจในการต่อสู้กับปัญหาและอุปสรรคแก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณด้วยความรักยิ่ง

จุฑามาศ วรรณปะกา

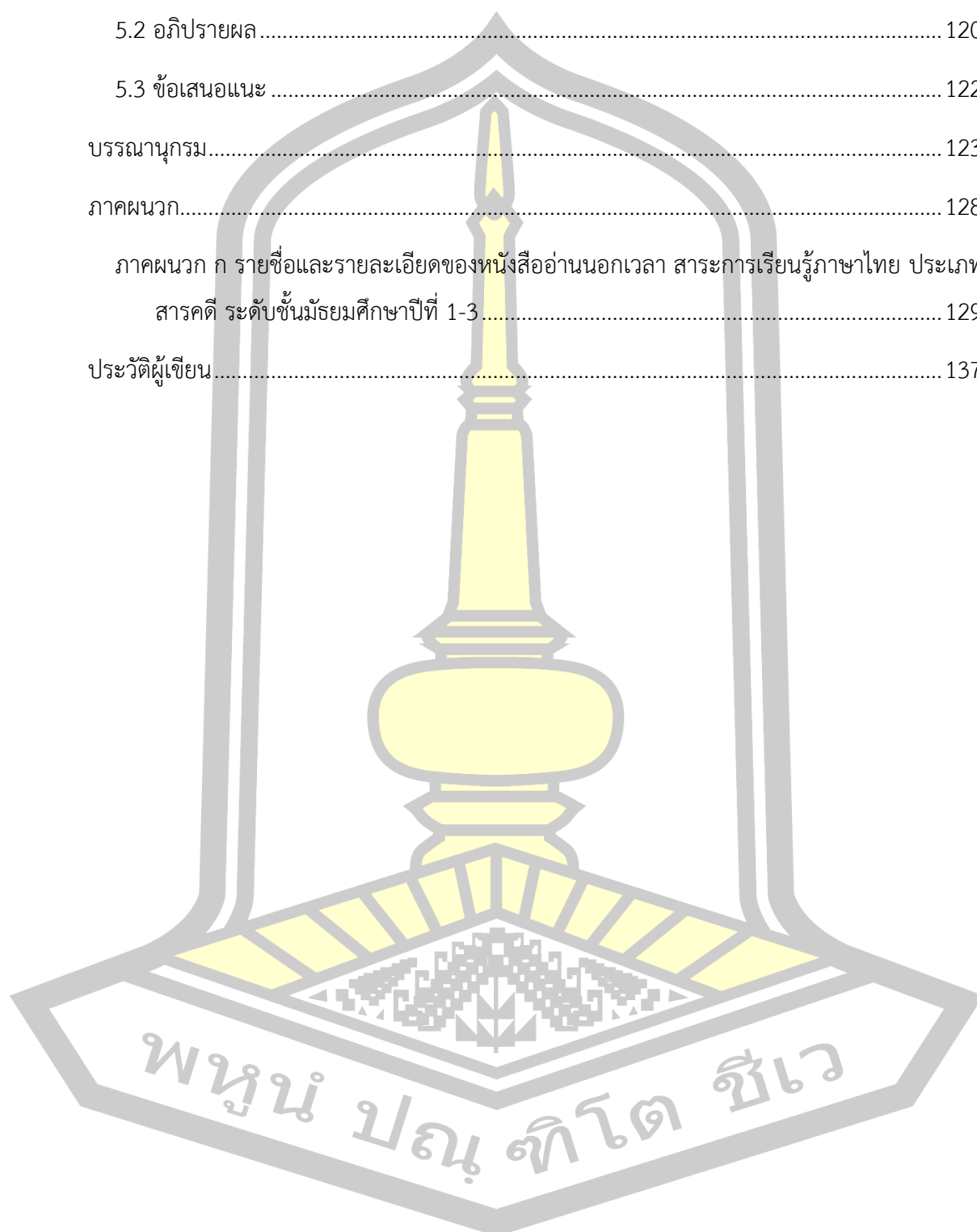
สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญรูปภาพ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ภูมิหลัง.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	5
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย.....	6
1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	8
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	11
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย.....	12
2.1.1 ความหมายของหนังสืออ่านนอกเวลา	13
2.1.2 ความเป็นมาของหนังสืออ่านนอกเวลา.....	14
2.1.3 ความสำคัญและประโยชน์ของหนังสืออ่านนอกเวลา.....	17
2.1.4 การคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา.....	19
2.1.5 กิจกรรมส่งเสริมการอ่านโดยใช้หนังสืออ่านนอกเวลา	22

2.1.6 หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษา.....	26
2.2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสารคดี.....	30
2.2.1 ความหมายของงานเขียนประเภทสารคดี.....	30
2.2.2 ประเภทของงานเขียนประเภทสารคดี.....	31
2.2.3 จุดมุ่งหมายและหลักการประเมินคุณค่าสารคดี.....	34
2.3 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	36
2.3.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดสำคัญ.....	36
2.3.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสหบท (Intertextuality).....	37
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	39
2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย.....	40
2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสหบท.....	43
บทที่ 3 ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6.....	45
3.1 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว.....	45
3.1.1 ความรักความห่วงใยของคนในครอบครัว.....	45
3.1.2 บทบาทหน้าที่ของบิดามารดา.....	48
3.1.3 บทบาทหน้าที่ของบุตร.....	51
3.2 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์.....	53
3.3 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันการศึกษา.....	56
3.3.1 ความสำคัญของการศึกษา.....	57
3.3.2 การใฝ่เรียนรู้.....	59
3.3.3 ความเพียรพยายามในการพัฒนาตนเอง.....	62
3.4 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ.....	64
3.4.1 คุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	64

3.4.2 การรู้จักและเข้าใจในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	67
3.4.3 การบุกรุกและการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.....	68
3.5 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม.....	71
3.5.1 การสร้างสันติภาพ.....	71
3.5.2 การมีจิตสาธารณะ.....	73
3.5.3 ความซื่อสัตย์สุจริต.....	75
3.5.4 ความมีระเบียบวินัย.....	78
3.5.5 ความกตัญญู.....	81
3.5.6 ความพอเพียง.....	83
3.5.7 ความมุ่งมั่นในการทำงาน.....	84
3.6 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม.....	86
3.6.1 วัฒนธรรมประเพณีทางศาสนา.....	87
3.6.2 วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น.....	90
3.6.3 วัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิต.....	92
3.6.4 ภูมิปัญญา.....	94
3.7 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย.....	96
บทที่ 4 สหบทในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6.....	100
4.1 ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในเพลง.....	100
4.2 ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์.....	102
4.3 ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในวรรณกรรม.....	106
4.4 ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในภาพยนตร์.....	108
4.5 ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในงานศิลปะ.....	110
4.6 ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล.....	114
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	119

5.1 สรุปผลการศึกษา	119
5.2 อภิปรายผล	120
5.3 ข้อเสนอแนะ	122
บรรณานุกรม	123
ภาคผนวก	128
ภาคผนวก ก รายชื่อและรายละเอียดของหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภท สารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3	129
ประวัติผู้เขียน	137

สารบัญตาราง

หน้า

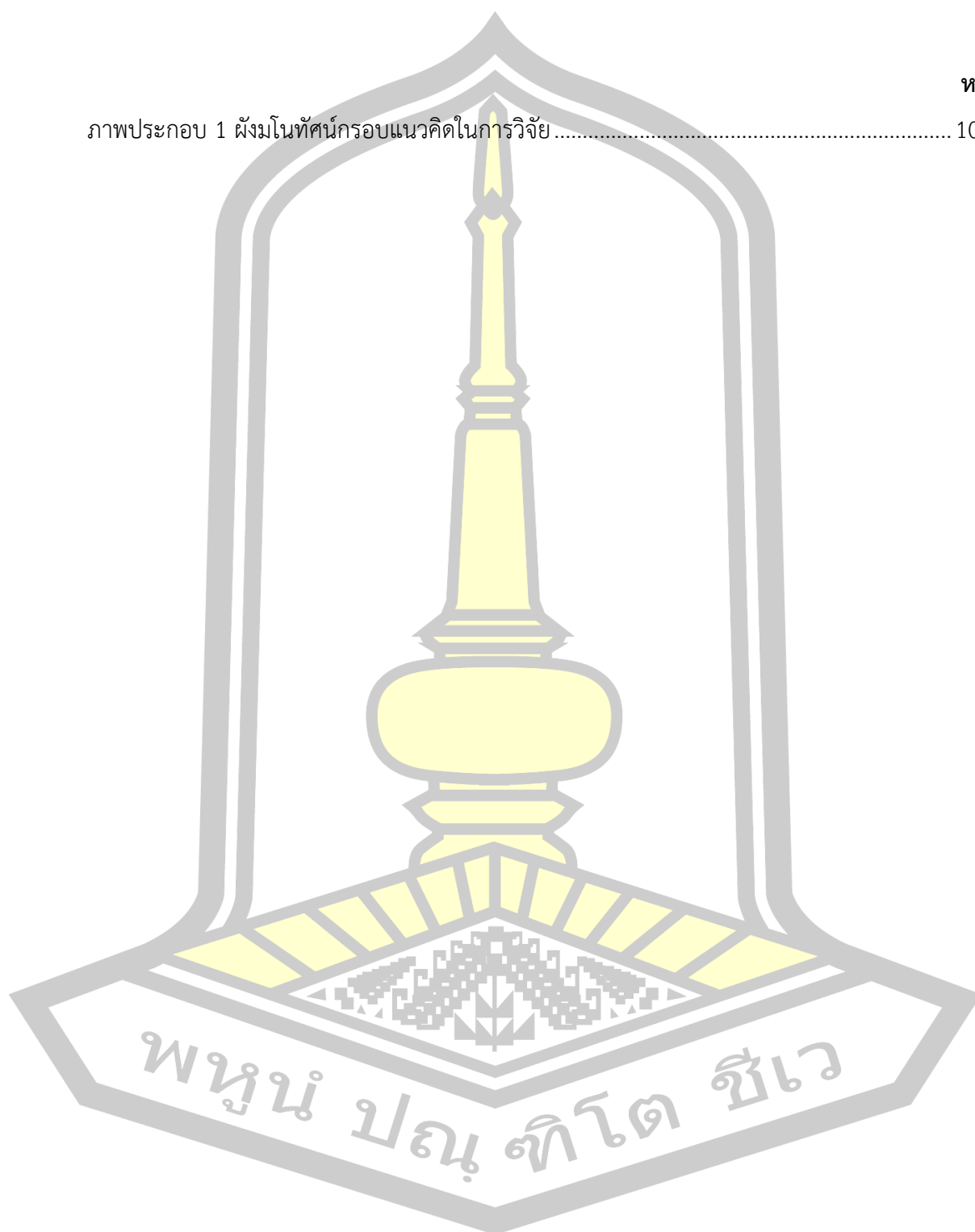
ตาราง 1 รายชื่อหนังสืออ่านนอกเวลา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา.....	5
ตาราง 2 รายชื่อหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3	27
ตาราง 3 รายชื่อหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6	27

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพประกอบ 1 ผังมโนทัศน์กรอบแนวคิดในการวิจัย	10
---	----

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

วรรณกรรมเปรียบเสมือนโลกแห่งการเรียนรู้เรื่องภาษาสำหรับเด็กและเยาวชน โดยมีเนื้อหาสาระที่ให้ความรู้ คติสอนใจที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต มีส่วนช่วยในการเสริมสร้างพัฒนาการทางภาษา อารมณ์ ความคิด และสติปัญญา ดังที่ กล่อมจิตต์ พลายเวช (2527 : 2) กล่าวว่า โดยทั่วไปเด็กที่กำลังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนนั้น หนังสือมีบทบาทสำคัญมาก เพราะหนังสือเป็นสื่อการเรียนรู้ที่มีศักยภาพสูง ในทหระณะของหลักสูตร เป็นมวลประสบกการณชีวิต ซึ่งมีจุดหมายที่จะพัฒนาเด็กให้เป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนและชาติเท่านั้น หนังสือยังเป็นเครื่องสะท้อนของสังคมนั้น ๆ สะท้อนรูปแบบให้เห็นการกระทำ ข้อควรปฏิบัติ กฎเกณฑ์ ศีลธรรม จรรยา มารยาท รวมถึงแบบแผนการปกครอง เด็กจะค่อย ๆ เรียนรู้ เลียนแบบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมกำหนดขึ้น สะสมไปทีละเล็กทีละน้อยเรื่อย ๆ ไป จนยึดเป็นแนวปฏิบัติเมื่อเขาเจริญวัยขึ้น

นอกจากนี้ นิตยา วรรณกิตร์ (2559 : 23-25) ได้แสดงทหระณะเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของวรรณกรรมสำหรับเด็ก ซึ่งสามารถสรุปคุณค่าและความสำคัญของวรรณกรรมสำหรับเด็ก โดยจำแนกได้ 3 ด้าน คือ ด้านที่หนึ่ง ความสำคัญต่อตัวเด็ก วรรณกรรมช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางภาษา อารมณ์ ความคิด และสติปัญญา และวรรณกรรมช่วยพัฒนาบุคลิกภาพ ด้านที่ 2 ความสำคัญต่อบิดา มารดา ผู้ปกครอง ครู และสถานศึกษา กล่าวคือ วรรณกรรมสำหรับเด็กเป็นเสมือนครูคนหนึ่งที่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับเด็กได้ และด้านที่ 3 ความสำคัญต่อสังคม กล่าวคือ คุณสมบัติเบื้องต้นของวรรณกรรมคือ เป็นสิ่งที่สอนให้รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น และมีความรู้ความเข้าใจสภาพสังคม

การกำหนดให้ผู้เรียนอ่านหนังสือที่มีความเหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชนนั้น ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแคในหนังสือเรียนภาษาไทยเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะยังมีหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชนหลากหลายประเภทที่มีเนื้อหาเหมาะสมและมีความสร้างสรรค์ เช่น วรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน หนังสืออ่านนอกเวลา เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสืออ่านนอกเวลา เป็นกลุ่มหนังสือที่ให้ความรู้ มีสารประโยชน์ที่ช่วยพัฒนาทักษะการอ่านของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี รวมไปถึงปรากฏคติสอนใจที่หลากหลาย ซึ่งมีส่วนช่วยในการปลูกฝังและหล่อหลอมให้ผู้เรียนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต ดังที่สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ (2560 : 2) ได้เผยแพร่กำหนดแนวการปฏิบัติของกระทรวงศึกษาธิการ เกี่ยวกับการใช้และการควบคุมการใช้หนังสือสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยประกาศให้สถานศึกษานำหนังสือเสริมประสบการณ์ ซึ่งประกอบไปด้วย หนังสืออ่านนอกเวลา หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสืออุเทศ และ

หนังสือส่งเสริมการอ่าน โดยอนุญาตให้ครูผู้สอนนำหนังสือดังกล่าวไปจัดการเรียนการสอนจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ตามบทเรียนที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระวิชาการเรียนรู้นั้น ๆ

หนังสืออ่านนอกเวลา จึงมีส่วนสำคัญในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาภาษาไทย ดังที่สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ (2560 : 2) ได้อธิบายว่า หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้เป็นหนังสือที่ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่ง ตามหลักสูตรนอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้อ่านนอกเวลาเรียน โดยถือว่ากิจกรรมการเรียนเกี่ยวกับหนังสือนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนตามหลักสูตร คำกล่าวข้างต้นที่กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นว่า หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่มีรูปแบบการเขียนหลากหลายประเภท มีความคิดสำคัญหรือแก่นสาระสำคัญที่มุ่งเน้นให้นักเรียนมีนิสัยรักการอ่าน เป็นหนังสือที่มีสาระความรู้ ความเพลิดเพลิน ส่งเสริมจินตนาการ มีเนื้อหาที่ดีและสร้างสรรค์ ส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เช่น ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัวในเรื่อง เส้นเลือดสีขาว ของณิชากรีย์ ซึ่งเนื้อหาของหนังสืออ่านนอกเวลา ได้ถ่ายทอดเรื่องราวความรักความห่วงใยของคนในครอบครัว โดยผู้เขียนได้ถ่ายทอดเรื่องราวของผู้เขียนที่เคยป่วยด้วยโรคมะเร็งเม็ดเลือดขาว เธอต้องใช้พลังกายพลังใจของตนเอง รวมไปถึงมีกำลังใจอันสำคัญจากพ่อแม่ ครอบครัว มิตรสหาย รวมไปถึงผู้คนรอบตัวในการต่อสู้กับโรคร้าย ดังตัวอย่างข้อความที่ว่า

ฉันรู้สึกดีและเห็นถึงความรักที่พ่อแม่มีต่อฉัน ฉันคิดว่าเป็นส่วนสำคัญมากเลยที่จะทำให้ฉันมีกำลังใจ ตอนกลางวันอยู่ในห้องคนเดียวก็ห่อเหี่ยวใจ พอตกเย็นพ่อแม่และน้องกลับบ้านฉันจะสดชื่น ไม่อยากให้ตัวเองเป็นแบบนี้เลย แต่คงจะเป็นแค่ช่วงให้ยาเท่านั้นแหละ เพราะให้ยาเสร็จคุณหมอก็คงจะให้ไปอยู่บ้านคุณยายตอนกลางวันได้เหมือนเดิม จิตใจฉันคงจะดีกว่านี้

(ณิชากรีย์. 2561: 65)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวความรักที่พ่อแม่มีต่อเธอในขณะที่เธอเจ็บป่วย ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า “ฉันรู้สึกดีและเห็นถึงความรักที่พ่อแม่มีต่อฉัน ฉันคิดว่าเป็นส่วนสำคัญมากเลยที่จะทำให้ฉันมีกำลังใจ” ความคิดสำคัญข้างต้นจึงสื่อให้เห็นว่า ความรัก ความหวัง และกำลังใจ จึงเป็นพลังอันแข็งแกร่งของมนุษย์ ยิ่งเป็นความรักและกำลังใจที่มาจากครอบครัวแล้วนั้นก็ยิ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่คนในครอบครัวควรหมั่นสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน โดยการให้ความรัก ความเอาใจใส่ซึ่งกันและกันในทุก ๆ วัน ด้วยพลังใจอันแข็งแกร่งยอมทำให้จิตใจและร่างกายของเด็กสามารถเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดี สามารถฝ่าฝืนต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ทั้งปัญหาความทุกข์กาย ทุกข์ใจ หรือแม้กระทั่งโรคร้ายต่าง ๆ ไปได้ด้วยดี

นอกจากนี้หนังสืออ่านนอกเวลายังมีเนื้อหาที่ให้ข้อคิดคติสอนใจ ซึ่งมีส่วนช่วยในการปลูกฝังและหล่อหลอมให้ผู้เรียนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต เช่น ความคิดสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม ด้านการสร้างสันติภาพและความสงบสุข ได้ถูกถ่ายทอดผ่านหนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง

แว้งที่รัก ซึ่งเป็นหนังสือที่ถ่ายทอดเรื่องราวความรัก ความเข้าใจกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในอำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส ดังตัวอย่างข้อความว่า

หลั่นสินยัมให้เพื่อนทั้งสองคน น้อยและมามูเข้าใจดีว่า ที่เขาไม่ได้เอ่ยปากชวนมามูให้มารับประทานก๋วยเตี๋ยวด้วย ก็เพราะเขาเป็นเด็กจีน คนจีนกับหมูนั่นใกล้กันมากเสียยิ่งกว่าคนไทยกับหมู ถึงที่แว้งไม่มีใครเลี้ยงหมูและไม่มีใครขายหมูเด็ก ๆ ก็เข้าใจดีถึงความแตกต่างกันเรื่องนี้ และความต่างนั้นก็ไม่ได้กีดกันการเป็นมิตรที่ดีของกันและกันแม้แต่น้อย

(ชบาบาน, 2560: 87-88)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวการอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเข้าใจซึ่งกันและกันของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในอำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นความคิดสำคัญของเรื่อง แว้งที่รัก ดังข้อความว่า “ถึงที่แว้งไม่มีใครเลี้ยงหมูและไม่มีใครขายหมู เด็ก ๆ ก็เข้าใจดีถึงความแตกต่างกันเรื่องนี้ และความต่างนั้นก็ไม่ได้กีดกันการเป็นมิตรที่ดีของกันและกันแม้แต่น้อย ” หากผู้คนเรียนรู้ เข้าใจ และเคารพในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ให้ความรักช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สันติภาพและความสุขสงบก็จะเกิดขึ้นในสังคม

ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 แสดงให้เห็นถึงความหมายของชุดความคิดหรือความคิดสำคัญ ที่ใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารสารัตถะที่สำคัญ หรือสาระสำคัญของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยชุดความคิดเหล่านั้นมีเนื้อหาที่เหมาะสมและสร้างสรรค์ ซึ่งมีส่วนช่วยในการปลูกฝังและหล่อหลอมให้ผู้อ่านมีพฤติกรรมที่ดีงาม และข้อสำคัญอีกหนึ่งประการคือ กลวิธีในการถ่ายทอดความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา มักปรากฏการประกอบสร้างขึ้นจากตัวบทอื่น ๆ โดยการที่ ผู้แต่งมีการใช้ลักษณะความเป็นสหพทจากการหยิบยืมตัวบทในวรรณกรรม ดังที่ อีรา สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา (2548) ที่ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาสัมพันธ์สหพทหรือสหพทว่า ผู้อ่านต้องพึงเข้าใจว่าตัวบทวรรณกรรมเป็นตัวบทที่ส่วนผสมทุกอย่างล้วนมีนัย อาจปรากฏได้หลายลักษณะ เช่น การเขียนเลียนแบบ การอ้างถึง การอธิบายความ การอ้างอิง การให้แหล่งที่มาการล้อเลียน การพูดพาดพิงหรือพูดเป็นนัย การปรับเปลี่ยน การสร้างคำ ภาพ หรือข้อเขียนใหม่อีกชุดหนึ่ง ผลงานที่มีลักษณะสัมพันธ์แบบนี้แสดงให้เห็นว่าส่วนที่เป็นการหยิบยืมมีความสำคัญ และเป็นกฎเกณฑ์ที่ผู้ประพันธ์เลือกใช้ นับเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์ ซึ่งการใช้กลวิธีทางสหพทจะช่วยให้ผู้อ่านเห็นว่า สหพททำหน้าที่อย่างไรในฐานะเป็นเครื่องมือในการนำเสนอความคิดสำคัญชุดต่าง ๆ เช่น ลักษณะความเป็นสหพทจากตัวบทที่ปรากฏในวรรณกรรม ถูกถ่ายทอดผ่านหนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง แว้งที่รัก ซึ่งในหนังสืออ่านนอกเวลาปรากฏการใช้ลักษณะความเป็นสหพท จากตัวบทที่เป็นวรรณกรรมเรื่อง หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ ดังตัวอย่างข้อความว่า

อำเภอวังไม่มีสถานที่หรืออะไรให้เด็กเถลไถล เลิกเรียนแล้วจึงชวนกันกลับบ้าน พี่แหมกับน้อยนั้นต้องช่วยพ่อแม่ทำงานบ้านเป็นประจำทุกวัน เพราะพ่อแม่กำลังสร้างฐานะให้มั่นคง จึงมีงานมาก เพลงในหนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ อีกบทช่างตรงกับชีวิตสันโดษของเด็กนักเรียนที่โรงเรียนแวงอย่างเธอเสียจริง ๆ และน้อยก็ซาบซึ้งใจไม่มีวันจืดจางว่า ทั้งหนังสือเรียน คุณครู โรงเรียน และพ่อแม่ ต่างช่วยกันอบรมบ่มนิสัยลูกหลานให้รู้จักหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ เหมือนที่เธอท่องได้ขึ้นใจว่า

เราต้องตื่น	ขึ้นล้างหน้า	เวลาเช้า
ฟันผมเผ้า	พึงชำระ	ให้สะอาด
เราจงทำ	หน้าที่	กระวีกระวาด
ไม่ต้องคาด	คั่นเตือน	เรื่องเรือนชาน
แล้วรีบไป	ให้ทัน	โรงเรียนเช้า
เลิกแล้วเรา	บ่ายหน้า	มุ่งมาบ้าน
ช่วยพ่อแม่	เก็บงำ	และทำงาน
ว่างก็อ่าน	คัดเขียน	เล่าเรียนเออ

(ชบาบาน, 2560: 71)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่เป็นวรรณกรรม โดยการกล่าวถึงวรรณกรรมที่เป็นหนังสือแบบเรียน ได้แก่ “หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่” ซึ่งผู้แต่งใช้การกล่าวถึงสหบทจากตัวบทที่เป็นวรรณกรรมดังกล่าว เพราะวรรณกรรมมีเนื้อหาที่สร้างสรรค์ มีหน้าที่และเนื้อหาในการอบรมสั่งสอน หรือให้ข้อคิดคติสอนใจแก่ผู้อ่าน

จะเห็นได้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลาถ่ายทอดความคิดสำคัญอย่างหลากหลาย ซึ่งเป็นหนังสือที่มีสาระความรู้ ความเพลิดเพลิน ส่งเสริมจินตนาการ มีเนื้อหาที่ดีและสร้างสรรค์ ส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้แก่ผู้อ่าน ขณะเดียวกัน การสื่อสารความคิดสำคัญดังกล่าวมีการใช้กลวิธีทางภาษา ในด้านการกล่าวถึงตัวบทอื่นที่มีมาแล้วก่อนหน้า หรือที่เรียกว่า “สหบท” การศึกษาสหบทจึงเป็นอีกมุมมองหนึ่งในการมองงานวรรณกรรม ที่ให้ความสำคัญกับผู้อ่านมากกว่าผู้สร้างสรรค์งาน เพราะการมองงานวรรณกรรมในลักษณะความเป็นสหบท ช่วยให้ผู้อ่านสามารถตีความหรือแปลความจากตัวบทต่าง ๆ ได้ลึกซึ้งและละเอียดมากยิ่งขึ้น และรวมไปถึงเข้าใจสิ่งที่ผู้เขียนต้องการสื่อสาร ผ่านการเข้าใจความหมายของตัวบทที่ผู้เขียนได้อ้างถึงหรือหยิบยืมมา การศึกษาถึงความเป็นสหบทจึงช่วยเพิ่มมุมมองความคิดให้หลากหลายมากยิ่งขึ้น

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ปรากฏการใช้แนวคิดความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ส่วนมากพบว่ามีการศึกษาเนื้อหาและคุณค่าของหนังสือในด้าน คุณธรรม จริยธรรม จิตสาธารณะ ค่านิยม และโลกทัศน์ในหนังสืออ่านนอกเวลา นอกจากนี้ยังมีการศึกษาการใช้หนังสืออ่านนอกเวลาในการจัดการเรียนการสอน และขอบเขตของการศึกษามี

การศึกษาแบบจำกัดขอบเขต เช่น ระดับชั้น ประเภทงานเขียน เป็นต้น ไม่ได้ครอบคลุมหนังสืออ่านนอกเวลาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ทุกเล่ม นอกจากนี้ยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่ใช้แนวคิดทฤษฎีเรื่อง สหบท ในการศึกษาหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา “ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6” โดยใช้แนวคิดความคิดสำคัญและแนวคิดสหบท ในการศึกษาความคิดสำคัญ ในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 เพื่อจะได้ทราบความคิดสำคัญของหนังสืออ่านนอกเวลาได้ชัดเจน สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอน โรงเรียน หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการจัดการเรียนการสอน ในด้านการกำหนดหรือแนะนำหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทยให้นักเรียนได้อย่างเหมาะสม

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6
2. เพื่อวิเคราะห์สหบทในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

งานวิจัยเรื่อง ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยในการศึกษาค้นคว้า ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยโดยได้ทำการศึกษาจากตัวบท (Text) ได้แก่ หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกาศให้สถานศึกษานำหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทยมาใช้ในสถานศึกษา โดยเริ่มประกาศใช้ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2554 (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ, 2560: 1) โดยได้กำหนดหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ซึ่งมีจำนวน 11 เล่ม ดังนี้

ตาราง 1 รายชื่อหนังสืออ่านนอกเวลา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา

ลำดับ	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง	ปีที่พิมพ์	ระดับชั้น
1.	ขนมแม่เอ๊ย	ส.พลายน้อย	2554	ม.1-3
2.	ช ช้าง กับ ค คน	ศรัณย์ ทองปาน	2554	ม.1-3
3.	เด็กแนว	อาร์ม ตั้งนิรันดร	2554	ม.1-3
4.	เส้นเลือดสีขาว	ณัชชาธิ์	2561	ม.1-3
5.	อัลเฟรด โนเบล	สิทธา พินิจกุล	2554	ม.1-3

ตาราง 1 รายชื่อหนังสืออ่านนอกเวลา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง	ปีที่พิมพ์	ระดับชั้น
6.	ฉาญปุณ	ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช	2544	ม.4-6
7.	ชีวิตทง	ภาณุมาศ ภูมิถาวร	2552	ม.4-6
8.	พ่อ : พระยาอนุมานราชธน	สมศรี สุกมณีนันท์	2560	ม.4-6
9.	มิตรภาพต่างสายพันธุ์	ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ	2547	ม.4-6
10.	แว้งที่รัก	ชบาบาน	2554	ม.4-6
11.	สองแขนที่กอดโลก	วินทร์ เลียววาริณ	2561	ม.4-6

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยกำหนดวิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. ขั้นสำรวจและรวบรวมข้อมูล

1.1 ทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้สำรวจและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสืออ่านนอกเวลา สารคดี แนวคิดความคิดสำคัญ แนวคิดสหบท เพื่อกำหนดกรอบและแนวทางในการวิจัย

1.2 กำหนดกลุ่มข้อมูล

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทยพบว่า สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกาศให้สถานศึกษานำหนังสืออ่านนอกเวลาภาษาไทย ซึ่งเริ่มประกาศใช้ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2528 ครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2544 และครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2554 โดยอนุญาตให้ครูผู้สอนนำหนังสือดังกล่าวไปจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ตามบทเรียนที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระวิชาการเรียนรู้นั้น ๆ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ, 2560: 1) จึงอาจกล่าวได้ว่า ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา เพื่อนำไปใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพิ่มเติมจากเดิมที่ใช้เฉพาะหนังสือแบบเรียนรายวิชาต่าง ๆ

เนื้อหาและวัตถุประสงค์ของหนังสืออ่านนอกเวลาที่ถูกคัดเลือก และประกาศให้ครูผู้สอนนำหนังสือดังกล่าวไปจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ตามบทเรียนที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาต่าง ๆ จึงน่าจะมีความสอดคล้องต่อหลักสูตรและการวางนโยบายในการพัฒนาการศึกษาและพัฒนาประเทศของรัฐ และอาจส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอน การผลิต และการคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา ซึ่งเป็นสื่อการเรียนการสอน

ด้านตัวบทของหนังสืออ่านนอกเวลาพบว่า หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ในแต่ละระดับชั้น มีเนื้อหาและคุณค่าในด้านการให้ความรู้ ความจริง ความน่าเชื่อถือ อีกทั้งยังเอื้อต่อการนำเสนอความคิดสำคัญไปสู่ผู้เรียน ผู้เรียนจึงซึมซับความคิดสำคัญที่สื่อผ่านหนังสืออ่านนอกเวลาเหล่านั้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงนำหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มาเป็นข้อมูลในการวิจัย ซึ่งประกอบไปด้วยหนังสืออ่านนอกเวลา จำนวน 11 เล่ม

1.3 รวบรวมหนังสืออ่านนอกเวลา

ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากตัวบท (text) ได้แก่ หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ที่รวบรวมไว้ในห้องสมุดต่าง ๆ ได้แก่ ห้องสมุดโรงเรียน สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามที่กำหนดไว้ โดยเลือกศึกษาตัวบทหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 11 เล่ม

1.4 รวบรวมแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย
- ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสารคดี
- ความคิดสำคัญ (Theme)
- สหบท (Intertextuality)

1.5 รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสหบท

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ รวมไปถึงใช้แนวคิดความคิดสำคัญและแนวคิดสหบท ในการศึกษาและวิเคราะห์ตัวบทหนังสืออ่านนอกเวลา โดยมีขั้นตอนและรายละเอียดในการวิเคราะห์ ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์ตัวบท ได้แก่ หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยจำแนกเป็นการวิเคราะห์ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลาและการวิเคราะห์สหบทในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 วิเคราะห์ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา

การวิเคราะห์ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จำนวน 11 เล่ม โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิด แนวคิดสำคัญ (Theme) ของคณาจารย์คณะ

อักษรศาสตร์ (2550) และแนวคิดของวีรวัฒน์ อินทรพร (2561) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมกรอบแนวทางในการศึกษา จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้จำแนกประเด็นในการวิเคราะห์ ดังนี้

- ความคิดสำคัญหลักในหนังสืออ่านนอกเวลา
- ความคิดสำคัญรองในหนังสืออ่านนอกเวลา

2.1.2 วิเคราะห์สทบทในหนังสืออ่านนอกเวลา

ผู้วิจัยจะวิเคราะห์สทบทในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จำนวน 11 เล่ม โดยประยุกต์ใช้แนวคิดสทบท ตามแนวคิดของ ฉัตรชัย สุขุม (2553: 102-103) ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์สทบทหนังสืออ่านนอกเวลา โดยการจำแนกตามการวิเคราะห์ลักษณะการสร้างความเป็นสทบทจากการกล่าวถึงตัวบทอื่นได้ 6 ประเภท ได้แก่

- ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในเพลง
- ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์
- ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในวรรณกรรม
- ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในภาพยนตร์
- ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในงานศิลปะ
- ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล

3. เรียบเรียงและรายงานผลการวิจัย โดยเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Description)

4. สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. แนวคิดความคิดสำคัญ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาและวิเคราะห์ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 โดยได้นำแนวคิด ความคิดสำคัญ (Theme) ตามแนวคิดของ คณาจารย์คณะอักษรศาสตร์ (2550) ประยุกต์ใช้ร่วมกับแนวคิดความคิดสำคัญของ วีรวัฒน์ อินทรพร (2561) เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการวิเคราะห์ตัวบท และเพื่อให้เห็นถึงความคิดสำคัญที่ถ่ายทอดหรือปรากฏในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ทั้งนี้ คณาจารย์คณะอักษรศาสตร์ (2550: 70) แสดงทรรศนะไว้ว่า แนวคิด (Theme) หมายถึง ข้อคิดสำคัญหรือสารที่ได้จากวรรณกรรมหรือวรรณคดี แนวคิดนี้มีบทบาทเป็นแกนหลักของเนื้อเรื่อง และมีอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะโครงเรื่อง ตัวละคร และรายละเอียดต่าง ๆ ภายในเรื่อง เช่นเดียวกับที่ วีรวัฒน์ อินทรพร (2561: 162) อธิบายว่า แนวคิดสำคัญ คือ แก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญของเรื่อง (Theme) คือ สารัตถะสำคัญที่สรุปรวบยอดความคิดสำคัญของเรื่อง ซึ่งอาจเป็นสารสำคัญของเรื่องที่คุณแต่งต้องการนำเสนอไปยังผู้อื่น แก่นเรื่องหรือสารัตถะของเรื่องนี้ ได้มาจากการพิจารณาการกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ผู้แต่งได้เสนอไว้ทั้งเรื่อง โดยมีแก่นเรื่อง

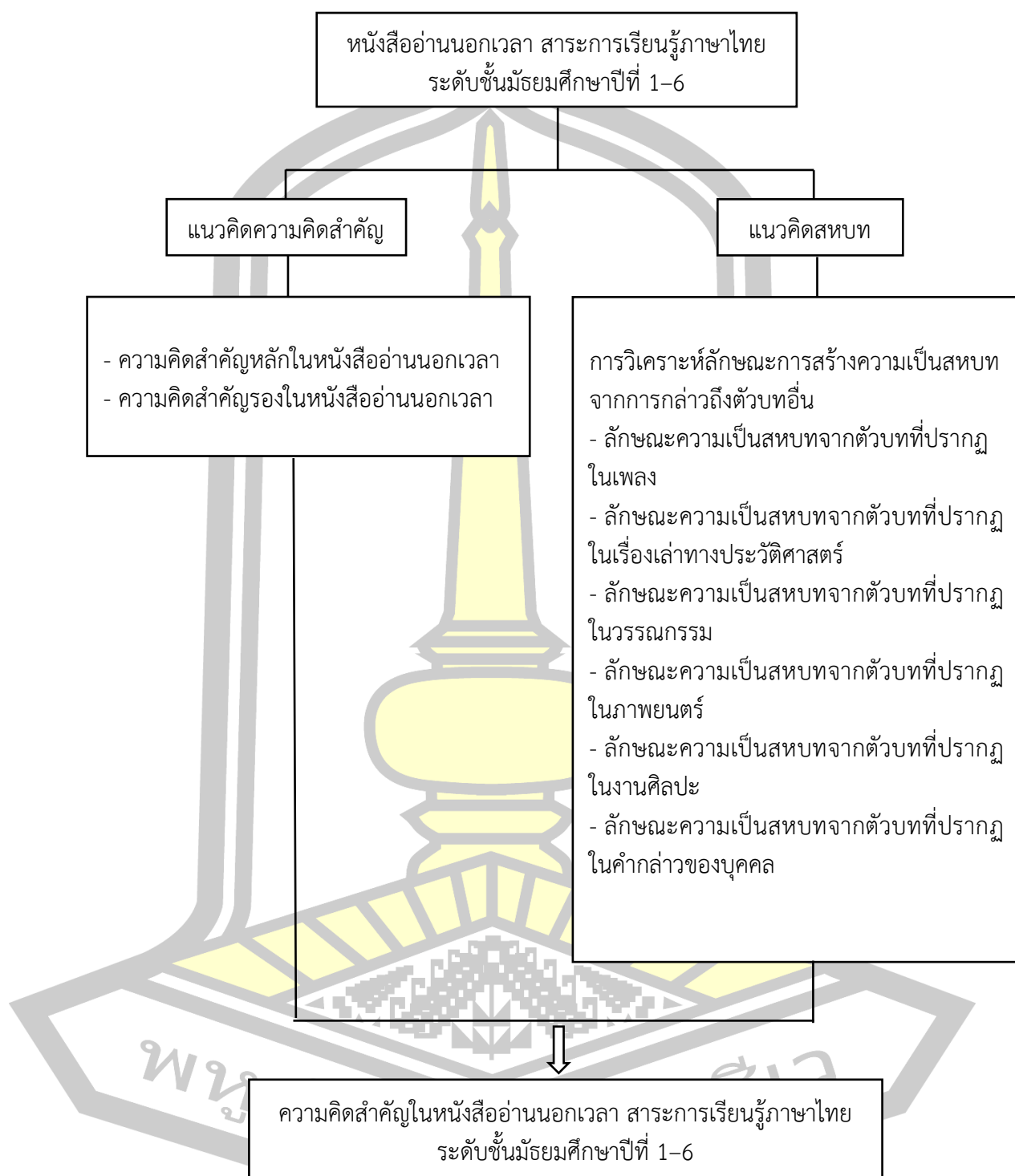
เป็นแกนกลางที่เชื่อมโยงองค์ประกอบทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน ผู้แต่งอาจนำเสนอไว้อย่างชัดเจนจากชื่อเรื่องหรือแทรกไว้ในองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น โครงเรื่อง พฤติกรรมของตัวละคร บทสนทนา บทบรรยาย เป็นต้น

2. แนวคิดสหบท

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์สหบทในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 โดยได้นำแนวคิดของ ฉัตรชัย สุขุม (2553: 102-103) ซึ่งได้อธิบายการศึกษาวรรณกรรมตามแนวคิดสหบทไว้ว่า สหบทเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยเรื่องการเมืองงาน ประพันธ์ เรื่องการประกอบสร้าง ผู้แต่งหน้าทำหน้าที่ในการประกอบสร้าง โดยการหยิบยืมตัวบทต่าง ๆ จากสังคมมาเรียบเรียงใหม่ การศึกษาสหบทจึงเป็นอีกมุมมองหนึ่งในการมองงานวรรณกรรม ที่ให้ความสำคัญกับผู้อ่านมากกว่าผู้สร้างสรรค์งาน การมองงานวรรณกรรมในลักษณะ ความเป็นสหบทช่วยให้ผู้อ่านตีความตัวบทต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง แล้วเข้าใจสิ่งที่ผู้เขียนต้องการสื่อสารผ่านการเข้าใจ ความหมายของตัวบทที่ผู้แต่งได้หยิบยืมมา การศึกษาถึงความเป็นสหบทจึงช่วยเพิ่มมุมมองความคิด และเพิ่มสีสันในการศึกษางานวรรณกรรมร่วมสมัยได้หลากหลายยิ่งขึ้น

จากแนวคิดความคิดสำคัญและแนวคิดสหบทที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์เรื่องความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 สามารถนำมาสร้างเป็นผังมโนทัศน์กรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

ภาพประกอบ 1 ผังมโนทัศน์กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากผังมโนทัศน์กรอบแนวคิดในการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจะนำมาใช้เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาความสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้น

มัธยมศึกษา ปีที่ 1-6 โดยได้นำมาแสดงให้เห็นขั้นตอนอย่างเป็นระบบดังที่กล่าวมาแล้วนั้น กล่าวคือ การศึกษาตัวบท ผู้วิจัยได้ศึกษาตัวบทจากหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภท สารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 โดยใช้แนวคิดความคิดสำคัญและแนวคิดสหพทในการศึกษา และวิเคราะห์เนื้อหาต่าง ๆ จากตัวบท โดยผู้วิจัยศึกษาจากภาษาเขียนที่ปรากฏในหนังสืออ่านนอกเวลาเท่านั้น

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

หนังสืออ่านนอกเวลา หมายถึง วรรณกรรมประเภทสารคดี ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ กำหนดให้เป็นหนังสือที่ใช้ในการเรียนตามหลักสูตรนอกเหนือจากหนังสือเรียน เพื่อใช้อ่านนอกเวลา เรียนสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 โดยถือว่ากิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับหนังสือนี้เป็น ส่วนหนึ่งของการเรียนตามหลักสูตร

ความคิดสำคัญ หมายถึง สารัตถะที่สำคัญ หรือสาระสำคัญที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอมายัง ผู้อื่น โดยแสดงออกผ่านทางภาษา ซึ่งแนวคิดจะมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตและสังคมในยุคสมัยนั้น ๆ ที่ สอดแทรกอยู่ในเรื่องของหนังสืออ่านนอกเวลา ประเภทสารคดี สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1-6

สหพท หมายถึง แนวคิดที่เชื่อว่าการผลิตตัวบท (text) แต่ละครั้งนั้น จะต้องมีตัวบทที่มีมา ก่อนหน้าแล้ว หรือเป็นการพิจารณาว่าตัวบทหนึ่ง ๆ ว่าเป็นความสัมพันธ์กับตัวบทอื่น ๆ มีการเชื่อมโยง ตัวบทต้นทางกับตัวบทปลายทาง ตัวบทที่ปรากฏเป็นเพียงการผลิตซ้ำจากตัวบทอื่น ๆ ที่มีมาก่อนแล้ว จึงถูกนำมาถ่ายทอดในรูปแบบของตัวบทใหม่ โดยอาจจะมีการเน้นย้ำหรือดัดแปลงขึ้นใหม่

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
2. ทำให้ทราบถึงลักษณะการสร้างความเป็นสหพทจากการกล่าวถึงตัวบทอื่น ในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
3. สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอน โรงเรียน หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการจัดการเรียนการสอน ในด้านการกำหนดหรือแนะนำหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทยให้นักเรียนได้ อย่างเหมาะสม

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ผู้วิจัยได้ศึกษา รวบรวม แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยครั้งนี้เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดและแนวทางในการวิจัย โดยผู้วิจัยได้จำแนกประเด็นแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็น 4 ประเด็น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย
 - 2.1.1 ความหมายของหนังสืออ่านนอกเวลา
 - 2.1.2 ความเป็นมาของหนังสืออ่านนอกเวลา
 - 2.1.3 ความสำคัญและประโยชน์ของหนังสืออ่านนอกเวลา
 - 2.1.4 การคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา
 - 2.1.5 กิจกรรมส่งเสริมการอ่านโดยใช้หนังสืออ่านนอกเวลา
 - 2.1.6 หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษา
- 2.2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสารคดี
 - 2.2.1 ความหมายของงานเขียนประเภทสารคดี
 - 2.2.2 ประเภทของงานเขียนประเภทสารคดี
 - 2.2.3 จุดมุ่งหมายและหลักการประเมินคุณค่าสารคดี
- 2.3 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - 2.3.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดความคิดสำคัญ
 - 2.3.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสหบท
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย
 - 2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสหบท

2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ (2560: 2) อธิบายว่า หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้เป็นหนังสือที่ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่ง ตามหลักสูตรนอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้อ่านนอกเวลาเรียน โดยถือว่ากิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับหนังสือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนตามหลักสูตร คำกล่าวข้างต้นที่กล่าวมานั้นแสดงให้เห็นว่า หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่มีรูปแบบการเขียนหลากหลายประเภท มุ่งเน้นให้นักเรียนมีนิสัยรักการอ่าน เป็นหนังสือที่มีสาระความรู้ ความเพลิดเพลิน ส่งเสริมจินตนาการ มีเนื้อหาที่ดีและสร้างสรรค์ ส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

2.1.1 ความหมายของหนังสืออ่านนอกเวลา

การศึกษาในปัจจุบันผู้เรียนมีความจำเป็นต้องแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างกว้างขวาง ทั้งในและนอกห้องเรียน หนังสือจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ทำให้นักเรียนได้รับความรู้ที่เพิ่มพูนมากขึ้น ซึ่งหนังสือสำหรับผู้เรียนนั้นมีหลากหลายประเภท เช่น หนังสือเรียน หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสืออุเทศ หนังสือส่งเสริมการอ่าน หนังสืออ่านนอกเวลา เป็นต้น คำว่า หนังสืออ่านนอกเวลา มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างแพร่หลาย ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2525) ได้ออกคำสั่งเรื่อง การกำหนดหนังสือเรียนสำหรับเลือกใช้ ในโรงเรียนระดับประถมศึกษา ปีการศึกษา 2525 โดยได้ให้ความหมายของหนังสืออ่านนอกเวลา ว่าเป็นหนังสืออ่านประกอบ ซึ่งจัดให้เป็นหนังสือเสริมประสบการณ์อย่างหนึ่งที่กระทรวงศึกษาธิการ อนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนได้ แต่ไม่ได้กำหนดให้เป็นหนังสือเรียน โดยได้กำหนดประเภทของหนังสือเสริม ประสบการณ์ ประเภท ค. ไว้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่ง ตามหลักสูตรนอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้นักเรียนอ่านนอกเวลา เรียน โดยถือว่ากิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับหนังสือนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนตามหลักสูตร

ปริญญญา ฤทธิเจริญ (2526) ได้สรุปความหมายของหนังสืออ่านนอกเวลาไว้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้สำหรับการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่ง ตามหลักสูตรนอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับอ่านนอกเวลาเรียน เพื่อเพิ่มความรู้ ประสบการณ์ และฝึกฝนทักษะการอ่าน

สมร เจนจิระ (2527) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความหมายของหนังสืออ่านนอกเวลาไว้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลาเป็นหนังสืออ่านประกอบประเภทหนึ่ง ซึ่งหมายถึงหนังสือที่กำหนดให้ผู้เรียน อ่านนอกเวลา เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และยังเป็นการสร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้อ่าน มุ่งให้ผู้เรียนค้นคว้าด้วยตนเอง ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น ตามความสามารถและความเร็วที่ตนอ่านได้ และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีนิสัยรักการอ่านหนังสือ สามารถเลือกหนังสืออ่านโดยอาศัยความรู้ ความเพลิดเพลินที่ได้จากการอ่านหนังสืออ่านนอกเวลา เป็นพื้นฐานช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ช่วยสร้างเสริมความเพลิดเพลินให้แก่ ผู้เรียนอีกด้วย

ศิวกร โสวศวนนท์ (2533) ได้สรุปความหมายของหนังสืออ่านนอกเวลาว่า หนังสืออ่านนอกเวลาเป็นหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดให้นักเรียนเลือกอ่านตามความสนใจและความสามารถ ซึ่งเป็นการเรียนด้วยตนเอง มีหลายประเภททั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ทั้งนี้เพื่อส่งเสริม ให้นักเรียนได้ค้นพบความสามารถและความสนใจในการอ่านของตน ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายของหลักสูตรปัจจุบัน

จินตนา ใบกาชุย (2534) กล่าวว่า หนังสืออ่านนอกเวลาจัดเป็นหนังสือส่งเสริม ประสบการณ์ประเภทหนึ่ง คือ เป็นหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ให้ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชา หนึ่งตามหลักสูตรนอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้นักเรียนอ่านนอกเวลา โดยถือว่ากิจกรรม การเรียนรู้เกี่ยวกับหนังสือนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนตามหลักสูตร โรงเรียนจะเลือกหนังสืออ่าน นอกเวลาจากคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง กำหนดหนังสือเรียนสำหรับใช้ในโรงเรียน ซึ่งจะ ประกาศเป็นปี ๆ ไป

นอกจากนี้ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทยกระทรวงศึกษาธิการ (2560) ได้ให้ความหมายของหนังสืออ่านนอกเวลาไว้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้เป็นหนังสือที่ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่ง ตามหลักสูตร นอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้อ่านนอกเวลาเรียน โดยถือว่ากิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับหนังสือนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนตามหลักสูตร

จากการให้ความหมายของหนังสืออ่านนอกเวลา สรุปความได้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดขึ้น เพื่อใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งตามหลักสูตร นอกเหนือจากหนังสือเรียน โดยให้ผู้เรียนได้เลือกอ่านตามความสนใจและความสามารถ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีรูปแบบการเขียนหลากหลายประเภท ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง เนื้อหา มีความสนุกสนานเพลิดเพลิน สร้างความขบขัน ให้ข้อคิด คติเตือนใจ ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ และฝึกฝนทักษะการอ่านให้แก่ผู้เรียน

2.1.2 ความเป็นมาของหนังสืออ่านนอกเวลา

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ (2560) อธิบายถึงความเป็นมาและวัตถุประสงค์ ในการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณา กำหนดรายชื่อหนังสืออ่านนอกเวลา สารการการเรียนรู้ภาษาไทยไว้ว่า การกระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดำเนินการทบทวนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เพื่อพัฒนาสู่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน และกระบวนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ ระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ การศึกษาขั้นพื้นฐาน และกำหนดกลุ่มสาระการเรียนรู้ จำนวน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้กลุ่มหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ในฐานะเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข เป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้ ประสบการณ์ จากแหล่งข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อพัฒนาความรู้ กระบวนการคิดวิเคราะห์ วิจัย และสร้างสรรค์ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ตลอดจนนำไปใช้ในการพัฒนาอาชีพ ให้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังเป็นสื่อแสดงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ด้านวัฒนธรรม ประเพณี สุนทรียภาพ เป็นสมบัติล้ำค่า ควรค่าแก่การเรียนรู้ อนุรักษ์ และสืบสานให้คงอยู่คู่ชาติไทยตลอดไป

จากการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการเรื่อง การจัดการกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ผ่านมา ได้แก่ หลักสูตรพุทธศักราช 2503 หลักสูตรประถมศึกษา และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 หลักสูตรมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง) หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง) กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้และการควบคุมการใช้หนังสือสำหรับนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ที่ วก 419/2522 สัณ ณ วันที่ 11 ตุลาคม 2522 นับตั้งแต่กรมวิชาการ (เดิม) จนกระทั่งปัจจุบันปรับเปลี่ยนตามโครงสร้างใหม่ เป็นสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา เมื่อกรกฎาคม พ.ศ. 2546 โดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกาศให้สถานศึกษานำหนังสืออ่านนอกเวลา

ภาษาไทย ซึ่งเริ่มประกาศใช้ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2528 ครั้งที่ 20 เมื่อ พ.ศ. 2544 และครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2554 หนังสือเสริมประสบการณ์และหนังสืออ่านเพิ่มเติม โดยอนุญาตให้ครูผู้สอนนำหนังสือดังกล่าวไปจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ตามบทเรียนที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระวิชาการเรียนรู้วิชานั้น ๆ

ต่อมาคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2552 ให้การส่งเสริมการอ่านเป็นวาระแห่งชาติ เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยกำหนดให้ วันที่ 2 เมษายน ของทุกปี ซึ่งเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพ ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นวันรักการอ่าน และกำหนดให้ปี 2552-2561 เป็นทศวรรษแห่งการอ่านของประเทศ และปีการศึกษา 2552 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงแต่งตั้งให้คณะกรรมการพิจารณาหารายชื่อหนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทยเพิ่มเติม เพื่อนำไปจัดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

จากการที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดแนวการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ และการควบคุมการใช้หนังสือนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดให้ใช้หนังสือตามประเภทของหนังสือ ดังต่อไปนี้

1. หนังสือเสริมประสบการณ์ แยกประเภท ดังนี้

1.1 หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดให้ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งตามหลักสูตร นอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้นักเรียนอ่านนอกเวลาเรียน โดยถือว่ากิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับหนังสือนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนตามหลักสูตร

1.2 หนังสืออ่านเพิ่มเติม คือ หนังสือที่มีสาระอิงหลักสูตร สำหรับให้นักเรียนอ่านเพื่อศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง ตามความเหมาะสมของวัย และความสามารถในการอ่านของแต่ละบุคคล หนังสือประเภทนี้เคยเรียกว่า หนังสืออ่านประกอบ

1.3 หนังสืออุเทศ คือ หนังสือสำหรับใช้ค้นคว้าอ้างอิงเกี่ยวกับการเรียนการเรียบเรียงหนังสือประเภทนี้เป็นเชิงวิชาการ

1.4 หนังสือส่งเสริมการอ่าน คือ หนังสือที่จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เป็นไปในทางส่งเสริมให้ผู้อ่านเกิดทักษะในการอ่าน และสร้างนิสัยรักการอ่านมากยิ่งขึ้น อาจเป็นหนังสือสารคดี นวนิยาย นิทาน ฯลฯ ที่มีลักษณะไม่ขัดต่อวัฒนธรรม ประเพณี และศีลธรรมอันดีงาม ให้ความรู้ มีคติ มีสาระประโยชน์

นอกจากนี้ สำนักงานสภานโยบายการศึกษาระดับอุดมศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ (2560) ยังได้อธิบายเกณฑ์การพิจารณา หนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทยในด้านเนื้อหา ด้านรูปแบบ และด้านภาษา ไว้ดังนี้

1. มีเนื้อหาช่วยเสริมการเรียนรู้ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ดังนี้

สาระที่ 1 การอ่าน

มาตรฐาน ท 1.1 ใช้กระบวนการอ่านสร้างความรู้และความคิด เพื่อนำไปตัดสินใจแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต และมีนิสัยรักการอ่าน

สาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม

มาตรฐาน ท 5.1 เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมไทย อย่างเห็นคุณค่า และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

2. มีเนื้อหาช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิด สติปัญญา อารมณ์และจิตใจ สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
3. เนื้อหาไม่ขัดต่อคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงของประเทศ
4. เนื้อหาให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมไทย หรือเรื่องเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. มีรูปแบบการแต่งเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง มีลักษณะเป็นบันเทิงคดีหรือสารคดี เป็นเรื่องแต่งหรือเรื่องแปล
6. มีความสั้นยาวของเรื่องเหมาะสมแก่ระยะเวลา 1 ภาคเรียน
7. มีวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจและชวนอ่าน
8. มีความถูกต้องตามหลักการประพันธ์และมีวรรณศิลป์
9. ใช้สำนวนภาษาถูกต้องและเหมาะสม
10. มีความยากง่ายเหมาะสมแก่ระดับชั้นและวัยของผู้เรียน

อนึ่ง การพิจารณาหนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ควรคำนึงถึงค่านิยมหลัก 12 ประการ ดังนี้

1. รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
 2. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์เพื่อส่วนรวม
 3. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์
 4. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน ทั้งทางตรงและทางอ้อม
 5. รักษาวัฒนธรรม ประเพณีไทยอันงดงาม
 6. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน
 7. เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง
 8. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่
 9. มีสติ รู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
 10. รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่ายจำหน่าย และพร้อมที่จะขยายกิจการเมื่อมีความพร้อม เมื่อมีภูมิคุ้มกันที่ดี
 11. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำหรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา
 12. คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติมากกว่าประโยชน์ของตนเอง
- รูปลักษณ์ของหนังสือ
1. รูปเล่มสวยงาม น่าสนใจ และเหมาะสมแก่วัย
 2. ขนาดตัวอักษรชัดเจน

3. คำชี้แจงและสารบัญให้รายละเอียดชัดเจน

4. ภาพประกอบถูกต้อง เหมาะสม ชัดเจน

5. การเข้ารูปเล่มแข็งแรง

ลิขสิทธิ์และการจัดพิมพ์จำหน่าย

เป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ในประเทศไทย มีลิขสิทธิ์ถูกต้อง สามารถพิมพ์จำหน่ายครั้งต่อไปได้หากได้รับการพิจารณาคัดเลือก

2.1.3 ความสำคัญและประโยชน์ของหนังสืออ่านนอกเวลา

หนังสืออ่านนอกเวลา เป็นสื่อแห่งการเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอน ดังที่นักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญ และประโยชน์ของหนังสืออ่านนอกเวลา ไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2524) ได้ชี้แจงจุดประสงค์ของการเรียนหนังสืออ่านนอกเวลา กลุ่มสาระภาษาไทย ไว้ในหนังสือคู่มือการสอนภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ดังนี้

1. ต้องการให้นักเรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง
2. ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
3. สร้างนิสัยรักการอ่าน
4. ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินจากการอ่าน
5. ปลุกฝึกรสนิยมในการเลือกอ่านหนังสือ
6. ให้ความรู้กว้างขวาง ได้คติสอนใจจากเรื่องที่อ่าน
7. เกิดความคิดหาเหตุผลตามเรื่องที่อ่าน
8. เกิดจินตนาการตามเนื้อเรื่อง
9. ได้ศึกษาสำนวนภาษาหลายรสหลายประเภท

วิริยะ สิริสิงห (2524) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการอ่านหนังสือสำหรับเด็กไว้ดังนี้ การให้เด็กอ่านหนังสือก็เพื่อจะส่งเสริมความงอกงามในด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจและสติปัญญา โดยเฉพาะด้านอารมณ์ จิตใจ และสติปัญญานั้น การอ่านหนังสือจะช่วยได้มาก ซึ่งอาจสรุปได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. ให้ความสนุกเพลิดเพลิน แต่มีข้ออย่างดุตกหรือลำดัด หนังสือให้ความจรรโลงใจหรือความสุขทางใจ
2. ได้รับความรู้ ความคิด ก่อให้เกิดปัญญาหรือคิดเป็นและมีเหตุผล
3. ส่งเสริมจินตนาการในทางสร้างสรรค์ เป็นต้นว่าเมื่อมองเห็นเมฆก้อนหนึ่งก็สามารถจินตนาการได้มากมาย ก่อให้เกิดความสุขในชีวิตได้
4. ได้อารมณ์ที่พึงปรารถนา ซึ่งในปัจจุบันหาได้ยากมาก

ศุภพร นิมิตรกุล (2525) ได้สรุปความสำคัญและประโยชน์ของหนังสืออ่านนอกเวลาไว้ดังนี้

1. เป็นการฝึกทักษะการอ่านของนักเรียน ช่วยให้นักเรียนมีความคล่องแคล่วหรือพัฒนาความสามารถในการอ่าน นอกเหนือจากที่ได้ฝึกในห้องเรียนมากยิ่งขึ้น

2. ใช้สำหรับให้นักเรียนฝึกค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง นอกเหนือจากการเรียนโดยวิธีอื่น ๆ ที่ใช้อยู่

3. เด็กได้รับประสบการณ์ได้กว้างขวางหลายแง่หลายมุม ตามพัฒนาการของเด็กที่มีอยู่ในวัยที่มีความอยากรู้อยากเห็นอยู่แล้ว

4. ช่วยให้ครูได้พักเหนื่อยหรือเตรียมงาน หลังจากที่ต้องสอนติดต่อกันมาเป็นเวลานาน

สมร เจนจิระ (2527) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของหนังสืออ่านนอกเวลา หรือหนังสืออ่านประกอบว่า ช่วยให้นักเรียนเกิดนิสัยรักการอ่านหนังสือที่มีประโยชน์ รู้จักแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ปลุกฝังให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ช่วยให้นักเรียนมีอิสระในการเลือกอ่านหนังสือได้ตามความสามารถของตน เป็นการช่วยเหลือเด็กที่เรียนอ่อน ให้อ่านหนังสืออ่านประกอบที่มีความรู้ต่ำกว่าชั้นที่เรียน เป็นการเรียนด้วยตนเอง เพื่อหาความรู้ให้ทันเพื่อน ส่วนเด็กที่เรียนเก่งก็สามารถอ่านหนังสืออ่านประกอบที่มีระดับสูงขึ้นไป เพื่อให้ความรู้กว้างขวางขึ้น และยังช่วยให้นักเรียนรู้จักหาความเพลิดเพลินมาว่างด้วยการอ่านหนังสือ ซึ่งเป็นการใช้เวลาว่างให้มีค่าอย่างยิ่ง

ประเทิน มหาจันทร์ (2530) สรุปความสำคัญของหนังสืออ่านนอกเวลาไว้ว่า กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมทักษะการอ่านแก่เด็ก คือ การอ่านหนังสือที่มีใช้แบบเรียน โดยเฉพาะหนังสืออ่านสำหรับเด็ก ซึ่งนับว่ามีคุณค่าและมีประโยชน์ ที่สามารถนำมาใช้เป็นกิจกรรมเสริมทักษะการอ่านที่มีประสิทธิภาพกิจกรรมหนึ่ง

ถวัลย์ มาสจรัส (2535) ได้อธิบายความสำคัญของหนังสืออ่านนอกเวลาไว้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่มุ่งเน้นให้นักเรียนมีนิสัยรักการอ่าน ซึ่งเป็นการเพิ่มทักษะการอ่านไปในตัว โดยมีเนื้อหาไม่ขัดต่อประเพณี วัฒนธรรม และศีลธรรมอันดีงามของสังคม เป็นหนังสือที่ให้ประโยชน์ในแง่ความรู้ ความคิด ปรัชญา และบันเทิง ซึ่งอาจจะเป็นหนังสือสารคดี เรื่องสั้น นวนิยาย หรือวรรณกรรมเยาวชน เป็นต้น

รัตนา ศรีมงคล (2541) กล่าวว่า ทักษะการอ่านเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการแสวงหาความรู้ เป็นเครื่องมือสำคัญอันจะนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิต เพราะการอ่านทำให้เกิดความรู้ความคิดที่กว้างไกล สามารถนำความรู้ความคิดที่ได้รับจากการอ่านมาช่วยพัฒนาตนเอง ช่วยในการตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต ทำให้เข้าใจผู้อื่น และรู้เท่าทันเหตุการณ์

นอกจากนี้ ศรีภูมิ อัครมาส (2545) กล่าวถึงความสำคัญและจุดประสงค์ของหนังสืออ่านนอกเวลาไว้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลามุ่งให้ผู้เรียนเกิดนิสัยใฝ่รู้ ใฝ่อ่าน โดยหวังว่าความสนุกสนานเพลิดเพลินของบทประพันธ์เชิงนวนิยาย จะเป็นตัวจุดประกายความสนใจ ให้ผู้เรียนอ่านเองนอกเวลาเรียน และเกิดการเรียนรู้ทางภาษาที่เพิ่มพูนและติดทนขึ้นจากการอ่านด้วยใจรัก

จากการแสดงทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญและประโยชน์ของหนังสืออ่านนอกเวลา สรุปความได้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่มีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะเป็นหนังสือที่มีรูปแบบการเขียนหลากหลายประเภท มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีนิสัยรักการอ่าน เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาที่ดีและสร้างสรรค์ ให้สาระความรู้ สร้างความเพลิดเพลิน ส่งเสริมจินตนาการ และส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

เมื่อการอ่านหนังสืออ่านนอกเวลามีคุณค่าและประโยชน์ต่อผู้เรียน ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวมาแล้วนั้น การส่งเสริมการอ่านและการเลือกหนังสืออ่านนอกเวลาให้ผู้เรียนอ่าน จึงเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.4 การคัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา

การอ่าน เป็นรากฐานที่สำคัญของชีวิต และเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นผู้อ่านที่ดีควรต้องใช้ความคิดในการวิเคราะห์ และพิจารณาไตร่ตรองในสิ่งที่อ่าน รวมไปถึงควรรู้จักเลือกเฟ้นหนังสือที่ดี และมีสาระประโยชน์ต่อตนเอง ดังที่มีผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับหลักเกณฑ์การเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา ไว้ดังนี้

บรรเทา กิตติศักดิ์ (2526) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเลือกหนังสือไว้ว่า การเลือกหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ควรเป็นหน้าที่ของหัวหน้าหมวดวิชาภาษาไทยร่วมกับคณะครู เป็นผู้กำหนดหนังสือให้นักเรียนอ่าน การกำหนดหนังสือในแต่ละระดับชั้น ผู้กำหนดควรดูจุดประสงค์ของหลักสูตรและคำอธิบายรายวิชา เป็นแนวทางตัดสินใจได้ว่า ควรกำหนดเล่มใดสอนในชั้นใด ส่วนการเลือกอ่านหนังสืออ่านนอกเวลา ควรให้นักเรียนเป็นผู้เลือกจากหนังสือที่กำหนดให้ ซึ่งนักเรียนแต่ละคนอาจจะอ่านหนังสือไม่เหมือนกัน ควรให้นักเรียนสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เล่าให้ฟัง หรือบอกสิ่งที่น่าสังเกตในหนังสือ เป็นต้น

ปริญญญา ฤทธิ์เจริญ (2526) ได้สรุปหลักเกณฑ์การเลือกหนังสืออ่านนอกเวลาไว้ว่า ควรเลือกหนังสือที่สามารถฝาดตรงจิตใจผู้อ่าน เด็ก นักเรียน นักศึกษา ให้สามารถอุ้มซับความละเอียดอ่อนเข้าสู่จิตใจให้ได้

แมนมาส ขวลิท (2528) กล่าวว่า การเลือกหนังสือที่เหมาะสมกับวัยของผู้อ่าน ควรพิจารณาด้านเนื้อหาวิธีเสนอเนื้อหา ถ้อยคำสำนวน ให้เหมาะสมกับความสามารถในการรับรู้ ความเข้าใจ และความต้องการ เลือกหนังสือที่มีคุณภาพ พิจารณาความถูกต้องของเนื้อหาและภาษาเป็นอันดับแรก เลือกหนังสือที่มีเนื้อหาสนองความต้องการ อยู่ในความสนใจและให้ประโยชน์ เลือกหนังสือที่ผู้อ่านจะหาอ่านได้สะดวกในท้องถิ่นนั้น เพื่อความสะดวกอาจเลือกจากบัญชีรายชื่อหนังสือที่คณะกรรมการประกวด และบัญชีรายชื่อหนังสือดีสำหรับห้องสมุด ซึ่งคณะกรรมการพัฒนาหนังสือจัดทำขึ้นเผยแพร่

ศิวกร โควศวนนท์ (2533) ได้กล่าวถึงการเลือกหนังสือสำหรับอ่านไว้ว่า การแนะนำและการเลือกหนังสือจะบรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย ผู้แนะนำจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ มีจิตวิทยา รู้ปัญหาในการอ่าน รู้จักหนังสือและวิธีส่งเสริม หรือจัดกิจกรรมเพื่อชักจูงใจให้อยากอ่าน

นอกจากนี้ สำนักงานสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ (2560) ได้อธิบายการอ่านหนังสืออ่านนอกเวลาประเภทต่าง ๆ ไว้ว่า การอ่านหนังสือประเภทต่าง ๆ ผู้อ่านควรคำนึงถึงประเภทของหนังสือประเภทนั้น ๆ เพราะผู้แต่งหรือผู้ประพันธ์หนังสือ มีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารถึงผู้อ่านแตกต่างกัน การรู้วิธีอ่านหนังสือแต่ละประเภท จะช่วยให้การอ่านมีประสิทธิภาพดีขึ้น วิธีอ่านหนังสือประเภทต่าง ๆ มีดังนี้

1. การอ่านหนังสือสารคดี การอ่านหนังสือประเภทนี้ เป็นการอ่านเพื่อความรู้ อ่านเพื่อการค้นคว้า อ่านเพื่อประกอบการเรียน หนังสือสารคดีมีมากมายหลายประเภท การอ่านสารคดีแต่ละประเภท มีวิธีดังนี้

1.1 การอ่านหนังสือประเภทปรัชญาและศาสนา วิชา 2 วิชานี้ มีความสัมพันธ์กับหนังสือ 2 ประเภท มีทั้งระดับง่ายและระดับยาก การอ่านจึงขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายของผู้อ่าน การอ่านอย่างง่าย อ่านเพื่อพัฒนาจิตใจ หรือนำมาเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ การอ่านอย่างยาก เป็นการอ่านเพื่อหาความรู้ประกอบ เพื่อการเรียนรู้บางอย่างให้ลึกซึ้ง ซึ่งต้องอาศัยพื้นฐานความรู้ด้านนี้มากเพียงพอ ด้วยการศึกษาจากระดับง่ายมาก่อน หรือมีประสบการณ์จากการฝึกฝนอบรม หรือได้รับคำแนะนำจากผู้รู้ แล้วอ่านเปรียบเทียบปรัชญาของนักปราชญ์หลาย ๆ คน หลาย ๆ ชาติ

หนังสือปรัชญามีประเภทหลักปรัชญา ปรัชญาฝ่ายตะวันออก และตะวันตก ปรัชญาของนักคิดคนเดียว หรือหลายคนรวมอยู่ในเล่มเดียวกัน หนังสือประเภทนี้รวมถึงประเภทจิตวิทยาด้วย ถ้าผู้อ่านต้องการอ่านเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิต ก็ควรอ่านหนังสือประเภทจิตวิทยาประยุกต์

หนังสือประเภทศาสนาเกี่ยวข้องกับปรัชญาและจิตวิทยา หนังสือทางศาสนาจะมีหนังสือเกี่ยวกับหลักศาสนา ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ศาสนาแต่ละศาสนา ประวัติความเป็นมาของแต่ละศาสนา และชีวประวัติของผู้ให้กำเนิดของผู้ให้กำเนิดศาสนา ศาสนาเปรียบเทียบ การอ่านเรื่องทางศาสนา เป็นรากฐานสำคัญของการอ่านหนังสือปรัชญาและวรรณคดีด้วย ทั้งนี้เพราะหลักของวรรณคดี แต่ละชาติได้อิทธิพลจากลัทธิทางศาสนา เช่น เรื่องศาสนาเปรียบเทียบ

1.2 การอ่านหนังสือประเภทสังคมศาสตร์ หนังสือประเภทนี้มีขอบเขตกว้างขวางมาก เป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับมนุษย์ ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม บรรดาวิชาที่เป็นแขนงของสังคมศาสตร์ ได้แก่ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย การทหาร สังคมศาสตร์ การศึกษา คมนาคม พาณิชยศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น การอ่านหนังสือประเภทนี้จึงมีขอบเขตกว้างขวาง สุดแต่ความต้องการของผู้อ่าน เมื่อพิจารณาอย่างผิวเผินจากแขนงวิชาของสังคมศาสตร์ ผู้อ่านจะต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์ในวิชาหลายแขนง เป็นการอ่านที่ต้องอาศัยการค้นคว้าเพิ่มเติม แต่ก็มีบางแขนง เช่น เรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งมีเรื่องราวเน้นหนักทางวัฒนธรรม ที่จะให้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลินได้อย่างมาก อย่างไรก็ตาม ใ้การอ่านหนังสือประเภทนี้ นับว่าอยู่ในระดับยาก ผู้อ่านจะต้องใช้สมองและใช้ความรู้ประกอบหลายด้าน

1.3 การอ่านหนังสือประเภทประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หนังสือประเภทนี้เป็นหนังสือที่มีเหตุการณ์และเหตุผลที่เกี่ยวข้องกัน บางครั้งเป็นเหตุเป็นผลแก่กัน บางเรื่องที่เกิดขึ้นคล้ายคลึงกัน และเป็นผลสะท้อนจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อน การอ่านหนังสือประเภทประวัติศาสตร์ ต้องอ่านอย่างพินิจพิจารณา อ่านให้เรื่องต่อเนื่องกัน และเปรียบเทียบเหตุการณ์คล้ายคลึงกับที่เกิดขึ้นต่างยุคต่างสมัยกัน และพยายามหาสาเหตุของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ถลันกรองหาเหตุผลของเหตุการณ์นั้น ๆ บางทีเราอาจได้ยินคำว่า วิเคราะห์เหตุการณ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่สืบเนื่องกับการอ่านหนังสือทางประวัติศาสตร์ เพราะหนังสือประวัติศาสตร์มีการเขียนในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น จดหมายเหตุ พระราชพงศาวดาร บันทึกรบการ บันทึกความทรงจำ อัตชีวประวัติ เป็นต้น ซึ่งบางครั้งเราจะพบว่า เหตุการณ์อย่างเดียวกัน แต่มีการบันทึกเนื้อความไม่เหมือนกัน ดังนั้นจึงควรอ่านเปรียบเทียบหลาย ๆ เล่ม การเลือกหนังสืออ่านประวัติศาสตร์ ควรจะเลือกหนังสือที่ผู้แต่งทรงคุณวุฒิทางด้านประวัติศาสตร์ และดูเนื้อหาเน้นหนักทางด้านใด ถ้าเป็นหนังสือที่บอกว่าพิมพ์หลายครั้ง มีการปรับปรุงแก้ไขหรือไม่

หนังสือประเภทภูมิศาสตร์ หนังสือประเภทนี้จะเกี่ยวข้องกับหนังสือประวัติศาสตร์มาก การอ่านหนังสือประเภทนี้ ผู้เรียนจะพบกับข้อมูลเชิงสถิติ แผนที่ แผนที่ ตาราง กราฟ ภาพประกอบมากกว่าหนังสือทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้แล้วมีหนังสืออีกประเภทหนึ่ง คือ หนังสือท่องเที่ยว จะรวมอยู่ในหนังสือประเภทภูมิศาสตร์ การเสนอเรื่องลักษณะที่ชวนอ่าน เช่น รูปแบบจดหมาย บันทึก เหตุการณ์ เป็นต้น การอ่านหนังสือประเภทภูมิศาสตร์ ต้องทำความเข้าใจกับเนื้อเรื่องให้ตลอด แล้วอ่านเปรียบเทียบหลาย ๆ เล่ม หรือเทียบกับประสบการณ์ของตนเอง ทำความเข้าใจกับข้อมูลอ้างอิง เช่น สถิติ แผนที่ แผนที่ และควรดูว่าข้อมูลเหล่านั้นทันสมัยถูกต้องหรือไม่

1.4 การอ่านหนังสือประเภทชีวประวัติ หนังสือประเภทนี้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวประวัติบุคคลสำคัญในวงการต่าง ๆ หรือมีอาชีพต่าง ๆ จะช่วยให้ผู้อ่านได้รับความรู้ในสิ่งที่ตนสนใจ ร่วม เป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิต เป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดความจรรโลง ในการปฏิบัติตามแบบอย่างที่ดี หรือมีโอกาสศึกษาวิธีการต่อสู้อุปสรรค ซึ่งทำให้ผู้อ่านได้แง่คิดและมีทัศนคติที่ดี

หนังสือชีวประวัติทั้งแบบที่ผู้เขียนเขียนเอง เรียกว่า อัตชีวประวัติ และที่ผู้อื่นเขียนถึง นอกจากนี้มีหนังสือชีวประวัติเชิงนวนิยาย ชีวประวัติอิงประวัติศาสตร์ การอ่านหนังสือชีวประวัติต้องดูวิธีแต่ง และดูขอบเขตว่าผู้แต่งต้องการเน้นชีวิตช่วงไหนมากที่สุด ถ้ามีหนังสือเกี่ยวกับบุคคลผู้นั้นหลายเล่ม ก็อาจเปรียบเทียบดูเพื่อหาข้อเท็จจริง และทัศนคติที่ผู้แต่งมีต่อเจ้าของประเทศว่าเป็นธรรมหรือลำเอียง

1.5 การอ่านหนังสือประเภทวรรณคดี การอ่านวรรณคดีกินความกว้าง เพราะขึ้นอยู่กับจุดหมายของผู้อ่าน แต่โดยทั่วไปคนอ่านวรรณคดี เพื่อศึกษาศิลปะของการใช้ภาษาความไพเราะของภาษา การอุปมาอุปไมย อารมณ์ขัน และเพื่อเข้าใจวัฒนธรรมของแต่ละบุคคลแต่ละสมัย

1.6 การอ่านหนังสือประเภทวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ หนังสือวิชาการ 2 ประเภทนี้ มุ่งหมายหนักไปทางเผยแพร่ความรู้ เน้นกรอบเนื้อหาสำคัญหรือเพื่อใจความในเรื่องนั้น ๆ การอ่านตำราวิทยาศาสตร์ ต้องทำความเข้าใจและจดจำสูตรต่าง ๆ บางครั้งต้องอาศัยคู่มือทดลอง ปฏิบัติการในห้องทดลอง รวมทั้งอาศัยศึกษารูปภาพแสดงเค้าโครงแผนผัง และตำราต่าง ๆ ด้วย จะอ่านอย่างรวดเร็ว เพื่อเร่งให้อ่านจบเล่มไม่ได้ เพราะวิชาการเช่นนี้แต่ละเรื่องมีใจความแยกจากกัน มิได้เป็นเรื่องราวเกี่ยวเนื่องต่อกันเป็นตอน ๆ วิธีอ่านหนังสือประเภทนี้ต้องหยุดพักเป็นตอน ๆ

2. การอ่านหนังสือนวนิยาย มุ่งหวังความเพลิดเพลินเป็นสำคัญ การอ่านนวนิยาย ควรอ่านในเวลาว่าง และควรอ่านติดต่อกันไปจึงจะได้รรถรส ไม่ควรอ่านข้าม เมื่ออ่านแล้วลองสรุปดูว่าได้อะไรบ้างจากเรื่องที่อ่าน เช่น คติสอนใจ คำพูดสอนใจ จากสถานที่ วัฒนธรรม ประชญา หลังจากอ่านนวนิยายแล้ว ไม่ควรนำมาคิดเรื่องต่าง ๆ จนเกินควร ควรจะคิดว่าการอ่านนวนิยายเป็นการศึกษาชีวิตเรื่องราว เหตุการณ์ของบุคคลต่าง ๆ ที่มีในนวนิยายเรื่องนั้น

3. การอ่านหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสาร การอ่านสิ่งพิมพ์ดังกล่าว ควรทำความเข้าใจกับลักษณะของสิ่งพิมพ์เสียก่อน ดังนี้

หนังสือพิมพ์รายวัน เป็นเครื่องมือสื่อสารประเภทข่าวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ละวัน ดังนั้นผู้ผลิตหนังสือพิมพ์รายวัน ต้องทำงานแข่งกับเวลา ผลงานจึงอาจจะมีการบกพร่อง คลาดเคลื่อน ไม่สมบูรณ์ไปบ้าง นอกจากนี้แล้วการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ ส่วนใหญ่จะเสนอข่าวโน้มเอียงไป

ตามที่คนส่วนมากสนใจ เมื่อเข้าใจที่มาของการเสนอข่าวแล้ว เราก็ย่อมกำหนดได้เองว่าเราควรจะใช้ วิจารณ์ญาณประกอบในการอ่านหนังสือพิมพ์เพียงใด

นิตยสารและวารสาร เป็นเครื่องมือสื่อสารอีกประเภทหนึ่งที่มีกำหนดออกแน่นอน มีลักษณะเป็นรายงานข่าวที่ค่อนข้างจะแน่นอน เพราะมีเวลาในการรวบรวม แต่ข่าวในนิตยสาร วารสารจึงไม่ทันเหตุการณ์เท่าหนังสือพิมพ์รายวัน

เมื่อรู้จักลักษณะของสิ่งพิมพ์ดังกล่าวแล้ว การอ่านควรปฏิบัติดังนี้ คือ

3.1 การอ่านหนังสือพิมพ์ ควรอ่านเร็ว ๆ ถ้าประทับใจบทความเรื่องใดเรื่องหนึ่งอาจ ตัดเก็บไว้ (ถ้าหนังสือพิมพ์นั้นเป็นเรื่องของส่วนตัว) หรือจดไว้แล้วเก็บไว้ค้นคว้า ตามวิธีการบันทึก ข้อมูล ควรอ่านหนังสือพิมพ์ทุกหน้า เพราะแต่ละหน้ามีความรู้และข่าวไม่ซ้ำกัน ถ้าเราไม่อ่านให้ทั่ว อาจทำให้พลาดข่าวสำคัญ

3.2 การอ่านนิตยสารและวารสาร อาจไม่จำเป็นต้องอ่านทั้งฉบับ คงเลือกอ่านเฉพาะ หรือต้องการโดยดูจากสารบัญ จะทำให้หาเรื่องที่ต้องการเร็วขึ้น

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า การแนะแนวการอ่านและการเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา นั้น ด้านผู้อ่านต้องเลือกอ่านหนังสือตามความต้องการ ความสนใจ ความสามารถในการรับรู้ และ ความเข้าใจของตนเองเป็นหลัก แต่ควรคำนึงและให้ความสำคัญต่อบุคคลประสงค์ของหลักสูตรและ คำอธิบายรายวิชาเป็นสำคัญ ส่วนด้านผู้แนะนำหนังสือจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ มีจิตวิทยา รู้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการอ่าน รู้จักหนังสือหลากหลายประเภท และรู้วิธีการส่งเสริมหรือจัดกิจกรรม เพื่อเชิญชวนหรือชักจูงให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรักอยากอ่านและรักในการอ่าน

2.1.5 กิจกรรมส่งเสริมการอ่านโดยใช้หนังสืออ่านนอกเวลา

ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการจะเห็นได้ว่า ได้มีการกำหนดให้หนังสืออ่าน นอกเวลาเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญต่อกิจกรรมการเรียนการสอน ดังที่ สมพร มั่นตะสูตร (2526) กล่าวว่า การสอนทักษะการอ่าน ครูต้องสอนเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงความหมาย ทั้งทางตรงและความหมายแฝง รู้ลักษณะของงานเขียนประเภทต่าง ๆ ทั้งรูปแบบและเนื้อหา โดย สอนให้นักเรียนมีความรู้ ในเรื่องเกี่ยวกับการอ่านในใจ การอ่านออกเสียง การอ่านทำนองเสนาะ

บรรเทา กิตติศักดิ์ (2526) ได้อธิบายวิธีการสอนอ่านหนังสืออ่านนอกเวลาว่า ครูควร อ่านหนังสืออ่านนอกเวลาทุกเล่มให้จบก่อน จึงจะสามารถเลือกหนังสือให้นักเรียนอ่านได้ และส่งเสริม ให้นักเรียนอ่านนอกเหนือจากที่ครูกำหนด ครูควรฝึกหัดตนเองเกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์ ฝึกนักเรียนให้มีเหตุผลเป็นของตนเอง ไม่จำเป็นต้องมีความคิดเห็นเช่นเดียวกับครู ฝึกให้นักเรียนตั้ง คำถามถามตนเอง เพื่อให้รู้จักขบปัญหา อาจเป็นปัญหาเกี่ยวกับเนื้อเรื่อง ตัวละคร พรรณนาผู้แต่ง กลวิธีการแต่ง ชอบหรือไม่ชอบเพราะเหตุใด มีเหตุผลหรือไม่ การให้นักเรียนตั้งคำถามจะทำให้ นักเรียนหัดวิเคราะห์ วินิจฉัย วิพากษ์วิจารณ์ เรื่องที่อ่านด้วยสติปัญญา ควรฝึกหัดตั้งแต่ชั้นมัธยมต้น โดยเริ่มจากการวิจารณ์ง่าย ๆ การประเมินหนังสือที่อ่าน ควรประเมินตามรูปแบบของหนังสือ ประเมินผล โดยส่วนรวมว่า มีคุณค่าอย่างไร ผู้อ่านได้รับประโยชน์มากน้อยเพียงไร ครูควรจัดเวลา สำหรับหนังสืออ่านนอกเวลาไว้ในแผนการสอน

สมร เจนจิระ (2527) ได้กล่าวถึงการสอนหนังสืออ่านนอกเวลาว่า เป็นเรื่องที่ครูผู้สอนต้องสนใจเป็นพิเศษ เพราะการเรียนการสอนตามปกติ ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้น่าสนใจ เพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายการเรียนการสอนนั้นได้ แต่การสอนอ่านนอกเวลาครูจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้เหมือนกับการเรียนการสอนในห้องเรียนตามปกติไม่ได้ ทั้งนี้การอ่านหนังสือนอกเวลานั้น เด็กต้องอ่านนอกเวลาเรียน เด็กจะชวนขวยหาหนังสืออ่านเอง ตามกติกาที่หลักสูตรกำหนด โดยมีครูเป็นผู้ช่วยชี้แนะ ดังนั้นการอ่านหนังสืออ่านนอกเวลา ครูควรจะชี้แนะเด็กให้ถูกทาง เริ่มตั้งแต่การกำหนดหนังสืออ่านนอกเวลา ให้ทักษะพื้นฐานในการอ่าน และการประเมินผล การอ่าน ตลอดจนถึงการแนะนำให้อ่านหนังสือที่น่าสนใจต่อไป

แมนมาส ขวลิท (2528) ได้เสนอกิจกรรมส่งเสริมการอ่านสรุปไว้ว่า ควรให้มีการเล่าเรื่องจากหนังสือ โดยเป็นการบรรยายย่อให้จบในเวลาที่กำหนด ซึ่งควรนำประเด็นที่สำคัญมาพูด การแนะนำหนังสือ ผู้แนะนำจะไม่เล่าเรื่องทั้งหมด อาจจะบอกเพียงเค้าโครงเรื่อง ประโยชน์ที่ได้จากการอ่าน แสดงให้เห็นความคิดรวบยอดของผู้แต่ง การสนทนาเกี่ยวกับหนังสือก็จะเป็นกิจกรรมที่มาพูดคุย แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหนังสือเรื่องนั้น ๆ การจัดนิทรรศการ การได้วาที ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ จะเพิ่มพูนความสนใจในการอ่านหนังสือและในการสอนอ่านหนังสือนอกเวลา

นอกจากนี้ สำนักงานสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ (2560) ได้แนะนำแนวทางของกิจกรรมส่งเสริมการอ่านหนังสืออ่านนอกเวลาไว้ดังนี้

การจัดกิจกรรมหนังสืออ่านนอกเวลา เป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่งที่ต้องปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ตลอดจนที่บ้าน เพื่อให้นักเรียนตระหนักถึงความสำคัญ และประโยชน์ของการอ่าน วัตถุประสงค์สำคัญ คือ

1. เพื่อให้นักเรียนอ่านได้ การอ่านถือเป็นการอ่านขั้นพื้นฐานที่จะช่วยให้นักเรียนสนใจใคร่รู้
2. เพื่อให้นักเรียนอ่านเป็น การส่งเสริมให้นักเรียนได้อ่าน และทำกิจกรรมเป็นการฝึกให้นักเรียนได้อ่านคิดวิเคราะห์ ใช้กระบวนการคิดในการตัดสินใจแก้ปัญหา

ครูควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านให้เหมาะสม และอยู่ในชีวิตประจำวันของนักเรียนให้ อย่างเหมาะสม ดังนั้นกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน จึงควรต้องเกิดขึ้นทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน รวมไปถึงในโรงเรียนและที่บ้านของนักเรียนด้วย กิจกรรมส่งเสริมการอ่านต้องสนุก กระตุ้นความสนใจให้นักเรียนอยากมีส่วนร่วม ตอบสนองความต้องการให้เหมาะกับวัยของนักเรียน ที่ต้องการยอมรับเปิดโอกาสให้แสดงออก และใช้ความคิดสร้างสรรค์อย่างเต็มที่ รูปแบบของการจัดกิจกรรมส่งเสริม การอ่านมีหลักการจัดคือ รูปแบบกิจกรรมที่ให้อ่านสามารถเข้าถึงหนังสือได้โดยตรง และรูปแบบกิจกรรมที่ทำให้ผู้อ่านเข้าถึงหนังสือโดยอ้อม

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่เข้าถึงหนังสือโดยตรง

1. การแนะนำหนังสือ การแนะนำให้นักเรียนได้รู้จักหนังสือมีหลายวิธี ผู้ที่มีบทบาทสำคัญ คือ บรรณารักษ์ ซึ่งต้องทำงานร่วมกันกับครูผู้สอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ หรือนักอ่าน หนังสือของโรงเรียน นำหนังสือมาให้นักเรียนอ่านหรือแนะนำตัวละครเด่น ๆ กระตุ้นความสนใจของ

นักเรียนด้วยการแต่งกายแบบตัวละครในหนังสือที่อ่าน เติบโตประสาสัมพันธ์ให้นักเรียนสนใจ วิธีนี้จะช่วยให้นักเรียนติดตามตามหาหนังสือมาอ่านได้เป็นอย่างดีทางหนึ่ง

2. การทำบรรณนิทัศน์ คือการแนะนำหนังสือให้ผู้อ่านรู้จักหนังสืออีกวิธีหนึ่ง ด้วยการให้ข้อมูลเป็นการสรุปสาระสำคัญของหนังสือโดยสังเขป วิธีนี้บรรณารักษ์และครูผู้สอน สามารถมีส่วนช่วยให้นักเรียนเรียนรู้เรื่องราวของหนังสือโดยรวม แล้วจัดทำมุมบรรณนิทัศน์หนังสือใหม่ ให้นักเรียนมาศึกษาเป็นเบื้องต้น

3. การเล่าเรื่องจากหนังสือ เป็นกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่จะช่วยให้ผู้อ่าน รู้จักหนังสืออย่างรวดเร็ว แต่ผู้เล่าควรใช้เทคนิคการเล่าค้างไว้ เพื่อให้นักเรียนสนใจตามไปอ่านต่อ

4. นิทรรศการหนังสือใหม่ แต่ละภาคเรียนเมื่อมีการจัดหาหนังสือเข้าห้องสมุดใหม่ ครูบรรณารักษ์ควรจัดนิทรรศการหนังสือใหม่ หรือจัดสัปดาห์หนังสือ เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกซื้อหนังสือได้ด้วยตนเอง

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านโดยทางอ้อม

1. การเล่านิทาน ผู้มีบทบาทสำคัญคือ ทุก ๆ คน นับแต่คนในครอบครัว โดยเฉพาะถ้าพ่อแม่ได้เล่านิทานให้ลูกฟังก่อนนอนอย่างเสมอ จะช่วยให้เด็ก ๆ มีความคิด จินตนาการ และเมื่อเด็ก ๆ เข้าไปอยู่ในระบบโรงเรียน ควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้นิทานเป็นสื่อการเล่าเรื่อง วิธีนี้จะช่วยส่งเสริมนิสัยรักการอ่านได้เป็นอย่างดี

2. การแสดงบทบาทสมมติ เป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสอ่านหนังสือ ตลอดจนถึงวิเคราะห์บทบาทของตัวละคร

3. การดูละครและชมภาพยนตร์ ปัจจุบันมีสื่อโทรทัศน์ที่ใกล้ชิดเด็ก ๆ มากที่สุดวิธีหนึ่งที่อาจเป็นแบบอย่างให้เด็กดู การนำเรื่องราวจากหนังสือมาผลิตเป็นละครโทรทัศน์ หรือภาพยนตร์ชวนติดตามอ่านเรื่องราวตอนต่อไป เป็นการส่งเสริมการอ่านได้เป็นอย่างดี

4. การอ่านจากเพลงคาราโอเกะ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยฝึกการกวาดสายตา ฝึกการอ่านเร็ว เมื่อเด็กมีความสามารถในการอ่านอย่างมีประสิทธิภาพ ก็จะช่วยไม่ให้เบื่อที่จะอ่าน

จะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ถ้าทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมส่งเสริมอย่างสม่ำเสมอ ทั้งที่บ้านและโรงเรียน ย่อมเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการสร้างนิสัยรักการอ่านได้

กิจกรรมส่งเสริมการอ่านนอกห้องเรียน

การอ่านเป็นการเปิดประตูโลกใบใหญ่ ส่วนโลกใบใหญ่ก็เป็นโลกกว้างของการเรียน การอ่านจึงเป็นการเดินทางลึกลับย้อนกลับไปสู่อดีต วิ่งข้ามไปอนาคต ดำดิ่งลึกลงไปใต้มหาสมุทร หรือจะเหินฟ้าท่องอวกาศ ที่เปิดโอกาสให้นักอ่านทั้งหลายได้เข้ามาสัมผัสกันไม่จำกัดเพศ ไม่จำกัดวัย อีกทั้งไม่จำกัดสถานที่ แต่สำหรับเด็กแล้วมีบ้านกับโรงเรียนเป็นสถานที่สำคัญ การได้เดินทางหรือออกไปทัศนศึกษากับโรงเรียน จึงดูเหมือนเป็นเรื่องที่น่าตื่นเต้น หากแต่นักเรียนไม่สามารถทำได้บ่อยครั้ง แต่ในทางกลับกันกิจกรรมง่าย ๆ เพียงการเปิดหนังสือเพียงหน้าเดียว ก็เท่ากับการเปิดโลกกว้างให้เด็ก ๆ ได้เดินเล่นอย่างสนุกสนานไปในโลกของหนังสือ ที่ใช้ยานพาหนะเป็นรูปภาพที่บ่มเพาะก่อเกิดและตัวอักษร จุดหมายปลายทางคือหน้าสุดท้ายเมื่อจบเรื่อง จำนวนระยะทางที่สะสมก็เป็นความรู้ที่บ่มเพาะก่อเกิด แต่ต้องย้อนกลับมามองว่าวันนี้เด็ก ๆ ได้นั่งรถตัวอักษรแล้วหรือยัง

กิจกรรมส่งเสริมการอ่านนอกห้องเรียนจึงจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเวลาของนักเรียนที่อยู่นอกห้องเรียนยังมีเหลืออีกมากมาย ทั้งเวลาพักกลางวัน เวลาอยู่บ้านตอนเย็น เวลาวินเสาร์ อาทิตย์ ช่วงเวลาปิดภาคเรียน ต่างก็เป็นเวลานอกห้องเรียนทั้งสิ้น หากแต่การอ่านนอกห้องเรียนเป็นสิ่งที่บังคับไม่ได้ ไม่มีผู้รับผิดชอบที่แน่นอน ไม่มีระบบแบบแผนกำหนด ทั้งต้องอาศัยปัจจัยองค์ประกอบหลายอย่าง การอ่านนอกห้องเรียนจึงเป็นกิจกรรมที่ยาก หากแต่มีเวลามากมาย

บทบาทของครูต่อการอ่านนอกห้องเรียน

กิจกรรมการอ่าน เป็นกิจกรรมที่สามารถปฏิบัติได้ทั้งในและนอกห้องเรียน โดยเฉพาะกิจกรรมการอ่านมักเกิดขึ้นในห้องสมุดของโรงเรียน หรือแม้กระทั่งในบริเวณสถานที่ร่มรื่นภายในโรงเรียน หรือมุมอ่านในห้องเรียน ครูมีบทบาทอย่างไรกับการอ่านนอกห้องเรียนหรือนอกเวลาเรียน ครูสามารถจัดสถานที่ให้นักเรียนได้อ่าน หรือกิจกรรมการอ่านภายในโรงเรียน นักเรียนได้เปลี่ยนบรรยากาศที่คุ้นเคย เป็นบรรยากาศแปลกใหม่ที่นักเรียนรู้รวมถึงการอ่านที่บ้าน ซึ่งครูเป็นผู้วางแผนเป็นแกนหลัก ในการจัดการหรือมอบหมายการอ่าน ให้เป็นกิจกรรมที่ครอบครัวได้ปฏิบัติร่วมกัน ส่งเสริมให้เป็นกิจกรรมของผู้ใหญ่ ให้สามารถอ่านร่วมกันกับลูกได้ เช่น กิจกรรมการอ่านหนังสือให้ลูกฟัง ครูเลือกนิทานหรือหนังสืออ่านนอกเวลา ที่มีเนื้อหาและมีความยาวเหมาะสมสำหรับช่วงวัยของนักเรียน ให้นักเรียนนำกลับบ้าน พร้อมทั้งมีข้อความใจความขอความร่วมมือผู้ปกครอง อ่านหนังสือให้ลูกฟัง ผลัดเปลี่ยนกันไปจนครบทุกคนในชั้นเรียน กิจกรรมเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อบอกให้ผู้ปกครองสามารถอ่านหนังสือให้ลูกฟังได้ เป็นจิตวิทยาการอ่านอย่างหนึ่ง หน้าที่ของครูคือการส่งเสริมให้ผู้ปกครองจัดกิจกรรมการอ่านให้แก่ลูกด้วยวิธีการอย่างแยบยล การสื่อสารของครูไปสู่ผู้ปกครองด้วยวิธีการต่าง ๆ เป็นการเปิดประตูสู่ใจผู้ปกครอง ที่ครูมีส่วนร่วมให้กิจกรรมการอ่านประสบความสำเร็จ

นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านนอกห้องเรียน นอกเวลาเรียน และนอกโรงเรียนยังมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น งานหนังสือต่าง ๆ ที่สำนักพิมพ์นำมาจัดจำหน่าย ลดราคาหนังสือจากราคาปก นิทรรศการต่าง ๆ ที่มีจัดแสดงหนังสือ การอบรม รวมทั้งการจัดสนทนา เสวนา ซึ่งมีงานหลัก ๆ เป็นประจำ ได้แก่

1. งานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ และงานสัปดาห์หนังสือนานาชาติ ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีระหว่างปลายเดือนมีนาคมถึงต้นเดือนเมษายนของทุกปี โดยสมาคมผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ
2. งานเทศกาลหนังสือเด็กและเยาวชน ระหว่างเดือนกรกฎาคมและเดือนสิงหาคม โดยสมาคมผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย
3. งานมหกรรมหนังสือระดับชาติ เดือนตุลาคม โดยสมาคมผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทยแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จัดกิจกรรมการอ่านอย่างต่อเนื่อง เช่น สำนักหอสมุดแห่งชาติ ศูนย์การเรียนรู้วังจันทน์เกษม อุทยานการเรียนรู้ TK PARK ร้านจำหน่ายหนังสือ ศูนย์หนังสือจุฬาฯ B2S เป็นต้น

จากคำกล่าวข้างต้นสรุปความได้ว่า การสอนอ่านหนังสืออ่านนอกเวลานั้น ผู้สอนต้องคำนึงถึงจุดประสงค์การอ่าน ต้องสอนให้ผู้เรียนรู้จักเลือกอ่านหนังสือที่มีสาระประโยชน์ ครูควรสอนให้นักเรียนรู้จักแนวการอ่าน และพื้นฐานการอ่านหนังสือแต่ละเล่มก่อน รวมไปถึงรูปแบบ ประเภท และหลักการพิจารณาหนังสือ เพื่อจะได้พิจารณาเนื้อหาของหนังสือที่อ่านได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ครูผู้สอนควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านให้แก่ผู้เรียน โดยการกำหนดกิจกรรมสำหรับการเรียนหนังสืออ่านนอกเวลาไว้ในแผนการสอนด้วย

2.1.6 หนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานสํานักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตามคำสั่ง สพฐ ที่ 243/2551 ลงวันที่ 11 กรกฎาคม 2551 ซึ่งมีมาตรฐานการเรียนรู้การศึกษา ขั้นพื้นฐานและสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับการอ่าน วรรณคดีและวรรณกรรม ดังนี้

สาระที่ 1 การอ่าน มาตรฐาน ท 1.1 ใช้กระบวนการอ่านสร้างความรู้และความคิดเพื่อนำไปแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต และมีนิสัยรักการอ่าน

สาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม มาตรฐาน ท 5.1 เข้าใจและแสดงความคิดเห็นวิจารณ์วรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่า และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

การจัดการเรียนการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ตามแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และเพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติซึ่งเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมอันก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพ เสริมสร้างบุคลิกภาพของคนในชาติให้มีความเป็นไทย และเป็นเครื่องมือติดต่อสื่อสาร เพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคนในชาติ ทั้งยังสอดคล้องกับการอ่านของกระทรวงศึกษาธิการ ที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้มีความสามารถในการอ่านมีนิสัยรักการอ่าน สร้างบรรยากาศสิ่งแวดล้อมในการส่งเสริมการอ่าน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงแต่งตั้งคณะกรรมการกำหนดรายชื่อหนังสืออ่านนอกเวลา กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โดยพิจารณาคัดเลือกหนังสือที่มีความเหมาะสมตามเกณฑ์เรียบร้อยแล้ว จัดทำประกาศหนังสืออ่านนอกเวลา เพื่อให้สถานศึกษาพิจารณาเลือกใช้เสริมการเรียนรู้ ประกอบการจัดกิจกรรมการได้เหมาะสมกับผู้เรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย รายวิชาพื้นฐานและรายวิชาเพิ่มเติมตามที่เห็นสมควร ดังมีรายชื่อหนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ดังนี้

พูน ปณ ทิโต ชเว

ตาราง 2 รายชื่อหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 1-3

ลำดับ	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง	ประเภทสารคดี
1.	ขนมแม่เอ๊ย	ส.พลายน้อย	
2.	ช ช้าง กับ ค คน	ศรัณย์ ทองปาน	
3.	เด็กแนว	อาร์ม ตั้งนิรันดร	
4.	เส้นเลือดสีขาว	ณิชากริชย์ เดชสงัด	
5.	อัลเฟรด โนเบล	ลิตธา พินิจกุล	สารคดีชีวประวัติ

ตาราง 3 รายชื่อหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 4-6

ลำดับ	ชื่อหนังสือ	ผู้แต่ง	ประเภทสารคดี
1.	ฉากญี่ปุ่น	ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช	
2.	ชีวิตทอง	ภาณุมาศ ภูมิถาวร	สารคดีชีวประวัติ
3.	พ่อ : พระยาอนุมานราชธน	สมศรี สุกุมลนันทน์	สารคดีชีวประวัติ
4.	มิตรภาพต่างสายพันธุ์	ม.ล. ปรีญญากร วรธรรม	
5.	แว้งที่รัก	ชบาบาน	
6.	สองแขนที่กอดโลก	วินทร์ เลียววาริณ	

หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษา สามารถจำแนกเป็นหนังสืออ่านนอกเวลา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 5 เล่ม และหนังสืออ่านนอกเวลา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 มีจำนวน 6 เล่ม สำหรับเนื้อหาในหนังสืออ่านนอกเวลาแต่ละเล่มนั้น ไม่ได้มุ่งสื่อความคิดสำคัญใดความคิดสำคัญหนึ่งเท่านั้น แต่มุ่งสื่อความคิดสำคัญที่หลากหลาย จึงไม่สามารถจัดกลุ่มความคิดสำคัญที่สื่อผ่านภาษาได้อย่างชัดเจน แต่สามารถสรุปเนื้อหาสาระสำคัญและแนวคิดหลักของหนังสืออ่านนอกเวลา กลุ่มสารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

หนังสือเล่มที่ 1 เรื่อง ขนมแม่เอ๊ย

ผู้แต่ง คือ ส.พลายน้อย แนวคิดหลักของหนังสือคือ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรักความภูมิใจในเอกลักษณ์ของความเป็นไทย ช่วยกันพัฒนา อนุรักษ์ เผยแพร่ขนบไทยให้เป็นที่รู้จักและส่งเสริมให้คนไทยนิยมบริโภคขนมไทย เนื้อเรื่องโดยสรุปกล่าวถึงความรู้เกี่ยวกับขนมไทย ในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ นิยาย นิทาน ความเชื่อ ประเพณี วิถีชีวิต และภูมิปัญญาไทยเกี่ยวกับขนมไทย

หนังสือเล่มที่ 2 เรื่อง ช้าง กับ ค คน

ผู้แต่ง คือ ศรัณย์ ทองปาน แนวคิดหลักของหนังสือ คือ ช้างเป็นสัตว์ประจำชาติไทย ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมไทย อยู่คู่สังคมไทยมาช้านาน อนุชนรุ่นหลังควรช่วยกันอนุรักษ์ช้างไทย ให้อยู่คู่บ้านคู่มืองไทยตลอดไป เนื้อเรื่องโดยสรุปกล่าวถึง เรื่องราวและความรู้เกี่ยวกับช้าง ตั้งแต่กำเนิดของช้างในยุคดึกดำบรรพ์ ความเชื่อ ลักษณะของช้าง ช้างในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วรรณกรรม เพลงช้าง ช้างในสงครามช้างในพุทธศาสนา และช้างในวรรณคดี

หนังสือเล่มที่ 3 เรื่อง เด็กแนว

ผู้แต่ง คือ อาร์ม ตั้งนิรันดร แนวคิดหลักของหนังสือ คือ ทุกคนเกิดมาจากพื้นฐานที่แตกต่างกันทั้งฐานะ การศึกษา การอบรมเลี้ยงดู และสภาพแวดล้อม แต่ทุกคนสามารถทุ่มเทกับ การเรียนและกิจกรรมเพื่อสังคมได้เหมือนกัน เนื้อเรื่องโดยสรุปกล่าวถึง เรื่องราวของผู้นำเยาวชนชายหญิง 7 คน ที่มีวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น ฟ้า จารุพล นักเรียนทุนเล่าเรียนหลวง ลำดับที่ 1 ของประเทศ ผู้เคยสอบวิชาคณิตศาสตร์ได้ 0 คะแนน วรรณสิงห์ ประเสริฐกุล เด็กเกเรผู้เปลี่ยนแนวทางการดำเนินชีวิตด้วยความคิดของตัวเอง แบงค์ งามอรุณโชติ เยาวชนที่ปรากฏตัวบนจอโทรทัศน์มากที่สุดในประเทศไทย และอีกหลากหลายคน ซึ่งมีแนวคิดและมุมมองดี ๆ ที่น่าค้นหา ซึ่งทุกคนสามารถเป็นแบบอย่างที่ดี และสร้างแรงบันดาลใจให้ผ่านอ่านอยากปฏิบัติตน ตามในแนวทางที่ถูกต้องและเหมาะสม

หนังสือเล่มที่ 4 เรื่อง เส้นเลือดสีขาว

ผู้แต่ง คือ นิขชารีย์ แนวคิดหลักของหนังสือคือ โรคร้ายจะเกิดกับใครเมื่อใด ไม่มีใครล่วงรู้ได้ แต่ความรักและความอบอุ่นจากครอบครัว เป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่ช่วยนำพาผู้ป่วยให้พ้นวิกฤตในชีวิตได้ เนื้อเรื่องโดยสรุปกล่าวถึง เรื่องราวของนิขชารีย์ โดยเขียนในรูปแบบบันทึกประจำวัน ซึ่งเธอป่วยเป็นโรคมะเร็งเม็ดเลือดขาวหรือลูคีเมีย เธอต้องต่อสู้กับความเจ็บปวดทั้งกายและใจ ใช้ความอดทนสารพัดวิธี ต้องรักษาตัวเป็นเวลานาน พ่อแม่ของเธอรักและห่วงใยลูก พร้อมทั้งจะทุ่มเททำทุกอย่างเพื่อให้ลูกหายจากความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน รวมทั้งได้รับการดูแลรักษาจากคณะแพทย์พยาบาล พ่อแม่และญาติมิตร เธอจึงก้าวผ่านช่วงเวลาที่ยากลำบากที่สุดในชีวิตมาได้

หนังสือเล่มที่ 5 เรื่อง อัลเฟรด โนเบล

ผู้แต่ง คือ สิทธา พินิจภูวดล แนวคิดหลักของหนังสือคือ ความเมตตาและสันติภาพ เนื้อเรื่องโดยสรุปกล่าวถึงชีวประวัติของ อัลเฟรด โนเบล นักเคมีผู้ยิ่งใหญ่ ผู้มุ่งพัฒนาโลกไปสู่สันติ ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาวิศวกรเคมี เจ้าของโรงงานผลิตวัตถุระเบิด เขาเป็นผู้คิดค้นระเบิด ไดนาไมต์ ซึ่งมีความปลอดภัยในการใช้งาน แต่ก็มีผู้นำไปใช้ในการทำลายล้างชีวิตมนุษย์ อัลเฟรด โนเบล เป็นคนดีเมตตาและรักสันติ จึงจัดตั้งสถาบันโนเบล เพื่อสนับสนุนและมอบรางวัลให้แก่ผู้ที่สร้างคุณประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์

2) หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

หนังสือเล่มที่ 1 เรื่อง ฉากญี่ปุ่น

ผู้แต่ง คือ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช แนวคิดหลักของหนังสือคือ ความเป็นมาของประเทศไทย ความคล้ายคลึง ความแตกต่างระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น และแรงผลักดัน

ที่ทำให้ญี่ปุ่นเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 เนื้อเรื่องโดยสรุปเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่น ได้แก่ ความเป็นมาของประเทศญี่ปุ่น ตั้งแต่สมัยโบราณถึงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กล่าวถึงลักษณะภูมิประเทศ คนญี่ปุ่น วัฒนธรรม วิถีชีวิต แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม การเมือง การปกครอง การพัฒนาประเทศ ฯลฯ นอกจากนี้ยังเล่าถึงแรงผลักดันที่ทำให้ญี่ปุ่นเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2

หนังสือเล่มที่ 2 เรื่อง ชีวิตทนง

ผู้แต่ง คือ ภาณุมาศ ภูมิถาวร แนวคิดหลักของหนังสือคือ ทุกชีวิตเมื่อเกิดมาแล้วต้องสู้ชีวิต เสริมสร้างพลังใจให้ตนเอง เพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใด ๆ เนื้อเรื่องโดยสรุปกล่าวถึงชีวประวัติของ ทนง โคตรชมพู ชายผู้ที่ธรรมชาติให้อวัยวะมาครบ 32 ประการ แต่กลับโชคร้าย เพราะเมื่ออายุ 12 เขาเริ่มมีอาการเจ็บป่วย และเมื่ออายุ 18 ขาทั้งสองข้างหยุดทำงาน จนในที่สุดเมื่ออายุ 25 ขาทั้งสองก็จากไปอย่างถาวร จึงทำให้สามารถใช้อวัยวะในร่างกายใช้งานได้เพียงบางส่วน แต่เขาสามารถใช้ปากวาดรูปได้อย่างสวยงาม ถึงแม้ว่าจะพิการแขนขาใช้การไม่ได้ แต่ด้วยหัวใจที่เข้มแข็งและเพียรพยายามสู้ชีวิต ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และเพื่อที่จะดำรงชีวิตอยู่โดยไม่เป็นภาระผู้อื่น

หนังสือเล่มที่ 3 เรื่อง พ่อ : พระยาอนุমানราชชน

ผู้แต่ง คือ สมศรี สุกมุลนันทน์ แนวคิดหลักของหนังสือคือ พระยาอนุমানราชชนเป็นบุคคลตัวอย่างที่เป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งด้านการงานและชีวิตครอบครัว เนื้อเรื่องโดยสรุปกล่าวถึงประวัติที่สำคัญของพระยาอนุমানราชชน ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม โดยมีเนื้อหาแบ่งเป็น 8 บท ได้แก่ ชีวิตวัยเยาว์ ชีวิตราชการ ชีวิตครอบครัว บ้านของพ่อ ลูกของพ่อ เพื่อนของพ่อ งานเขียนของพ่อ และวันสุดท้ายของพ่อ

หนังสือเล่มที่ 4 เรื่อง มิตรภาพต่างสายพันธุ์

ผู้แต่ง คือ ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ แนวคิดหลักของหนังสือ คือ การรู้จักและเข้าใจธรรมชาติของสัตว์ป่า สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่า มิตรภาพต่างสายพันธุ์ เป็นหนังสือประเภทสารคดี ซึ่งผู้เขียนมีอาชีพเป็นนักถ่ายภาพสัตว์ป่า ใช้ชีวิตส่วนหนึ่งอยู่ในป่าเขา และได้ถ่ายทอดเรื่องเล่าวิถีการดำเนินชีวิตที่หลากหลายในธรรมชาติ ท่ามกลางความเป็นไปของสัตว์ป่า ความงดงามของธรรมชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์

หนังสือเล่มที่ 5 เรื่อง แว้งที่รัก

ผู้แต่ง คือ ขบาบาน แนวคิดหลักของหนังสือ คือ แม้จะต่างเชื้อชาติ ศาสนา หากมีความรักความเข้าใจกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ย่อมก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม เนื้อเรื่องโดยสรุปกล่าวถึงชีวิตช่วงหนึ่งของผู้เขียน เมื่อครั้งยังเด็กอาศัยอยู่กับพ่อแม่ที่อำเภอแวง จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเนื้อหาสะท้อนภาพการอยู่ร่วมกัน ความผูกพันอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เรียบง่าย ใช้ชีวิตอย่างสงบสุขและร่มเย็นของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติและต่างวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังสะท้อนความเชื่อและศาสนา นำเสนอให้เห็นแง่มุมต่าง ๆ โดยการบรรยายสภาพการอยู่ร่วมกันของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ที่อาศัยอยู่กันด้วยความรัก ความสามัคคีและความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

หนังสือเล่มที่ 6 เรื่อง สองแขนที่กอดโลก

ผู้แต่ง คือ วินทร์ เลียววาริณ แนวคิดหลักของหนังสือ คือ ความเข้าใจชีวิตมนุษย์ สัตว์ และธรรมชาติ การรู้จักแบ่งปันและรักผู้อื่น สองแขนที่กอดโลก เป็นหนังสือที่รวมบทความสั้น ๆ จำนวน 49 บทความ แต่ละบทความนำเสนอเนื้อหาที่หลากหลาย เกี่ยวกับพฤติกรรมของคนทั่วไปที่เห็นกันอยู่ปกติ แต่อาจไม่เคยสังเกต ทุกบทความมีแนวคิดร่วมกันคือ การกอดโลกไว้เข้าใจชีวิตมนุษย์ สัตว์ และธรรมชาติ ทั้งยังได้สอดแทรกข้อคิดที่ทำให้เกิดพลังใจ เพื่อให้คุณเข้มแข็งและมีความสุข พร้อมทั้งสามารถมองข้ามพ้นตัวเอง หันมาแบ่งปันความสุขและความรัก ให้กับเพื่อนร่วมโลกมากยิ่งขึ้น

2.2 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสารคดี

สารคดี เป็นงานเขียนร้อยแก้วประเภทหนึ่ง ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอความรู้ ความจริงแก่ผู้อ่าน ดังที่มีผู้ให้ความหมายของสารคดีไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

2.2.1 ความหมายของงานเขียนประเภทสารคดี

งานเขียนประเภทสารคดี เป็นงานเขียนหรือวรรณกรรมร้อยแก้ว ที่มุ่งให้สาระความรู้แก่ผู้อ่านเป็นเบื้องต้น ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของ งานเขียนประเภทสารคดี ไว้อย่างแพร่หลาย ดังนี้

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2514) อธิบายว่า สารคดี หมายถึง งานเขียนหรือวรรณกรรมที่ผู้แต่งเจตนาให้ความรู้เป็นเบื้องต้น ความเพลิดเพลินเป็นเบื้องหลัง และไม่เน้นเอกสารหรือหนังสือที่เขียนเป็นวิชาการโดยตรงที่ผู้แต่งมีความจำนงเรียบเรียงขึ้น เพื่อประโยชน์แก่คนในวงวิชาชีพยิ่งกว่าที่จะมีเจตนาอย่างอื่น

บุญยงค์ เกศเทศ (2536) แสดงทรรศนะเกี่ยวกับสารคดีไว้ว่า เป็นเรื่องที่มีเนื้อหาในทำนองให้ความรู้ เสนอแนวคิด หรือทัศนะความจริง ความกระจ่างแจ้ง อาจเป็นลักษณะการอธิบาย วิจารณ์หรือเชิงสั่งสอน ในบางเรื่องอาจให้ความบันเทิงไปพร้อมกันด้วย คนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่า สารคดีเป็นเรื่องจริงจัง เคร่งเครียด น่าเบื่อ การอ่านสารคดีจึงค่อนข้างจะได้รับความนิยมน้อยกว่า การอ่านบันเทิงคดีเสมอ ด้วยเหตุที่สารคดีเป็นเรื่องราวที่ได้รับการจัดระบบ โดยผ่านการกลั่นกรองข้อเท็จจริง แล้วนำเสนอผ่านภาษาที่มีลีลาชวนอ่าน ผู้ที่เขียนสารคดีจึงต้องอาศัยความคิดที่เป็นระบบ ต้องหมั่นฝึกเป็นคนช่างสังเกต และนิยมตั้งคำถามเสมอ เมื่อพบกับสิ่งต่าง ๆ โดยใคร่ครวญเหตุผล และกล้าที่จะเผชิญกับการค้นหาข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ

สายทิพย์ นุกูลกิจ (2537) อธิบายว่า สารคดีมีจุดมุ่งหมายตามข้อใดข้อหนึ่งหรือมีครบทุกข้อดังนี้ คือ เพื่อเสนอความรู้หรือข้อเท็จจริง เพื่อจูงใจผู้อ่าน และเพื่อมุ่งให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน ด้านรูปแบบ สารคดีจะประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ คำนำ เนื้อเรื่อง และบทสรุป สารคดีจะแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ บทความ ความเรียง และงานเขียนประเภทเรื่องเล่าจากประสบการณ์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น จดหมาย อนุทิน ความทรงจำ

นอกจากนี้ ธัญญา สังขพันธานนท์ (2553) ได้สรุปลักษณะที่สำคัญบางประการของงานเขียนสารคดีไว้ว่า

1. เป็นงานเขียนที่เกี่ยวกับเรื่องจริงหรือเรื่องไม่สมมุติ (non-fiction)

2. จุดมุ่งหมายของการเขียนมุ่งให้สาระความรู้แก่ผู้อ่านเป็นประเด็นหลัก และให้ความเพลิดเพลินเป็นประเด็นรอง

3. นำเสนออย่างมีศิลปะ

กล่าวโดยสรุป สารคดี หมายถึง งานเขียนประเภทร้อยแก้ว ที่ผู้เขียนมุ่งเสนอความรู้ ความจริง แนวคิดหรือทัศนะแก่ผู้อ่าน โดยใช้วิธีการอธิบาย วิจารณ์ เชีงสั่งสอน หรืออาจให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน โดยทั่วไปสารคดีสามารถจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ บทความ ความเรียง และงานเขียนประเภทเรื่องเล่าจากประสบการณ์ในรูปแบบต่าง ๆ

2.2.2 ประเภทของงานเขียนประเภทสารคดี

งานเขียนประเภทสารคดี สามารถจำแนกประเภทได้อย่างหลากหลาย ดังที่ กุหลาบ มลลิกะมาส (2521) ได้จำแนกประเภทของสารคดีไว้ดังนี้

1. บทความในหนังสือพิมพ์ เช่น บทบรรณาธิการ หรือบทความที่ให้ความรู้ ความคิด
2. วิชาการ เป็นประเภทตำราตามสาขาวิชาต่าง ๆ
3. ท่องเที่ยว กล่าวถึงการไปต่างแดน ให้ความรู้และข้อคิดเกี่ยวกับถิ่นฐานเหล่านั้น
4. ชีวิตประวัติ มีทั้งชีวิตประวัติและอัตชีวประวัติ
5. ความทรงจำ จดหมายเหตุ บันทึก
6. อนุทิน
7. จดหมาย จดหมายโต้ตอบเชิงวิชาการให้ความรู้เรื่องต่าง ๆ
8. คติธรรม หนังสือแนวสอนจรรยา
9. บทวิจารณ์ต่าง ๆ ที่มีหลักเกณฑ์ทางวิชาการ
10. บทสัมภาษณ์ คือ ข้อความที่เขียนมาจากการสัมภาษณ์บุคคล มีเนื้อหาเป็นสาระ
11. บทอภิปราย บทปาฐกถา การอภิปรายหรือปาฐกถาที่ให้ความรู้ความคิดในเรื่อง

ต่าง ๆ

ทวีศักดิ์ ญาณประทีป (2525) ได้สรุปและจำแนกประเภทของสารคดีไทยไว้ดังนี้

1. สารคดีประเภทบทความ ได้แก่
 - 1.1 บทความประเภทปัญหาโต้แย้ง
 - 1.2 บทความประเภทคำแนะนำ
 - 1.3 บทความประเภทท่องเที่ยว
 - 1.4 บทความประเภทสัมภาษณ์
 - 1.5 บทความประเภทกึ่งชีวประวัติ
 - 1.6 บทความประเภทอุปมาอุปมัย
 - 1.7 บทความประเภทแสดงความคิดใหม่
 - 1.8 บทความประเภทชักจูงใจ
 - 1.9 บทความประเภทปกิณกะ
2. สารคดีประเภทเรื่องเล่าส่วนบุคคล
3. สารคดีประเภทชีวประวัติและอัตชีวประวัติ
4. สารคดีประเภทความเรียงที่เป็นเรื่องจริงจัง

5. สารคดีประเภทความเรียงที่เป็นเรื่องเบาสมอง

ชลอ รอดลอย (2551) ได้จัดประเภทของสารคดีที่ควรศึกษาไว้ดังนี้

1. สารคดีชีวประวัติและอัตชีวประวัติ หมายถึง ลักษณะของงานเขียนร้อยแก้ว ที่มุ่งให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวในชีวิตของบุคคลจริง ๆ อาจจะเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่ปัจจุบันหรืออดีตก็ตาม เป็นงานเขียนที่แนะนำให้ผู้อ่านทราบว่าบุคคลนั้นเป็นคนอย่างไร และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ไม่ใช่เล่าแต่เพียงว่าเขาเป็นใครเท่านั้น และในขณะเดียวกันก็มุ่งให้ผู้อ่านได้รับความรู้ ความเพลิดเพลินจากศิลปะการเรียบเรียงเรื่องของผู้เขียนด้วย สารคดีชีวประวัติและอัตชีวประวัติจำแนกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1.1 สารคดีชีวประวัติ เป็นงานเขียนสารคดีที่ผู้แต่งเขียนถึงเรื่องราวในชีวิตของผู้อื่น เพื่อเล่าถึงประวัติความเป็นมา หลักการหรืออุดมคติที่ใช้ในการดำรงชีวิต ความสำเร็จและความล้มเหลวในการดำเนินชีวิตของบุคคลนั้น ๆ อาจเขียนเป็นหนังสือชีวประวัติรวม คือ เขียนถึงประวัติและผลงานของบุคคลสำคัญต่าง ๆ อย่างสั้น ๆ แล้วรวมพิมพ์ไว้ในเล่มเดียวกัน หรือจะเขียนเป็นชีวประวัติของคน ๆ เดียวทั้งเล่มก็ได้

1.2 สารคดีอัตชีวประวัติ เป็นงานเขียนชีวประวัติ ที่เจ้าของประวัติเป็นผู้เขียนเอง อาจเขียนเรื่องเหตุการณ์เกี่ยวกับตนเองโดยตรง

2. สารคดีประเภทบทความ หมายถึง งานเขียนประเภทร้อยแก้ว ซึ่งผู้เขียนเขียนขึ้นเพื่อเสนอความรู้ ความคิด หรือความเพลิดเพลินในการอ่านอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยอาศัยเค้าที่มาจากรื่องซึ่งเป็นความจริงในสังคม อาจมีลักษณะเป็นการวิเคราะห์ถึงข้อดีข้อเสีย หรือข้อขัดแย้งของเรื่องต่าง ๆ ที่คนส่วนใหญ่ในสังคมกำลังสนใจก็ได้ ขณะเดียวกันต้องมีวิธีการที่น่าอ่าน ชวนให้อยากติดตามต่อไปด้วย จุดมุ่งหมายที่สำคัญของสารคดี ประเภทบทความ มีดังนี้

2.1 เพื่อเสนอเรื่องราว ความรู้ ข้อเท็จจริง หรือประสบการณ์ส่วนตัวเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งของผู้เขียนที่มีต่อผู้อ่าน

2.2 เพื่อจูงใจให้ผู้อ่านเชื่อถือตามความคิดของผู้เขียน เช่น ความคิดเห็นเชิงเสนอแนะ ความคิดเห็นเชิงสนับสนุน หรือโต้แย้ง เป็นต้น

2.3 เพื่อมุ่งให้สาระบันเทิงแก่ผู้อ่าน

3. สารคดีประเภทความเรียง หมายถึง งานเขียนสารคดีที่เน้นในเรื่องของการแสดงความคิดเห็น เป็นงานเขียนร้อยแก้วที่ไม่ยาวนัก และเป็นเรื่องราวที่ผู้เขียนแสดงความคิดเห็น และแสดงความรู้สึกรับรู้ปรากฏออกมา ผู้เขียนความเรียงอาจจะเขียนเรื่องได้หลายแบบ เช่น เรื่องจริงจริง เรื่องตลกขบขัน เรื่องที่ทำให้ผู้อ่านสบายใจ หรือเรื่องที่ทำให้ผู้อ่านขุ่นเคืองใจ เป็นต้น

ความเรียง เป็นงานเขียนที่ใช้สื่อความคิดของผู้เขียนเป็นสำคัญ เป็นงานที่ให้คุณค่าด้านแง่คิดในเชิงปรัชญาเกี่ยวกับโลกและชีวิต ซึ่งผู้เขียนเขียนอย่างตรงไปตรงมา โดยนำภาพที่ผู้เขียนพบเห็น หรือเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจเป็นเรื่องที่ไม่สลักสำคัญอะไรสำหรับคนอื่น ๆ มากล่าวถึงไว้ก็ได้ เพราะนักเขียนความเรียงอาจใช้เหตุการณ์หรือเรื่องเล็ก ๆ ในชีวิตประจำวันเหล่านั้นมาเล่าเป็นอุทาหรณ์ ที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจความหมาย คุณค่า และแนวทางในการดำเนินชีวิตได้เสมือนนอกจากนี้ผู้เขียนอาจใช้ความรู้ทางวรรณศิลป์มาช่วยในการเขียนความเรียง เพื่อเขียนให้อ่านสนุก ๆ

ก็ได้ เช่น การใช้टनाโวหารหรือการยกตัวอย่างอุทาหรณ์ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเห็นจริงคล้อยตามความคิดเห็นที่ผู้เขียนเสนอไว้ เป็นต้น

4. สารคดีท่องเที่ยว หมายถึง งานเขียนประเภทร้อยแก้วที่มุ่งให้ความรู้ เกี่ยวกับประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้แต่ง โดยมีลีลาการเขียนที่ก่อปรไปด้วยศิลปะ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลินไปพร้อมกับได้ความรู้ด้วย

ในปัจจุบันนี้ สารคดีท่องเที่ยวของไทยที่พิมพ์เผยแพร่มีอยู่ 2 ลักษณะคือ เขียนเพื่อลงพิมพ์ในนิตยสาร วารสาร หนังสือพิมพ์รายวัน ซึ่งมีทั้งที่เป็นเรื่องสั้น ๆ จบในฉบับ และที่เขียนต่อเนื่องเป็นเรื่องยาว ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายจะแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยตรง หรือมุ่งที่จะเล่าประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้เขียนขณะเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ และมักจะพิมพ์เป็นเล่มเพื่อจัดจำหน่ายทันที หรือจะใช้วิธีนำเรื่องที่เขียนลงเป็นตอน ๆ อย่างต่อเนื่อง ลงในนิตยสารแล้วมารวมพิมพ์เป็นเล่มภายหลังก็ได้

นอกจากนี้ ธรรมนูญ สังขพันธ์านนท์ (2553) ได้จำแนกประเภทของสารคดีแนวใหม่ที่ปรากฏในสื่อสิ่งพิมพ์ โดยจำแนกตามกลุ่มของนิตยสาร หรือวารสารแนวต่าง ๆ ดังนี้

1. สารคดีรายงานเหตุการณ์ หมายถึง สารคดีที่มุ่งเสนอเรื่องราว ซึ่งเป็นการรายงานเหตุการณ์ หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้น ณ ที่ใดที่หนึ่ง และเหตุการณ์หรือกิจกรรมนั้นมีสาระน่ารู้ที่เป็นประโยชน์กับสาธารณชน หรือบุคคลในแวดวงที่เกี่ยวข้องอย่างไร เช่น บทรายงานการสัมมนาการประชุมทางวิชาการ หรือการจัดงานรำลึกบุคคลและเหตุการณ์สำคัญ เป็นต้น

2. สารคดีชีวิตบุคคลสารคดี หมายถึง สารคดีที่มุ่งนำเสนอเรื่องราว หรือแง่มุมในชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นคนเด่น คนมีชื่อเสียง แต่ชีวิตของบุคคลธรรมดาสามัญก็สามารถนำมาเขียนเป็นสารคดีชีวิตประเภทนี้ได้ ขึ้นอยู่กับการเลือกและการจับประเด็นที่จะนำเสนอ ลักษณะของสารคดีเกี่ยวกับชีวิตบุคคลจะเป็นการนำเสนอข้อมูลที่จำเป็นเกี่ยวกับชีวประวัติ อาชีพ การงาน การต่อสู้ชีวิต ความสำเร็จหรือความล้มเหลว อุดมคติ หรือปรัชญาชีวิตที่บุคคลนั้น ๆ ยึดถือเป็นแนวทาง ผู้เขียนจะต้องเรียบเรียงและจัดลำดับการนำเสนอให้น่าอ่าน คุณค่าของสารคดีชีวิตบุคคลอยู่ที่การแสดงแบบอย่าง ให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคล ซึ่งอาจจะมีทั้งแง่มุมในด้านที่ประสบความสำเร็จและความล้มเหลว นอกจากจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจชีวิตมนุษย์ได้มากขึ้นแล้ว อาจเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้กับผู้อ่านด้วย

3. สารคดีเด็ก เป็นสารคดีที่มุ่งนำเสนอเรื่องราวของเด็ก ๆ ทั้งในด้านของ ความบริสุทธิ์ น่ารัก ความไร้เดียงสา และความใฝ่ฝัน หรืออาจนำเสนอติแผให้เห็นถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับเด็ก เช่น การเอารัดเอาเปรียบ การกดขี่และทารุณกรรมเด็ก ตลอดจนการใช้แรงงานเด็ก การนำเสนอเรื่องราวในสารคดีเกี่ยวกับเด็กนั้น อาจนำเสนอชีวิตของเด็กคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มของเด็กกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น การนำเสนอปัญหาเด็กเร่ร่อนในเมืองหลวง ปัญหาของเด็กในแคมป์งานก่อสร้าง ความสำเร็จของเด็กอนุรักษ์ป่า ฯลฯ

4. สารคดีท่องเที่ยว เป็นสารคดีที่ได้รับความนิยมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นแนวการเขียนสารคดีที่เก่าแก่ เกิดขึ้นนับแต่มนุษย์ได้เดินทางไปในที่ต่าง ๆ เป็นการบันทึกและถ่ายทอดประสบการณ์ความประทับใจเกี่ยวกับสถานที่ ผู้คนในภูมิประเทศ และวัฒนธรรมที่นักเดินทางไปสัมผัสพบ การให้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น

การเดินทาง ที่พัก แหล่งซื้อของ ฯลฯ สารคดีท่องเที่ยวได้รับความนิยมมากที่สุดในหมู่นักอ่าน เห็นได้จากนิตยสารหรือวารสารแทบทุกเล่มจะต้องนำเสนอสารคดีประเภทนี้

5. สารคดีเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สารคดีประเภทนี้มีเนื้อหาหลักในการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้ให้เห็นคุณค่าประโยชน์และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศ ตลอดจนการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า ภูเขา หรือการตีแผ่ให้เห็นปัญหาและวิกฤติทางด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันสารคดีประเภทนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เห็นได้จากการนำเสนอในนิตยสารหลายฉบับ เช่น สารคดีวารสาร อ.ส.ท. เป็นต้น

6. สารคดีวิถีชีวิต คือ สารคดีที่นำเสนอเรื่องราวการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่เห็นว่ามีลักษณะพิเศษเฉพาะที่น่าสนใจ เพื่อนำเสนอและเปิดเผยให้ผู้อ่านรับรู้ เช่น วิถีชีวิตของชนกลุ่มน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในบริบททางประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม นอกจากนี้แล้วยังหมายถึงวิถีชีวิตของกลุ่มคนในบางสิ่งแวดล้อม เช่น ชีวิตคนในสลัม ใต้สะพานลอย วิถีชีวิตของนักศึกษาในหอพัก วิถีชีวิตของสาวหางเครื่อง เป็นต้น สารคดีวิถีชีวิตเป็นสารคดีที่ผู้เขียนจำเป็นต้องลงไปเก็บข้อมูลในสนามหรือในพื้นที่จริง สารคดีประเภทนี้ไม่เพียงแต่ให้ประสบการณ์เกี่ยวกับสังคมมนุษย์เท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าในทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาอีกด้วย

7. สารคดีเกี่ยวกับสตรี คือ สารคดีที่มุ่งนำเสนอเรื่องราวของสตรี ทั้งรายบุคคลและกลุ่มสตรี ซึ่งมักมีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับความสนใจ รสนิยม ชีวิตการทำงานในแต่ละอาชีพ ตลอดจนปัญหาของสตรีในด้านต่าง ๆ เช่น การทำแท้ง การถูกข่มขืน ปัญหาแรงงานสตรี กลุ่มสตรีในชนบท และบทบาทของสตรีในด้านการเมืองเศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

8. สารคดีรายงานพิเศษ หรือที่เรียกกันว่า “สปีชีส์พิเศษ” เป็นสารคดีที่มีขนาดยาว อาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบรอบด้าน และใช้เวลานานพอสมควร สิ่งสำคัญคือผู้เขียนสารคดีประเภทนี้ต้องลงไปสัมผัสกับข้อมูลจริง สารคดีรายงานพิเศษมักจะนำเสนอเรื่องราวที่มีลักษณะท้าทายความสามารถในการเก็บข้อมูล หรือเป็นประเด็นที่ต้องใช้ความเสี่ยง อาจเป็นเรื่องที่ผู้เกี่ยวข้องไม่อยากเปิดเผย เพราะผิดกฎหมายหรือไม่ถูกต้องตามประเพณีอันดีงามของสังคม

9. สารคดีเชิงวิจารณ์ หรือบทวิจารณ์ ได้แก่ สารคดีที่มุ่งแสดงความคิดเห็นติชมหรือวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มักปรากฏในหน้าวารสารและนิตยสารแทบทุกฉบับ เช่น บทวิจารณ์ภาพยนตร์ วิจารณ์ดนตรี วิจารณ์หนังสือ วิจารณ์แฟชั่น อาหาร ฯลฯ บทวิจารณ์จะมุ่งประเด็นติชมและวิเคราะห์ อธิบายความเกี่ยวกับองค์ประกอบคุณค่าสาระและรวมไปถึงการประเมินค่า บทวิจารณ์ที่ดีไม่เพียงแต่แสดงความคิดเห็นเท่านั้น แต่ผู้เขียนจะต้องมีความรู้และมีหลักในการวิจารณ์ สามารถวิเคราะห์หรือตีความให้ผู้อ่านได้รับความรู้เพิ่มเติมด้วย

2.2.3 จุดมุ่งหมายและหลักการประเมินคุณค่าสารคดี

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายในการเขียนสารคดี หลักการประเมินคุณค่าสารคดี รวมไปถึงการวิเคราะห์หนังสืออ่านนอกเวลา ดังนี้

ชลอ รอดลอย (2551) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายในการเขียนสารคดีไว้ว่า ผู้เขียนสารคดีควรพิจารณาว่า จะให้ผู้อ่านได้รับอะไรบ้างหลังจากการอ่านสารคดีเรื่องนั้น จุดมุ่งหมายที่ผู้เขียนควรพิจารณามีอยู่ 4 ประการคือ

1. ให้ความรู้ ข้อเท็จจริง และเนื้อหาสาระแก่ผู้อ่าน ผู้เขียนจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะเขียนอย่างละเอียดและลึกซึ้ง พึงคำนึงอยู่เสมอว่าในการให้ความรู้แก่ผู้อ่านนั้น ผู้ให้จะต้องความรู้อย่างกว้างขวางและแม่นยำ ถ้าหากผู้เขียนให้ความรู้ที่ถูกต้องและแม่นยำแล้ว ผู้อ่านก็จะได้รับประโยชน์ และผู้เขียนก็จะได้รับความเชื่อถือ ในทางตรงกันข้ามถ้าหากผู้เขียนเสนอความรู้ที่ไม่ถูกต้อง ขาดหลักฐานข้อมูลที่แน่นอนหรือไม่อาจพิสูจน์ได้ เมื่อเรื่องที่เขียนได้รับการเผยแพร่ออกไปสู่ผู้อ่านจำนวนมาก ผลเสียหายย่อมจะเกิดขึ้นทั้งแก่ผู้อ่านและผู้เขียน ดังนั้นผู้เขียนจึงจำเป็นต้องศึกษาข้อมูล หลักฐานต่าง ๆ ที่จะนำมาเขียนโดยถ่องแท้ หากเรื่องที่จะเขียนเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับประสบการณ์ ผู้เขียนควรได้รับหรือเคยผ่านประสบการณ์นั้นมาด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้เนื้อหาสาระและข้อเท็จจริงมากที่สุด

2. ให้คำแนะนำแก่ผู้อ่านในการนำไปปฏิบัติได้จริง สารคดีบางเรื่องมีการเสนอวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งด้วย เมื่อผู้อ่านมีความคิดเห็นคล้อยตามแล้ว ต้องการจะนำวิธีที่อ่านนั้นไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมจริง ๆ สารคดีจะไม่มีประโยชน์เลยถ้าผู้อ่านไม่นำไปปฏิบัติ หรือนำไปปฏิบัติแล้วเกิดผล นอกจากนั้นหากนำไปปฏิบัติแล้วเกิดความผิดพลาด เพราะอ่านคำแนะนำไม่ละเอียด หรือไม่เข้าใจคำแนะนำแล้วยังอาจจะเกิดโทษด้วย ผู้เขียนสารคดีจึงต้องมีความรู้อย่างละเอียด และมีความชำนาญในการปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องที่เขียนด้วย เพื่อจะได้ให้คำแนะนำแก่ผู้อ่านโดยถูกวิธีและถูกขั้นตอน

3. ให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน สารคดีเป็นงานประพันธ์ที่มุ่งเน้นที่จะเสนอความรู้ เนื้อหาสาระและข้อเท็จจริงเป็นหลัก แต่ผู้เขียนจะต้องทำให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินด้วยวิธีจะให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ผู้เขียนสารคดีจะต้องมีความสามารถเฉพาะตัวด้วยประการต่าง ๆ เช่น การใช้สำนวนภาษาที่ทำให้ผู้อ่านมีความสนุกสนาน หรือใช้สำนวนภาษาที่ทำให้ผู้อ่านมีความคิดเห็นคล้อยตามอยู่ตลอดเวลา และได้รับความรู้โดยไม่รู้สีกตัว นอกจากนี้ยังมีสารคดีที่จะต้องพิจารณาเรื่องความเพลิดเพลินเป็นสำคัญอีกประเภทหนึ่ง ได้แก่ สารคดีท่องเที่ยว ซึ่งผู้เขียนจะต้องใช้สำนวนภาษาที่ให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านเป็นพิเศษ

4. ให้ความจริงใจแก่ผู้อ่าน ความจริงใจ หมายถึง การอุทิศจิตใจไว้มิให้ตกต่ำ เรื่องที่จะสามารถจริงใจของผู้อ่านได้นั้นต้องเป็นเรื่องที่ดี เป็นเรื่องที่สร้างสรรค์ เมื่อผู้อ่านได้อ่านแล้วก็เกิดความสบายใจและพอใจกับสารที่ได้ สารคดีบางเรื่องอาจจะมีเนื้อหาสาระที่ชวนให้ผู้อ่านเกิดความเคร่งเครียดหรือไม่น่าสนใจ แต่ถ้าผู้เขียนใช้วิธีเขียนที่ดี มีความชำนาญในการใช้สำนวนภาษาแล้วก็จะทำให้สารคดีเรื่องนั้นกลายเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ตัวอย่างเช่น เรื่องที่เกี่ยวกับหลักธรรมต่าง ๆ ทางศาสนา ซึ่งคนส่วนมากไม่ค่อยสนใจ แต่ถ้าผู้เขียนมีวิธีการใช้สำนวนภาษาที่เข้าใจง่าย และชวนให้เกิดความเพลิดเพลินแล้ว เรื่องนั้นก็จะมีประโยชน์เป็นอันมาก เพราะจะช่วยจริงใจผู้อ่านได้ ดังนั้นผู้เขียนสารคดีจึงควรพิจารณาถึงเรื่องที่จะเขียนว่า เป็นเรื่องที่สร้างสรรค์เพียงใด หรือจะส่งผลกระทบต่อสังคมในแง่ใดบ้าง

รีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2550) ได้เสนอแนะหลักการประเมินคุณค่าของหนังสือตำราและสารคดีไว้ว่า ควรคำนึงถึงจุดสำคัญ 3 ส่วน คือ

1. ความรู้ ความถูกต้องของข้อเท็จจริง และความน่าเชื่อถือ ให้พิจารณาจากเนื้อหาสาระสมบูรณ์และสมดุล คุณวุฒิ และประสบการณ์ของผู้เขียน ส่วนประกอบต่าง ๆ ของหนังสือ ได้แก่

สารบัญ เชิงอรรถ บรรณานุกรม ดัชนี ตาราง แผนที่ และรูปประกอบ และลักษณะรูปเล่ม และคุณภาพการพิมพ์

2. การเสนอเรื่อง ให้พิจารณาจากการวางโครงเรื่อง การเรียงลำดับความสำคัญ การเริ่มเรื่อง จบเรื่อง อย่างเรียกร้องความสนใจให้อ่าน สำนวนภาษาชวนอ่าน เข้าใจง่าย สละสลวย ความยากง่ายหรือเหมาะกับระดับผู้อ่าน หรือมีลีลาการเขียนสร้างอารมณ์ร่วมให้แก่ผู้อ่าน มีเกร็ด ทั้งความรู้ ความคิด นิทาน มุกตลก ตัวอย่าง แง่คิดชวนค้น แทรกไว้ในที่เหมาะสม

3. ทักษะของผู้เขียน ให้พิจารณาจากความเห็นหรือทัศนะของผู้เขียนที่แสดง ความจริงใจ ทั้งที่แสดงไว้ แทรกไว้ หรือแฝงไว้ระหว่างบรรทัด

นอกจากนี้ สะอาด บุญยงค์ (2544) กล่าวถึงการวิเคราะห์หนังสืออ่านนอกเวลา ประเภตสารคดีว่า ในการอ่านและพิจารณาหนังสือสารคดี ควรเริ่มจากการรู้ส่วนประกอบของงาน สารคดีอันได้แก่ ชื่อเรื่องหรือชื่อหนังสือ คำนำ สารบัญ ตัวเรื่องอันประกอบไปด้วย 3 ส่วนคือ ข้อเท็จจริง ทักษะของผู้เขียน และเกร็ดความรู้ บรรณานุกรม ดัชนี และส่วนประกอบอื่น จากการวิเคราะห์หนังสืออ่านนอกเวลา ประเภตสารคดีต้องคำนึงถึงส่วนสำคัญ ดังนี้

1. ความรู้ ความถูกต้อง ข้อเท็จจริง และความน่าเชื่อถือ
2. การเสนอเรื่อง การลำดับความของเรื่อง
3. ทักษะของผู้เขียน
4. สำนวนภาษาที่ชวนอ่าน เข้าใจง่าย

การเขียนสารคดี มีความมุ่งหมายเพื่อให้ความรู้ ข้อเท็จจริง ประสบการณ์ และสาระประโยชน์ อีกทั้งยังให้ความเพลิดเพลิน รวมไปถึงให้ความจรรโลงใจแก่ผู้อ่าน โดยสื่อผ่าน กลวิธีการใช้ภาษาประเภทต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาหนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ประเภตสารคดี เพราะงานเขียนสารคดีสามารถถ่ายทอด ความคิดสำคัญที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้และข้อเท็จจริงไปสู่ผู้เรียน ผู้เรียนจึงเกิดความเชื่อมั่นและ เกิดการซึมซับความคิดสำคัญที่ปรากฏในหนังสืออ่านนอกเวลา นอกจากนี้ผู้วิจัยจะนำแนวคิดและ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสารคดีดังกล่าวข้างต้น มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา เพื่อนำไปสู่ การวิเคราะห์ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลาต่อไป

2.3 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 นี้ โดยหลักการมี 2 ประเด็น ได้แก่ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดสำคัญ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสหบท โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.3.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดสำคัญ

พรพิมล สาริการินทร์ (2535: 8) ได้แสดงทรรศนะไว้ว่า แนวคิด หมายถึง ทัศนะในแง่ใด แ่งหนึ่งที่นักเขียน มุ่งเสนอเป็นสาระสำคัญของเรื่อง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับสังคม แนวคิดเกี่ยวกับการเมือง แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต และแนวคิดอื่น ๆ

เสาวนีย์ ทองถนอม (2544: 189) ได้แบ่งแนวคิดที่ใช้ในงานเขียนออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับสังคม แนวคิดเกี่ยวกับชีวิต และแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องวิทยาศาสตร์

คณาจารย์คณะอักษรศาสตร์ (2550: 70) แสดงทรรศนะไว้ว่า แนวคิด (Theme) หมายถึง ข้อคิดสำคัญหรือสารที่ได้จากวรรณกรรมหรือวรรณคดี แนวคิดนี้มีบทบาทเป็นแกนหลักของเนื้อเรื่อง และมีอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะโครงเรื่อง ตัวละคร และรายละเอียดต่าง ๆ ภายในเรื่อง

กฤตยา เจริญเชื้อ (2558) อธิบายว่า แนวคิด คือ สิ่งที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอมาให้อ่านทราบ ซึ่งสิ่งที่ต้องการนำเสนอเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตและสังคม ผู้แต่งจะอยู่ในยุคสมัยใดก็จะสื่อแนวคิดของยุคสมัยนั้นออกมาในรูปแบบของงานเขียนประเภทต่าง ๆ

วีรวัฒน์ อินทรพร (2561: 162) อธิบายว่า แนวคิดสำคัญ คือ แก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญของเรื่อง (Theme) คือ สารัตถะสำคัญที่สรุปบยอดความคิดสำคัญของเรื่อง ซึ่งอาจเป็นสาระสำคัญของเรื่องของผู้แต่งที่ต้องการนำเสนอมาอย่างผู้อื่น แก่นเรื่องหรือสารัตถะของเรื่องนี้ ได้มาจากการพิจารณาการกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ผู้แต่งได้เสนอไว้ทั้งเรื่อง โดยมีแก่นเรื่องเป็นแกนกลางที่เชื่อมโยงองค์ประกอบทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน ผู้แต่งอาจนำเสนอไว้อย่างชัดเจน จากชื่อเรื่องหรือแทรกไว้ในองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น โครงเรื่อง พฤติกรรมของตัวละคร บทสนทนา บทบรรยาย เป็นต้น

จากการศึกษาความหมายของแนวคิดสำคัญสรุปได้ว่า แนวคิดสำคัญ (Theme) หมายถึง แก่นเรื่อง ข้อคิด สารัตถะที่สำคัญ หรือสาระสำคัญที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอมาอย่างผู้อื่น โดยแสดงออกผ่านทางภาษา ซึ่งแนวคิดจะมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตและสังคมในยุคสมัยนั้น ๆ

2.3.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสหบท (Intertextuality)

ธีรา สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา (2548) แสดงทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาสัมพันธ์สหบทหรือสหบทว่า ผู้อ่านต้องพึงเข้าใจว่าตัวบทวรรณกรรม เป็นตัวบทที่ส่วนผสมทุกอย่างล้วนมีนัย อาจปรากฏได้หลายลักษณะ เช่น การเขียนเลียนแบบ การอ้างถึง การอธิบายความ การอ้างอิง การให้แหล่งที่มา การล้อเลียน การพูดพาดพิงหรือพูดเป็นนัย การปรับเปลี่ยน การสร้างคำ ภาพ หรือข้อเขียนใหม่อีกชุดหนึ่ง ผลงานที่มีลักษณะสัมพันธ์แบบนี้ แสดงให้เห็นว่าส่วนที่เป็นการหยิบยืมมีความสำคัญ และเป็นกฎเกณฑ์ที่ผู้ประพันธ์เลือกใช้ นับเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์

นพพร ประชากุล (2552) อธิบายลักษณะของวิธีการศึกษาเรื่องสัมพันธ์สหบทว่า เป็นวิธีการหนึ่งในการอ่านวรรณกรรม เป็นการพิจารณาว่าตัวบทหนึ่ง ๆ มีความสัมพันธ์กับตัวบทอื่น ๆ เป็นการเชื่อมโยงตัวบทต้นทางกับตัวบทปลายทาง ซึ่งสามารถอ่านความหมายได้ใหม่ แตกต่างกับการอ่านโดยพิจารณาเพียงภายในตัวบทเท่านั้น

ตรีศิลป์ บุญจรรย์ (2553) แสดงทัศนะว่า กระบวนทัศน์สหบทเป็นแนวคิดที่เชื่อว่าวรรณคดีสร้างขึ้นจากระบบสัญลักษณ์และขนบวรรณศิลป์ของวรรณคดีที่มีมาก่อนระบบสัญลักษณ์ ขนบวรรณศิลป์และวัฒนธรรม มีความสำคัญต่อความหมายของตัวบท ตัวบทไม่ว่าจะเป็นวรรณคดีหรือไม่ใช่วรรณคดี ไม่ได้มีความหมายที่เป็นเอกเทศในตัวเองแต่เป็นสหบท แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับผู้อ่านและผู้ตีความมากกว่าผู้แต่ง พื้นฐานสำคัญของกระบวนทัศน์นี้ คือ แนวคิดเรื่องมรดกกรรมของผู้แต่งของ โรลองด์ บาร์ธ ผู้อ่านสามารถสานต่อเครือข่ายของความสัมพันธ์ของตัวบทที่อ่านกับตัวบทอื่น ที่เป็นวรรณคดีที่มีหรือที่เคยอ่านมาก่อนกับตัวบทอื่นที่ไม่ใช่วรรณคดี และสามารถใช้ตัวบทอื่นที่เป็นเครือข่ายของสหบททางวัฒนธรรมและสังคมได้ด้วย การตีความตัวบทหรือการพยายามแสวงหา

ความหมายในตัวบท แท้จริงคือการพยายามหาสายสัมพันธ์ของตัวบทที่อ่านกับตัวบทอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กัน

ฉัตรชัย สุขุม (2553: 102-103) อธิบายการศึกษาวรรณกรรมตามแนวคิดสหบทไว้ว่า สหบทเป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยเรื่องการเมืองงานประพันธ์ เรื่องการประกอบสร้าง ผู้แต่งหน้าทำหน้าที่ในการประกอบสร้าง โดยการหยิบยืมตัวบทต่าง ๆ จากสังคมมาเรียบเรียงใหม่ การศึกษาสหบทจึงเป็นอีกมุมมองหนึ่งในการมองงานวรรณกรรม ที่ให้ความสำคัญกับผู้อ่านมากกว่าผู้สร้างสรรค์งาน การมองงานวรรณกรรมในลักษณะ ความเป็นสหบทช่วยให้ผู้อ่านตีความตัวบทต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง แล้วเข้าใจสิ่งที่ผู้เขียนต้องการสื่อสาร ผ่านการเข้าใจความหมายของตัวบทที่ผู้แต่งได้หยิบยืมมา การศึกษาถึงความเป็นสหบทจึงช่วยเพิ่มมุมมองความคิด และเพิ่มสีสันในการศึกษางานวรรณกรรมร่วมสมัยได้หลากหลายยิ่งขึ้น

จันทิมา อังคพณิกกิจ (2554: 4) กล่าวถึงแนวคิดเรื่องสหบทไว้ว่า สหบท เกิดขึ้นมาจากความคิดพื้นฐานที่ว่าการผลิตตัวบท (text) แต่ละครั้งนั้น จะต้องมิตัวบทที่มีมาก่อนหน้าแล้ว (pre-text) หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ถ้อยคำที่เราพูดสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลหรืออยู่ท่ามกลางถ้อยคำพูดที่มีอยู่ก่อนแล้ว เพียงแต่เรานำมากล่าวซ้ำหรือกล่าวใหม่ตามวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายที่ต่างกันออกไป ในแง่ของตัวบทหรือวาทกรรมก็เช่นกัน ตัวบทที่ปรากฏเป็นเพียงการผลิตซ้ำจากตัวบทอื่น ๆ ที่มีมาก่อนแล้วจึงถูกนำมาถ่ายทอดในรูปแบบของตัวบทใหม่ โดยอาจจะมีการเน้นย้ำขึ้นใหม่ และอยู่ในบริบทใหม่ขึ้นอยู่กับการเลือกและข้อกำหนด ณ ปัจจุบันที่ตัวบทนั้นถูกผลิตขึ้น

นอกจากนี้แฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995 อ้างถึงใน ญัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556: 59-61) ได้อธิบายว่า การวิเคราะห์สหบทจะช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับบริบท ในการวิเคราะห์สหบท แฟร์คลัฟ ให้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับตัวบทอื่น 3 ด้าน ดังนี้

1. ระเบียบวาทกรรม (orders of discourse) ระเบียบวาทกรรม คือ การรวมกันในรูปแบบเฉพาะของประเภทตัวบทต่าง ๆ (genres) วาทกรรมต่าง ๆ (discourse) และลีลา (styles) แฟร์คลัฟ (Fairclough) เน้นประเด็นที่ว่า การวิเคราะห์ระเบียบวาทกรรมจะทำให้เราเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม

2. ถ้อยคำที่ยกมากล่าวใหม่ (reported speech) แฟร์คลัฟ (Fairclough) ชี้ให้เห็นว่า ถ้อยคำที่ยกมากล่าวใหม่ โดยเฉพาะแบบตรงเป็นสหบทชนิดหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด ซึ่งสามารถพิจารณาถ้อยคำที่ยกมากล่าวใหม่ 4 รูปแบบ ดังนี้

2.1 ถ้อยคำที่ยกมากล่าวใหม่แบบตรง (direct reporting) คือ ถ้อยคำที่ยกมากล่าวใหม่แบบคำต่อคำ แสดงโดยเครื่องหมายอัญประกาศ “ ”

2.2 ถ้อยคำที่ยกมากล่าวใหม่แบบอ้อม (indirect reporting) คือ ถ้อยคำที่ยกมากล่าวใหม่แบบสรุปเนื้อความ มิได้ยกมาแบบคำต่อคำ และอาจมีการเปลี่ยนแปลงคำสรรพนามหรือกาล

2.3 ถ้อยคำที่ยกมากล่าวใหม่แบบอ้อมที่ไม่มีอนุพากย์นำ (free indirect reporting) คือ ถ้อยคำที่ยกมากล่าวใหม่แบบสรุปเนื้อความและไม่ปรากฏอนุพากย์นำ

2.4 การรายงานวัจนกรรม (narrative report of speech act) คือ การเล่าหรือรายงานว่ามีวัจนกรรมใดเกิดขึ้น โดยไม่ได้บอกเนื้อความ

3. สมมติฐาน (assumption) นักวัจนปฏิบัติศาสตร์เรียกสมมติฐานว่า มูลบทหรือความเชื่อที่มีอยู่ก่อน (presupposition) สมมติฐานหรือมูลบทจัดเป็นสหบท เพราะถ้อยคำชนิดนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับความเชื่อที่มีอยู่ก่อนตัวบทนั้น อีกทั้งยังเป็นเรื่องของการอ้าง ว่ามีสิ่งที่รับรู้ร่วมกัน หรือมีความเชื่อบางอย่างร่วมกันอยู่

จันทิมา อังคพณิกกิจ (2561: 212-216) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสหบทไว้ว่า สหบทเป็นลักษณะของตัวบทที่สื่อให้รู้ว่า มีความคิดอื่นหรือตัวบทอื่นที่มีอยู่ก่อนแล้วปรากฏอยู่ด้วย ข้อความ (หรือตัวบท) ปัจจุบัน (หมายถึงตัวบทหรือข้อความที่กำลังวิเคราะห์) ได้มีความสัมพันธ์ในเชิงตอบสนอง ตอบโต้ หรือปฏิเสธสัมพันธ์กับตัวบท หรือวาทกรรมที่มีอยู่ก่อนแล้วเหล่านั้น ในลักษณะในลักษณะหนึ่ง หรือหลายลักษณะในตัวบทเดียวกัน แนวคิดเรื่องสหบทนับว่า เป็นมโนทัศน์ที่สำคัญมโนทัศน์หนึ่งที่กำลังเป็นที่น่าสนใจในการวิเคราะห์ข้อความ และเป็นมโนทัศน์หลักในการใช้วิเคราะห์ข้อความเชิงวิพากษ์ (critical discourse analysis) ด้วย

เมื่อพิจารณาตามแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น หนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทย หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นความคิดสำคัญประเภทหนึ่งที่สร้างความหมายแก่สิ่งต่าง ๆ ในสังคม โดยเฉพาะการถ่ายทอดความคิดสำคัญด้านต่าง ๆ ที่มุ่งหวังในการปลูกฝังและส่งผ่านไปสู่ผู้เรียน ตัวบทดังกล่าวสามารถนำมาศึกษาและวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นความคิดสำคัญที่ปลูกฝังอยู่ในหนังสืออ่านนอกเวลา เป็นการศึกษาความคิดของคนในสังคม รวมไปถึงวิธีการถ่ายทอดความคิดนั้น และเมื่อเราเข้าใจความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ของคนในสังคมนั้น ๆ จะช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางสังคมด้วยเช่นกัน

จากแนวคิดและทฤษฎีที่ได้ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมมาแล้วข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจกรอบแนวคิดที่จะนำมาศึกษา และวิเคราะห์ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มากยิ่งขึ้น โดยผู้วิจัยจะนำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดสำคัญ และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสหบทมาใช้เป็นกรอบแนวคิดการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อแสดงให้เห็นว่า ผู้ผลิตและผู้คัดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีอำนาจนั้นได้ปลูกฝังความคิดสำคัญหรือชุดความคิด โดยสื่อผ่านกลวิธีทางสหบทอย่างไรบ้าง ลักษณะภาษาเหล่านั้นผลิตขึ้นอย่างไรและเพราะสาเหตุใด ผลที่เกิดขึ้นมาจากการใช้กลวิธีทางสหบทเป็นอย่างไร

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ในหนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 สามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องหนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสหบท โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย

ยุพดี ฤทธิสิทธิ์ (2522) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์คุณค่าของเรื่องสั้นที่ใช้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยศึกษาหนังสืออ่านนอกเวลาจำนวน 20 เรื่อง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ประการแรก เรื่องสั้นทั้ง 20 เรื่องเป็นเรื่องสั้นต่างชนิดกัน คือ ชนิดแสดงลักษณะตัวละคร ชนิดสร้างอารมณ์ขัน ชนิดผูกเรื่อง ชนิดแสดงความคิดเห็น ชนิดผจญภัย และชนิดสร้างบรรยากาศ ประการที่สอง เรื่องสั้นบางเรื่องผู้แต่งมีวัตถุประสงค์ในการแต่ง เน้นทางด้านให้ความเพลิดเพลินบางเรื่องเน้นด้านความรู้ ประการที่สาม เป็นการสรุปการประเมินในด้านคุณค่าของครูผู้สอนและผู้เรียน และประการสุดท้าย เป็นการประเมินด้านความพึงพอใจด้านความเหมาะสมของจำนวนและเวลาในการใช้หนังสืออ่านนอกเวลา ซึ่งผลคือผู้เรียนคิดว่าจำนวนเรื่องสั้นในหนังสืออ่านนอกเวลามีความเหมาะสม

จุฑาทิพย์ อีระภาค (2529) ศึกษาเรื่องวิเคราะห์จริยธรรมในหนังสืออ่านนอกเวลาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์จริยธรรมที่ปรากฏในหนังสืออ่านนอกเวลา และศึกษาองค์ประกอบที่ส่งผลต่อจริยธรรมของตัวละครเอก โดยเลือกศึกษาจำนวน 18 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า พบจริยธรรม 11 ด้าน จริยธรรมที่ปรากฏมากที่สุดคือ ความเสียสละ องค์ประกอบที่ส่งผลต่อจริยธรรมของตัวละครเอกคือ องค์ประกอบทางกายภาพ ได้แก่ การศึกษาและอายุ องค์ประกอบทางสภาพแวดล้อม ได้แก่ ฐานะทางครอบครัว ผู้เลี้ยงดู และวิธีการอบรมเลี้ยงดู สภาพแวดล้อมที่โรงเรียน และอิทธิพลของตัวแบบและองค์ประกอบทางบุคลิกภาพ ได้แก่ ความกระตือรือร้นและมุ่งมั่นอนาคต และเจตคติต่อกฎหมายความเป็นระเบียบและศีลห้า

ศิวัณ โคตสวนนท์ (2533) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์หนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ประเภทร้อยกรองในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์หนังสืออ่านนอกเวลาด้านรูปแบบ เนื้อหา แนวคิด และสุนทรียศาสตร์ทางการประพันธ์ และเพื่อสำรวจความคิดเห็นของครูที่มีต่อหนังสือเกี่ยวกับการเรียนการสอน ปัญหา และอุปสรรคในการเรียน ผลการศึกษาพบว่า ด้านการวิเคราะห์หนังสืออ่านนอกเวลาด้านรูปแบบ เนื้อหา แนวคิด และสุนทรียศาสตร์ทางการประพันธ์พบว่า มีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละเล่ม ในด้านความคิดเห็นของครูผู้สอนปรากฏว่า ครูผู้สอนเป็นผู้เลือกหนังสืออ่านนอกเวลาสำหรับเด็กเอง ครูกำหนดให้นักเรียนอ่านหนังสือกลุ่มนวนิยายและเรื่องสั้นมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ หนังสือประชุมโฆหารสุนทร เหมาะจะเป็นหนังสืออ่านนอกเวลาประเภทร้อยกรอง ด้านการสอน ครูสอนโดยแนะนำวิธีอ่านแล้วจึงให้นักเรียนไปอ่านด้วยตนเองนอกเวลาเรียน ครูวัดผลด้วยการให้ทำรายงานและทำข้อสอบแบบปรนัย ปัญหาและอุปสรรคในการสอน คือ นักเรียนไม่รับผิดชอบต่อการที่ได้รับมอบหมาย ขาดความรู้ในการวิเคราะห์วิจารณ์ ครูไม่มีหนังสือคู่มือครู และไม่มีเวลาอ่านหนังสืออ่านนอกเวลาครบทุกเรื่อง ครูต้องการเข้าร่วมอบรมหรือสัมมนาเกี่ยวกับหนังสืออ่านนอกเวลา

สุภาวรรณ แก้วป๋องปก (2540) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์วิถีชีวิตประชาธิปไตย ที่ปรากฏในหนังสืออ่านนอกเวลา วิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ประชาธิปไตยที่ปรากฏในหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 28 เล่ม ซึ่งใช้วิถีชีวิตประชาธิปไตย 18 ประการ เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ โดยวิเคราะห์จากพฤติกรรมของตัวละคร ผลการศึกษาพบว่า 1) วิถีประชาธิปไตยที่ปรากฏความถี่มากที่สุด คือ วิถีชีวิต

ประชาธิปไตยในด้านการวรรณกรรมที่แสดงถึงการการระงับทางวาจา 2) วิธีชีวิตประชาธิปไตยที่ปรากฏความถ้อยที่สุด คือ วิธีชีวิตประชาธิปไตยในด้านปัญญาธรรม ที่แสดงถึงถ้ามีปัญหาในหมู่คณะและตัดสินใจกันไม่ได้ จึงใช้การออกเสียง และวิธีชีวิตประชาธิปไตยในด้านปัญญาธรรม ที่แสดงถึงการเลือกตั้งผู้แทน โดยตระหนักถึงผู้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม

รัตนา ศรีมงคล (2541) การวิเคราะห์หนังสืออ่านนอกเวลา และสภาพการใช้หนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดราชบุรี จุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์หนังสืออ่านนอกเวลา ศึกษาสภาพการใช้หนังสือของครูและนักเรียน และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหนังสืออ่านนอกเวลากับสภาพการใช้หนังสืออ่านนอกเวลา โดยมีขอบเขตในการศึกษาหนังสืออ่านนอกเวลา จำนวน 35 เรื่อง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลาทั้ง 35 เรื่อง มีความยากง่ายต่างกัน บางเรื่องไม่เหมาะสมที่จะใช้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เนื่องจากมีความยาก บางเรื่องเป็นวรรณคดีแบบฉบับ และมีรูปแบบเป็นร้อยกรองที่นักเรียนอ่านเข้าใจยาก เป็นเหตุให้หนังสือบางเล่มไม่มีการเลือกอ่าน ด้านลักษณะของหนังสือที่ครูและนักเรียนเลือกอ่าน เป็นหนังสือร้อยแก้วขนาดสั้น ใช้ภาษาง่าย การดำเนินเรื่องไม่ซับซ้อน ตัวละครอยู่ในวัยเดียวกับนักเรียน และมีเนื้อเรื่องที่ไมไกลจากประสบการณ์ของนักเรียน ด้านสภาพการใช้หนังสืออ่านนอกเวลา ครูและนักเรียนเห็นว่าเรื่องสั้นหรือเรื่องที่มีขนาดสั้น เหมาะสมที่จะใช้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลามากที่สุด ครูเลือกใช้วิธีสอนหนังสืออ่านนอกเวลาหลายวิธีที่นักเรียนชอบที่สุดคือ ให้ครูเล่าเฉพาะตอนที่สนใจ แล้วให้อ่านต่อด้วยตนเอง นักเรียนต้องการความช่วยเหลือในการอ่านหนังสือจากครู และต้องการให้เพิ่มภาพประกอบและคำอธิบายศัพท์ในหนังสืออ่านนอกเวลา ครูส่วนใหญ่เห็นว่า อุปสรรคในการอ่านหนังสืออ่านนอกเวลาของนักเรียนคือ นักเรียนไม่มีนิสัยรักการอ่าน ไม่เห็นความสำคัญของการอ่าน และขาดความรับผิดชอบ อุปสรรคในการสอนหนังสืออ่านนอกเวลาของครูคือ ครูไม่มีเวลาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหนังสืออ่านนอกเวลา และไม่มีเวลาอ่านหนังสืออ่านนอกเวลาได้ครบทุกเรื่อง

สุรางค์ แจ่มดวง และคณะ (2543) ศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมในหนังสืออ่านนอกเวลาประเภทบันเทิงคดีร้อยแก้ว ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการศึกษาพบว่า หัวข้อจริยธรรมด้านความรับผิดชอบและความเมตตา กรุณา มีมากที่สุด พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบคือการรู้จักหน้าที่ และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี ส่วนพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเมตตา กรุณา คือการให้ความอนุเคราะห์ เกื้อกูล และแสดงออกทางกาย วาจาต่อผู้อื่น ด้วยความสุภาพ นุ่มนวล จริยธรรมที่ปรากฏรองลงมาเรียงตามลำดับคือ ความเสียสละความอดุสาหะ ความกตัญญูกตเวที ความมีเหตุผล ความซื่อสัตย์ การประหยัด ความสามัคคี และการรักษาระเบียบวินัย ส่วนหัวข้อจริยธรรมที่ไม่ปรากฏคือ ความยุติธรรม

อธิกมาส มากจุ้ย (2543) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์นวนิยายสังคมชนบทจากหนังสืออ่านนอกเวลา วิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง 2533) โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาและวิเคราะห์นวนิยายสังคมชนบท จากหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในด้านองค์ประกอบและกลวิธีการประพันธ์ โดยการวิเคราะห์หนังสือจำนวน 7 เรื่อง ผลการวิจัยสรุปว่า ด้านองค์ประกอบของนวนิยายสังคมชนบททั้ง 7 เรื่อง ได้แก่ เรื่องราวและแก่นเรื่อง พบว่า เป็นเรื่องในทำนองเดียวกัน คือ เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมให้มีความ

เจริญขึ้น ตัวละครในเรื่องผู้แต่งได้สร้างให้มีความสมจริง และแสดงบทบาทตนเองมากที่สุด วัตถุดิบและฉากที่นำมาใช้ คือ สภาพสังคมและวัฒนธรรมในชนบทตามภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยที่พบในเรื่องนี้ คือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ผู้เขียนเสนอพรรณนาเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด เพื่อพัฒนาและทำประโยชน์แก่สังคม โดยใช้ตัวละครสำคัญเป็นผู้ดำเนินเรื่องรูปแบบการประพันธ์เป็นร้อยแก้ว ภาษาที่ใช้มีความสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง สั้น กระชับ เข้าใจง่าย มีภาษาถิ่นปรากฏในบางเรื่อง ด้านกลวิธีการประพันธ์ ทุกเรื่องมีโครงเรื่องที่ไม่ซับซ้อน สนุกสนาน น่าติดตาม มีการเปิดเรื่องได้อย่างน่าสนใจ ดำเนินเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ มีเพียงหนึ่งเรื่องที่ใช้การดำเนินเรื่องแบบย้อนกลับ ทุกเรื่องปิดเรื่องแบบสุชานาฏกรรม มีการใช้น้ำเสียงในบทสนทนาและเครื่องหมายวรรคตอนทำให้เนื้อเรื่องมีความสมบูรณ์นวนิยายทั้ง 7 เรื่อง ให้แง่คิดในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าในด้านการทำประโยชน์เพื่อสังคม และการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ให้เข้ากับการดำเนินชีวิตปัจจุบันได้

มนต์จันทร์ อินทรจันทร์ (2555) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์หนังสืออ่านนอกเวลาประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ พ่อ : พระยาอนุมานราชธน ฉากญี่ปุ่น และชีวิตทง โดยมียุทธมุ่งหมาย คือ 1) เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระในหนังสืออ่านนอกเวลา ในการเป็นต้นแบบของการขัดเกลาทงสังคม เพื่อให้เยาวชนมีลักษณะอันพึงประสงค์ 2) เพื่อศึกษาวิธีการประพันธ์ด้านวรรณศิลป์ และ 3) เพื่อศึกษาทัศนคติของผู้เขียน ผลการศึกษาพบว่า ด้านเนื้อหาสาระหนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง พ่อ : พระยาอนุมานราชธน ฉากญี่ปุ่น และชีวิตทง มีบทบาททางคุณธรรมและจริยธรรมตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 8 ประการตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ด้านกลวิธีการประพันธ์ด้านวรรณศิลป์ ผู้วิจัยจำแนกการวิเคราะห์เป็น 6 ประเด็น ได้แก่ การวางโครงเรื่อง ความน่า การดำเนินเรื่อง ความจบ ความงามด้านศิลปะการแต่ง หรือลีลาของวรรณศิลป์ และการนำเสนอเกร็ดความรู้และอื่น ๆ และด้านการศึกษาทัศนคติ โดยจำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ ทัศนคติเกี่ยวกับพื้นฐานนิสัยของคนและการสร้างครอบครัว ทัศนคติเกี่ยวกับการทำงานและการต่อสู้กับอุปสรรค และทัศนคติเกี่ยวกับการสร้างสังคม ชาติ และการพัฒนาประเทศ

ไพศาล กรุรมรัมย์ (2556) ศึกษาโลกทัศน์ในหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ ทำให้เข้าใจหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และทำให้เห็นคุณลักษณะที่สังคมต้องการปลูกฝังให้กับเยาวชน ผ่านหนังสืออ่านนอกเวลา ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า โลกทัศน์ในหนังสืออ่านนอกเวลาเมื่อเปรียบเทียบกับอัตราส่วนของโลกทัศน์ที่ปรากฏ พบว่า โลกทัศน์ที่ไม่สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ได้รับการนำเสนอผ่านหนังสืออ่านนอกเวลามากกว่าที่สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โลกทัศน์ที่แตกต่างจากคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ได้แก่ โลกทัศน์เกี่ยวกับปัญหาของชีวิต ครอบครัว การเลือกด้วยตนเอง การศึกษา ความแตกต่างและความหลากหลาย ความเปลี่ยนแปลง คุณค่า และแรงบันดาลใจ นอกจากนี้หนังสืออ่านนอกเวลามีคุณค่าและบทบาทหน้าที่ คือ ให้ความรู้และเสริมประสบการณ์ชีวิต ให้ความเพลิดเพลิน ส่งเสริมปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน สร้างแรงบันดาลใจ และชี้แนะผู้อ่าน

กิตติธัช สีหะวงษ์ (2557) ศึกษาค่านิยมด้านจิตสาธารณะในหนังสืออ่านนอกเวลา ประเภทนวนิยาย ที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลา ประเภทนวนิยายในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีการนำเสนอลักษณะค่านิยมด้านจิตสาธารณะทุกเรื่อง เรียงลำดับเรื่องจากมากไปน้อย ได้แก่ เรื่อง ขวัญสงฆ์ ขวดคนอยู่ไหน ไต่ บ้านเล็กในป่าใหญ่ เด็กชายมะลิวัลย์ และความสุขของกะทิ ส่วนนวนิยายที่เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีการนำเสนอลักษณะค่านิยมด้านจิตสาธารณะทุกเรื่อง เช่นเดียวกัน เรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ เรื่อง เจ้าน้อยพอนเติลรอย นิทานการเงิน และหน้าต่างบานแรก ทั้งนี้ผลที่ได้รับจากการศึกษาจะเป็นข้อมูลสำหรับครูและโรงเรียน ในการเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา เพื่อปลูกฝังสำนึกความมีจิตสาธารณะให้เหมาะสมแก่นักเรียน ตลอดจนภาวะแวดล้อมอื่น ๆ รวมทั้งจะเป็นข้อมูลแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้ใช้กำหนดหรือปรับเปลี่ยนหนังสืออ่านนอกเวลา เพื่อการปลูกฝังคุณธรรมด้านจิตสาธารณะแก่นักเรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ ส่วนมากเน้นการวิเคราะห์เนื้อหาและคุณค่าของหนังสือในด้าน คุณธรรม จริยธรรม จิตสาธารณะ ค่านิยม และโลกทัศน์ในหนังสืออ่านนอกเวลา นอกจากนี้ยังมีการศึกษาการใช้หนังสืออ่านนอกเวลาในการจัดการเรียนการสอน จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการศึกษาหนังสืออ่านนอกเวลาในรูปแบบต่าง ๆ ที่ยังไม่ได้มีการนำตัวบทหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภทสารคดี ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มาศึกษาตามแนวคิดความคิดสำคัญ ฉะนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 และจะนำงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาเป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยของตนต่อไป

2.4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสหบท

เสาวนิต จุลวงศ์ (2550) ศึกษา ความซับซ้อนของการเล่าเรื่อง : ลักษณะหลังสมัยใหม่ ในบันเทิงคดีร่วมสมัยของไทย โดยมีประเด็นการศึกษาเรื่อง การสร้างความเป็นสหบท ผลการศึกษาพบว่า การศึกษานวนิยายเรื่อง ฟ้ายะลวยโจร และเรื่องสั้น ยี่สิบปีแห่งความหลัง มีการนำเสนอสหบทในรูปแบบที่แตกต่างกัน ความเป็นสหบทในเรื่องฟ้ายะลวยโจรนั้น แสดงออกด้วยการลอกเลียน ตัดต่อตัวบทต่าง ๆ ประกอบกัน สื่อถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน ระวังอดีตกับปัจจุบันที่มีสายโยงใยอย่างไม่ขาดสาย ในขณะที่เรื่อง ยี่สิบปีแห่งความหลัง แสดงการประกอบสร้างของตัวบท และก่อให้เกิดความหมายขึ้นจากตรรกะภายในของชุดสัญลักษณ์ โดยไม่อ้างอิงกับความเป็นจริงภายนอก แต่อาศัยรหัสทางวัฒนธรรมของโลกความเป็นจริง เป็นสื่อชี้้นำการตีความของผู้อ่าน

ฉัตรชัย สุขุม (2553) ศึกษาลักษณะสหบทในนวนิยาย เรื่อง กรูกันออกมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ลักษณะความเป็นสหบท และวัตถุประสงค์การใช้ความเป็นสหบท ในนวนิยายเรื่อง กรูกันออกมา ของปริทรรศ หุตางกูร ผลการศึกษาพบว่า ในนวนิยายเรื่อง กรูกันออกมา ของปริทรรศ หุตางกูร มีการประกอบสร้างความเป็นสหบท ใน 2 ลักษณะ คือ หนึ่ง ลักษณะการสร้างความเป็นสหบทจากการกล่าวถึงตัวบทอื่น ซึ่งสามารถจำแนกตามที่มาของตัวบทได้ 6 ประเภท ได้แก่ ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในวรรณกรรม ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในภาพยนตร์ ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในศิลปะ ลักษณะความเป็นสหบท

ทจากตัวบทที่ปรากฏในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในเพลง สองคือการสร้างความเป็นสหบทจากชุดสัญญาทางวัฒนธรรม โดยสามารถจำแนกชุดสัญญาทางวัฒนธรรม ตามประเภทของสัญญา ได้ 7 ประเภท ได้แก่ ชุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทเครื่องแต่งกายและเครื่องสำอาง ชุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทอาหารและเครื่องดื่ม ชุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทสัตว์ ชุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทเครื่องมือสื่อสาร ชุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทสถาบัน ชุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทพฤติกรรมทางสังคมสมัยใหม่ และชุดสัญญาทางวัฒนธรรมประเภทวัตถุโบราณ ในด้านของวัตถุประสงค์ของการใช้ความเป็นสหบทในนวนิยายเรื่อง กรูกันออกมา พบว่า ใช้ความเป็นสหบทเพื่อวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ สร้างอารมณ์ขันและเพื่อเสียดสี และวิพากษ์วิจารณ์สภาพสังคมในปัจจุบัน

สุณี เนียมคำ (2559) ศึกษาสหบทในบทละครจีนเรื่อง ซีเซียงจี้ แห่งราชวงศ์หยวนมีวัตถุประสงค์นำเสนอการสร้างความเป็นสหบทในบทละคร ซีเซียงจี้ โดยศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาการสร้างตัวละครในบทละครซีเซียงจี้ แห่งราชวงศ์หยวน กลับนวนิยาย ยิงยงจ้วน แห่งราชวงศ์ถัง พร้อมทั้งวิเคราะห์หมโนทัศน์ทางสังคม ที่สะท้อนให้เห็นบทละคร ซีเซียงจี้ ผลการวิจัยพบว่า 1) เนื้อหาในบทละคร ซีเซียงจี้ มี 3 ลักษณะ คือ เนื้อหาที่ขยายความหรือเพิ่มเติมจากตัวบทต้นแบบ เนื้อหาที่ถูกตัดออกไป และเนื้อหาที่ถูกปรับเปลี่ยนดัดแปลงจากตัวบทต้นแบบ 2) ตัวละครในบทละคร ซีเซียงจี้ มี 3 ลักษณะเช่นกัน คือ ตัวละครที่ถูกแต่งเพิ่มขึ้นใหม่ ไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับตัวบทต้นแบบ ตัวละครที่ถูกตัดออกไป และตัวละครที่ถูกปรับเปลี่ยนดัดแปลงจากตัวบทต้นแบบ 3) มโนทัศน์ทางสังคมสมัยราชวงศ์หยวน ภายใต้การปกครองของชนชาติมองโกล เช่น เพศสถานะในวัฒนธรรมขงจื้อ คุณธรรมจริยธรรมหลักของสังคมจีน และระบบสอบเข้ารับราชการ ที่ปรากฏในตัวบทดัดแปลง ซีเซียงจี้ ยังคงได้รับการถ่ายทอดจากตัวบทต้นแบบนวนิยาย ยิงยงจ้วน ซึ่งประพันธ์ในสมัยราชวงศ์ถังของชนชาติฮั่น แต่ให้ความสำคัญและเคร่งครัดที่น้อยกว่า

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่า แนวคิดสหบท เป็นแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวรรณกรรมสมัยใหม่ อีกทั้งยังมีผู้ที่สนใจศึกษาวรรณกรรมแนวสหบท ในปัจจุบันค่อนข้างพบได้น้อยมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะนำแนวคิดสหบทของ ฉัตรชัย สุขุม (2553) ซึ่งเป็นการลักษณะการสร้างความเป็นสหบทจากการกล่าวถึงตัวบทอื่น มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยในบทที่ 4 เรื่อง สหบทในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

พูน ปณ จิต ชีเว

บทที่ 3

ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา

สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

ในบทนี้ จะเป็นการกล่าวถึงความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 โดยตัวบทนี้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลา ประเภทสารคดี จำนวน 11 เล่ม ซึ่งจะทำให้การวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดความคิดสำคัญ และเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Description) จากการศึกษาและวิเคราะห์ตัวบทหนังสืออ่านนอกเวลา ผู้วิจัยสามารถจำแนกความคิดสำคัญได้ 7 ประเภท ได้แก่

- 3.1 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว
- 3.2 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- 3.3 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันการศึกษา
- 3.4 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ
- 3.5 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม
- 3.6 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม
- 3.7 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย

ทั้งนี้ เนื่องจากคิดสำคัญแต่ละชุดนั้น ประกอบด้วยความคิดสำคัญหลักและความคิดสำคัญรองที่สื่อผ่านตัวบทหนังสืออ่านนอกเวลา ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแต่ละชุดความคิดสำคัญ โดยเริ่มต้น ด้วยการกล่าวถึงความคิดสำคัญหลักในแต่ละด้าน จากนั้นจึงกล่าวถึงภาพรวมของความคิดสำคัญรองที่เป็นรายละเอียดย่อยของความคิดสำคัญหลักในด้านนั้น ๆ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว

ครอบครัวเป็นสังคมแห่งแรกของมนุษย์ (Primary group) เป็นสังคมหน่วยที่เล็กที่สุด แต่มีอิทธิพลยิ่งใหญ่ที่สุดต่อพฤติกรรมของเด็กที่จะตามมาในอนาคต เป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยบิดามารดาอันถือว่าเป็นผู้ใกล้ชิดและเป็นเพื่อนที่ดีที่สุด สภาพของครอบครัวและบิดามารดาจึงถือว่าเป็นสังคมแห่งแรกที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด (เดชา ศิริเจริญ, 2552: 51) จึงจะเห็นได้ว่าสถาบันครอบครัวถือได้ว่าเป็นพื้นฐานแรกที่สุดและมีความสำคัญอย่างยิ่งของสังคม

จากการศึกษาพบความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว 3 ด้าน คือ ความรัก ความห่วงใยของคนในครอบครัว บทบาทหน้าที่ของบิดามารดา และบทบาทหน้าที่ของบุตร

3.1.1 ความรักความห่วงใยของคนในครอบครัว

สมาชิกในครอบครัวถ้อยทีถ้อยอาศัย รับผิดชอบตนเอง มีเวลาปฏิสัมพันธ์ ทำกิจกรรมร่วมกัน ย่อมเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างครอบครัว ไม่จำกัดด้วยวัย ไม่มีช่องว่างระหว่างวัย สุขภาพกายและใจย่อมดีขึ้น (จิตาภา การค้า, 2561) ซึ่งการมีสัมพันธ์ภาพที่ดีและอบอุ่นเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันในครอบครัว ซึ่งจะส่งผลให้สุขภาพจิตของทุกคนในบ้านแข็งแรง

มีวิธีการที่หลากหลายในการสร้างความอบอุ่นและสัมพันธ์ภาพในครอบครัว เช่น เอาใจใส่กันเสมอ ความเข้าใจ การพูด และใช้เวลาด้วยกัน

หนังสืออ่านนอกเวลาได้ถ่ายทอดเรื่องราว ความรักความห่วงใยของคนในครอบครัว เช่น หนังสือเรื่อง เด็กแนว เป็นงานเขียนของอาร์ม ตั้งนิรันดร ที่ถูกคัดเลือกนำมาเป็นหนังสืออ่านนอกเวลา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นถึงเรื่องราวชีวิตครอบครัวของเยาวชนไทย กลุ่มหนึ่งที่มีแนวทางในการดำเนินชีวิตหลากหลายรูปแบบ ซึ่งแต่ละครอบครัวต่างมีวิธีการเลี้ยงดูบุตร ที่แตกต่างกันออกไป แต่สิ่งหนึ่งที่ทุกครอบครัวมีเช่นเดียวกันคือ ความรักความห่วงใยของคนใน ครอบครัวที่มีให้แก่กัน ดังตัวอย่างว่า

ที่บ้าน... เขาและน้องสาวทั้งสองเป็นยิ่งกว่าเพื่อนสนิท รัก เข้าใจ และ
เติมเต็มซึ่งกันและกันตลอดมา ทุกเช้าพ่อซึ่งเป็นนักธุรกิจนำเขาจะไปส่งลูกชายที่
มหาวิทยาลัย และกลับมารับในตอนเย็น นอกจากว่าเย็นไหนมีกิจกรรมต้องทำ
เขาจึงจะกลับบ้านเอง พ่อให้อิสระเรื่องเวลากับลูกชายเต็มที่ด้วยความไว้น้ำใจ
เชื่อใจ ขอเพียงโทรศัพท์มาบอกให้รู้ว่าอยู่ที่ไหน และจะกลับบ้านเวลาใดเท่านั้น

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 14)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวครอบครัวของ แบงค์ งามอรุณโชติ ซึ่งสมาชิกในครอบครัวมีความรักความเข้าใจให้กันและกัน ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า “เขาและ
น้องสาวทั้งสองเป็นยิ่งกว่าเพื่อนสนิท รัก เข้าใจ และเติมเต็มซึ่งกันและกันตลอดมา หรือ พ่อให้อิสระ
เรื่องเวลากับลูกชายเต็มที่ด้วยความไว้น้ำใจเชื่อใจ” ความคิดสำคัญข้างต้นจึงสื่อให้เห็นว่า ครอบครัวที่
สมาชิกในครอบครัวมีความรัก ความห่วงใยความเข้าใจกันและกัน สามารถใช้ชีวิตร่วมกันอย่างมี
ความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ย่อมเป็นการหล่อหลอมและปลูกฝังให้เด็กหรือเยาวชนเติบโต
เป็นผู้ที่รู้จักหน้าที่ของตนเอง เป็นผู้ที่มีความรัก ความเมตตา ความห่วงใย มีน้ำใจ และเห็นอกเห็นใจ
ผู้อื่น

หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง เส้นเลือดสีขาว ของณิชชารีย์ เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาที่ได้
ถ่ายทอดเรื่องราวของผู้เขียนที่เคยป่วยด้วยโรคมะเร็งเม็ดเลือดขาว เธอต้องใช้พลังกายพลังใจของ
ตนเอง รวมไปถึงกำลังใจอันสำคัญจากพ่อแม่ ครอบครัว มิตรสหาย รวมไปถึงผู้รอบตัวในการต่อสู้
กับโรคร้าย ดังข้อความที่ว่า

ฉันรู้สึกดีและเห็นถึงความรักที่พ่อแม่มีต่อฉัน ฉันคิดว่าเป็นส่วนสำคัญ
มากเลยที่จะทำให้ฉันมีกำลังใจ ตอนกลางวันอยู่ในห้องคนเดียวก็ห่อเหี่ยวใจ
พอดกเย็นพ่อแม่และน้องกลับบ้านฉันจะสดชื่น ไม่อยากให้ตัวเองเป็นแบบนี้
เลย แต่คงจะเป็นแค่ช่วงให้ยาเท่านั้นแหละ เพราะให้ยาเสร็จคุณหมอก็จะให้
ไปอยู่บ้านคุณยายตอนกลางวันได้เหมือนเดิม จิตใจฉันคงจะดีกว่านี้

(ณิชชารีย์, 2561: 65)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวความรักที่พ่อแม่มีต่อเธอ ในขณะที่เธอเจ็บป่วย ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า “ฉันรู้สึกดีและเห็นถึงความรักที่พ่อแม่มีต่อฉัน ฉันคิดว่าเป็นส่วนสำคัญมากเลยที่จะทำให้ฉันมีกำลังใจ” ความคิดสำคัญข้างต้นจึงสื่อให้เห็นว่า ความรัก ความหวัง และกำลังใจ จึงเป็นพลังอันแข็งแกร่งของมนุษย์ ยิ่งเป็นความรักและกำลังใจที่มาจากครอบครัวแล้ว นั้น ก็ยังเป็นสิ่งที่สำคัญที่คนในครอบครัว ควรหมั่นสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน โดยการให้ความรัก ความเอาใจใส่ซึ่งกันและกันในทุก ๆ วัน ไม่จำกัดอยู่เพียงแค่ระหว่างพ่อแม่หรือลูก ๆ เท่านั้น แต่หมายรวมถึงญาติพี่น้อง ซึ่งทุก ๆ คนเปรียบเสมือนคนในครอบครัวเราทั้งสิ้น ด้วยพลังใจอันแข็งแกร่ง ย่อมทำให้จิตใจและร่างกายของเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดี สามารถฝ่าฟันต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ทั้งปัญหา ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ หรือแม้กระทั่งโรคร้ายต่าง ๆ ไปได้ด้วยดี

หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง มิตรภาพต่างสายพันธุ์ ของ ม.ล.ปริญญกร วรวรรณ ไม่ได้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาที่ถ่ายทอดเฉพาะเรื่องราวของสัตว์ป่า และธรรมชาติเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ผู้เขียนได้ถ่ายทอดให้เห็นถึงความรัก ความห่วงใยของคนในครอบครัว ซึ่งเป็นความรักในรูปแบบของสามภรรยาที่ให้ความรัก ความห่วงใย การดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ดังข้อความที่ว่า

หลายปีที่ผ่านมา ภรรยาของปู่ป่วย ก่อนจะเสียชีวิตที่โรงพยาบาลในกรุงเทพฯ ปู่อ้อมร่างของภรรยาขึ้นรถและขับกลับไร่ พอถึงไร่ ปู่ก็ต่อโลง ขุดหลุม และฝังร่างของภรรยาด้วยมือของตัวเอง

“มันเป็นสิ่งสุดท้ายที่จะทำให้คนที่เรารักและรักเราที่สุดได้” หลายคนน้ำตาซึมกับเหตุผลของปู่

ผมกับพ่อไปเยี่ยมปู่บ่อย ๆ เท่าที่จะมีโอกาส ความผูกพันของพ่อกับปู่ ไม่ใช่เหตุผลทางสายเลือด แต่พวกเขาผูกพันกันด้วยความรู้สึของผู้ชายที่เข้าถึงจิตใจกันและกัน

ที่พ่อพาผมไป ไม่ใช่เพียงเพื่อเยี่ยมเยียนปู่ แต่พ่อคงอยากให้ผมเห็น อยากให้ผมรู้จัก และอยากให้ผมเรียนรู้ว่า “ผู้ชาย” อย่างปู่เป็นเช่นไร

(ม.ล.ปริญญกร วรวรรณ, 2556: 135)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวความรักของสามภรรยาที่มีต่อภรรยา ซึ่งได้มีการมอบความรัก ความห่วงใย การดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกันจนวินาทีสุดท้ายของชีวิต ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า “ปู่อ้อมร่างของภรรยาขึ้นรถและขับกลับไร่ พอถึงไร่ ปู่ก็ต่อโลง ขุดหลุม และฝังร่างของภรรยาด้วยมือของตัวเอง...ปู่อ้อมร่างของภรรยาขึ้นรถและขับกลับไร่ พอถึงไร่ ปู่ก็ต่อโลง ขุดหลุม และฝังร่างของภรรยาด้วยมือของตัวเอง” หรือแม้กระทั่งการถ่ายทอดให้เห็นถึงความรักระหว่างพ่อกับลูก และการปลูกฝังผู้อ่าน เพื่อให้เห็นความสำคัญต่อการแสดงออกทางความรัก และการเคารพญาติผู้ใหญ่ การเชื่อมสายสัมพันธ์ระหว่างปู่ย่า ตายาย และลูกหลาน ดังข้อความว่า “ผมกับพ่อไปเยี่ยมปู่บ่อย ๆ เท่าที่จะมีโอกาส ความผูกพันของพ่อกับปู่ไม่ใช่เหตุผลทางสายเลือด แต่พวกเขาผูกพันกันด้วย

ความรู้สึกของผู้ชายที่เข้าถึงจิตใจกันและกัน” ความคิดสำคัญข้างต้นจึงสื่อให้เห็นว่า ความรักนั้นมีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งความรักที่สำคัญคือ ความรักจากสถาบันครอบครัว เพราะเป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักของสังคม สถาบันครอบครัวจึงเป็นสถาบันสำคัญ และเป็นโครงสร้างหลักที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถเติบโตอย่างมีคุณภาพ

จะเห็นว่า หนังสืออ่านนอกเวลาได้ถ่ายทอดให้เห็นความรักความห่วงใยของคนในครอบครัว ซึ่งเป็นการหล่อหลอมและปลูกฝังให้เด็กหรือเยาวชนรู้จักการให้ความรัก ความอบอุ่น และสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างคนในครอบครัว

3.1.2 บทบาทหน้าที่ของบิดามารดา

ลักษณะบทบาทหน้าที่พ่อแม่ไม่เพียงแต่เป็นผู้นำครอบครัวเท่านั้น ยังได้แสดงแง่มุมของชีวิตในลักษณะที่หลากหลายมากขึ้น ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับลักษณะบทบาทหน้าที่แม่ โดยคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่สังคมคาดหวัง คือ แม่ควรเป็นต้นแบบให้แก่ลูกสาว ลักษณะดังกล่าวเป็นภาพของผู้หญิงตามแบบฉบับภาพตายตัว (Stereotypes) และหากละเมิดต่อบทบาทหน้าที่แม่โดยประพฤติตนไม่เหมาะสม สังคมจะไม่ให้การยอมรับ (Lakphet, 2018 อ้างถึงใน พรนภา อิงสถิตธวันต์ และ วรณนะ หนูหมื่น, 2566: 99) บทบาทของบิดาและมารดาที่นำเสนอผ่านหนังสือแบบเรียนหรือหนังสือภาษาอ่านนอกเวลา เป็นสิ่งที่น่าสนใจ และเป็นการสื่อถึงความลุ่มลึกและแง่มุมที่หลากหลายของลักษณะบทบาทหน้าที่พ่อแม่ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทจริงของการดำเนินชีวิต ให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมไทย

สมาชิกในครอบครัวแต่ละคนมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันออกไป บิดามารดาเป็นบุคคลที่สำคัญของบ้าน เพราะมีส่วนในการหล่อหลอม เลี้ยงดู และอบรมสั่งสอนบุตร ในหนังสืออ่านนอกเวลาได้ถ่ายทอดเรื่องราวของสถาบันครอบครัวที่มีหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ของบิดามารดาที่มีต่อบุตรและคนในครอบครัว ดังเช่น หนังสือเรื่อง อัลเฟรด โนเบล ของสิทธา พินิจภูวดล เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยผู้เขียนได้ถ่ายทอดเรื่องราวชีวประวัติของอัลเฟรด โนเบล ผู้คิดค้นไดนาไมต์และผู้ก่อตั้งรางวัลโนเบล ซึ่งพ่อแม่ของอัลเฟรดยุ่่นมีความรักและเอาใจใส่ดูแลลูก ๆ อย่างใกล้ชิด ดังตัวอย่างที่ว่า

วันใดที่มีอากาศหนาวจัดเป็นภัยต่อสุขภาพ หนูน้อยอัลเฟรดก็จะหยุดโรงเรียนอยู่กับบ้าน มารดาของเขาไม่ได้ยอมปล่อยให้ยู่ว่าง ๆ อย่างเกียจคร้าน และท้อแท้ต่อโรคภัย เธอจะนำนิทานต่าง ๆ มาเล่าให้ลูกฟัง เป็นทางนิทานโบราณสนุกตื่นเต้นและสอนใจ เป็นทางนิทานที่เคยคิดเล่าขึ้นเอง เพื่อปลุกใจหนูน้อยให้มีความกล้าใจเข้มแข็ง มีความหวังในชีวิต

(สิทธา พินิจภูวดล, 2554: 20)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นถึงบทบาทของบิดามารดาที่มีต่อบุตร โดยการดูแล ให้กำลังใจ และส่งเสริมการศึกษาที่ดีให้แก่บุตร ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า “เธอจะนำ นิทานต่าง ๆ มาเล่าให้ลูกฟัง เป็นทางนิทานโบราณสนุกตื่นเต้นและสอนใจ เป็นทางนิทานที่เคยคิดเล่า ขึ้นเอง เพื่อปลุกใจหนูน้อยซีไรต์ให้มีความตั้งใจเข้มแข็ง มีความหวังในชีวิต” ความคิดสำคัญข้างต้นจึงสื่อให้เห็นว่า นอกจากบิดามารดาจะเป็นผู้มอบความรัก ความหวังใย ดูแลเอาใจใส่ และปกป้องบุตรแล้ว นั้น บิดามารดา ยังเป็นผู้คอยอบรม สั่งสอน ส่งเสริม การศึกษาและสิ่งที่ดี ๆ ให้แก่บุตร เพื่อให้บุตรมีความรู้อันเป็นรากฐานถึงความมั่นคงในชีวิต และมีภูมิคุ้มกันที่ดีทั้งทางกาย ใจ และสติปัญญา

หนังสือเรื่อง เด็กแนว ของอาร์ม ตั้งนิรันดร ตอนเข้าใจตัวตน (A Beautiful /mind) : จารุพล สติรพงษ์สุทธิ ได้ถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตประวัติของ จารุพล สติรพงษ์สุทธิ ซึ่งเติบโตมาใน ครอบครัวที่บิดามารดามีแนวทางการเลี้ยงดูบุตรให้มีความยืดหยุ่น มีกระบวนการคิดที่เป็นระบบ คิดและแยกแยะสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเป็นระบบ ตัวอย่างที่ว่า

คุณพ่อคุณแม่พยายามหัดผมให้ใช้ความคิดตลอด ให้คิดอย่างเป็นระบบ ให้รู้ว่าสิ่งนี้ถ้าทำแล้วจะเกิดผลอย่างไร ดีหรือไม่ดี ถ้าไปเจอคนทะเลาะกัน ก็จะบอกให้ผมดู และให้คิดว่าถ้าผมเป็นคนในเหตุการณ์ จะแก้ไขสถานการณ์อย่างไร หรือถ้าไปเจอแม่ตุ๊ก ก็ให้ฟังว่าลูกผิดไหม แล้วแม่ทำอย่างนี้ผิดหรือเปล่า ท่านสอนให้ผมวิเคราะห์จากเหตุการณ์รอบตัว

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 46-47)

จากตัวอย่างข้างต้น ความคิดสำคัญด้านสถาบันครอบครัวในหนังสืออ่านนอกเวลา กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ต้องการสื่อให้เห็นว่า พ่อแม่ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ที่มีมอบความรักและความอบอุ่นให้แก่ลูกเพียงเท่านั้น แต่เป็นผู้คอยอบรม สั่งสอน ตักเตือน และส่งเสริมให้ลูกได้รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักเรียนรู้และเข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ดังข้อความที่ว่า “คุณพ่อคุณแม่พยายามหัดผมให้ใช้ความคิดตลอด ให้คิดอย่างเป็นระบบ ให้รู้ว่าสิ่งนี้ถ้าทำแล้วจะเกิดผลอย่างไร ดีหรือไม่ดี...และให้คิดว่า ถ้าผมเป็นคนในเหตุการณ์จะแก้ไขสถานการณ์อย่างไร...ท่านสอนให้ผมวิเคราะห์จากเหตุการณ์รอบตัว” ความคิดสำคัญข้างต้นจึงสื่อให้เห็นว่า การอบรมสอนลูกด้วยวิธีการที่หลากหลาย และคำนึงถึงความเป็นจริงของโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นั้น มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเด็กจะเกิดการเรียนรู้ เข้าใจ มีประสบการณ์ เพื่อจะได้เติบโต เรียนรู้ เข้าใจตนเอง รู้เท่าทันผู้อื่นและสังคมมากขึ้น

นอกจากหนังสืออ่านนอกเวลา จะถ่ายทอดให้เห็นถึงความรักความห่วงใยของคนในครอบครัว ผ่านมุมมองของบทบาทหน้าที่ของบิดามารดาแล้ว หนังสืออ่านนอกเวลายังสะท้อนให้เห็นถึงความรักของสัตว์ ในหนังสือเรื่อง มิตรภาพต่างสายพันธุ์ ของ ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ ดังตัวอย่างที่ว่า

นอกจากการเปลี่ยนเสียง หากอยากเรียกสัตว์ให้ออกมาบางครั้งก็ต้องใช้วิธี “หลอก” บ้าง เช่น การเผ่าถ่ายรังนก แม้จะทำซุ่มบังไพรทิ้งไว้หลายวันให้นกคุ้นเคยแล้วก็ตาม แต่พ่อแม่ก็มักจะระวังอยู่ดี พวกเขาอาจสังเกตเห็นเราตั้งแต่เดินมาเข้าซุ่มแล้ว

วิธีที่ผมใช้แล้วได้ผลก็คือเดินมาเข้าซุ่ม 2 คน มาอย่างเปิดเผย ไม่ต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ เพื่อให้พ่อแม่เห็นว่าเรามาช่วงนั้น เขาอาจบินหลบไปร้องวนอยู่รอบ ๆ หรือซุ่มเงียบ

สักพัก ให้คนที่เดินมากับเราเดินกลับออกไป พ่อแม่ก็จะเข้าใจว่าอันตรายไปแล้ว และจะรีบเข้ามาดูลูกในรังทันที

เชื่อกันว่านกยังนับจำนวนไม่ได้ พวกเขารู้ว่ามีคนมาและกลับไปแล้วเท่านั้น

แต่ก็เป็นไปได้ว่าเขาจะ “รู้” มากกว่าที่เราเข้าใจ เพียงแต่มีความห่วงลูกมากเกินไป จึงไม่รอบคอบกับการระวังภัยเท่านั้น

(ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ, 2556: 117)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นถึง ความรักของบิดามารดาที่มีต่อบุตรนั้นเป็นความรักที่ยิ่งใหญ่และบริสุทธิ์ ดังจะเห็นได้จากข้อความว่า “พ่อแม่จะเข้าใจว่าอันตรายไปแล้ว และจะรีบเข้ามาดูลูกในรังทันที...แต่ก็เป็นไปได้ว่าเขาจะรู้ มากกว่าที่เราเข้าใจ เพียงแต่มีความห่วงลูกมากเกินไป จึงไม่รอบคอบกับการระวังภัยเท่านั้น” ความคิดสำคัญข้างต้นจึงสื่อให้เห็นว่า ความรักของบิดามารดาที่มีต่อบุตร เป็นความรักที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งไม่ได้จำกัดว่าต้องเป็นความรักของมนุษย์เพียงเท่านั้น ความรักของสัตว์ที่มีต่อลูกก็ยิ่งใหญ่และล้ำค่าเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ในหนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง พ่อ : พระยาอนุমানราชชน ของ สมศรี สุกุมลนันทน์ ได้ถ่ายทอดให้เห็นบทบาทของบิดามารดาที่คอยอบรมสั่งสอนและฝึกฝนให้บุตรได้ลงมือทำทุกอย่างให้ประสบผลสำเร็จด้วยตนเอง ดังตัวอย่างที่ว่า

เรื่องหางานทำ พ่อเคยฝากใครต่อใครเข้าทำงาน แต่พ่อไม่เคยฝากพวกเราเลย ตอนเรียนหนังสือ ก็ไม่เคยฝากพวกเราเข้าโรงเรียน ทุกคนเมื่อเรียนจบก็หางานทำด้วยตนเองทั้งนั้น พ่อเคยบอกว่า พ่อไม่จำเป็นต้องหางานทำให้ ทุกคนต้องช่วยตัวเอง ถ้าได้งานด้วยกันฝาก จะไม่เกิดความภูมิใจ ถ้าทำงานดีก็รอดตัว ถ้าทำงานไม่ได้ จะเสียชื่อคนฝาก เวลาไปสมัครงานเขาเห็นชื่อ เขาก็รู้จักเอง

(สมศรี สุกุมลนันทน์, 2560: 118)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นถึงวิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตร เพื่อให้บุตรสามารถเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ดังเช่นในข้อความที่ว่า “แต่พ่อไม่เคยฝากพวกเราเลย ตอนเรียนหนังสือ ก็ไม่เคยฝากพวกเราเข้าโรงเรียน ทุกคนเมื่อเรียนจบก็หางานทำด้วยตนเองทั้งนั้น...แต่พ่อไม่เคยฝากพวกเราเลย ตอนเรียนหนังสือ ก็ไม่เคยฝากพวกเราเข้าโรงเรียน ทุกคนเมื่อเรียนจบก็หางานทำด้วยตนเองทั้งนั้น” ความคิดสำคัญข้างต้นจึงสื่อให้เห็นว่าการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้ถูกวิธี ให้สามารถพึ่งพาช่วยเหลือตนเองได้ เมื่อเจอปัญหาและอุปสรรคก็จะสามารถอยู่กับความรู้สึกล้มเหลวและล้มเหลวได้ สามารถเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพได้ในอนาคต

จะเห็นว่า หนังสืออ่านนอกเวลาได้ถ่ายทอดให้เห็นบทบาทหน้าที่ของบิดามารดา ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นความรัก ความห่วงใยที่บิดามารดามีต่อบุตร โดยการแสดงออกในแง่บวกของการดูแล เอาใจใส่ อบรม สั่งสอนทั้งด้านการศึกษา และคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นการหล่อหลอมและปลูกฝังให้เด็กหรือเยาวชนได้มีพัฒนาการทางด้านสติปัญญา อารมณ์ และสังคมที่เหมาะสมตามวัย เพื่อให้สามารถช่วยเหลือและพึ่งพาตนเองได้ รวมไปถึงเติบโตได้อย่างมีคุณภาพ

3.1.3 บทบาทหน้าที่ของบุตร

ครอบครัวที่สมาชิก รับผิดชอบหน้าที่ของตนเอง คือ ครอบครัวที่สมาชิกทุกคน ตระหนักและบทบาทและมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเอง พ่อแม่มีหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกให้เป็นคนดี ส่งเสริมให้ลูกมีการศึกษา ลูกปฏิบัติตัวให้เป็นคนดีตั้งใจเรียนหนังสือจนเรียนจบ และสามารถออกมาประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงตนเองได้ (นวลอนงค์ สุวรรณเรือง, 2544: 108) ดังนั้น บุตรจึงควรปฏิบัติตนในสิ่งที่ถูกที่ควร ด้วยความรับผิดชอบต่อสถานภาพของตนเอง

หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง เด็กแนว ได้กล่าวถึงเรื่องราวชีวิตของแบงค์ งามอรุณโชติ นักเรียนชายผู้หนึ่งซึ่งอยู่ในช่วงของวัยรุ่น มีครอบครัวที่อบอุ่น ได้รับการรักและการเลี้ยงดูที่ดีจากบิดามารดา แต่เหตุการณ์ไม่คาดคิดก็เกิดขึ้น เมื่อเขาได้สูญเสียมารดาไปอย่างกะทันหัน จึงทำให้ผู้เป็นบิดาต้องรับภาระต่าง ๆ ของครอบครัว แต่เด็กชายผู้นั้นกลับเข้าใจและมีความห่วงใยผู้เป็นบิดาของตน จึงได้ประพฤติปฏิบัติตนด้วยการรับบทบาทหน้าที่ของตนเอง ดังข้อความว่า

ในวันนั้น เด็กธรรมด้าย่างเขาอาจจะเลือกไม่เรียนหนังสือ หรือทำตัวมีปัญหา เป็นเด็กใจแตกไปเลยก็ได้ แต่ด้วยความคิดและความมุ่งมั่นแบบเด็ก ๆ ที่อยากจะช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัว แบงค์เลือกที่จะทำให้พ่อภูมิใจ เมื่อมองย้อนกลับไป แบงค์ก็ยังไม่รู้ว่าทำไมตนจึงเลือกทางออกเช่นนี้

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 16)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอความคิดและการกระทำของเด็กชายผู้หนึ่ง ที่รู้หน้าที่ของตนเอง และเลือกที่จะปฏิบัติตนออกมาได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า “อยากจะช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัว” หรือ “แบงค์เลือกที่จะทำให้พ่อภูมิใจ” ความคิดสำคัญข้างต้น จึงเป็นต้นแบบหรือแบบอย่างพฤติกรรมที่ดีที่ผู้เขียนต้องการสื่อให้เห็นว่า ต่อให้

ชีวิตต้องพบเจอกับเหตุการณ์เลวร้าย หรือสิ่งที่ไม่คาดคิด หากสามารถครองตนให้อยู่บนความถูกต้อง โดยการมีความคิดที่ดี มีความมุ่งมั่นและความอดทนต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ รอบตัว รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ไม่ก่อปัญหา รักและกตัญญูต่อพ่อแม่และผู้มีพระคุณ ก็จะสามารถผ่านพ้นเรื่องราวต่าง ๆ ไปได้

หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง แว้งที่รัก ได้ถ่ายทอดให้เห็นความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของบุตรที่ต้องตระหนักรู้หน้าที่ตนเอง ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ประพฤติตนอย่างเหมาะสม อยู่ในระเบียบวินัยของโรงเรียนและสังคม และช่วยแบ่งเบาภาระบิดามารดาและครอบครัว ดังข้อความว่า

พอเริ่มโพล์เพล้ พ่อจะปิดประตูหน้าต่าง เป็นการปิดร้านของแม่และปิดบ้านด้วย พี่แหมะมีหน้าที่เก็บกวาดบ้านส่วนนี้ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ส่วนน้อยมีหน้าที่ที่สำคัญมาก คือ จะต้องช่วยพ่อดูแลความปลอดภัยของทุกคนในบ้าน โดยการชนป๊อบและรงน้ำมาวางหลังหน้าต่าง

(ชบาบาน, 2560: 39-40)

อำเภอแว้ง ไม่มีสถานที่หรืออะไรให้เด็กเถลไถล เลิกเรียนแล้วจึงชวนกันกลับบ้าน พี่แหมะกับน้อยนั้นต้องช่วยพ่อแม่ทำงานบ้านเป็นประจำทุกวัน เพราะพ่อแม่กำลังสร้างฐานะให้มั่นคง จึงมีงานมาก เพลงในหนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ อีกบทช่างตรงกับชีวิตสันโดษของเด็กนักเรียนที่โรงเรียนแว้งอย่างเธอเสียจริง ๆ และน้อยก็ซาบซึ้งใจไม่มีวันจืดจางว่า ทั้งหนังสือเรียน คุณครู โรงเรียน และพ่อแม่ ต่างช่วยกันอบรมบ่มนิสัยลูกหลาน ให้รู้จักหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ เหมือนที่เธอท่องได้ขึ้นใจ...

(ชบาบาน. 2560 : 71)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นวิถีชีวิตในวัยเด็กของน้อยและพี่สาวที่ประพฤติตนได้อย่างถูกต้องตามบทบาทหน้าที่ของบุตร ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ว่า “เลิกเรียนแล้วจึงชวนกันกลับบ้าน พี่แหมะกับน้อยนั้นต้องช่วยพ่อแม่ทำงานบ้านเป็นประจำทุกวัน” การประพฤติตนให้เรียบร้อยและอยู่ในระเบียบวินัย รู้จักทำงานเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระบิดามารดา เป็นบทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้เรียน ที่ควรพึงตระหนักและควรกระทำต่อผู้เป็นบิดามารดาและครอบครัว ซึ่งครอบครัว โรงเรียน และสิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้เรียน ต่างเป็นปัจจัยสำคัญในการหล่อหลอมให้ผู้เรียนได้พึงตระหนักในการรู้หน้าที่ของตนเอง ดังข้อความว่า “หนังสือเรียน คุณครู โรงเรียน และพ่อแม่ ต่างช่วยกันอบรมบ่มนิสัยลูกหลาน ให้รู้จักหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่”

หนังสืออ่านนอกเวลาสื่อให้เห็นความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว โดยปรากฏความคิดสำคัญรอง ได้แก่ 1) ความรักความห่วงใยของคนในครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่ตัวบทหนังสืออ่านนอกเวลาปรากฏให้เห็นความรักความห่วงใยของคนในครอบครัว ระหว่างบิดามารดาที่มีต่อบุตร ระหว่างบุตรที่มีต่อบิดามารดา ระหว่างปู่ย่าตายายที่มีต่อลูกหลาน ระหว่างญาติพี่น้อง เป็นต้น หรือแม้กระทั่งปรากฏความรักความห่วงใยของคนในครอบครัวของสัตว์ 2) บทบาทหน้าที่ของบิดามารดา และ 3) บทบาทหน้าที่ของบุตร

ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว ที่สื่อผ่านหนังสืออ่านนอกเวลา ได้นำเสนอความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว ทั้งที่เป็นประเด็นสำคัญของเรื่องเช่น หนังสือเรื่อง อัลเฟรด โนเบล เส้นเลือดสีขาว เด็กแนว แว้งที่รัก พ่อ : พระยาอนุমানราชชน และชีวิตทอง นอกจากนี้ยังมีความคิดสำคัญที่แฝงอยู่ในบางส่วนของเรื่องเช่น มิตรภาพต่างสายพันธุ์ สองแขนที่กอดโลก ฉากญี่ปุ่น ช้างกับ ค คน และขนมแม่เอ๋ย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการถ่ายทอดความคิดสำคัญในด้านความรักความอบอุ่น ความห่วงใยของคนในครอบครัว เช่น ระหว่างบิดามารดาที่มีต่อบุตร ระหว่างบุตรที่มีต่อบิดามารดา ระหว่างปู่ย่าตายายที่มีต่อลูกหลาน ระหว่างญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนี้ยังถ่ายทอดความคิดสำคัญเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของบิดามารดาและบทบาทหน้าที่ของบุตร ซึ่งสถาบันครอบครัวถือได้ว่าเป็นพื้นฐานแรกที่สุด และมีความสำคัญอย่างยิ่งของสังคม เพราะเป็นสถาบันที่ให้ความรัก ความอบอุ่น การศึกษา ความรู้ และการอบรมสั่งสอนสมาชิกของครอบครัวให้เป็นพลเมืองของสังคม และเป็นเกราะป้องกันที่สำคัญในครอบครัว

3.2 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

คุณลักษณะหนึ่งที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างมากในปัจจุบัน คือ ความรักชาติ ศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะคุณลักษณะดังกล่าวถือได้ว่าเป็นค่านิยมที่เป็นคุณธรรมและจริยธรรมที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นในคนไทยทุกคน (สกล สุขสวัสดิ์ และมนัสนันท์ น้ำสมบูรณ์, 2560: 1044) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จึงเป็นความรักอีกรูปแบบหนึ่งที่ไม่ควรละเลยที่จะปลูกฝังให้กับเด็กและเยาวชน เพราะทั้งสามสถาบันนี้ต่างมีความสำคัญ และเป็นเหมือนรากเหง้าของสังคมไทย ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า ผู้เขียนได้ถ่ายทอดให้เห็นความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์อย่างเด่นชัด โดยสื่อผ่านหนังสืออ่านนอกเวลา ดังเช่น ในหนังสือเรื่อง พ่อ : พระยาอนุমানราชชน ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ของผู้เป็นบิดา ผ่านคำพูด และการกระทำ ดังตัวอย่างข้อความว่า

ข้าพเจ้าถือตนด้วยความหยิ่งว่า ข้าพเจ้าเป็นไทยแท้สมบูรณ์ทั้งชีวิต และจิตใจ เป็นคนไทยถูกระเบียบนิ้ว ไม่ยิ่งหย่อนกว่าคนอื่น รักถิ่นไทย รักวัฒนธรรมไทย เพราะข้าพเจ้าเกิดในประเทศไทย และในวัฒนธรรมไทย ที่ป็นข้าพเจ้าทั้งชีวิตและจิตใจให้เป็นไทยมาตั้งแต่อ่อนแต่ออกตราบเท่าทุกวันนี้...

(สมศรี สุกุมลนันทน์, 2560: 3)

ตลอดชีวิตของท่าน ท่านได้สนองคุณประเทศชาติด้วยน้ำพักน้ำแรง
วีริยะอุตสาหะ เพื่อให้ภาษาไทย ประวัติศาสตร์ไทย และวัฒนธรรมไทย ได้เป็นที่
ประจักษ์แก่โลก ทุกอย่างที่ท่านทำเป็นไป เพราะความรักประเทศชาติ และรัก
วิทยาการทั้งสิ้น

(สมศรี สุกุมลนันทน์, 2560: 3-4)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวของความเชื่อ เกี่ยวกับความรักชาติ
ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากความภาคภูมิใจของพระยาอนุমানราชธน ที่ได้เกิดเป็นคน
ไทยและอยู่บนผืนแผ่นดินไทย ดังข้อความว่า “ข้าพเจ้าเป็นไทยแท้สมบูรณ์ทั้งชีวิตและจิตใจ เป็นคน
ไทยถูกระเบียบนี้...ข้าพเจ้าเกิดในประเทศไทย และในวัฒนธรรมไทย ที่ป็นข้าพเจ้าทั้งชีวิตและจิตใจ
ให้เป็นไทยมาตั้งแต่อ่อนแต่อกตราบเท่าทุกวันนี้” นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า การเกิดในบน
ผืนแผ่นดินไทยนั้นนับว่าเป็นเรื่องที่น่ายินดี จึงควรตอบแทนประเทศชาติโดยการมุ่งมั่นในการทำงาน
รักและสืบสานประเพณี วัฒนธรรมไทย และสถาบันหลักของชาติอันได้แก่ ชาติ ศาสนา
พระมหากษัตริย์ ให้คงอยู่สืบไป ดังข้อความว่า “ตลอดชีวิตของท่าน ท่านได้สนองคุณประเทศชาติ
ด้วยน้ำพักน้ำแรง วีริยะอุตสาหะ...ทุกอย่างที่ท่านทำเป็นไป เพราะความรักประเทศชาติ และรัก
วิทยาการทั้งสิ้น” ความคิดสำคัญข้างต้น เป็นการปลูกจิตสำนึกให้ผู้เรียนได้รักชาติ ศาสนา
พระมหากษัตริย์ เพราะความรักที่มีให้แก่ผู้อื่นและสรรพสิ่งใด ๆ จะสามารถสร้างสิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้น
ได้ในสังคมของเรา

หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง ฉากญี่ปุ่น ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ถ่ายทอดให้เห็นถึง
ความรักชาติ อันเกิดจากการรัก ความเสียสละ ความกล้าหาญ และกำลังใจในการต่อสู้เพื่อชาติ
บ้านเมือง ดังตัวอย่างข้อความว่า

“ในตอนท้ายสงครามนั้น ขนชาวญี่ปุ่นได้แสดงความกล้าหาญ
และกำลังใจอย่างน่าอัศจรรย์ เพราะถึงแม้ว่าบ้านเรือนจะถูกทำลายเป็นส่วนใหญ่
ชาวญี่ปุ่นทั้งหลายต้องอดอาหาร และขาดแคลนของจำเป็นแก่ชีวิตทุกชนิด
และถึงแม้ว่าญาติพี่น้อง มิตรสหายของตนจะตายลงไป ทุก ๆ วันเนื่องจาก
สงคราม ชาวญี่ปุ่นทั้งหลายก็มิได้แสดงอาการใด ๆ ให้เห็นว่าได้เสียกำลังใจ
ทุกคนต่างพร้อมที่จะต่อสู้กับสงคราม และเสียสละจนถึงที่สุด ความจริงเหล่านี้
นับว่าเป็นเกียรติแก่ชาวญี่ปุ่น และเป็นสิ่งที่ควรจะยกย่อง”

(ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2561: 3-4)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวของความเชื่อ เกี่ยวกับความรักชาติของ
ชาวญี่ปุ่น ที่ต่อให้จะเกิดความเสียหายและสูญเสียจากสงคราม ทั้งต่อคนรัก ครอบครัว ร่างกาย
ทรัพย์สิน และจิตใจ ดังข้อความว่า “ในตอนท้ายสงครามนั้น ขนชาวญี่ปุ่นได้แสดงความกล้าหาญ
และกำลังใจอย่างน่าอัศจรรย์ เพราะถึงแม้ว่าบ้านเรือนจะถูกทำลายเป็นส่วนใหญ่ ชาวญี่ปุ่นทั้งหลาย

ต้องอดอาหาร และขาดแคลนของจำเป็นแก่ชีวิตทุกชนิด และถึงแม้ว่าญาติพี่น้อง มิตรสหายของตนจะตายลงไป ทุก ๆ วันเนื่องจากสงคราม ชาวญี่ปุ่นทั้งหลายก็ได้แสดงอาการใด ๆ ให้เห็นว่าได้เสียกำลังใจ” แต่ชาวญี่ปุ่นก็มีความเข้มแข็ง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เสียสละ และเข้มแข็งเพื่อชาติบ้านเมือง ดังข้อความว่า “ทุกคนต่างพร้อมที่จะต่อสู้กับสงคราม และเสียสละจนถึงที่สุด ความจริงเหล่านี้ล้วนเป็นเกียรติแก่ชาวญี่ปุ่นและเป็นสิ่งที่ควรยกย่อง” ความคิดสำคัญข้างต้นสะท้อนให้เห็นแบบอย่างของความรักชาติอันน่ายกย่อง เป็นการปลูกจิตสำนึกให้ผู้เรียนได้เห็นความสำคัญของความเป็นชาติ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความรัก เติบโตขึ้น เกิดความเสียสละ ความสามัคคี และกระทำความต่าง ๆ เพื่อให้ชาติบ้านเมืองมีความมั่นคงและพัฒนา

นอกจากการปลูกฝังในด้านความรักชาติ หนังสืออ่านนอกเวลายังถูกถ่ายทอดให้เห็นความรักในสถาบันพระมหากษัตริย์ ผ่านหนังสือเรื่อง เด็กแนว โดยได้นำเสนอให้เห็นความรักและความภาคภูมิใจที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังตัวอย่างข้อความว่า

ความภูมิใจที่สำคัญคือ ราชภัฏเป็นชื่อพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อันมีความหมายว่า คนของพระราชินี ข้าของแผ่นดิน ผมถือว่าเป็นสิริมงคลที่ได้มาเรียนในสถาบันนี้ อย่างน้อยก็ทำให้เราได้ตระหนักเสมอว่าเราเป็นคนของพระราชินี ข้าของแผ่นดิน ที่จะทำหน้าที่ดูแลพัฒนา ปกป้องแผ่นดินไทย เพื่อพระองค์ท่านและเพื่อพวกเราทุกคน

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 138)

ผลของการทำงาน ทำให้ต่อมาผมได้รับคัดเลือกให้เข้ารับพระราชทานรางวัลเยาวชนดีเด่นแห่งชาติ สาขาพัฒนาเยาวชน บำเพ็ญประโยชน์อาสาสมัคร สวัสดิการและประสานงาน จากพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา เนื่องในวันเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2544 ทุกครั้งที่จัดกิจกรรมผมจะนึกถึงคำสำคัญอยู่สามคำ คือ ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ตั้งใจทูลไว้ว่าทำอะไรให้เด็กและเยาวชนรู้สึกรัก และเกิดความตั้งใจที่จะจรดลงสถาบันทั้งสามนี้ไว้ให้ได้ เด็กทุกคนต้องพึ่งตัวเองได้ ยืนบนลำแข้งของตัวเองได้ก่อน แล้วพูดให้เขาเห็นว่าสถาบันทั้งสามทำให้ประเทศไทยอยู่ได้จนทุกวันนี้ ต้องให้เขาเกิดสำนึกรัก เกิดศรัทธา ด้วยประจักษ์แก่ตนเองว่า ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ คือหลักคำไทย

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 143)

วันนี้ผมไม่ได้ต้องการอะไรมากมาย ขอให้ได้รับใช้ได้เบื้องพระยุคลบาทก็เพียงพอแล้ว ไม่ใช่รับใช้ในฐานะเป็นข้าในพระองค์ แต่ในฐานะประชาชนธรรมดา ๆ คนหนึ่ง ที่รักแผ่นดินเกิดอย่างสุดหัวใจ และพร้อมทำความดีถวายเป็นราชสักการะเท่าที่ความสามารถของตนจะทำได้

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 144-145)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอแบบอย่างพฤติกรรมของเยาวชนที่มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเกิดความตระหนักรู้ และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ดังข้อความว่า “เราได้ตระหนักเสมอว่าเราเป็นคนของพระราชอา ข้าของแผ่นดิน ที่จะทำหน้าที่ดูแล พัฒนา ปกป้องแผ่นดินไทย เพื่อพระองค์ท่าน และเพื่อพวกเราทุกคน” รวมไปถึงเกิดความภาคภูมิใจและทำความดี เพื่อตอบแทนชาติบ้านเมือง ดังข้อความว่า “ไม่ใช้รับใช้ในฐานะเป็นข้าในพระองค์ แต่ในฐานะประชาชนธรรมดา ๆ คนหนึ่ง ที่รักแผ่นดินเกิดอย่างสุดหัวใจ และพร้อมทำความดีถวายเป็นราชสักการะเท่าที่ความสามารถของตนจะทำได้” ความคิดสำคัญข้างต้น สะท้อนให้เห็นแบบอย่างของที่ดีของเยาวชน ที่มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ในแง่ของการเกิดความรัก ความภาคภูมิใจ และแนวทางพฤติกรรมที่ถูกต้องดีงาม ในการตอบแทนบุญคุณของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดังข้อความว่า “สถาบันทั้งสาม ทำให้ประเทศไทยอยู่ได้จนทุกวันนี้ ต้องให้เขาเกิดสำนึกรัก เกิดศรัทธาด้วยประจักษ์แก่ตนเองว่า ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ คือหลักคำไทย”

หนังสืออ่านนอกเวลาสื่อให้เห็นความคิดสำคัญ เกี่ยวกับความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์โดยปรากฏความคิดสำคัญเด่นชัดในเรื่อง ได้แก่ พ่อ : พระยาอนุนานราชชน ฉาก ญี่ปุ่น และเด็กแนว และปรากฏบางส่วนของเรื่อง ได้แก่ ขนแม่เอ๊ย ช ช้างกับ ค คน ชีวิตทง อัลเฟรด โนเบล เส้นเลือดสีขาว มิตรภาพต่างสายพันธุ์ สองแขนที่กอดโลก และแว้งที่รัก

ความคิดสำคัญเกี่ยวกับความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นความคิดสำคัญที่ต้องการนำเสนอความคิดสำคัญ เพื่อให้เด็กและเยาวชนในชาติได้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่อง ประวัติศาสตร์ ความเป็นไทย ความรักชาติ ศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความปรองดองสมานฉันท์ เพื่อสร้างคนไทยที่เข้มแข็ง นำไปสู่การสร้างสรรคประเทศไทยให้เข้มแข็ง

3.3 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ได้ให้พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2523 ดังความว่า วัตถุประสงค์ของการศึกษานั้นคืออะไร กล่าวโดยรวบยอดก็คือ การทำให้บุคคลมีปัจจัยหรืออุปกรณ์สำหรับชีวิตอย่างครบถ้วนเพียงพอ ทั้งใน ส่วนวิชาความรู้ ส่วนความคิดวินัย ส่วนจิตใจและคุณธรรมความประพฤติ ส่วนความขยันอดทน และความสามารถ ในอันที่จะนำความรู้ความคิดไปใช้ปฏิบัติงานด้วยตนเองให้ได้จริง ๆ เพื่อสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยความสุขความเจริญมั่นคง และสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่สังคมและบ้านเมืองได้ตามควรแก่สถานะด้วย (อุภาวณณ นามศิริ, 2553: 211) การศึกษาจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาสังคม ทำให้มนุษย์เกิดความรู้และการพัฒนาตนเอง ซึ่งความรู้นั้นสามารถนำมาใช้พัฒนาคนให้มีความสามารถที่จะใช้ประกอบอาชีพได้ รวมทั้งช่วยขัดเกลาจิตใจให้มีจิตสำนึกและมีคุณธรรม

จริยธรรม ซึ่งนอกจากจะสามารถพัฒนาตนเองแล้ว ยังส่งผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองและก้าวหน้าได้

จากการศึกษาพบความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันการศึกษา 3 ด้าน คือ ความสำคัญของการศึกษา การใฝ่เรียนรู้ และความเพียรพยายามในการพัฒนาตนเอง

3.3.1 ความสำคัญของการศึกษา

ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดในอดีตครอบครัวเป็นสถาบันที่มีบทบาท และมีความสำคัญอย่างยิ่งในทุก ๆ ด้าน บทบาทที่สำคัญประการหนึ่งของครอบครัวในอดีต คือ การให้การศึกษาแก่ลูกหลาน ครุคนแรกของเด็กก็คือ แม่ พ่อ มีปู่ ย่า ตา ยาย ร่วมเป็นครูด้วย ครอบครัวเป็นองค์กรที่จัดการศึกษาทางด้านการศึกษาระดับพื้นฐาน เพื่อให้อ่านออกเขียนได้ และกล่อมเกลாத่างด้านคุณธรรมจริยธรรม เป็นการเรียนจากแบบอย่างมาตรฐาน การประพฤติปฏิบัติของบุคคลภายในครอบครัว และการศึกษาอาชีพ โดยถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ตั้งแต่เกิดจนตาย จึงกล่าวได้ว่า ครอบครัวรับผิดชอบการศึกษาตลอดชีวิต การจัดการศึกษาของครอบครัวที่ดำเนินการกันมา เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย (รุ่ง แก้วแดง, 2541: 167) ดังนั้น บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย หรือสมาชิกในครอบครัวจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อการศึกษาลูกหลาน ดังจะเห็นได้จากหนังสืออ่านนอกเวลาได้ถ่ายทอดให้เห็นถึงการตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา เช่น หนังสือเรื่อง อัลเฟรด โนเบล ผู้เป็นมารดาได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษา ซึ่งถึงแม้ว่าชีวิตวัยเยาว์ของ อัลเฟรด โนเบล จะเป็นเด็กผู้ชายที่มีร่างกายไม่แข็งแรง และเป็นอุปสรรคต่อการเดินทางไปศึกษาที่โรงเรียน แต่ผู้เป็นมารดา กลับให้ความสำคัญกับการศึกษา หาวิธีการและแนวทาง ปลุกฝังให้ผู้เป็นบุตรได้เห็นความสำคัญต่อการเรียนรู้ และสนับสนุนให้บุตรได้รับการศึกษาเช่นเดียวกับเด็กคนอื่น ๆ เช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างข้อความว่า

วันที่อากาศหนาวจัดเป็นภัยต่อสุขภาพ หนูน้อยอัลเฟรดก็จะหยุดโรงเรียนอยู่บ้าน มารดาของเขาไม่ได้ยอมปล่อยให้ย่ำ ๆ อย่างเกียจคร้าน และท้อแท้ต่อโรคภัย เธอจะนำนิทานต่าง ๆ มาเล่าให้ลูกฟัง เป็นนิทานโบราณ สนุกตื่นเต้นและสอนใจ เป็นทั้งนิทานที่เธอคิดเล่าขึ้นเอง เพื่อปลุกใจหนูน้อยให้รักให้หมั่นกำลังใจเข้มแข็ง มีความหวังในชีวิต เพื่อสลัดกับนิทาน

เธอได้ท่องบทกวีไพเราะสั้น ๆ ให้หนูน้อยฟัง หนูน้อยท่องตามอย่างสนใจ ค่อย ๆ ซึมซับความงามไพเราะของคำประพันธ์ไว้ที่ละเล็กละน้อย ตั้งแต่อายุเพียง 9 ขวบ กวีนิพนธ์อังกฤษสั้น ๆ ที่เขาติดใจมากจนกระทั่งในที่สุดกลายเป็นหลงใหลบูชา คือ บทกวีของไบรอน (Byron) กับ เชลลีย์ (Sheeliey) เขามักจะหัดแต่งร้อยกรองบทสั้น ๆ เป็นภาษาอังกฤษ โดยยึดลีลาอ่อนโยน อ่อนหวาน ประณีต

เขาชอบเรียนภาษาทั้งภาษาสวีเดน ภาษาเยอรมัน ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษารัสเซีย ดังนั้นเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เขาจึงสามารถใช้

ภาษาทั้งห้าดังกล่าวอย่างคล่องแคล่ว ความสามารถในการใช้ภาษาเป็นคุณสมบัติ
สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งของบุคคลผู้ยิ่งใหญ่

(สิทธา พินิจภูวดล, 2554: 20)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นว่า สมาชิกภายในครอบครัว โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งบิดา มารดา เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมต่อการศึกษาของบุตรหลาน ซึ่งมารดาของอัลเฟรดเป็น
ผู้ที่เห็นความสำคัญของการศึกษา และมีความรักความห่วงใยต่อบุตร ดังข้อความว่า “มารดาของเขา
ไม่ได้ยอมปล่อยให้ยู่ว่าง ๆ อย่างเกียจคร้าน และต่อสู้ต่อโรคร้าย เธอจะนำนิทานต่าง ๆ มาเล่าให้ลูก
ฟัง เป็นนิทานโบราณสนุกตื่นเต้นและสอนใจ เป็นทั้งนิทานที่เธอคิดเล่าขึ้นเอง เพื่อปลุกใจหนูน้อยซี
โรคให้มีความกล้าใจเข้มแข็ง มีความหวังในชีวิต ” โดยการเห็นความสำคัญของการศึกษา และส่งเสริม
สนับสนุนจากบิดามารดาหรือสมาชิกภายในครอบครัว ย่อมส่งผลทำให้บุตรหลานเติบโตเป็นผู้ที่มี
ความรู้ความสามารถ มีทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และเป็นคุณประโยชน์ต่อสังคมและ
ประเทศชาติ ดังข้อความว่า “เขาชอบเรียนภาษาทั้งภาษาสวีเดน ภาษาเยอรมัน ภาษาอังกฤษ ภาษา
ฝรั่งเศส และภาษารัสเซีย ดังนั้น เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ เขาจึงสามารถใช้ภาษาทั้งห้าดังกล่าวอย่าง
คล่องแคล่ว”

นอกจากนี้หนังสือเรื่อง แว้งที่รัก ได้ถ่ายทอดให้เห็นแง่มุมของการเห็นความสำคัญของ
การศึกษา ถึงแม้จะมีอุปสรรคต่อการเดินทางมาส่งบุตรหลานไปโรงเรียน แต่บิดามารดาต่างก็ยินดีและ
สนับสนุนการศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลาน ดังตัวอย่างข้อความว่า

ชีวิตนักเรียนแว้งเป็นอย่างนี้ทุกเมื่อเชิ้อวัน แต่เด็ก ๆ ก็ไม่เคยเบื่อ
โรงเรียนของตนเลย โรงเรียนเป็นศูนย์กลางของชีวิตสังคมที่สันโดษของคนแว้ง
โดยแท้ แม้คนไทยมุสลิมที่แว้งจะพูดภาษามลายูกันทั้งนั้น และพูดภาษาไทยไม่ได้
เลย พวกเขาทุกคนก็ต้องการส่งลูกหลานเข้าโรงเรียน ถึงบ้านจะอยู่ไกลและลึก
เข้าไปในป่ายาง หรือต้องลุยโคลนผ่านป่าพรุออกมา เขาก็ยินดีทั้งนั้น

(ชบาบาน, 2560: 68)

จากตัวอย่างข้างต้น จึงสะท้อนให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นชาติหรือศาสนาใด ต่างก็ให้
ความสำคัญ และส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาให้แก่บุตรหลาน ดังข้อความว่า “แม้คนไทยมุสลิมที่แว้ง
จะพูดภาษามลายูกันทั้งนั้น และพูดภาษาไทยไม่ได้เลย พวกเขาทุกคนก็ต้องการส่งลูกหลานเข้า
โรงเรียน ถึงบ้านจะอยู่ไกลและลึกเข้าไปในป่ายาง หรือต้องลุยโคลนผ่านป่าพรุออกมา เขาก็ยินดี
ทั้งนั้น” เพราะการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิต ทำให้มีความรู้ ประสบการณ์ ได้ฝึกทักษะ
และพัฒนาศักยภาพของตนเอง และเป็นเรื่องสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาประเทศ

3.3.2 การใฝ่เรียนรู้

ใฝ่เรียนรู้ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงความตั้งใจเพียรพยายามในการเรียนแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผู้ที่ใฝ่เรียนรู้ คือ ผู้ที่มีลักษณะซึ่งแสดงออกถึงความตั้งใจ เพียรพยายามในการเรียนและเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ แสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ ด้วยการเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม บันทึกความรู้ วิเคราะห์ สรุป เป็นองค์ความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ่ายทอด เผยแพร่ และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553: 23)

หนังสืออ่านนอกเวลา นำเสนอความคิดสำคัญเรื่องการใฝ่เรียนรู้เป็นจำนวนมาก ดังเช่นหนังสือเรื่อง เด็กแนว โดยผู้เขียนได้ถ่ายทอดเรื่องราวครอบครัวของพิเชษฐ พิณทอง ประธานยุวชน ประชาธิปไตยรุ่นที่ 3 และประธานเยาวชนคนเก่ง โครงการด้วยรักและห่วงใย ในพระราชดำริสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธรฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งครอบครัวของพิเชษฐ พิณทองนั้นไม่ได้มีฐานะร่ำรวย แต่สมาชิกทุกคนในบ้านให้ความสำคัญและใฝ่ศึกษาหาความรู้ในการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ดังตัวอย่างข้อความว่า

...แม้ไม่ได้เรียนหนังสือสูง ส่วนใหญ่จบเพียง ป. 4 แต่ทุกคนในครอบครัวก็ขยันทำงาน พัฒนาฝีมือของตนตลอดเวลา โดยเฉพาะปู่และพ่อซึ่งแม้ไม่ได้เรียนมาทางช่าง แต่ก็เรียนรู้วิชาช่างจากการสังเกตและขวนขวายศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเอง จนสามารถดัดแปลงสิ่งที่ไม่ได้แล้ว ให้เกิดประโยชน์หลายอย่าง เช่น เอาเศษเหล็กมาประกอบเป็นถังออกซิเจน เอาซากรถมาดัดแปลงเป็นรถไถใช้ขนปูน

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 129)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวครอบครัวที่เห็นความสำคัญของการศึกษา และการใฝ่หาความรู้ให้ตนเองอยู่เสมอ ดังข้อความว่า “ส่วนใหญ่จบเพียง ป. 4 แต่ทุกคนในครอบครัวก็ขยันทำงาน พัฒนาฝีมือของตนตลอดเวลา...ปู่และพ่อซึ่งแม้ไม่ได้เรียนมาทางช่าง แต่ก็เรียนรู้วิชาช่างจากการสังเกตและขวนขวายศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเอง จนสามารถดัดแปลงสิ่งที่ไม่ได้แล้วให้เกิดประโยชน์หลายอย่าง” ความคิดสำคัญข้างต้น จึงเป็นสิ่งผู้เขียนต้องการสื่อให้เห็นว่า การใฝ่ศึกษาหาความรู้ นั้น เป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นกับชีวิตอย่างยิ่ง และไม่ว่าจะมีฐานะร่ำรวยหรือยากจน หากขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ใฝ่เรียนรู้ สามารถนำความรู้ไปพัฒนาตนเอง และใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ย่อมทำให้มีคุณภาพชีวิตและสังคมที่ดีขึ้นได้

หนังสือเรื่อง พ่อ : พระยาอนุমানราชชน ของ สมศรี สุกุมลนันทน์ ได้ถ่ายทอดให้เห็นถึงความคิดสำคัญเกี่ยวกับความใฝ่เรียนรู้ และเห็นความสำคัญของการศึกษาไว้อย่างน่าสนใจ ดังตัวอย่างข้อความว่า

“หนังสือเป็นสมบัติที่พ่อรักและทะนุถนอม รักเหมือนอย่างที่เรารักลูก ไม่หวงแต่หวง... พ่อปลูกฝังให้ลูกรักการอ่านได้ผล แต่ไม่สามารถช่วยลูกให้เป็นนักเขียนเหมือนพ่อได้

(สมศรี สุกมลนันทน์, 2560: 108)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวของพระยาอนุมานราชชน ที่มีความรักในการใฝ่ในการเรียนรู้และรักหนังสือ ซึ่งเปรียบเสมือนสมบัติทรัพย์สินที่มีมูลค่า ดังข้อความว่า “หนังสือเป็นสมบัติที่พ่อรักและทะนุถนอม รักเหมือนอย่างที่เรารักลูก ไม่หวงแต่หวง” นอกจากจะเป็นผู้รักในการอ่านแล้วนั้น ยังฝึกฝนและปลูกฝังนิสัยรักการอ่านให้แก่บุตร ดังข้อความว่า “พ่อปลูกฝังให้ลูกรักการอ่านได้ผล...” ความคิดสำคัญข้างต้น จึงเป็นสิ่งผู้เขียนต้องการสื่อให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในการพัฒนาชีวิต เราจึงสามารถเรียนรู้อะไรใหม่ ๆ ได้ตลอดเวลา เพื่อนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน หรือวิธีการทำงานของตนเอง

ความคิดสำคัญเกี่ยวกับการใฝ่เรียนรู้ ในหนังสือเรื่อง ชีวิตทอง ของ ภาณุมาศ ภูมิถาวร ได้สะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในการพัฒนาชีวิตของตนเอง ไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพใดก็สามารถที่จะเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาตนเองได้ตลอดเวลา ดังตัวอย่างข้อความว่า

บุญทั้งเรียนภาษาอังกฤษด้วยตัวเองอย่างจริงจัง เมื่อมีหนังสือเล่มใหม่อยู่ในมือ ครูคนหนึ่งมาให้เขา เป็นตำราเรียนภาษาอังกฤษด้วยตัวเอง เหมาะกับผู้สนใจทั่วไปที่ไม่ได้เรียนในระบบโรงเรียน นับว่ามันมีประโยชน์กับเขามาก... นอกเหนือจากการเรียนภาษาอังกฤษด้วยตัวเอง ไม่มีใครรู้ว่าบุญทั้งเป็นนักอ่านตัวยงด้วย มันเริ่มจากนิทานหรือเรื่องราวที่เขาต้องวาดแผนภูมิ จึงต้องอ่านเพื่อจินตนาการเป็นภาพออกมา แต่ต่อมาเขาก็อ่านหนังสือทั้งหลายทั้งปวงที่พอจะหาได้ด้วยความชอบส่วนตัว ไม่ว่าจะไม่มีใครให้หยิบยืมหรือซื้อหาฝาก หนังสือจะเป็นของฝากที่ถูใจ หอมหวานเย้ายวนยิ่งกว่าขนม เพราะเขามีเวลาว่างมากกว่าเพื่อนที่ต้องเข้าชั้นเรียนหรือทำอะไรไถ่หา สำหรับคนที่ไม่ได้เรียนต่อจึงมีเวลาอ่านมันทุกตัวอักษรไม่มีตกหล่น บางเล่มอ่านแล้วอ่านอีก เพราะข้อความไหนถูกใจอ่านแล้วสะท้อนใจก็จะคัดลอกไว้ในสมุดเล่มเล็กเท่าฝ่ามือ ด้วยลายมือสวยงามนานเข้าก็กลายเป็นบันทึกประจำวัน...

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 98)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวของ ทนง โคตรชมภู ศิลปินชาวไทยผู้เกิดมาในชีวิตที่สวຍงามในวัยเด็กกับร่างกายที่ครบสามสิบสองประการ แต่ในวัยเบญจเพส ธรรมชาติก็ได้พรากเอาพลังกำลังจากแขนและขาไปจากเขาอย่างถาวร แต่การมีร่างกายที่ไม่สมบูรณ์กลับไม่เป็นอุปสรรคต่อการใฝ่เรียนรู้ ดังข้อความว่า “เขามีเวลาว่างมากกว่าเพื่อนที่ต้องเข้าชั้นเรียน หรือทำไร

ไถนา สำหรับคนที่ไม่ได้เรียนต่อจึงมีเวลาอ่านมันทุกตัวอักษรไม่มีตกหล่น บางเล่มอ่านแล้วอ่านอีก เพราะข้อความไหนถูกใจอ่านแล้วสะท้อนใจก็จะคัดลอกไว้ในสมุดเล่มเล็กเท่าฝ่ามือ ด้วยลายมือสวยงาม” นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญต่อการอ่าน โดยเปรียบหนังสือเป็นสิ่งล้ำค่า ดังข้อความว่า “นอกเหนือจากการเรียนภาษาอังกฤษด้วยตัวเอง ไม่มีใครรู้ว่าบุญทั้งเป็นนักอ่านด้วย” และ “หนังสือจะเป็นของฝากที่ถูใจ หอมหวานเฝ้าฝันยิ่งกว่าขนม” ความคิดสำคัญข้างต้น จึงเป็นสิ่งผู้เขียนต้องการสื่อให้เห็นว่า การเรียนรู้ไม่มีที่สิ้นสุด มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพใด ล้วนสามารถเรียนรู้ พัฒนาตนเองได้เสมอ และการศึกษาเรียนรู้ย่อมนำไปประโยชน์มาสู่ชีวิตไม่มากนัก

นอกจากนี้หนังสืออ่านนอกเวลายังถ่ายทอดให้เห็นถึงการใฝ่เรียนรู้ โดยการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว ทั้งภายในโรงเรียนและแหล่งเรียนรู้ภายนอกโรงเรียน ซึ่งสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ตัวอย่างการใฝ่เรียนรู้และแสวงหาความรู้ในห้องเรียนของ อัลเฟรด โนเบล ในหนังสือเรื่อง อัลเฟรด โนเบล ดังข้อความว่า

ในระหว่างที่อัลเฟรด โนเบล ศึกษาและฝึกงานในกรุงปารีส เขาศึกษานักเคมีและนักชีวเคมี ประสบความสำเร็จมากในงานวิจัย จนได้ตั้งทฤษฎีใหม่ ๆ ขึ้นหลายอย่าง เขาได้ทราบการวิจัยทดลองไบโอเคมีหรือชีวเคมี ของ หลุยส์ ปาสเตอร์ (ค.ศ.1822-1895) ขณะนั้นยังไม่เห็นผลชัดเจน แล้วก็มาทราบที่หลังว่า ผลการวิจัยช่วยปรับปรุง การผลิตเหล้าองุ่น เพื่อเป็นอุตสาหกรรม และ ผลงานวิจัยขนาดนั้น นำไปสู่การค้นพบเซรัม เพื่อป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า เขาได้รับทราบอีกว่านักเคมีเยอรมัน ได้รับศึกษางานของนักเคมีฝรั่งเศส โดยไม่มีอคติว่าเป็นคน ต่างชาติต่างภาษา ในวงวิชาการช่างมีความใจกว้าง ต่อกันอย่างดีอะไร เช่นนี้

ผลงานวิจัยและการทำวิจัยของของนักเคมีฝรั่งเศสสร้างความประทับใจและความศรัทธาแก่ อัลเฟรด โนเบล เป็นอันมาก ดังนั้นเขาจึงหมกตัวอยู่ในห้องทดลองเคมีแห่งหนึ่งในปารีส ตั้งหน้าตั้งตาศึกษาวิชาเคมี และวิธีค้นคว้าทดลองหลังการวิจัยของเจ้าของห้องทดลองอย่างเอาใจใส่ อยู่เป็นเวลาหลายเดือน

หลักสูตรท่องโลกเพื่อทัศนศึกษาครบสองปีตามกำหนด อัลเฟรด โนเบล ก็เดินทางกลับเมืองท่าเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก ประเทศรัสเซีย บิดาของเขา กำลังรุ่งเรืองมีส่วนในการผลิตเรือพลังไอน้ำ ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมอย่างครึกโครมในสมัยนั้น อัลเฟรดสนใจเรื่องวัตถุระเบิดของบิดา เข้มแข็งช่วยงานอย่างขยันขันแข็งหนักเอาเบาสู้ พยายามหาเวลาว่างจากการทำงาน เข้าไปศึกษาค้นคว้าในห้องทดลอง ซึ่งอยู่ในที่โรงงานนั่นเอง

(สิทธิ พินิจภูวดล, 2554: 32-33)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นถึงความช่างสังเกต ใฝ่เรียนรู้ และหมั่นแสวงหาความรู้นอกห้องเรียนอยู่เสมอของ อัลเฟรด โนเบล ดังข้อความว่า “*เข้มักเข้มั่นช่วยงานอย่างขยัน ชันแข็งหนักเอาเบาสู้ พยายามหาเวลาว่างจากการทำงาน เข้าไปศึกษาค้นคว้าในห้องทดลอง ซึ่งอยู่ในที่โรงงานนั่นเอง*” ซึ่งการใฝ่เรียนรู้ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทำให้อัลเฟรดได้ความรู้ และเป็นการสร้างแรงบันดาลใจ เพื่อเป็นแรงผลักดันและพลังในการทำตามความใฝ่ฝันของตนเอง ดังข้อความว่า “*ผลงานวิจัยและการทำวิจัยของของนักเคมีฝรั่งเศส สร้างความประทับใจ และความศรัทธาแก่อัลเฟรด โนเบล เป็นอันมาก ดังนั้นเขาจึงหมกตัวอยู่ในห้องทดลองเคมีแห่งหนึ่งในปารีส*” ความคิดสำคัญข้างต้น จึงเป็นสิ่งที่ผู้เขียนต้องการสื่อให้เห็นว่า การแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ รอบตัวอย่างสม่ำเสมอเป็นสิ่งที่ดี เพราะจะทำให้เกิดความรู้และประสบการณ์ ซึ่งสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

3.3.3 ความเพียรพยายามในการพัฒนาตนเอง

การพัฒนาตนเอง ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ การพัฒนา (Development) หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น เจริญขึ้น และคำว่า ตน (Self) หมายถึง บุคคล ดังนั้นการพัฒนาตนเองจึงหมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลนั้นให้ดีขึ้น มีความเจริญก้าวหน้า (อจธรา ประเสริฐสิน, 2556: 74) ทั้งนี้หนังสืออ่านนอกเวลาได้นำเสนอความคิดสำคัญเรื่องการพัฒนาตนเองไว้อย่างหลากหลาย เช่น การเล่นดนตรี กีฬา นักร้อง นักแสดง การทำกิจกรรมค่ายอาสา เป็นต้น ดังเช่นหนังสือเรื่อง เด็กแนว ได้นำเสนอความคิดสำคัญเรื่อง การพัฒนาตนเองไว้อย่างหลากหลาย โดยผู้เขียนได้ถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตวัยรุ่นของเยาวชนชายกลุ่มหนึ่ง ที่มีรูปแบบในการดำเนินชีวิต วิถีคิด การศึกษาหาความรู้และพัฒนาตนเองที่แตกต่างกันออกไป ดังตัวอย่างข้อความว่า

เขาจึงเลือกที่จะเติมเต็มความสามารถของตนในทุกด้าน ทุกแง่มุม...
นักกีฬา นักร้อง ประสานเสียง นักดนตรีคลาสสิก ผู้กำกับการแสดง นักแสดง
ละครเวที ละครเวที เขาเคยทำมาหมด... เรื่องวัฒนธรรมเขาร่วมงานกับกระทรวง
วัฒนธรรมอยู่... ด้านการศึกษา เขาออกต่างจังหวัด ไปในภูมิภาคที่ขาดแคลน
เพื่อนำสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ไปให้ และไปออกค่ายช่วยสอนหนังสือเป็นประจำ
ทุกปี

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 24-25)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวของแบงค์ งามอรุณโชติ เยาวชนชายผู้หนึ่งที่รักและสนุกในการเรียนรู้ หมั่นฝึกฝนและพัฒนาตนเอง เพื่อเติมเต็มความสามารถให้กับตนเองอย่างรอบด้าน ดังข้อความว่า “*เขาจึงเลือกที่จะเติมเต็มความสามารถของตนในทุกด้าน ทุกแง่มุม... นักกีฬา นักร้อง ประสานเสียง นักดนตรีคลาสสิก ผู้กำกับการแสดง นักแสดงละครเวที ละครเวที เขาเคยทำมาหมด*” ความคิดสำคัญข้างต้น จึงเป็นสิ่งที่ผู้เขียนต้องการสื่อให้เห็นว่า ควรใช้ชีวิตให้สนุกไปกับการเรียนรู้ ขวนขวาย ฝึกฝน ลองผิดลองถูกอย่างหลากหลาย เพื่อให้ค้นพบสิ่งที่ตนเองชอบและ

ไม่ชอบ หรือสิ่งที่ตนเองถนัดและไม่ถนัด เพราะสิ่งเหล่านี้จะทำให้สามารถค้นพบตัวตนของเราเอง นำความรู้และประสบการณ์ที่เกิดจากการเรียนรู้เหล่านั้น สร้างประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคมให้ดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้หนังสืออ่านนอกเวลา ยังถ่ายทอดให้เห็นความเพียรพยายามในการพัฒนาตนเองของ ทนง โคตรชมภู ชายผู้มีร่างกายพิการ จนเป็นอุปสรรคต่อการเดินทางไปเรียนในสถานศึกษา แต่ร่างกายที่พิการกลับไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ของเขา ดังตัวอย่างข้อความว่า

บุญทั้งเรียนภาษาอังกฤษด้วยตัวเองอย่างจริงจัง เมื่อมีหนังสือเล่มใหม่อยู่ในมือ ครูคนหนึ่งมาให้เขา เป็นตำราเรียนภาษาอังกฤษด้วยตัวเอง เหมาะกับผู้สนใจทั่วไปที่ไม่ได้เรียนในระบบโรงเรียน นับว่ามันมีประโยชน์กับเขามาก บุญโฮมก็ค่อย ๆ ฝึกฝนตามพี่ชายไปด้วย เธอเลิกไปโรงเรียนเมื่อขึ้นชั้นป.5 ได้ไม่นาน พื้นฐานภาษาอังกฤษมีบ้าง แต่ไม่มากเท่าพี่ชายที่เรียนอะไรก็มักไปได้เร็วเสมอ

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2555: 98)

จากตัวอย่างข้างต้น สื่อให้เห็นว่า ทนงเป็นคนที่ย่านหนังสือได้ดี และมีความใฝ่รู้ใฝ่เรียนหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ และสนุกสนานเพลิดเพลินกับการอ่านหนังสือ เมื่อต้องออกจากโรงเรียนทนงจึงหมั่นเรียนรู้และรักการอ่านอยู่เสมอ ทนงได้เรียนรู้และฝึกฝนทักษะภาษาอังกฤษเพิ่มเติมจากบทเพลง อีกทั้งยังพยายามหาความหมายของเพลง ทำให้ทักษะทางภาษาของเขาพัฒนามากยิ่งขึ้น ดังข้อความว่า “บุญทั้งเรียนภาษาอังกฤษด้วยตัวเองอย่างจริงจัง เมื่อมีหนังสือเล่มใหม่อยู่ในมือ ครูคนหนึ่งมาให้เขา เป็นตำราเรียนภาษาอังกฤษด้วยตัวเอง เหมาะกับผู้สนใจทั่วไปที่ไม่ได้เรียนในระบบโรงเรียน” ร่างกายที่พิการจึงไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพตนเองได้ เพียงมีแรงบันดาลใจและมีจิตใจที่เข้มแข็ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่าง ๆ ก็สามารถที่จะเรียนรู้และพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกับผู้ที่มิร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง

หนังสืออ่านนอกเวลา สื่อให้เห็นความคิดสำคัญเกี่ยวกับการศึกษา โดยปรากฏความคิดสำคัญรอง ได้แก่ 1) ความสำคัญของการศึกษา 2) การใฝ่เรียนรู้ และ 3) ความเพียรพยายามในการพัฒนาตนเอง ซึ่งหนังสืออ่านนอกเวลาปรากฏความคิดสำคัญเกี่ยวกับการศึกษา โดยส่วนใหญ่ปรากฏในหนังสือเรื่อง เด็กแนว อัลเฟรด โนเบล พ่อ : พระยาอนุমানราชชน แว้งที่รัก และชีวิตทนง และปรากฏบางส่วนของเรื่องเช่น หนังสือเรื่อง ขนแม่เอ๋ย เส้นเลือดสีขาว มิตรภาพต่างสายพันธุ์ ฉากญี่ปุ่น สองแขนที่กอดโลก และ ช ช้าง กับ ค คน

หนังสืออ่านนอกเวลาต้องการนำเสนอความคิดสำคัญว่า การศึกษาเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาสังคม ทำให้มนุษย์เกิดความรู้และการพัฒนาตนเอง ซึ่งการเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแคในห้องเรียน การเรียนรู้สามารถศึกษาค้นคว้านอกห้องเรียนจากการสืบค้น ทดลอง ทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ และช่วยขัดเกลาจิตใจให้มีจิตสำนึก

และมีคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งนอกจากจะสามารถพัฒนาตนเองแล้ว ยังส่งผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองและก้าวหน้าได้

3.4 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ

การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ การเรียกร้องให้มีการรักษาทางเลือกสำหรับมวลมนุษยชาติ เพื่อเผชิญกับปัญหาที่ยังไม่อาจล่วงรู้ได้ในอนาคต ฉะนั้นการอนุรักษ์จึงไม่ใช่เป็นเพียงการกระทำโดยอาศัยหลักการด้านมนุษยธรรมเท่านั้น หากแต่มุ่งถึงความอยู่รอดของมวลมนุษย์เป็นสำคัญ (คิลป์ สีกวด, 2550: 43) ซึ่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต โดยนับได้ว่ามนุษย์เรามีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด ทั้งในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และในขณะเดียวกันมนุษย์ก็เป็นผู้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติในการดำรงชีวิต

จากการศึกษาพบความคิดสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ 3 ด้าน คือ คุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรู้จักและเข้าใจในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการบูรณและการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.4.1 คุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในโลก โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อทุกชีวิต โดยเฉพาะมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ถือได้ว่าชีวิตทุกชีวิต ล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติ ที่ต้องอาศัยป่าในการเรียนรู้รวม และสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมอันดีงาม นอกจากนั้นมนุษย์และสัตว์ต่าง ๆ ก็อาศัยประโยชน์จากป่าในการดำรงชีวิต (พระชลญาณมุนี, 2558: 3) ทรัพยากรทางธรรมชาติ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่อยู่คู่กับโลกของเรามาอย่างเนิ่นนาน ซึ่งมนุษย์ได้นำมาใช้เป็นวัตถุดิบ เพื่อสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศตนเอง หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง มิตรภาพต่างสายพันธุ์ ของ ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวของสัตว์ป่าและธรรมชาติ ผ่านเรื่องเล่าและภาพถ่าย ซึ่งสามารถทำให้ผู้อ่านได้เห็นถึงความเป็นอยู่ของคนและสัตว์ ได้เห็นมิตรภาพในการเดินทางระหว่างคนกับคน สัตว์กับสัตว์ และคนกับสัตว์ ดังตัวอย่างข้อความว่า

ในป่าดิบชื้นที่รกทึบ ดูเหมือนว่าดอกไม้และเห็ดสีสวย ๆ มักจะขึ้นอยู่นอกเส้นทาง การเดินไปดู ทำให้ผมออกนอกเส้นทางโดยไม่รู้ตัวเสมอ

(ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ, 2556: 45)

หากเข้ามิดมีเสียงนกแซ่ซ่า สภาพอากาศในวันนั้นจะดี แต่ถ้าหากไร้เสียงนก ทุกอย่างดูเงียบเชียบ วันนั้นฝนอาจตก

อันที่จริง เรื่องเหล่านี้คือสิ่งที่คนในสมัยก่อนได้เรียนรู้ และปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับการอาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติมาเนิ่นนานแล้ว

ชาวบ้านในป่ารู้ดีว่า เมื่อมดพากันขนไข่มดขึ้นสู่ที่ตอน น้ำจะมาก คางคก
ส่งเสียงในยามค่ำคืน อากาศจะหนาวเย็น

(ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ, 2556: 62)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นถึงคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ในมุมมองของความสวยงามและความร่มเย็น ดังข้อความว่า “...ดอกไม้และเห็ดสีสวย ๆ มักจะขึ้นอยู่
นอกเส้นทาง การเดินไปดู ทำให้ผมออกนอกเส้นทางโดยไม่รู้ตัวเสมอ” ซึ่งความสวยงามของธรรมชาติ
เป็นสิ่งที่ช่วยจรรโลงจิตใจ สร้างความสุขสงบแก่ผู้คน ทั้งทางกาย คือ ดวงตาที่พบเห็น และทางใจ
คือ การสัมผัสความงามทางจิตใจ นอกจากนี้ธรรมชาติยังเป็นที่พึ่งพาอาศัยให้แก่ผู้คน ดังเช่นข้อความ
“หากเข้ามดมีเสียงนกแซ่แซ่ สภาพอากาศในวันนั้นจะดี แต่ถ้าหากไร้เสียงนก ทุกอย่างดูเงียบเชียบ
วันนั้นฝนอาจตก” หรือ “เมื่อมดพากันขนไข่มดขึ้นสู่ที่ตอน น้ำจะมาก คางคกส่งเสียงในยามค่ำคืน
อากาศจะหนาวเย็น” ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ และพฤติกรรมของสัตว์หลากหลายประการ
สร้างการเรียนรู้ และเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง จึงอาจกล่าวได้ว่า มนุษย์ สัตว์ และ
ธรรมชาติต่างเรียนรู้ ปรับตัว และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง มิตรภาพต่างสายพันธุ์ ยังถ่ายทอดให้เห็นถึงความงดงามของ
ธรรมชาติ รวมไปถึงธรรมชาติช่วยทำให้เกิดความผ่อนคลาย บำบัด สามารถควบคุมอารมณ์ เสริมสร้าง
สมาธิ และลดความตึงเครียด ดังข้อความที่ว่า

การได้เดินทางไปเที่ยวที่อื่นบ้างนอกจาก “ป่า” อันเป็นที่คุ้นเคยดูจะเป็น
ข้ออ้างที่ดีสำหรับการให้รางวัลแก่ตนเอง

หลายครั้งที่ขับรถอยู่บนเส้นทางอันวุ่นวายไปตามเทือกเขาสูง
เบื้องล่างเป็นป่าหนาทึบ ผมอดไม่ได้ที่จะแอบรถเข้าข้างทาง หยุด และลงมายืน
มองป่าเขียวชอุ่มเบื้องล่าง

จากข้างล่าง สรรพเสียงในนั้นลอยแว่วขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นเสียงสายน้ำ
เสียงนกแซ่แซ่ หรือแม้แต่เสียงหวีดหวิวของสายลม

เหล่านี้ทำให้สมาธิอันกระจัดกระจายของผมเริ่มเข้าที่เข้าทาง
ประสบการณ์ทำให้ผมได้เรียนรู้การใช้เสียงเพื่อเรียกสัตว์

ในทำนองเดียวกันเสียจากป่า ก็ดูคล้ายจะเรียกให้เข้าไปหา ผมเหวี่ยง
เบ้าใบเก่าขึ้นท้ายรถ มุ่งหน้าสู่ป่าอันคุ้นเคย

เสียงเรียกดูจะดังยิ่งขึ้น เสียงดังชัดเจน เพราะมันไม่ได้ดังมาราวป่า
หากเป็นเสียงเรียกซึ่งดังมาจากข้างในใจ

(ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ, 2556: 118-119)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นความงดงามของธรรมชาติและสัตว์ป่า ซึ่งสามารถสัมผัสความงามนั้นได้จากการมองเห็นธรรมชาติที่เขียวชอุ่ม และการฟังเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงสายน้ำไหล เสียงร้องของนก เสียงของสายลม ดังข้อความว่า “ผมอดไม่ได้ที่จะแอบรถเข้าข้างทาง หยุด และลงมายืนมองป่าเขียวชอุ่มเบื้องล่าง” “...สรรพเสียงในนั้นลอยแว่วขึ้นมา ไม่ว่า จะเป็นเสียงสายน้ำ เสียงนกแซ่แซ่ หรือแม้แต่เสียงหวีดหวิวของสายลม” ความงดงามของธรรมชาติมีคุณค่าทางจิตใจต่อมนุษย์ โดยช่วยบำบัดจิตใจ เกิดความผ่อนคลาย สร้างสมาธิ “...เหล่านี้ทำให้สมาธิอันกระจัดกระจายของผมเริ่มเข้าที่เข้าทาง” ความคิดสำคัญดังกล่าว จึงทำให้ผู้อ่านได้เห็นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในมิติต่าง ๆ รวมไปถึงกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความรัก ดูแล และช่วยกันอนุรักษ์ สัตว์ป่าและธรรมชาติให้คงอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์

นอกจากนี้ แวงที่รัก ผู้เขียนได้ถ่ายทอดให้เห็นความอุดมสมบูรณ์และความสวยงามของธรรมชาติในอำเภอแวง ซึ่งธรรมชาติไม่เพียงแต่จะงดงาม แต่ยังมีคุณค่าในแง่ของการเป็นแหล่งอาหาร ที่อุดมสมบูรณ์ให้แก่ชาวบ้าน ดังตัวอย่างข้อความว่า

แวงเป็นอำเภอที่อุดมสมบูรณ์มาก นอกจากข้าวและน้ำมันก๊าดแล้ว ชาวบ้านก็เลี้ยงตนเองได้แทบทุกอย่าง ตามชายคลองทั้งสองฟาก หนาแน่นไปด้วยผักกูดที่ลำต้นอวบน่ากิน ใครขยันก็มาเก็บไปกินได้เลย เพราะไม่มีใครเป็นเจ้าของ จะเก็บกันไปเท่าไรก็ได้ แต่เนื่องจากเป็นของกลางที่ไม่ต้องแย่งแย่งและมีเหลือเฟือ ชาวบ้านจึงเก็บไปเท่าที่พอกินในครัวเรือนแต่ละมื้อเท่านั้น ปล่อยให้มันขึ้นแข่งกันเต็มตามริมน้ำ เด็กทั้งสองรู้ว่าควรเลือกเก็บแต่ที่อ่อน ๆ ปลายยังโค้งงอไม่คลี่บานออกมาเป็นใบสองข้างก้าน รสมันจะหวานอร่อย ยิ่งยำใส่ มะพร้าวคั่ว หัวกะทิ หอมซอย และถั่วลิสงปั่นด้วยยิ่งอร่อยเป็นที่สุด

(ชบาบาน, 2560: 51)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นความงดงาม และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ดังข้อความว่า “แวงเป็นอำเภอที่อุดมสมบูรณ์มาก นอกจากข้าวและน้ำมันก๊าดแล้ว ชาวบ้านก็เลี้ยงตนเองได้แทบทุกอย่าง ตามชายคลองทั้งสองฟาก หนาแน่นไปด้วยผักกูดที่ลำต้นอวบน่ากิน” ซึ่งมนุษย์ได้พึ่งพาอาศัยธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์เหล่านั้น “ใครขยันก็มาเก็บไปกินได้เลย เพราะไม่มีใครเป็นเจ้าของ จะเก็บกันไปเท่าไรก็ได้ แต่เนื่องจากเป็นของกลางที่ไม่ต้องแย่งแย่งและมีเหลือเฟือ ชาวบ้านจึงเก็บไปเท่าที่พอกินในครัวเรือนแต่ละมื้อเท่านั้น” หากมนุษย์รู้และเข้าใจธรรมชาติ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่า โดยใช้หลักการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนหรือทำลาย และเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.4.2 การรู้จักและเข้าใจในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่งดงามน่ารื่นรมย์ และเป็นปัจจัยอย่างหนึ่ง ของความสุข ในท่ามกลางของธรรมชาติ หรือทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติ อย่างมีความสุข ธรรมชาติเป็นส่วนประกอบ หรือเป็นปัจจัยในการฝึกฝนพัฒนามนุษย์ ให้มีจิตใจเจริญงอกงาม (พระชลญาณมุนี, 2558: 3) ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ เป็นนักถ่ายภาพสัตว์ป่า ผู้ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจธรรมชาติของสัตว์ ป่าไม้ ไว้ในหนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง มิตรภาพต่างสายพันธุ์ ดังตัวอย่างข้อความว่า

พูดให้ง่ายขึ้น ผมเป็นเพียงส่วนหนึ่ง ส่วนเล็ก ๆ ที่ว่ากันว่า หากเทียบกับธรรมชาติ เราก็คือเพียงเศษธุลี

จะปู้ เฒ่ามูเซอ บอกผมเสมอว่า “เขาเป็นส่วนหนึ่งของดอยนะพี่ใหญ่”
แต่คนเมืองส่วนหนึ่งกลับคิดว่า “ดอยเป็นส่วนหนึ่งของพวกเขา”

(ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ, 2556: 28)

ขณะนั่งมองเปลวไฟ ผมรู้สึกได้เสมอว่า ผมไม่ได้อยู่ในป่าเพียงเพื่อทำความรู้จักกับนกหรือสัตว์ป่า สิ่งเหล่านี้ รวมถึงภาพที่บันทึกได้ มันดูคล้ายกับเป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น

สิ่งสำคัญดูเหมือนว่า ชีวิตในป่าต่างหากที่สอนให้ผมรู้ถึงความหมาย
บางส่วนของชีวิต

การอยู่ในป่าไม่ใช่เรื่องยุ่งยาก ไม่ใช่เรื่องของอุปกรณ์รุงรัง
แต่การอยู่ในป่าแบบวิถีดั้งเดิม อาจทำให้รู้ว่าการปรับตัวเพื่อให้มีชีวิต
อยู่รอด ไม่ใช่เรื่องยากเย็น

ความยากลำบากอาจอยู่ที่การมีชีวิตอยู่

(ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ, 2556: 21-22)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นถึงความเข้าใจในธรรมชาติว่ามนุษย์นั้นเป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ของธรรมชาติที่กว้างใหญ่ ดังข้อความว่า “หากเทียบกับธรรมชาติ เราก็คือเพียงเศษธุลี” นอกจากนี้ธรรมชาติได้ให้คุณค่าแก่มนุษย์เรามากมาย อยู่ที่ว่าผู้ใดจะมองเห็นความจริงนั้น และใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องและรู้คุณค่า ดังข้อความว่า “ชีวิตในป่าต่างหากที่สอนให้ผมรู้ถึงความหมายบางส่วนของชีวิต” ความคิดสำคัญข้างต้น จึงเป็นสิ่งที่ผู้เขียนต้องการสื่อให้เห็นว่า ควรรักและเข้าใจในธรรมชาติ ใช้ประโยชน์อย่างรู้คุณค่า ไม่รบกวน บุกรุก หรือทำลาย และไม่สร้างความเดือดร้อนให้เกิดแก่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง มิตรภาพต่างสายพันธุ์ ผู้เขียนได้ถ่ายทอดให้เห็นถึงการรู้จักและความเข้าใจ หรือแม้กระทั่งความเห็นใจในชีวิตและความรู้สึกนึกคิดของสัตว์ป่า ดังตัวอย่างข้อความว่า

แบบใช้เวลาไม่นาน โดยวิธีการอันไม่ยุ่งยากซับซ้อน ป็นชิ้นตันไม้
จัดปากโพรง คว่ำตัวลูกนกใส่กระสอบ เอาไปขายให้พ่อค้าได้เงินพันกว่าบาท

มันง่ายเสียจนแบบไม่ได้คิดถึงว่า ช่วงเวลาหลังจากนั้น ด้วยอาหารที่
เต็มปาก บินมาเกาะหน้าปากโพรง ใช้กรงเล็บยึดทางแข็ง ๆ ช่วยประคอง
เมื่อมองเข้าไปในโพรง มันคือความว่างเปล่า นกเงือกหัวแรดตัวหนึ่งจะรู้สึก
เช่นไร

หากพูดให้ถูกต้องควรพูดว่า มันเป็นวิธีการที่ง่ายตาย จนกระทั่งเขาลืม
ความรู้สึกของความเป็นพ่อ

พ่อซึ่งออกไปหาอาหารด้วยความเหน็ดเหนื่อย และกลับมาพบกับโพรง
อันว่างเปล่า

(ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ, 2556: 33)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นถึงความเข้าใจ ในความรู้สึกของพ่อนก
เงือกหัวแรดที่ต้องสูญเสียลูก ดังข้อความว่า “เมื่อมองเข้าไปในโพรง มันคือความว่างเปล่า นกเงือกหัว
แรดตัวหนึ่งจะรู้สึกเช่นไร” จากข้อความจะเห็นได้ว่า ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจและเห็นใจ
ความรู้สึกของสัตว์ป่า ซึ่งแม้ว่านกจะเป็นเพียงสัตว์ แต่สัตว์ป่าเหล่านั้นต่างก็มีชีวิตและความรู้สึก
ต่างปรารถนาที่จะมีชีวิตรอด และออกหากินเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้ และทำหน้าที่พ่อและแม่
ให้กับลูกนก โดยการออกหากินและเลี้ยงดูลูกของตนเองเช่นเดียวกันกับคน ความคิดสำคัญข้างต้นจึง
เป็นสิ่งที่สื่อให้เห็นว่า ทุก ๆ ชีวิตล้วนมีความสำคัญ เราควรเข้าใจ เห็นใจ และปฏิบัติต่อสิ่งมีชีวิตทุก ๆ
ชีวิต อย่างมีคุณธรรมและศีลธรรม

3.4.3 การอนุรักษ์และการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมจึงเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตมนุษย์และเป็นประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิต เป็นปัจจัยสำคัญ
ที่ทำให้ประชาชนหันมาให้ความสนใจ และให้ความสำคัญในการดูแลรักษา และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
มากขึ้น เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่าง ๆ นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น การทำลาย
สิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่ง อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์ได้มากมายหลายอย่าง (พินิจ กลิ่นเทศ,
2550: 1) หนังสืออ่านนอกเวลา ได้นำเสนอความคิดสำคัญเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
ตัวอย่างเช่น หนังสือเรื่อง ช ช้างกับคน ของศรีธัญ ทองปาน ซึ่งผู้เขียนได้รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับ
ช้าง และแง่มุมเกี่ยวกับความคิดสำคัญเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไว้หลากหลายมุมมอง
ดังตัวอย่างข้อความว่า

แต่ถึงจะเป็นเด็กเมื่อวานขึ้นขนาดนั้น คนก็ยังทันได้พบเห็นช้างชนิดที่
เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว คือ แมมมอท (Mammoth) ช้างยักษ์ขนรุงรัง สูง 3-4 เมตร
แมมมอทตัวสุดท้ายเพิ่งตายไปสัก เมื่อ 8,000 ปีมานี้เอง ส่วนหนึ่งอาจ
เนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศที่อบอุ่นขึ้น นอกจากนั้นแล้ว

มนุษย์ก็มีส่วนเร่งการสูญพันธุ์นี้ด้วย เพราะพบร่องรอยบาดแผลจากอาวุธของ
มนุษย์ยุคหินบนโครงกระดูกแมมมอทบทางโครงด้วยซ้ำไป

(ศรีณย์ ทองปาน, 2562: 8)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวของช้างแมมมอท ซึ่งปัจจุบันกลายเป็น
สัตว์สูญพันธุ์ไปแล้ว ความคิดสำคัญข้างต้นจึงเป็นสิ่งที่ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นว่า ธรรมชาติและสัตว์ป่า
เป็นความงดงามที่โลกสร้างสรรค์มาให้ แต่นับวันกลับถูกทำลายล้างจนเกือบหมดสิ้น เพราะส่วนหนึ่ง
นั้นเกิดจากน้ำมือมนุษย์ที่บุกรุกทำลายธรรมชาติและชีวิตของสัตว์ป่า ดังจะเห็นได้จากข้อความว่า
“มนุษย์ก็มีส่วนเร่งการสูญพันธุ์นี้ด้วย เพราะพบร่องรอยบาดแผลจากอาวุธของมนุษย์ยุคหินบน
โครงกระดูกแมมมอทบทางโครงด้วยซ้ำไป” ความคิดสำคัญที่นำเสนอผ่านหนังสือ จึงเป็นการปลูกฝังให้
ผู้เรียนได้เกิดความตระหนัก รักษา และหวงแหนธรรมชาติและสัตว์ป่า ไม่คิดผลาญทำลาย ควรเรียนรู้
ที่จะอยู่ร่วมกันกับสัตว์ป่าและธรรมชาติ อย่างสันติและไม่เกินขอบเขต และควรอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป

นอกจากนี้ในบางตอนของหนังสือเรื่อง ช ช้างกับ ค คน ผู้เขียนได้ถ่ายทอดเรื่องราวของ
ช้างไทย ซึ่งนับได้ว่าเป็นสัตว์ประจำชาติ มิให้มีความสำคัญในด้านการนำมาเป็นเครื่องหมายหรือ
สัญลักษณ์ต่าง ๆ ของหน่วยงานหรือองค์กร ดังตัวอย่างข้อความว่า

ในโลกสมัยใหม่ ขณะที่เราขายช้างเป็นสินค้าการท่องเที่ยว ใช้ช้างเป็น
สัญลักษณ์ของเมืองไทย ใช้เป็นตราจังหวัด เครื่องหมายของหน่วยงาน โลโก้
การค้า สัตว์นำโชคในการแข่งขันกีฬา และอะไรต่ออะไรมากมาย แต่ตัวช้าง
เป็น ๆ ที่ยังมีชีวิต เติบโตอยู่ตามค้ำคินในเมืองใหญ่ กลับกลายเป็นตัวประหลาดที่ไม่
มีใครไยดี

(ศรีณย์ ทองปาน. 2562: 100)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวของช้างไทยที่ถูกให้ความสำคัญและถูก
นำไปใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย แต่กลับไม่ได้รับการดูแล ช่วยเหลือ หรือให้ความสำคัญต่อช้าง
อย่างแท้จริงและเหมาะสม ดังข้อความว่า “ในโลกสมัยใหม่ ขณะที่เราขายช้างเป็นสินค้าการท่องเที่ยว ใช้ช้าง
เป็นสัญลักษณ์ของเมืองไทย...ในโลกสมัยใหม่ ขณะที่เราขายช้างเป็นสินค้าการท่องเที่ยว ใช้ช้าง
เป็นสัญลักษณ์ของเมืองไทย” ความคิดสำคัญข้างต้นผู้เขียนต้องการเน้นย้ำให้เกิดการตระหนักถึง
ความสำคัญของช้าง เพราะถือได้ว่าช้างเป็นสัญลักษณ์ของเมืองไทย เป็นสัตว์ประจำชาติไทย
ซึ่งความสำคัญของช้างในอดีตนั้น ช้างเป็นสัตว์ใหญ่ที่มีความเฉลียวฉลาดและมีพลังมหาศาล
ช้างจึงถูกนำไปใช้งานต่าง ๆ เช่น ใช้ในการคมนาคมขนส่ง การสงคราม เติมน้ำป่าข้ามแม่น้ำ ลำคลอง
ขึ้นเขาได้คล่องแคล่ว ใช้บรรทุกของปริมาณมาก ๆ ช้างจึงเป็นสัตว์ที่มีความสำคัญและผูกพันกับชีวิต
ของคนไทยมาเนิ่นนาน เป็นสัตว์คู่บุญบารมีของพระมหากษัตริย์ที่ร่วมรบเคียงบ่าเคียงไหล่กับ
บรรพบุรุษ เพื่อปกป้องเอกราชของชาติบ้านเมือง เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างวัฒนธรรมไทย แต่ใน
ปัจจุบันกลับถูกกลืนเลือน และเห็นความสำคัญน้อยลงไปทุกที

โดยประสบการณ์ของผมซึ่งเคยพบปะกับเสือโคร่งในป่ามาบ้าง ผมเชื่อว่าเสือไม่ใช่สัตว์กินคน เสือโคร่งหรือเสือชนิดใดก็ตามจะเลี้ยวไปทันทีถ้าได้กลิ่นคน นอกจากในเวลากลางคืน ถ้าเดินเข้ามาใกล้ ๆ แคมป์ และได้กลิ่นเรา เสือจะส่งเสียงคำรามเป็นระยะ ๆ เพื่อประกาศว่า เราได้รุกร้าเข้ามาในอาณาเขตของเขา

ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ สำหรับการที่เสือจะล่าเหยื่อได้สักตัว กลิ่นสาบของเสือค่อนข้างแรง พวกสัตว์กินพืชจึงรู้ตัวก่อนเสมอ หากเสือเข้ามาวนเวียนโดยแอบซ่อนอยู่ใกล้ ๆ

ฝูงควายป่ารู้ตัวล่วงหน้าเกือบครึ่งชั่วโมง และพวกตัวใหญ่ๆจะยืนเรียงเป็นกำแพงกันตัวเล็ก ๆ ไว้ ก่อนที่เสือโคร่งตัวหนึ่งจะเดินเลี้ยวไปอย่างหงอย ๆ สถานภาพของเสือโคร่งในทุกวันนี้ อนาคตมีแต่ความมืดมน นอกจากแหล่งอาศัยจะเหลือน้อยลง ๆ แล้ว ความเชื่อว่าชิ้นส่วนของเสือเป็นยาวิเศษ ทำให้มีการล่าเสืออยู่ตลอด เพื่อขายซากในราคาแพง

การพูดพร่ำของชนกลุ่มหนึ่งว่าจะต้องช่วยกันปกป้องคุ้มครองเสือ นั้นไม่มีประโยชน์อันใด ถ้าคนส่วนใหญ่ยังคิดว่าในป่ามีสัตว์ดุร้าย มีเสือกินคนในธรรมชาติ เหล่านี้กล่ามีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าสัตว์ชนิดอื่น ๆ

(ม.ล.ปริญญากร วรวรรณ, 2556: 58)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราววิถีชีวิตของเสือโคร่ง ซึ่งผู้คนมีความคิดและความเชื่อต่อเสือโคร่งว่า เป็นสัตว์ที่อันตรายและเป็นอันตรายต่อคน ซึ่งความจริงเสือเป็นสัตว์ที่กลัวผู้คน ดังข้อความว่า “ผมเชื่อว่าเสือไม่ใช่สัตว์กินคน เสือโคร่งหรือเสือชนิดใดก็ตามจะเลี้ยวไปทันทีถ้าได้กลิ่นคน” นอกจากนี้ผู้เขียนยังถ่ายทอดให้เห็นถึงพื้นที่ป่า และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติที่ลดน้อยลง รวมไปถึงค่านิยมและความเชื่อว่าชิ้นส่วนของเสือเป็นยาวิเศษ ทำให้เกิดการล่าและฆ่าเสือโคร่งมากขึ้น ๆ เรื่อย ๆ เพื่อนำเอาชิ้นส่วนของเสือไปขายได้ราคาแพง ดังข้อความว่า “สถานภาพของเสือโคร่งในทุกวันนี้ อนาคตมีแต่ความมืดมน นอกจากแหล่งอาศัยจะเหลือน้อยลง ๆ แล้ว ความเชื่อว่าชิ้นส่วนของเสือเป็นยาวิเศษ ทำให้มีการล่าเสืออยู่ตลอด เพื่อขายซากในราคาแพง” ความคิดสำคัญที่นำเสนอผ่านหนังสืออ่านนอกเวลาดังกล่าว จึงเป็นการตั้งคำถามเพื่อผู้อ่านนึกถึงความเป็นจริงต่อชีวิตของสัตว์ป่า ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง เพราะมนุษย์และธรรมชาติต่างเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน หากขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไป ก็ย่อมนำมาซึ่งความเดือดร้อน

หนังสืออ่านนอกเวลาสื่อให้เห็นความคิดสำคัญเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยปรากฏความคิดสำคัญรอง ได้แก่ 1) คุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) การรู้จักและเข้าใจในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 3) การอนุรักษ์และการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งหนังสืออ่านนอกเวลาปรากฏความคิดสำคัญเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยส่วนใหญ่ปรากฏในหนังสือเรื่อง ช ข้าง กับ ค คน ขนแม่เอ๋ย มิตรภาพต่างสายพันธุ์ และแว้งที่รัก และปรากฏเป็นความคิด

สำคัญรองในบางส่วนของหนังสืออ่านนอกเวลาเรื่องอื่น ๆ ความคิดสำคัญเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงถูกถ่ายทอดผ่านหนังสืออ่านนอกเวลา เพื่อกระตุ้นและปลูกฝังให้ผู้อ่านเห็นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรียนรู้ เข้าใจ รวมไปถึงกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความรัก ดูแล และช่วยกันอนุรักษ์สัตว์ป่าและธรรมชาติให้คงอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์

3.5 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม

คุณธรรมจริยธรรมนับเป็นกลไกของสังคม ที่ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานของความประพฤติ เป็นสิ่งที่กำหนดว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติ และจะต้องปลูกฝังให้กับคนในสังคม เพราะหากคนในสังคมเป็นคนดีแล้ว สังคมก็มีความสุข แต่ถ้าคนในสังคมไม่ดีก็就会有ความวุ่นวายเดือดร้อน ฉะนั้นแล้วคุณธรรมจริยธรรมจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือ ที่ช่วยในการเตือนสติการกระทำของมนุษย์ให้มีรูปแบบการดำเนินชีวิตเป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต โดยสังคมใดมีผู้ที่มีคุณธรรมอยู่เป็นจำนวนมาก สังคมนั้นย่อมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (พรพิทักษ์ เข็มบาสัจย์ และวรรณพล พิมพะสาสิทธิ์, 2563: 66)

จากการศึกษาพบความคิดสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม 7 ด้าน คือ 1) การสร้างสันติภาพ 2) การมีจิตสาธารณะ 3) ความซื่อสัตย์สุจริต 4) ความมีระเบียบวินัย 5) ความกตัญญู 6) ความพอเพียง และ 7) ความมุ่งมั่นในการทำงาน

3.5.1 การสร้างสันติภาพ

สันติภาพโดยรวม ได้แก่ สภาพที่ปราศจากสงคราม ปราศจากความขัดแย้ง และปราศจากความรุนแรง ภาวะแห่งความสุขที่เกิดจากความสงบ ความสงบเรียบร้อย ความเป็นอยู่หรือการใช้ชีวิตอย่างสงบสุขราบเรียบ ความสงบ ความสุข ความร่มเย็นสันติภาพ เป็นสิ่งที่ทุกคนใฝ่หา ต้องการได้รับการยอมรับในเรื่อง ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีต้องการให้เรื่องเหล่านี้ได้รับการคุ้มครองและให้ความเคารพ ไม่มีการประทุษร้ายต่อกันทั้งการคิดการพูด และการแสดงออก สันติภาพจะเกิดขึ้น หากทุกคนไม่แบ่งแยกเป็นพวกเพื่อแข่งขันกัน ลดความระแวงต่อกัน มีความไว้วางใจกัน และไม่ทำลายกันมีแต่ความจริงใจ เมตตารักใคร่กัน (ภิกษุณิรตน ธรรมเจตนา และพระมหาบุญไทย ปุณณมโน, 2564: 242) ดังนั้น สันติภาพ จึงสามารถเรียกได้ว่าเป็นสภาวะแห่งความสันติหรือไม่มีการโต้เถียงอย่างรุนแรงกันเกิดขึ้น

หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง อัลเฟรด โนเบล ของสิทธิา พินิจภูวดล เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยผู้เขียนได้ถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตประวัติของอัลเฟรด โนเบล ผู้คิดค้นไดนาไมต์และผู้ก่อตั้งรางวัลโนเบล ซึ่งอัลเฟรด โนเบล ได้เกิดความหตุใจที่มีการนำระเบิดไดนาไมต์ไปใช้ในสงคราม ซึ่งสิ่งประดิษฐ์ที่คิดค้นขึ้นมานั้นได้ฆ่าผู้คนบริสุทธิ์ อีกทั้งยังทำลายพืชผล ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ แต่ตัวของเขาเองกลับสุขสำราญบนกองเงินกองทองที่ได้มาจากการขายสิ่งประดิษฐ์ ด้วยความหตุใจและทุกขใจดังกล่าว อัลเฟรด โนเบล จึงได้ก่อตั้งองค์การกุศล เพื่อต้องการที่จะสร้างสันติภาพให้เกิดแก่มวลมนุษยชาติ ดังตัวอย่างที่ว่า

เขาค้นพบอนุสาวรีย์แห่งความใจบุญเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก อนุสาวรีย์ของเขา น่าจะประกอบด้วยอะไรบ้างหนอ เขาเคยฝันใจที่จะสถาปนา สันติภาพในโลก ยังจำได้แม่นยำถึงความพยายามของกลุ่มคนนานาชาติ เช่น ฝรั่งเศส อังกฤษ อเมริกกันและอีกหลาย ๆ ชาติที่พยายามประชุมกัน เพื่อหาวิธี สร้างสันติภาพในโลก ด้วยการต่อต้านและขจัดสงครามทุกรูปแบบ อนุสาวรีย์ของเขาเองจะต้องทำหน้าที่สร้างสันติภาพแก่โลกอย่างหนึ่งละ

(สิทธา พินิจภูวดล, 2554: 61)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวของ อัลเฟรด โนเบล ผู้มีจิตใจที่เอื้ออาทร ต่อเพื่อนมนุษย์ และปรารถนาที่จะสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในโลก ดังข้อความว่า “เพื่อหาวิธีสร้าง สันติภาพในโลกด้วยการต่อต้านและขจัดสงครามทุกรูปแบบอนุสาวรีย์ของเขาเองจะต้องทำหน้าที่ สร้างสันติภาพแก่โลกอย่างหนึ่งละ” ความคิดสำคัญข้างต้นผู้เขียนได้สื่อให้เห็นถึงความงดงามด้าน จิตใจของมนุษย์ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งอัลเฟรด โนเบล รู้สึกรอคอยใจที่ทราบว่า โดนาไมต์ที่เขา ตั้งใจ พุ่มเท อดทน เสียสละคิดค้นและสร้างขึ้นมา นั้น ได้ฆ่าชีวิตผู้คนบริสุทธิ์ ทำลายพืชผล ความอุดม สมบูรณ์ของธรรมชาติไปมากมาย จึงได้ทำพินัยกรรมและก่อตั้งอนุสาวรีย์แห่งความใจบุญในรูปของ สถาบันคือ กองทุนรางวัลโนเบล เพื่อนำดอกผลจากทรัพย์สินของเขา มาจัดสรรแจกจ่ายเป็นประจำทุก ปีให้แก่ผู้คนที่สร้างคุณประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ซึ่งผู้ที่จะรับรางวัลจะเป็นเชื้อชาติใด ภาษาใดก็ได้ อัลเฟรด โนเบล จึงเป็นบุคคลตัวอย่างที่มีความรัก ความเมตตา และเอื้ออาทรต่อผู้อื่น ทำให้ผู้เรียนได้ เห็นแบบอย่างพฤติกรรมที่ดีงาม และเป็นการปลูกฝังคุณธรรมด้านความรัก ความเมตตาและเอื้ออาทร ต่อผู้อื่น

การสร้างสันติภาพและความสงบสุข ยังถูกถ่ายทอดให้เห็นผ่านหนังสือเรื่อง แว้งที่รัก ซึ่งเป็นหนังสือที่ถ่ายทอดเรื่องราวความรัก ความเข้าใจกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันของ ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในอำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส ดังตัวอย่างข้อความว่า

หล่นสินยอมให้เพื่อนทั้งสองคน น้อยและมามูเข้าใจดีว่าที่เขา ไม่ได้เอ่ย ปากชวนมามูให้มารับประทานก๋วยเตี๋ยวด้วย ก็เพราะเขาเป็นเด็กจีน คนจีนกับ หนูนั่นใกล้กันมากเสียยิ่งกว่าคนไทยกับหนู ถึงที่แว้งไม่มีใครเลี้ยงหมูและไม่มีใคร ขายหมู เด็ก ๆ ก็เข้าใจดีถึงความแตกต่างกันเรื่องนี้ และความต่างนั้นก็ไม่ได้ กีดกันการเป็นมิตรที่ดีของกันและกันแม้แต่น้อย

(ชบาบาน, 2560: 87-88)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวการอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเข้าใจซึ่ง กันและกันของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในอำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส ดังข้อความว่า “ถึงที่ แว้งไม่มีใครเลี้ยงหมูและไม่มีใครขายหมู เด็ก ๆ ก็เข้าใจดีถึงความแตกต่างกันเรื่องนี้ และ ความต่างนั้นก็ไม่ได้กีดกันการเป็นมิตรที่ดีของกันและกันแม้แต่น้อย ” หากผู้คนเรียนรู้ เข้าใจ

และเคารพในความแตกต่างซึ่งกันและกัน ให้ความรักช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สันติภาพและความสุขสงบก็จะเกิดขึ้นในสังคม

นอกจากนี้ภาพสะท้อนของความโหดร้าย และความสูญเสียจากสงคราม ได้ถูกถ่ายทอดผ่านหนังสือเรื่อง สองแชนที่กอดโลก ซึ่งผู้เขียนได้สื่อให้เห็นความสูญเสียจากสงครามเวียดนาม ดังตัวอย่างข้อความว่า

เด็กหญิงวัยเก้าขวบหวีดร้องด้วยความตกใจสุดขีด เธอและเด็กคนอื่น ๆ วังหนี่ระเบิดสุดชีวิต แต่คิม ฟุก ก็หนีไฟนาปาล์มไม่พ้น ร่างกายเธอถูกไฟไหม้รุนแรง

ช่างภาพคนหนึ่งของสำนักข่าวเอพีที่ตรงนั้นพอดี ของบันทึกภาพประวัติศาสตร์ที่ทำให้โลกตะลึง เป็นภาพเด็กหญิงร่างเปลือยเปล่า หวีดร้องขณะวิ่งหนีระเบิดนาปาล์ม

ภาพนั้นกลายเป็นสัญลักษณ์ความรุนแรงของสงคราม สร้างความสะเทือนใจแก่ทุกคนที่ยังมีชีวิต

(วินทร์ เลียววาริณ, 2561: 49)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นความโหดร้ายจากสงครามและน้ำมือมนุษย์ดังข้อความ “เธอและเด็กคนอื่น ๆ วังหนี่ระเบิดสุดชีวิต แต่คิม ฟุก ก็หนีไฟนาปาล์มไม่พ้น ร่างกายเธอถูกไฟไหม้รุนแรง” ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นความหวาดกลัว และความเจ็บปวดทุกข์ทรมานของผู้คนที่ล้มตาย และได้รับผลกระทบจากภัยสงคราม ความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการปลูกฝังในผู้อ่านมีความรักและเห็นใจผู้อื่น รวมไปถึงสร้างความสุขสงบให้เกิดขึ้นในสังคม

3.5.2 การมีจิตสาธารณะ

คุณลักษณะการมีจิตสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชน และสังคมด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553: 46) ดังนั้น การมีจิตสาธารณะจึงเป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่กระทรวงศึกษาธิการมุ่งเน้นให้เกิดกับผู้เรียน ซึ่งนอกจากจะมีในหนังสือเรียนแล้ว หนังสืออ่านนอกเวลาก็เป็นหนังสือที่มุ่งเน้นคุณลักษณะในด้านนี้ด้วย

ผู้ที่มีจิตของคนที่มีจิตสาธารณะที่รู้จักความเสียสละ ความร่วมมือ ร่วมใจ ในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม จะช่วยลดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อเป็นหลักการในการดำเนินชีวิต ช่วยแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม ดังเช่นในหนังสืออ่านนอกเวลาที่ได้ถูกถ่ายทอดความคิดสำคัญเรื่อง การมีจิตสาธารณะไว้เป็นจำนวนมาก โดยบางเรื่องได้มุ่งนำเสนอการมีจิตสาธารณะไว้เป็นความคิดสำคัญหลักของเรื่อง เช่น หนังสือเรื่อง อัลเฟรด โนเบล มหาเศรษฐีที่ได้บริจาคทรัพย์สินของตนเองให้แก่สังคม และช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน ดังข้อความว่า

“อัลเฟรด โนเบล” เป็นตัวอย่างของผู้ที่อุทิศชีวิตของเขาให้แก่งาน ฝ่าฟันความยากลำบากความสูญเสียต่าง ๆ มากมาย กว่าจะกลายเป็นเศรษฐีผู้ร่ำรวยมหาศาล เมื่อร่ำรวยแล้วกลับไม่ได้เสวยสุขอยู่แต่ผู้เดียว บนกองเงินกองทองเหล่านั้น ทั้ง ๆ ที่เป็นศิษย์อันชอบธรรม เขากลับมอบทรัพย์สินของเขา คืนสู่เพื่อนมนุษย์ร่วมโลก โดยการตั้งกองทุนเพื่อมอบรางวัลเป็นกำลังใจ แก่ผู้ที่สร้างสรรค์สิ่งดีงามเพื่อโลก โดยไม่เลือกเชื้อชาติ ประวัติของอัลเฟรด โนเบล จึงควรค่าแก่การศึกษาและเป็นแบบอย่างที่ดี ในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า สืบไป

(สิทธา พินิจภูวดล, 2554: คำนำสำนักพิมพ์)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อถึงการมีจิตสาธารณะ เป็นคุณลักษณะที่แสดงออกโดยการสร้างองค์การการกุศลของ อัลเฟรด โนเบล มหาเศรษฐีผู้ร่ำรวย ซึ่งองค์การการกุศลของ อัลเฟรด โนเบล มีจุดประสงค์เพื่อสร้างคุณค่าให้แก่โลกและเพื่อนมนุษย์ โดยตั้งอยู่บนความเท่าเทียม ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติศาสนา ดังข้อความว่า “เมื่อร่ำรวยแล้วกลับไม่ได้เสวยสุขอยู่แต่ผู้เดียว บนกองเงินกองทองเหล่านั้น ทั้ง ๆ ที่เป็นศิษย์อันชอบธรรม เขากลับมอบทรัพย์สินของเขา คืนสู่เพื่อนมนุษย์ร่วมโลก โดยการตั้งกองทุนเพื่อมอบรางวัลเป็นกำลังใจ แก่ผู้ที่สร้างสรรค์สิ่งดีงามเพื่อโลก โดยไม่เลือกเชื้อชาติ” คุณลักษณะดังกล่าว จึงเป็นความคิดสำคัญที่ถ่ายทอดแบบอย่างพฤติกรรม ด้านการมีจิตสาธารณะ โดยการทำประโยชน์เพื่อสังคมและส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน

หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง เด็กแนว ของอาร์ม ตั้งนิรันดร ผู้เขียนได้ถ่ายทอดคุณธรรมจริยธรรมที่มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ในด้านของการเป็นแบบอย่าง และแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนที่ดีงามให้แก่ผู้เรียนไว้หลากหลายประการ ดังตัวอย่างข้อความว่า

ผมเชื่อว่าทุกคนที่ได้มาทำกิจกรรมจะรู้สึกเหมือนกันว่า สิ่งที่ทำไปไม่ได้มีคุณค่าสำหรับตัวเองเท่านั้น เวลาผมไปสอนหนังสือเด็กต่างจังหวัด ผมได้รอยยิ้ม เวลาจะกลับบ้านเขาร้องไห้ขอให้เราอยู่ต่อ ตรงนี้คือความปลื้มใจ คือ ปีติที่เป็นกำลังใจให้เราทำต่อไป กิจกรรมทำให้คนเป็นคนโดยสมบูรณ์ เพราะเป็นการเติมเต็มจิตสาธารณะให้เรา ทำแล้วเหมือนยาเสพติดที่อยากจะทำต่อไปเรื่อย ๆ เป็นสิ่งที่ให้ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และให้ความเป็นมนุษย์

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 34-35)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อถึงการมีจิตสาธารณะ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ก่อประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นและสังคม ดังข้อความว่า “กิจกรรมทำให้คนเป็นคนโดยสมบูรณ์ เพราะเป็นการเติมเต็มจิตสาธารณะให้เรา ทำแล้วเหมือนยาเสพติดที่อยากจะทำต่อไปเรื่อย ๆ เป็นสิ่งที่ให้ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และให้ความเป็นมนุษย์” การปลูกฝังความสำนึกด้านการมีจิตสาธารณะดังกล่าว ทั้งการเป็นอาสาสมัครสอนหนังสือ

ให้กับเด็กที่อยู่ตามต่างจังหวัดและพื้นที่ห่างไกล ล้วนเป็นการหล่อหลอมให้ผู้เรียนตระหนักรู้ในความรับผิดชอบต่อส่วนรวม รู้จักการเสียสละ การช่วยเหลือผู้อื่น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว และการร่วมแรง ร่วมใจในการทำประโยชน์ เพื่อสังคมและส่วนรวม

นอกจากนี้หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง ชีวิตทอง ของ ภาณุมาศ ภูมิถาวร โดยผู้เขียนได้ถ่ายทอดคุณธรรมจริยธรรม ในด้านการมีจิตอาสาของ ทนง โคตรชมภู ผู้พิการทางกาย แต่ใจนั้นเปี่ยมล้นไปด้วยความแข็งแกร่ง ดังตัวอย่างข้อความว่า

เด็กหนุ่มคนหนึ่งรับหน้าที่สำคัญ ในการออกแบบตกแต่งบั้งไฟกับเพื่อนร่วมคุ่มทุกปี บั้งไฟที่เขาประดิษฐ์ประดอย ลวดลายสวยงามโดดเด่นเสมอ แม้บางปีจะไม่ได้รับรางวัลชนะเลิศ แต่คนทำก็มีความสุข ที่ได้ทุ่มเทความสามารถร่วมทำกิจกรรมของตำบลอย่างเต็มที่

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 130)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อถึงการมีจิตสาธารณะของ ทนง โคตรชมภู ชายผู้พิการด้วยอาการแขนขาอ่อนแรง แต่สามารถใช้ปากในการถ่ายทอดงานศิลปะ ซึ่งความพิการนั้นไม่ได้เป็นข้อจำกัดในการทำความคิด การมีจิตอาสาช่วยเหลือสังคม ดังข้อความว่า “เด็กหนุ่มคนหนึ่งรับหน้าที่สำคัญ ในการออกแบบตกแต่งบั้งไฟกับเพื่อนร่วมคุ่มทุกปี...แม้บางปีจะไม่ได้รับรางวัลชนะเลิศ แต่คนทำก็มีความสุข ที่ได้ทุ่มเทความสามารถร่วมทำกิจกรรมของตำบลอย่างเต็มที่” การปลูกฝังความสำนึกด้านการมีจิตสาธารณะดังกล่าว จึงสะท้อนให้เห็นถึงต้นแบบในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม เพราะไม่ว่าจะเป็นบุคคลใด เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้ชาย ผู้หญิง หรือจะเป็นบุคคลพิการ ก็ล้วนแล้วแต่สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่สังคม โดยการมีจิตอาสาช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมได้เช่นกัน

3.5.3 ความซื่อสัตย์สุจริต

ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในความถูกต้อง ประพฤติตนตามความเป็นจริงต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งกาย วาจา ใจ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553: 15) ผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต จึงเป็นผู้ที่มีการกระทำ การแสดงออก หรือประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม และยึดในหลักการตรงต่อความจริงและความถูกต้อง ทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

หนังสืออ่านนอกเวลาได้นำเสนอความคิดสำคัญ ที่ต้องการให้ผู้อ่านเกิดความตระหนักถึงความสำคัญ ในการประพฤติตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง เพราะการมีความซื่อสัตย์ย่อมจะทำให้สังคมและประเทศชาติมีความมั่นคงและสงบสุข ดังที่ วรรณสิงห์ ประเสริฐกุล ได้แสดงความคิดเห็นว่า หากมีการประพฤติปฏิบัติตนที่ไม่ถูกต้องเหมาะสม แม้จะประสบความสำเร็จ ก็ถือว่าไม่ประสบความสำเร็จที่ไม่โปร่งใสและงมงาย เพราะมีจุดบกพร่องและด่างพร้อย ดังตัวอย่างข้อความว่า

อย่างที่บอกไปว่า ผมเห็นความสำคัญของวิธีการ เห็นมากกว่าผลลัพธ์ เยอะ คือ ผมว่าสิ่งเดียวที่ทำให้เราเป็นมนุษย์ คือ วิธีการ ถ้าเราไม่ใช่มนุษย์ เราฆ่าหมูตายแล้วก็กินเลย ในขณะที่มนุษย์จะต้องย่างเนื้อหมูให้สุกเสียก่อน วิธีการจึงสำคัญมาก เพราะเป็นเรื่องของ “ศักดิ์ศรี” และ “ความเป็นคน” ด้วย ถ้าวันหนึ่งเรายอมงอ เพื่อให้ไปถึงจุด ๆ หนึ่งได้ พอเราเป็นใหญ่เป็นโต แล้วหันกลับมามอง แทนที่จะเป็นทางที่ขาวสะอาดสวยงาม เราก็จะเห็นจุดต่างพร้อยเต็มไปหมด จนเราไม่สามารถภูมิใจกับมันได้ อะไรที่อยู่ข้างในสำคัญที่สุด ถ้าเราภูมิใจไม่ได้ ถึงเราจะไปไม่ให้คนอื่นฟังอย่างไร มันก็ไม่ใช้สิ่งที่เราได้มาอยู่ดี

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 99)

จะให้พูดว่าต่างเลยผมก็ไม่รู้จะพูดยังไงละครับ ลองเอาก็แล้วกัน ทุกครั้งที่คนลอกข้อสอบผมจะด่ามัน จะทำอะไรก็ตามผมไม่ยอมโก่งเด็ดขาด โดนใบสั่งก็จะไปจ่ายค่าปรับที่สถานีตำรวจทุกครั้ง ้วยรุ่นทั่วไปหรือแม้กระทั่งผู้ใหญ่บางคนจะถามว่า “ทำไมไม่โก่งวะ” “ไม่เอาโพยเหรือ” “ทำไมไม่จ่ายตำรวจ ง่ายดีออก” ผมเป็นคน que เลือกทางยากมากกว่าเลือกทางง่าย คือ ขอเลือกทางที่ถูกต้องดีกว่า ขณะที่วัยรุ่นส่วนใหญ่ เขาต้องการความง่ายในชีวิตมากเกินไป จนไม่สนใจกับวิธีการสักเท่าไร สนใจแต่ผลลัพธ์ว่า ขอให้มันออกมาเหมือนกันก็พอ

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 96-97)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นถึงการมีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกง ยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม ดังข้อความว่า “จะทำอะไรก็ตามผมไม่ยอมโก่งเด็ดขาด...จะทำอะไรก็ตามผมไม่ยอมโก่งเด็ดขาด” นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่า การได้สิ่งต่าง ๆ มาด้วยการทุจริต ไม่ซื่อสัตย์นั้นเป็นสิ่งที่ไม่น่าภาคภูมิใจ “ถ้าวันหนึ่งเรายอมงอ เพื่อให้ไปถึงจุดจุดหนึ่งได้ พอเราเป็นใหญ่เป็นโตแล้วหันกลับมามอง แทนที่จะเป็นทางที่ขาวสะอาดสวยงาม เราก็จะเห็นจุดต่างพร้อยเต็มไปหมด จนเราไม่สามารถภูมิใจกับมันได้” ความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการปลูกฝังความสำนึกด้านการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต เพราะความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมที่จำเป็นต่อทุกสังคม ไม่ว่าจะเป็นความซื่อสัตย์ในระดับใดก็ตาม จึงจะต้องมีการปลูกฝังหรือสอนเยาวชนรุ่นหลังให้ประพฤติปฏิบัติตนด้วยความซื่อสัตย์ ทั้งนี้เพราะหากคนในสังคมขาดคุณธรรมข้อนี้เมื่อใด สังคมก็จะเกิดความวุ่นวาย ไม่สงบสุข จะเกิดการเอารัดเอาเปรียบกัน และเห็นแก่ตัวมากขึ้น จนก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย

หนังสือเรื่อง เด็กแนว ยังได้นำเสนอความคิดในเรื่องของการยืนหยัดกระทำตนให้อยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต และเกิดภาคภูมิใจในการกระทำที่ซื่อสัตย์นั้น ดังเรื่องของ แบงค์ งามอรุณโชติ และคมศักดิ์ ชุ่มปลั่ง ที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวของตนเองผ่านหนังสือเรื่อง เด็กแนว ดังข้อความว่า

“ผมทำทุกอย่างทำเต็มที่ สิ่งที่เราทำเต็มที่เราจะสบายใจว่ามันไม่ใช่เป็นเรื่อง face ต่อสังคม ว่าสิ่งที่เราพูดมันเป็นจริงบ้างเท็จบ้าง เราต้องทำในสิ่งที่เราพูด และที่สำคัญตัวเราเองต้องสามารถเชื่อในสิ่งที่เราพูดทั้งหมดได้ด้วย”

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 39)

“ผมเห็นความสำคัญของเงินว่าเป็นสิ่งสำคัญ แต่ไม่ใช่สิ่งที่สำคัญที่สุด สำคัญกว่านั้น คือ ความภูมิใจในทุกบาททุกสตางค์ ที่เราหามาได้ด้วยความสุจริต อย่างยาของผมใช้หยาดเหงื่อแรงงานแลกเงิน เป็นน้ำพักน้ำแรงของเราจริง ๆ”

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 150)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นถึงการความซื่อสัตย์สุจริต ความจริงใจต่อตนเอง และผู้อื่น รวมไปถึงการประกอบอาชีพอย่างสุจริต ไม่กระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ดังข้อความว่า “ผมทำทุกอย่างทำเต็มที่ สิ่งที่เราทำเต็มที่เราจะสบายใจว่ามันไม่ใช่เป็นเรื่อง face ต่อสังคม...” และ “ความภูมิใจในทุกบาททุกสตางค์ ที่เราหามาได้ด้วยความสุจริต อย่างยาของผมใช้หยาดเหงื่อแรงงานแลกเงิน เป็นน้ำพักน้ำแรงของเราจริง ๆ” ความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการปลูกฝังความสำนึกด้านการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต เพราะหากเราประพฤติปฏิบัติด้วยความสุจริต รวมไปถึงประกอบอาชีพและได้ค่าตอบแทนที่มาจากงานสุจริต ย่อมเกิดความภาคภูมิใจและไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น สังคม และประเทศชาติ

นอกจากนี้ในหนังสือเรื่อง พ่อ : พระยาอนุমানราชธน ผู้เขียนได้บรรยายถึงคุณลักษณะของพระยาอนุমানราชธน ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ของตนเอง ไม่รับสินบนหรือของกำนัลต่าง ๆ ดังตัวอย่างข้อความว่า

ตอนนั้นพ่อทำงานอยู่กรมศุลกากร มีคนเอาของกำนันมาให้เนือง ๆ ซึ่งพ่อไม่ชอบเลย เรื่องมีแขกมาหาที่บ้าน ลูกคนไหนอยู่แถวประตูบ้าน นับว่าเป็นกรรม เพราะเมื่อแขกมาถามว่าพ่ออยู่หรือไม่ ไม่รู้จะโกหกว่าพ่อไม่อยู่หรือจะบอกความจริงว่าพ่ออยู่

(สมศรี สุกุมลนันทน์, 2560: 78)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นถึงการมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ของตนเอง ดังข้อความว่า “พ่อทำงานอยู่กรมศุลกากร มีคนเอาของกำนันมาให้เนือง ๆ ซึ่งพ่อไม่ชอบเลย” ความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการปลูกฝังความสำนึกด้านการประพฤติปฏิบัติตน ให้เป็นคนซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ของตนเอง ไม่ใช้อำนาจหน้าที่หรือตำแหน่งในการหาผลประโยชน์และเอื้อผลประโยชน์ให้แก่ผู้ใด เนื้อหาในหนังสืออ่านนอกเวลา ต้องการสื่อสารให้ผู้อ่านเกิดความตระหนัก เห็นความสำคัญ และเกิดความภาคภูมิใจในการประพฤติปฏิบัติตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง

3.5.4 ความมีระเบียบวินัย

วินัย หมายถึง คุณลักษณะ ที่แสดงออกถึงการยึดมั่นในข้อตกลง กฎเกณฑ์ และระเบียบ ข้อบังคับของครอบครัว โรงเรียน และสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553: 20) การปลูกฝังความมีวินัยให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่เป็นสิ่งสำคัญ เพราะนอกจากจะช่วยให้เด็กสามารถปรับตัวใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และทำให้สังคมโดยรวมเกิดความเรียบร้อยและน่าอยู่มากยิ่งขึ้นแล้ว ความมีวินัยยังเป็นคุณลักษณะสำคัญที่จะทำให้เด็กสามารถพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ เพื่อเพิ่มโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตได้ดียิ่งขึ้น

หนังสืออ่านนอกเวลาได้ถ่ายทอดให้เห็นถึงควมมีวินัยต่อตนเอง ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้อ่าน ดังตัวอย่างเช่น การแบ่งเวลาในการดำเนินชีวิตของ วิชุดา บาริสรี ในหนังสือเรื่อง เด็กแนว ดังข้อความว่า

“หนูเชื่อว่าคนเราต้องแบ่งเวลาให้เป็น ถ้ารู้จักแบ่งซะอย่าง ทำได้ครบทุกอย่างทั้งงานบ้าน งานโรงเรียน งานส่วนรวม เราทำทุกอย่างให้สมบูรณ์ หนูจะเขียนตารางเวลาติดไว้ที่ห้องนอน เป็นวัฏจักรชีวิตของต้า เขียนด้วยภาษาของตัวเอง เอาคำพูดของเราเตือนตัวเองเขียนลงไป ติดไว้ที่ฝาผนังในห้องนอน”

ตารางเวลาของต้า

เราต้องตื่นนอนมาช่วยแม่ทำงานบ้าน 05.30 น. นะ

06.30 น. เอาสบู่ไปอาบน้ำแต่งตัวไปโรงเรียน โดยมอเตอร์ไซด์ ออกจากบ้าน

อย่าเกินเวลานี้ 07.30 น.

07.40 น. ถึงโรงเรียนแล้วเข้าแถว ตั้งใจฟังครูอาจมีอะไรสำคัญ ๆ เข้าเรียนก็ตั้งใจเรียนนะต้า

เลิกเรียนแล้วจ้า รีบกลับบ้านทันทีเลยนะ 15.30 น.

15.40 น. กลับถึงบ้าน ทำงานบ้านให้เรียบร้อยเร็วไว

การบ้านต้องเสร็จภายใน 2 ชั่วโมงนี้ ที่เหลือเอาไปทำที่โรงเรียนแทน

15.40-17.40 น. การบ้านยังไม่เสร็จรีบ ๆ ทำนะคนดี

18.00 น. อย่าลืมหุงข้าวให้แม่ล่ะ

ไปจัดรายการ ตั้งใจพูดให้ดีเดี๋ยวคนฟังไม่ติดนะ 19.00 น.-21.00 น.

รีบกลับบ้านอย่าเถลไถลเชียวดีแล้ว ปั่นจักรยาน 5 นาทีก็ถึงบ้านแล้ว

21.05-23.05 น. อ่านหนังสือบทกวีบทเรียนที่บ้าน โตแล้วนะอย่าทำตัว

เป็นเด็ก ต้องรับผิดชอบตัวเอง ใกล้เอนทรานซ์แล้ว
วันนี้มีปัญหอะไรบ้างไหมหนอ ยังมีปัญหายิ่งดี เราจะได้เก่งขึ้น อ้อ
ความพยายามอยู่ที่ไหนความสำเร็จอยู่ที่นั่น เชื่อสิว่าน้องต้าทำได้

Note

วันเสาร์เป็นวันพักผ่อนก็จริง แต่อย่าลืมช่วยแม่ทำงานบ้านด้วยล่ะ

วันอาทิตย์ต้องรีดผ้าของวันที่ผ่านมา แล้วก็ทำงานที่ค้างค้างที่โรงเรียนให้เสร็จ

อย่าดินพอกหางหมูนะ

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 182-183)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นถึงคามมีระเบียบวินัยของตนเอง ดังจะเห็นได้จากคามมีระเบียบวินัยของ วิชุดา ที่มีคามอดทน ขยัน และรู้จักแบ่งเวลาในการดำเนินชีวิตและการเรียนได้อย่างเหมาะสม คามคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่ดีให้แก่ผู้อ่าน

คามมีวินัยต่อตนเอง ยังถูกถ่ายทอดในแง่มุมของการมีวินัยต่อตนเอง เป็นส่วนสำคัญทำให้ประสบความสำเร็จในการเรียน ดังเช่นคามมีวินัยต่อตนเองของ จารุพล สกัรพชะสุทธิ ในหนังสือเรื่องเด็กแนว ดังข้อความว่า

ส่วนเรื่องการแบ่งเวลาของฟ้านั้น ถ้าเป็นช่วง ม.4-ม.5 เขาถือสูตรเรียน 60 ส่วน เล่น 40 ส่วน แต่ถ้าเป็นช่วง ม.6 ซึ่งเนื้อหาการเรียนเข้มข้นขึ้น และมีสอบชิงทุนต่าง ๆ รวมถึงการสอบเข้ามหาวิทยาลัย เขาใช้สูตรเรียน 80 ส่วน เล่น 20 ส่วน

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 53)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นแบบอย่างของคามเป็นระเบียบวินัยต่อตนเอง ในด้านการเรียน โดยการวางแผนการเรียนและชีวิตส่วนตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งคามคิดสำคัญดังกล่าวเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่ดีให้แก่ผู้อ่าน

หนังสือเรื่อง พ่อ : พระยาอนุมานราชชน ผู้เขียนได้บรรยายถึงคามมีระเบียบวินัยของครูอาจารย์ ในการเตรียมเนื้อหาการเรียนการสอนได้อย่างมีระเบียบวินัย ดังตัวอย่างข้อความว่า

เมื่ออาจารย์เจ้าคุณเริ่มมาสอนนั้น มีสิ่งที่ประทับใจข้าพเจ้ามากอยู่ 2 ประการ ประการแรก คือ อารัมภบทของท่านที่กล่าวออกตัว ถ่อมตนในคามรู้วิชาที่ท่านรับเชิญมาสอน ประการที่สองคือ บทปาฐกถาของท่านเอง ซึ่งกล่าวถึงสิ่งที่นิสิตในสมัยนั้น ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อนเลย หรือที่เคยได้ยินมาบ้างก็ไม่เคยนึกในแง่ที่ท่านแสดง จึงเป็นปาฐกถาที่น่าฟังและกระตุ้นความคิด อาจารย์เจ้าคุณท่านสอนเป็นปาฐกถาจริง ๆ คือ ท่านเขียนปาฐกถาใส่กระดาษมาอ่าน และอธิบายเพิ่มเติมให้นิสิตฟัง แต่ไม่ใช้การสอนแบบบอกคำบอกให้จดเท่าที่พอนึกออก ท่านเอามาคราวละ 7-8 บรรทัด แต่ท่านจะเขียนปาฐกถามาเต็มตามที่ต้องการแสดง หรือเขียนมาแต่หัวข้อและตัวอย่าง ข้าพเจ้าไม่ทราบ เพราะไม่เคยได้เห็นโน้ตเหล่านั้น ข้าพเจ้ารู้สึกว่ อาจารย์เจ้าคุณท่านเตรียมปาฐกถาของท่านอย่างประณีตเสมอ

(สมศรี สุขุมลนันทน์, 2560: 128)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นแบบอย่างของการมีคามเป็นระเบียบวินัยในการทำงานอย่างมีระบบ ดังข้อความว่า “ข้าพเจ้ารู้สึกว่ อาจารย์เจ้าคุณท่านเตรียมปาฐกถาของท่าน

อย่างประณีตเสมอ” ซึ่งการเป็นคนที่มีวินัยในตนเอง จะเป็นการฝึกฝนทำให้สามารถทำสิ่งที่ยิ่งใหญ่ และประสบความสำเร็จได้

นอกจากนี้ในหนังสือเรื่อง พ่อ : พระยาอนุমানราชชน ผู้เขียนได้บรรยายถึงความมีระเบียบวินัยของพระยาอนุমানราชชน ที่มีความเป็นระเบียบวินัยในการปฏิบัติหน้าที่ของตน ดังตัวอย่างข้อความว่า

“...ข้าพเจ้าคิดว่าชายชราวัย 80 ปี เช่นนั้น จะยืนสอนหนังสือได้ตลอดนาที่เป็นอย่างเก่ง ผิดคาดประหลาดใจอีก เพราะท่านสอนตลอดหนึ่งชั่วโมงเต็มตามกำหนดเวลา ข้าพเจ้าคิดต่อไปว่า ถ้าครูอาจารย์ทั้งหลายในบ้านเมืองเรา ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าคงมีวัยรุ่นน้อง รุ่นลูก หรือคราวหลานพระยาอนุমানราชชน พวกท่านปฏิบัติงานการสอนหนังสือเยี่ยงพระยาอนุมานฯ นี้แล้ว บ้านเมืองของเราคงเจริญวัฒนาขึ้นอีกมาก หรือควรจะมีมากกว่าที่เห็น ๆ กันอยู่นี้ อีกหลายเท่าตัว”

(สมศรี สุกมณันท์, 2560: 142)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นแบบอย่างของการยึดมั่นในหน้าที่ และมีระเบียบวินัยในการทำงานของ พระยาอนุমানราชชน ดังข้อความว่า “ข้าพเจ้าคิดว่าชายชราวัย 80 ปี เช่นนั้น จะยืนสอนหนังสือได้ตลอดนาที่เป็นอย่างเก่ง ผิดคาดประหลาดใจอีก เพราะท่านสอนตลอดหนึ่งชั่วโมงเต็มตามกำหนดเวลา” ซึ่งการเป็นคนที่มีวินัยในตนเองดังกล่าว เป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่ควรยกย่องและประพุดติดตาม ดังเช่น “ถ้าครูอาจารย์ทั้งหลายในบ้านเมืองเรา ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อว่าคงมีวัยรุ่นน้อง รุ่นลูก หรือคราวหลานพระยาอนุมานราชชน พวกท่านปฏิบัติงานการสอนหนังสือเยี่ยงพระยาอนุมานฯ นี้แล้ว บ้านเมืองของเราคงเจริญวัฒนาขึ้นอีกมาก หรือควรจะมีมากกว่าที่เห็น ๆ กันอยู่นี้ อีกหลายเท่าตัว” ความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการปลูกฝังความสำนึกด้านการประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในระเบียบวินัยทั้งต่อตนเองและหน้าที่การงาน เพราะความมีระเบียบวินัยจะนำมาซึ่งความสำเร็จและความก้าวหน้าของตนเองและประเทศชาติ

นอกจากนี้หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง ชีวิตทอง ของ ภาณุมาศ ภูมิถาวร โดยผู้เขียนได้ถ่ายทอดเรื่องราวของ ทนง โคตรชมภู ผู้พิการทางกาย แต่เป็นผู้มีจิตใจที่เข้มแข็ง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใด ๆ ทนงเป็นผู้ที่มีระเบียบวินัย มีความมานะพยายาม ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก ดังตัวอย่างข้อความว่า

หนุ่มน้อยเริ่มร่ำยังฝึกฝนร่างกายอย่างไม่ลดละ ด้วยการพยายามหัดเดิน โดยเฉพาะช่วงหน้าหนาวที่ใคร ๆ นอนขดตัวอยู่ใต้ผ้าห่ม เขาจะตื่นแต่เช้าตรู่ ค่อย ๆ พาตัวเองลงบันได ก้าวทีละนิดช้า ๆ ใช้เสาเรือนเป็นหลักยึดจากต้นสู่ต้นเหมือนเดิม เหมือนนานชั่วมกับชั่วกัลป์ กว่าที่จะเดินรอบบ้านได้ครบ

หนึ่งรอบ สักวันหนึ่งร่างกายอาจจะเหมือนเดิมก็ได้ใครจะรู้ บุญที่รู้สึกปวดแขนที่
ยื่นไปเกาะเสาเรือน พอหยุดพักเหนื่อยก็ลองพยายามยกแขนให้สูงเหนือศีรษะ

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 93)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นแบบอย่างของความระเบียบวินัย มีความมานะ
พยายาม ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก เพราะถึงแม้ว่าตนเองมีร่างกายที่ไม่แข็งแรง เกิดความเจ็บปวด
ทางร่างกาย แต่จิตใจกลับเข้มแข็ง อดทน มีระเบียบวินัยต่อตนเองในการฝึกฝนและรักษาร่างกาย
ตนเอง ดังข้อความว่า “หนุ่มน้อยเริ่มร่นยังฝึกฝนร่างกายอย่างไม่ลดละด้วยการพยายามหัดเดิน
โดยเฉพาะช่วงหน้าหนาวที่ใคร ๆ นอนขดตัวอยู่ใต้ผ้าห่ม เขาจะตื่นแต่เช้าตรู่ ค่อย ๆ พาตัวเองลง
บันได ก้าวทีละนิดช้า ๆ” ความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการปลูกฝังและเป็นพลังใจให้กับผู้อ่าน ที่ได้มี
การประสบกับเหตุการณ์เช่นเดียวกันกับตนเอง โคตรขมขื่น หรือเป็นแบบอย่างของความมีระเบียบวินัย
ความมานะพยายามในการทำงานหรือกระทำการใด ๆ

3.5.5 ความกตัญญู

ความกตัญญูเป็นคุณธรรมอันดับแรก เป็นต้นกำเนิดของความดีงาม เป็นคุณธรรมสำนึก
ที่ควรปฏิบัติรักษาเป็นสำคัญ ดังที่ ประภาส แก้วเกตุพงษ์ และวิเชียร แสนมี (2562: 73) ได้ให้
ความหมายของความกตัญญูไว้ว่า ความกตัญญู เป็นการกระทำความดีอย่างหนึ่งที่บุคคลหนึ่ง ๆ ควรมี
ไว้เป็นคุณธรรมประจำตัว เพราะผู้ที่มีความกตัญญูนั้นมักจะทำให้ตนเองมีความสุข และยังนำความสุข
นั้น ๆ ไปให้แก่ผู้อื่นให้มีความสุขไปด้วย

ความคิดสำคัญเรื่อง ความกตัญญู พบในหนังสืออ่านนอกเวลาหลายเรื่อง ซึ่งถูกถ่ายทอด
ผ่านเรื่องราวของตัวละครและบุคคลในเรื่อง เช่นการเกิดความรู้สึกสำนึกในบุญคุณต่อผู้มีพระคุณ
ของ คมศักดิ์ ชุ่มปลั่ง ในหนังสือเรื่อง เด็กแนว ดังข้อความว่า

บางครั้งเหนื่อยห้อยต่องานบ้าน ที่ดูเหมือนมากมายไม่เสร็จง่าย ๆ
ทำให้เราไม่มีเวลาทำการบ้านอย่างเต็มที่ เพราะใกล้สอบก็ไม่ค่อยได้อ่านหนังสือ
แต่ผมจะได้สติทุกครั้งทีคิดอย่างนี้ เพราะนึกถึงใบหน้าเหน็ดเหนื่อยของย่าที่มี
เหงื่อเต็มหน้า ในขณะที่อยู่หน้าเตาไฟคั่วข้าวโพดขายลูกค้า นึกถึงหลังของย่าที่
งอแงเหยียดตรงไม่ได้ เราารู้สึกเลยว่าท่านเหนื่อยเพื่อเรามากแล้ว และเหนื่อย
ยิ่งกว่าเรามากนัก ทำไมเราจะทนกับงานพวกนี้ไม่ได้

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 150)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นแบบอย่างของความกตัญญูของคมศักดิ์ ชุ่มปลั่ง
ที่มีต่อผู้เป็นย่า โดยมีความรัก ความห่วงใย คิดถึงความยากลำบากของย่าที่ต้องทำงานหนัก เพื่อหา
เงินมาเลี้ยงดูหลาน ดังข้อความว่า “เพราะนึกถึงใบหน้าเหน็ดเหนื่อยของย่าที่มีเหงื่อเต็มหน้า ในขณะที่
ที่อยู่หน้าเตาไฟคั่วข้าวโพดขายลูกค้า นึกถึงหลังของย่าที่งอแงเหยียดตรงไม่ได้ เราารู้สึกเลยว่าท่าน

เหนื่อยเพื่อเรามากแล้ว และเหนื่อยยิ่งกว่าเรามากนัก ทำไมเราจะทนกับงานพวกนี้ไม่ได้” ความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการปลุกฝังให้ผู้เรียนมีความรัก ความเคารพ และความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

เมื่อคุณย่าเกิดล้มป่วย จนไม่สามารถทำงานหาเงินได้ดังเดิม จึงทำให้คมศักดิ์ ชุ่มปลั่งต้องทำงานเพื่อหารายได้มาจุนเจือและช่วยเหลือครอบครัว ซึ่งถือได้ว่าเป็นการตอบแทนพระคุณของคุณย่า ด้วยความกตัญญูตเวที ดังข้อความว่า

ไม่กี่ปีต่อมาญาติของเขาได้ล้มป่วยลง ต้องนอนพักรักษาตัวอยู่หลายเดือน ย่าอยากไปขายของเหมือนเดิมแต่ทำไม่ได้ ทำให้คมศักดิ์ ต้องลุกขึ้นมาทำหน้าที่เสาหลักของครอบครัวแทนตั้งแต่อายุแค่ 17 ปีเท่านั้น โชคดีที่ย่าเป็นผู้มองการณ์ไกลและประหยัดมัธยัสถ์ หามาใช้น้อยเก็บหอมรอมริบ ด้วยความไม่ประมาทตลอดมา ทำให้มีเงินเหลือเก็บพอสมควร แต่เขาก็กังหันทำงานพิเศษต่าง ๆ หนักขึ้นกว่าแต่ก่อน เพื่อหาเงินเก็บไว้ให้ครอบครัว จะได้อยู่กินได้โดยไม่ลำบาก

(อาร์ม ตั้งนิรันดร, 2563: 164)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นแบบอย่างของความกตัญญูของคมศักดิ์ ชุ่มปลั่งที่ตอบแทนและช่วยเหลือย่าที่เจ็บป่วย โดยการดูแลคนในครอบครัว และทำงานเป็นเสาหลักของครอบครัวแทนผู้เป็นย่า ดังข้อความว่า “ไม่กี่ปีต่อมาญาติของเขาได้ล้มป่วยลง ต้องนอนพักรักษาตัวอยู่หลายเดือน ย่าอยากไปขายของเหมือนเดิมแต่ทำไม่ได้ ทำให้คมศักดิ์ ต้องลุกขึ้นมาทำหน้าที่เสาหลักของครอบครัวแทนตั้งแต่อายุแค่ 17 ปีเท่านั้น” อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความรอบคอบ มีการวางแผน และไม่ประมาทในการชีวิต ดังเช่นข้อความ “โชคดีที่ย่าเป็นผู้มองการณ์ไกลและประหยัดมัธยัสถ์ หามาใช้น้อยเก็บหอมรอมริบ ด้วยความไม่ประมาทตลอดมา ทำให้มีเงินเหลือเก็บพอสมควร แต่เขาก็กังหันทำงานพิเศษต่าง ๆ หนักขึ้นกว่าแต่ก่อน เพื่อหาเงินเก็บไว้ให้ครอบครัว จะได้อยู่กินได้โดยไม่ลำบาก” ความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการปลุกฝังให้ผู้เรียนมีความรัก และความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ โดยการให้ความรัก ความห่วงใย ช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ที่ตนสามารถช่วยเหลือ หารายได้เสริมเพื่อแบ่งเบาภาระ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และประพฤติตนให้ถูกต้องและดีงาม

หนังสือเรื่อง ชีวิตหนึ่ง ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นความรัก ความกตัญญูที่ทนาง โคตรชมพู มีต่อบิดามารดา ดังตัวอย่างข้อความว่า

“วันนี้วันแม่ แต่คุณแม่เราไม่ว่างเลย พาลูกหลานไปถอนกล้ารับจ้าง ไม่อยากเอาความเป็นแม่ไปเปรียบเทียบกับสิ่งใด ๆ เพราะมันยิ่งใหญ่และบริสุทธิ์เกินสิ่งอื่นไหนในโลก ชั่วชีวิตหนึ่งไม่มีวันทดแทนพระคุณได้หมด”

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 162)

“ทุกวันนี้แม่อายุมากขึ้น จึงย้ายมานอนที่สตูดิโอด้วย จะได้ไม่ต้องเดิน
ฝ่าฝนฝ่าลมหนาวออกมาหาลูกชาย...เสียidayที่พ่อเสียไปหลายปีแล้ว ไม่ทันได้
พบความสุขสงบนั้นปลาย ให้สมกับความเหน็ดเหนื่อยมาชั่วชีวิต”

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 262)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นแบบอย่างของความกตัญญูของทนาง โคตรชมภู มีต่อผู้เป็นบิดามารดา โดยการเข้าใจถึงความยากลำบาก ความเหน็ดเหนื่อยในการทำงานของมารดา การระลึกถึงผู้ที่พระคุณกับตนเอง ดังข้อความว่า “ไม่อยากเอาความเป็นแม่ไปเปรียบเทียบกับสิ่งใด ๆ เพราะมันยิ่งใหญ่และบริสุทธิ์เกินสิ่งอื่นไหนในโลก ชั่วชีวิตหนึ่งไม่มีวันทดแทนพระคุณได้หมด” และเมื่อเติบโตใหญ่มีหน้าที่การงาน หรือสามารถเลี้ยงดูตนเองได้ จึงเลี้ยงดูตอบแทนผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะบิดามารดาให้มีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย ดังข้อความว่า “ทุกวันนี้แม่อายุมากขึ้น จึงย้ายมานอนที่สตูดิโอด้วย จะได้ไม่ต้องเดินฝ่าฝนฝ่าลมหนาวออกมาหาลูกชาย” และ “เสียidayที่พ่อเสียไปหลายปีแล้ว ไม่ทันได้พบความสุขสงบนั้นปลายให้สมกับความเหน็ดเหนื่อยมาชั่วชีวิต” ความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรัก และความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ โดยการให้ความรัก ความห่วงใย ช่วยงานแบ่งเบาภาระเท่าที่จะสามารถกระทำได้ ดูแลและตอบแทนผู้มีพระคุณเมื่อเติบโตใหญ่

3.5.6 ความพอเพียง

“ให้พอเพียงนี้ ก็หมายความว่ามิเกิน มีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรุหราคก็ได้แต่ว่าพอ แม้ว่าบางอย่างจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ” พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา : 4 ธันวาคม 2541 (อ้างถึงใน ธรรมนูญ ทอภักดี, 2550: 6) ความพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควร ต่อการกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก

ความคิดสำคัญเรื่องความพอเพียง พบในหนังสืออ่านนอกเวลาหลายเรื่อง ซึ่งถูกถ่ายทอดผ่านเรื่องราวของตัวละครและบุคคลในเรื่อง เช่น วิธีการดำเนินชีวิต คำสอน การกระทำของ พระยาอนุมานราชธน ในหนังสือเรื่อง พ่อ : พระยาอนุมานราชธน ซึ่งผู้เขียนได้สื่อให้เห็นความพอเพียงผ่านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตั้งอยู่บนหลักของความพอเพียง พอประมาณของผู้เป็นบิดารวมไปถึงการสอนและปลูกฝังให้บุตรรู้จักประหยัด พอเพียง ดังข้อความว่า

ครั้งหนึ่งเคยถามพ่อว่า ทำไมไม่ใช้เสื้อผ้าที่ลูกศิษย์ลูกหานำมาให้ ใช้แต่เสื้อผ้า 2-3 ชุดเก่า ๆ เพราะตอบว่า “ที่ใช้อยู่นี้ก็พอแล้ว ไม่ต้องการอะไรมากกว่านี้”

(สมศรี สุกุลนันทน์, 2560: 109)

“...เพราะพ่อเคยทำให้ดูอย่างนั้นมาก่อน จะเป็นไฟฟ้า หรือพัดลม สมัยของพ่อมีเครื่องใช้ไฟฟ้าในบ้านไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะใช้ไฟเพื่อแสงสว่าง เท่านั้น บ้านหลังใหญ่ลูกหลายคน บางทีอ่านหนังสืออยู่ชั้นบนลงมาชั้นล่างไม่ได้ ปิดไฟ บางทีมีข้ออ้างว่า ไม่ใช่ลืมปิด แต่เปิดทิ้งไว้ประเดี๋ยวเดียวเท่านั้น จะสิ้นเปลืองเท่าใดไปทีเดียว พ่อไม่ยอมฟังข้ออ้างอะไรทั้งนั้น ถ้าไม่ได้ใช้ไฟ ต้องปิด ปิดแล้วเปิดใหม่ได้ สวิตช์มีไว้ปิดเปิด ต้องใช้ พัดลมก็เหมือนกัน ไม่มีคน อยู่ให้ลมพัด เปิดไว้ทำไม พ่อไม่เอ็ด แต่เฝ้าตามปิดให้ ลูกเลยติดนิสัยประหยัด ไฟฟ้าอยู่จนบัดนี้ กินข้าวก็เหมือนกัน ไม่ชอบให้กินเหลือ หรือกินอยากกินทั้งกิน ขว้าง ทำตัวเป็นคนอยู่ยากกินยาก ในแง่ที่ว่าทำความลำบากให้คนอื่น พ่อไม่ชอบ ถ้าพ่อไม่เคยประพฤติอย่างนั้น”

(สมศรี สุกมลนันทน์, 2560: 109)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นแบบอย่างของความพอเพียง พอประมาณ ของพระยาอนุมานราชธน ที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่บนความพอเพียง พอประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ดังข้อความว่า “ทำไมไม่ใช้เสื้อผ้าที่ลูกศิษย์ลูกหานำมาให้ ใช้แต่เสื้อผ้า 2-3 ชุดเก่า ๆ เพราะตอบว่า ที่ใช้อยู่นี้ก็พอแล้ว ไม่ต้องการอะไรมากกว่านี้” หรือแม้กระทั่งการเป็นแบบอย่างบนความพอเพียง โดยการสอนให้บุตรรู้จักประหยัด ใช้ไฟฟ้าอย่างรู้คุณค่า ดังข้อความว่า “พ่อไม่ยอมฟังข้ออ้างอะไร ทั้งนั้น ถ้าไม่ได้ใช้ไฟ ต้องปิด ปิดแล้วเปิดใหม่ได้ สวิตช์มีไว้ปิดเปิด ต้องใช้...ลูกเลยติดนิสัยประหยัด ไฟฟ้าอยู่จนบัดนี้” และ “กินข้าวก็เหมือนกัน ไม่ชอบให้กินเหลือ หรือกินอยากกินทั้งกินขว้าง” ความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความพอเพียง พอประมาณ มีเหตุผล มีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการที่จะมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง ทั้งภายนอก และภายใน

3.5.7 ความมุ่งมั่นในการทำงาน

ความมุ่งมั่นทุ่มเทในการทำงาน หมายถึง ความปรารถนาอย่างแรงกล้าในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำให้เกิดพฤติกรรม (Behavior) ที่จะตอบสนองความต้องการจากภายใน (Honderich, 1995 อ้างถึงใน จุฑาจิตร ประดิษฐ์เจริญ และบังอร โสฬส, 2560: 113) ดังนั้น ความมุ่งมั่นทำงาน สู่เป้าหมาย คือ ความสามารถพากเพียร ปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ เป็นทักษะและ ลักษณะนิสัยของบุคคลผู้ซึ่งเมื่อลงมือทำงานก็มีความตั้งใจจดจ่อต่อเนื่อง ไม่ว่าจะพบความเสี่ยง หรืออุปสรรคใด ๆ ยังพยายามแก้ไข ฝ่าฟัน หาทาง ออกจนมีความสำเร็จในงานนั้น ดังเช่น ความมุ่งมั่นในการทำงานของ พระยาอนุมานราชธน ในหนังสือเรื่อง พ่อ : พระยาอนุมานราชธน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งมั่น ตั้งใจ ขยันและอดทนต่อการเรียนรู้และการทำงาน ดังตัวอย่าง ข้อความว่า

ตอนนั้นกรมศุลกากรจ้างฝรั่งชื่อ นายแมกซ์เวล เข้ามาปรับปรุงงานสถิติ ฝรั่งชอบพอมาก เพราะเห็นทำงานขะมักเขม้นจริงจัง ฝรั่งถามพ่อกว่า อยากจะเรียนอะไร พ่อตอบว่า อยากเรียนภาษาอังกฤษ เขาก็ช่วยสอนให้ เรียนด้วยการทำแบบฝึกหัดอยู่ปีหนึ่ง แล้วก็เปลี่ยนเป็นอ่านหนังสือ ให้เขียนให้ พุดออกความคิดเห็น ระหว่างนั้นฝรั่งให้งานพ่อทำเกินหน้าที่อยู่เสมอ เพราะยินดี ทำระหว่างได้ความรู้ เมื่อต้องทำงานที่มีการคิดเลข ก็หัดคิดก็คิดเองที่บ้าน พ่อเป็นคนเรียนอะไรเรียนจริง รู้อะไรจริง เวลาเรียนดีดลูกคิด เรียนอยู่ 2 ยาม ทุกคืน จนติดได้คล่อง แถมคิดวิธีคูณอย่างแก้รูปแบบเดิมเสียด้วย วิธีคูณของพ่อ ได้ผลดีกว่าตำรา นิสัยคิดค้น ไม่ยึดแบบฉบับเดิมตะพึดตะพือติดตัวพามา โดยตลอด เวลาผ่านไปหลายปี เจษฎาจารย์ ฟ.ฮีแลร์ โรงเรียนอัสสัมชัญเล่าว่า เคยไปพบ นายนอร์แมน แมกซ์เวล ที่อังกฤษ หลังจากที่บุคคลผู้นั้นลาออกจากราชการไทยไปแล้ว เจษฎาจารย์ ฟ.ฮีแลร์ ถามนายแมกซ์เวลว่า คนไทยคนไหนที่ เขารู้สึกประทับใจมากที่สุด เขาตอบทันทีว่า นายยง

(สมศรี สุกมลนันทน์, 2560: 19-20)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นแบบอย่างของความมุ่งมั่นในการทำงาน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความขยันใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่ฝึกฝน และเอาจริงเอาจัง ของพระยาอนุমানราชชนที่ขยันในการเรียนรู้ ทั้งการฝึกพูดภาษาอังกฤษ การทำงาน การฝึกฝนในทักษะที่ชอบและสนใจด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ ดังข้อความว่า “ฝรั่งชอบพอมาก เพราะเห็นทำงานขะมักเขม้นจริงจัง ฝรั่งถามพ่อกว่า อยากจะเรียนอะไร พ่อตอบว่า อยากเรียนภาษาอังกฤษ เขาก็ช่วยสอนให้” และ “พ่อเป็นคนเรียนอะไรเรียนจริง รู้อะไรจริง เวลาเรียนดีดลูกคิด เรียนอยู่ 2 ยามทุกคืน จนติดได้คล่อง แถมคิดวิธีคูณอย่างแก้รูปแบบเดิมเสียด้วย” ความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความมุ่งมั่นในการทำงานหรือการเรียน โดยการถ่ายทอดให้เห็นแบบอย่างพฤติกรรม วิธีชีวิต และผลสำเร็จของความมุ่งมั่น

นอกจากนี้ ความมุ่งมั่นตั้งใจและพยายามในการทำงาน ยังถูกถ่ายทอดให้เห็นอย่างเด่นชัดผ่านเรื่องราวของ ทนง โคตรชมพู ในหนังสือเรื่อง ชีวิตทนง ดังข้อความว่า

สำหรับเขา การวาดภาพด้วยปากเป็นเรื่องธรรมดา มาก มันไม่แตกต่างจากการใช้มือ ความพยายามต่างหากที่ทำให้คนชนะทุกสิ่ง ร่างกายที่ถูกพันธนาการ ถูกจำกัดอิสรภาพ แต่อิสรภาพทางใจ ไม่มีวันยอมถูกกักขัง ประตู่ที่ใคร ๆ อาจคิดว่าปิดตาย สำหรับเขามันยังเหลืออยู่ ทางเลือกที่เหลืออยู่เพียงเล็กน้อย เมื่อเลือกแล้วเริ่มลงมือทำทันที

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 262-263)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นแบบอย่างของความมุ่งมั่นในการทำงาน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความอดทน พยายาม ความแข็งแกร่งทางร่างกายและจิตใจของทง ที่ถึงแม้ว่าร่างกายจะพิการ แต่สามารถฝึกฝนทั้งพลังกายพลังใจ ในการใช้ปากสร้างสรรค์ผลงานศิลปะได้ ดังข้อความว่า “การวาดภาพด้วยปากเป็นเรื่องธรรมดา มันไม่แตกต่างจากการใช้มือ ความพยายามต่างหากที่ทำให้คนชนะทุกสิ่ง ร่างกายที่ถูกพันนาการ ถูกจำกัดอิสรภาพ แต่อิสรภาพทางใจ ไม่มีวันยอมถูกกักขัง” ความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความมุ่งมั่นในการทำงานและทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความขยัน อดทน เอาจริงเอาจัง และลงมือทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจและประสบความสำเร็จ

หนังสืออ่านนอกเวลา ได้นำเสนอความคิดสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม โดยปรากฏเป็นประเด็นสำคัญของเรื่อง ได้แก่ อัลเฟรด โนเบล เด็กแนว เส้นเลือดสีขาว มิตรภาพต่างสายพันธุ์ แว้งที่รัก สองแขนที่กอดโลก พ่อ : พระยาอนุมานราชชน ชีวาททอง ฉากญี่ปุ่น ช ช้างกับค คน และขนมแม่เอ๋ย โดยอาจสรุปได้ว่า ความคิดสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม เป็นความคิดสำคัญหลักร่วมกันของหนังสืออ่านนอกเวลา โดยต้องการนำเสนอความคิดสำคัญเกี่ยวกับแบบอย่างและแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนที่ดีงาม ซึ่งเป็นแบบอย่างของคุณธรรมและจริยธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิต ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ เข้าใจ และนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข

3.6 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม

วัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ไม่สามารถแยกวัฒนธรรมออกจากสังคมได้ และยังเป็นสิ่งที่แสดงความมั่นคง หรือการดำรงอยู่ของสังคมนั้น หากสังคมใดมีวัฒนธรรมที่เข้มแข็งย่อมมีความมั่นคง แต่หากสังคมใดมีวัฒนธรรมที่อ่อนแอ คือ ขาดความเป็นเอกลักษณ์ หรือยอมให้วัฒนธรรมของสังคมอื่นเข้ามาปะปน กลมกลืนมากเกินไป จะทำให้สังคมนั้นสับสนเกิดความไม่มั่นคงของสังคมตามมา (พิทวัส จำปา, 2564: 154) วัฒนธรรมจึงเป็นการเรียนรู้ การผลิต การสั่งสม และการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เป็นสิ่งที่สร้างความเจริญงอกงามแก่หมู่คณะ

พระยาอนุมานราชชน (2514) ให้ความหมายของคำว่าประเพณีไว้ว่า ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และติดต่อกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติดอกนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี คำว่าประเพณีตามพจนานุกรม ภาษาไทยฉบับบัณฑิตยสถาน ได้กำหนดความหมายประเพณีไว้ว่า ขนบธรรมเนียมแบบแผน ซึ่งสามารถแยกคำต่าง ๆ ได้เป็น ขนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียม คำสอนเกี่ยวกับ คุณธรรมและจริยธรรม ความหมายว่าที่นิยมใช้กันมา เมื่อนำมารวมกันแล้ว ก็มีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ยึดถือเป็นแบบแผน และทำการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นต้นแบบที่จะทำให้อนุชนต่อไป ได้ประพฤติปฏิบัติตามกันต่อไป ดังนั้น ประเพณีจึงเป็นระเบียบแบบแผนที่กำหนดพฤติกรรมของผู้คนในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง ซึ่งหากคนในสังคมฝ่าฝืน หรือไม่ทำตามระเบียบแบบแผนของสังคม ก็มักจะถูกตำหนิจากสังคม

วัฒนธรรมประเพณี จึงมีความสำคัญและมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิต และเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน ซึ่งสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

จากการศึกษาพบความคิดสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม 4 ด้าน ได้แก่ วัฒนธรรมประเพณีทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิต และภูมิปัญญา โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.6.1 วัฒนธรรมประเพณีทางศาสนา

หนังสืออ่านนอกเวลา ได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีทางศาสนาผ่านหนังสืออ่านนอกเวลา ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏผ่านหนังสืออ่านนอกเวลา เรื่อง เด็กแนว มิตรภาพต่างสายพันธุ์ เส้นเลือดสีขาว ขนมแม่เอ๋ย ชีวิตทง พ่อ : พระยายอนูมาน ราชชน และแว้งที่รัก ส่วนวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยมุสลิม ปรากฏผ่านหนังสืออ่านนอกเวลา เรื่อง แว้งที่รัก

3.6.1.1 วัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา

พุทธศาสนามีความสำคัญกับสังคมประเทศไทยมาอย่างยาวนาน หลอมรวมกับความเชื่อท้องถิ่นมาเป็น ประเพณี วัฒนธรรม ของสังคมไทยในแต่ละภูมิภาค การปลูกฝังให้เยาวชนมีความภูมิใจในวัฒนธรรมไทย มีความรักในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของไทยเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น การสนับสนุนและส่งเสริมให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรมประเพณีไทย นับเป็นอีกหนึ่งบทบาทสำคัญ ที่จะช่วยขับเคลื่อนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ส่งผลให้เศรษฐกิจไทยเติบโตแบบยั่งยืน ดังเช่น ในหนังสือเรื่อง ชีวิตทง และถ่ายทอดโดย ภาณุมาศ ภูมิถาวร ได้มีการสื่อให้เห็นวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ผ่านวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ดังข้อความว่า

แม่นั่งฉีกใบตองเตรียมห่อข้าวต้มมัดเป็นห่อเล็ก ๆ พรุ้งนี้เป็นวันบุญ
ห่อข้าวประดับดิน คนในหมู่บ้านจะไปที่วัดก่อนสว่าง เอาขนมขะตัม ที่ห่อเตรียม
ไว้ รวมทั้งผลไม้ หมากพลูบุหรี หรือของกินอื่น ๆ ไปวางไว้ตามโคนไม้ หน้าจะถูก
ใส่อธิ หรือริมกำแพงวัด เป็นการอุทิศส่วนกุศล ให้ญาติที่ล่วงลับ เป็นงานบุญที่มี
ขึ้นปีละครั้ง

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 65)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นประเพณีการทำบุญข้าวประดับดิน ซึ่งเป็นประเพณีในภาคอีสาน และเป็นประเพณีที่สำคัญของพุทธศาสนิกชน ดังข้อความว่า “พรุ้งนี้เป็นวันบุญ
ห่อข้าวประดับดิน คนในหมู่บ้านจะไปที่วัดก่อนสว่าง...เป็นการอุทิศส่วนกุศล ให้ญาติที่ล่วงลับ”
การทำบุญข้าวประดับดิน คือ ประเพณีการทำบุญเดือนเก้าของชาวอีสาน ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในพื้นที่หลายจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย สำหรับประเพณีบุญข้าวประดับดิน ถือเป็น
การทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ล่วงลับ รวมไปถึงสัมภเวสี เปเรต สัตว์นรก ฯลฯ ความคิดสำคัญ
ดังกล่าว จึงเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของภูมิภาคต่าง ๆ

เพราะประเพณีในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ต่างเป็นวิถีปฏิบัติที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน สะท้อนถึงคติความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นกุศโลบายให้ชาวพุทธได้ทำบุญกุศลและบริจาคทาน

หนังสือเรื่อง ขนมห่มเอ๋ย ของ ส.พลายน้อย เป็นหนังสือที่รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับขนมห่มไทยในอดีต โดยได้ถ่ายทอดให้เห็นถึงประเพณีการทำบุญออกพรรษา ดังข้อความว่า

เรื่องขนมห่มของไทยเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก เพราะเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของคนไทยสมัยโบราณ ขนมห่มจึงเข้ามาพัวพันกับขนบประเพณีความเชื่อต่าง ๆ และขนบบางอย่างของไทยในสมัยโบราณ เป็นขนมห่มที่ทำตามฤดูกาล เมื่อหมดฤดูกาลนั้น ๆ เราก็หากินได้ยาก สมัยก่อนเมื่อเห็นกระยาสารทมีขายมาก ๆ ก็รู้ได้ว่า ถึงเวลาที่จะทำบุญสารทเดือน 10 แล้ว หรือเห็นชาวบ้านทำข้าวต้มมัด ข้าวต้มลูกโยนกันมาก ๆ ก็รู้ว่าจะทำบุญออกพรรษา ดังนั้นเป็นต้น ฉะนั้นถ้าเราได้ค้นคว้าเก็บรวบรวมเรื่องขนมห่มต่าง ๆ ไว้ ก็อาจเป็นประโยชน์แก่นักเรียนที่เรียนวรรณคดี และชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในอดีตต่อไปภายหน้า

(ส.พลายน้อย, 2562: 5-6)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า แม้จะเป็นเพียงเรื่องราวของขนมห่มไทย แต่กลับมีความน่าสนใจ เพราะให้ความรู้แก่ผู้อ่านหรือผู้ที่สนใจหลากหลายด้าน เช่น ความรู้เกี่ยวกับงานบุญประเพณีในช่วงเดือนต่าง ๆ และขนมห่มที่เป็นขนบประจำประเพณีนั้น ๆ เช่น กระยาสารท เป็นขนบประจำบุญสารทเดือน 10 ข้าวต้มลูกโยน เป็นขนบประจำบุญออกพรรษา เป็นต้น ความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีและประวัติความเป็นมา เพื่อกระตุ้นให้เกิดความรัก การเห็นคุณค่า และการสืบสานให้คงอยู่

นอกจากนี้ การตักบาตร เป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่ชาวพุทธยึดถือปฏิบัติมาอย่างยาวนาน ประเพณีนี้ชาวพุทธถือกันว่าเป็นการสร้างกุศล และเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับไป ดังตัวอย่างจากหนังสือเรื่อง เส้นเลือดสีขาว ผู้แต่งได้ถ่ายทอดให้เห็นประเพณีการตักบาตร และการสวดมนต์ของชาวพุทธ ดังตัวอย่างข้อความว่า

ช่วงที่ฉันให้ยาและไม่มีแรงจะลุกไปไหน แม่จะทำกับข้าวและเตรียมของมาให้ฉันอธิษฐานจิตที่เตียง จึงเหมือนกับว่า ฉันได้ใส่บาตรทุกวัน ฉันยังคงสวดมนต์ก่อนนอนทุกคืน และขอพรพระให้หายเป็นปกติเร็ว ๆ ฉันไม่อยากจะทนรักษาด้วยยาที่รุนแรงอย่างนี้อีกแล้ว

(ณิชากรีย์, 2561: 81)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ประเพณีการตักบาตร การสวดมนต์ การภาวนาขอพรจากพระ เป็นวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่มีมาอย่างยาวนาน ซึ่งประเพณีดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องบุญกุศล พุทธศาสนิกชนจึงปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณี โดยมีความเชื่อว่า เพื่อให้ชีวิตมีความสุข ความเจริญรุ่งเรือง และการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ดังข้อความว่า “ฉันได้ใส่บาตรทุกวัน ฉันยังคงสวดมนต์ก่อนนอนทุกคืน และขอพรพระให้หายเป็นปกติเร็ว ๆ ฉันไม่อยากต้องทนรักษาด้วยยาที่รุนแรงอย่างนี้อีกแล้ว”

3.6.1.2 วัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยมุสลิม

สภาพสังคม ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วย ปัตตานี ยะลานราธิวาส มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์และแตกต่างไปจากพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะเรื่องความหลากหลายในสังคม อันได้แก่ ภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม การแต่งกาย อาหาร และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น (ประจวบ ทองศรี, 2565: 55) หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง แฉ่งที่รัก ได้ถ่ายทอดวิถีชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกันของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมที่มีความรัก ความเข้าใจซึ่งกันและกัน ดังตัวอย่างข้อความว่า

วันฮารีรายอใกล้เข้ามาเต็มทีแล้ว อำเภอแฉ่งทั้งอำเภอตื่นเต้นมีสีสันชีวิตชีวกว่าปรกติ ทุกคนตั้งใจรอวันนี้เพราะจะได้แต่งตัวสวย ๆ ไปสุเหร่าไปเที่ยว ไปเยี่ยมญาติ ได้ทำของกินอร่อย ๆ แจกกันทุกบ้านช่อง บ้านใครที่ยังไม่สะอาด ไม่เป็นระเบียบ ก็ช่วยกันทำให้สะอาดเรียบร้อยเสีย ใครที่ยังไม่มีเสื้อผ้าใหม่ก็ตัดเย็บกันเป็นการใหญ่

แม่นั้นสนิทสนมกับแขกในอำเภอทุกคน มีเพื่อนสนิทขณะที่เราเรียกเป็นภาษาปักษ์ได้ว่า เกลอ หรือเหมือนญาติหลายคน ทั้ง ๆ ที่แม่นับถือพุทธศาสนา และเพื่อนแม่นับถืออิสลามก็ไม่เห็นพวกเขารังเกียจแม่เลยแม้แต่หน่อย ผู้ใหญ่จะรักเมตตาแม่และแม่ก็เคารพท่านเหล่านั้นอย่างจริงใจด้วย ไม่มีลูกบุญธรรมมากมายที่พ่อแม่เขาจะพามาเยี่ยมคารวะแม่ พร้อมกับเอาของที่ทำในวันฮารีรายอมาฝาก เด็ก ๆ เหล่านั้นล้วนแต่เรียกแม่ว่า แม่ (แม่) ด้วยเหตุนี้แม่จึงเฝ้ารอคอยวันฮารีรายอด้วยความตื่นเต้น และความสุขเหมือนกับคนมุสลิมทั่วไป เพียงแต่ที่บ้านไม่ต้องทำอาหารตามเทศกาลเท่านั้น

(ชบาบาน, 2560: 99-100)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธ โดยปรากฏประเพณีวันสำคัญของศาสนาอิสลาม คือ “วันฮารีรายอ” ซึ่งเป็นวันสำคัญของชาวมุสลิมทั่วโลก เป็นวันรื่นเริงประจำปี ซึ่งชาวมุสลิมได้เดินทางกลับภูมิลำเนาของตนเอง เพื่อเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนาโดยพร้อมเพรียงกัน ได้พบปะสังสรรค์กับครอบครัว เพื่อน และญาติพี่น้อง ผู้เขียนได้ถ่ายทอดให้เห็นความรัก ความเข้าใจกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม แม้จะต่างเชื้อชาติต่างศาสนา ย่อมก็ให้เกิดความสงบสุขในสังคมได้

นอกจากนี้หนังสือเรื่อง แว้งที่รัก ยังถ่ายทอดให้เห็นวัฒนธรรมการกิน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อของศาสนาอิสลาม คือ การไม่ทานเนื้อหมู ซึ่งเป็นศาสนบัญญัติของศาสนาอิสลาม ดังตัวอย่างข้อความว่า

ครอบครัวของน้อยไม่เคยกินหมู และที่แรงไม่มีใครเลี้ยงหรือขาย เนื้อหมูเลย คนมุสลิมจึงเข้าออกในบ้านจนถึงครัวอย่างสนิทใจ แม่เองก็ไม่เคร่งครัดเรื่องความต่างของศาสนาด้วย คือ แม่พร้อมที่จะอุทานว่า “อีโกะโตะเฮลา! (สุดแท้แต่พระเจ้าผู้เป็นเจ้าเกิด!)” หรือถ้ามีใครที่สนิทสนมเสียชีวิต แม่ก็จะถอนหายใจกลางพุดกลาง ๆ ว่า “ตะเดาะอะเมาะห์ลา โตะเฮลวียะดียามาริชีกะตุ! (สุดวิสัยแล้ว พระผู้เป็นเจ้าอนุญาตให้เขามาเพียงนั้น!)” แม่เคารพแขกอาวโสของอำเภอแว้งทุกท่าน แม่พร้อมและเต็มใจที่จะช่วยด้านการเงินแก่เพื่อนมลายูที่จะไปเมกะ บางคนไปเสียชีวิตที่โน่น ทางนี้แม่ก็ช่วยลูก ๆ เขา อะเนาะของแม่หลายคนไปเรียนที่โรงเรียนปอเนาะ โดยที่แม่ช่วยด้านการเงินและอาหาร

(ชบาบาน, 2560: 109)

หล่นสินยอมให้เพื่อนทั้งสองคน น้อยและมามูเข้าใจดีว่าที่เขา ไม่ได้เอ่ยปากชวนมามูให้มารับประทานก๋วยเตี๋ยวด้วย ก็เพราะเขาเป็นเด็กจีน คนจีนกับหมูนั้นใกล้กันมากเสียยิ่งกว่าคนไทยกับหมู ถึงที่แว้งไม่มีใครเลี้ยงหมูและไม่มีใครขายหมู เด็ก ๆ ก็เข้าใจดีถึงความแตกต่างกันเรื่องนี้ และความต่างนั้นก็ไม่ได้กีดกันการเป็นมิตรที่ดีของกันและกันแม้แต่น้อย

(ชบาบาน, 2560: 87-88)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นวัฒนธรรมการกิน ที่มีความเกี่ยวข้องกับเป็นศาสนบัญญัติของศาสนาอิสลาม คือ การไม่ทานเนื้อหมู เพราะมีความเชื่อว่าเนื้อหมูคือเนื้อที่ไม่สะอาด แต่ความแตกต่างกันของเชื้อชาติ ต่างศาสนา ไม่ได้ก่อให้เกิดความแตกแยกหรือบาดหมางกัน ดังข้อความว่า “ครอบครัวของน้อยไม่เคยกินหมู และที่แรงไม่มีใครเลี้ยงหรือขายเนื้อหมูเลย คนมุสลิมจึงเข้าออกในบ้านจนถึงครัวอย่างสนิทใจ แม่เองก็ไม่เคร่งครัดเรื่องความต่างของศาสนาด้วย” หากต้องใช้ความรัก ความเข้าใจกัน การเคารพและการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ก็จะทำให้เกิดความสงบสุขและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข “ความต่างต่างนั้นก็ไม่ได้กีดกันการเป็นมิตรที่ดีของกันและกันแม้แต่น้อย”

3.6.2 วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เป็นระเบียบแบบแผนของการประพฤติปฏิบัติร่วมกันของสมาชิกในสังคมหรือท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นการเฉพาะ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่ผูกพันอยู่กับวิถีการดำรงชีวิตร่วมกัน อาชีพ และงานบุญ

วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ ถูกถ่ายทอดให้เห็นอย่างหลากหลาย ผ่านหนังสืออ่านนอกเวลา เช่น บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีสำคัญสำคัญของภาคอีสานที่ปฏิบัติสืบทอดกัน ถือเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสานที่ทำกันในเดือนหก ช่วงเข้าสู่ฤดูฝนซึ่งเป็นฤดูทำนา ประเพณีบุญบั้งไฟถูกถ่ายทอดให้เห็นผ่านชีวิตของ ทนง โคตรชมภู ในหนังสือเรื่อง ชีวิตทนง ดังตัวอย่างข้อความว่า

บุญทั้งเผ่าร่อนเดือนหกที่พัดพาไผ่น และความชุ่มฉ่ำมาพร้อมกับบุญบั้งไฟที่แสนสนุกสนาน

บั้งไฟหมื่นแสนบั้งไฟแต่ละบั้ง กว่าจะร่วมกันผลิตคิดค้นหาวิธีทำอย่างไรให้มันทะยานขึ้นไปให้สูงที่สุด เป็นอันดับหนึ่งของตำบลได้ ต้องใช้มันสมองผู้รู้ผู้มีประสบการณ์ของหลาย ๆ คนในแต่ละคุ้มมารวมกัน ตรงไหนก็ต้องการให้บั้งไฟของตนได้ครองอันดับหนึ่ง รวมทั้งลวดลายตกแต่งบั้งไฟให้สวยงามสุดฝีมือด้วย ทุกอย่างเป็นคะแนนทั้งนั้น ฝ่ายรับผิดชอบขบวนแห่มีสาว ๆ จะระบำรำฟ้อนเป็นสีสันสำคัญ เตรียมออกแบบเสื้อผ้าและฝึกซ้อมท่าฟ้อนรำแต่เนิ่น ๆ เด็กหนุ่มคนหนึ่งรับหน้าที่สำคัญในการออกแบบตกแต่งบั้งไฟ ร่วมกับเพื่อนร่วมคุ้มทุกปี ต้องไปที่เขาประดิดประดอยลวดลายสวยงามโดดเด่นเสมอ แม้บางปีจะไม่ได้รางวัลชนะเลิศ แต่คนทำก็มีความสุขที่ได้ทุ่มเทความสามารถร่วมทำกิจกรรมของตำบลอย่างเต็มที่ นั่นหลายสัปดาห์กว่าทุกอย่างจะพร้อมสำหรับงานบุญยิ่งใหญ่ประจำปี ที่แม้แต่คนไปทำงานต่างถิ่นก็ยังต้องกลับมา

(ภานุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 130-131)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นประเพณี “บุญบั้งไฟ” เป็นประเพณีหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสาน ที่ทำกันในเดือนหกช่วงเข้าสู่ฤดูฝนซึ่งเป็นฤดูทำนา จะมีการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย หรือที่ชาวอีสานเรียกกันว่า พญาแถน ซึ่งผู้คนมีความเชื่อว่าพระยาแถนมีหน้าที่คอยดูแลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล และทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์

ภาษาถิ่น เป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่แสดงถึงเอกลักษณ์ ลักษณะความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นของแต่ละภาค ซึ่งหนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง ขนมนมเอ๋ย ได้ถ่ายทอดให้เห็นวัฒนธรรมภาษาถิ่นในภูมิภาคต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชื่อขนมแต่ละชนิด ดังตัวอย่างข้อความว่า

บางท่านก็ว่าคำนี้จะมาจากภาษามอญว่า “คนุม” หรือ “คนอม” เช่น ชาวมอญเรียกขนมจีนว่า คนอมตลก แต่ขนมจีนไม่ใช่ของหวาน เป็นแต่ชื่อเรียกเท่านั้น ขนมของมอญเรียกว่า “หวาน” เมื่อเรียกกินขนมพูดว่า “เจี๊ยะหวาน”

แต่เมื่อตรวจภาษาถิ่นต่าง ๆ ดูแล้ว ได้พบคำที่ใช้เรียกขนมมีคำที่น่าสนใจอยู่มาก เช่น ภาษาถิ่นแกวอำเภอรามัญ จันทบุรี และบ้าน

เซบั้งไฟ ประเทศลาว มีคำว่า “หนม” เป็นคำกริยา แปลว่า นวด เช่น นวดแป้ง นวดดิน ก็ว่า หนมแป้ง หนมดิน ในพงศาวดารเมื่อน่าน (ประชุมพงศาวดาร ภาค 10) เรียกขนมว่า “เข้าหนม” ซึ่งตรงกับชาวไทยลื้อที่เรียก “เข้าหนม” เหมือนกัน ดังนี้ แสดงว่าคำ “ขนม” ที่เรียกกันในปัจจุบันจะกร่อนเสียงมาจาก “เข้าหนม” มากกว่าอย่างอื่น

(ส.พลายน้อย, 2562: 18)

จากตัวอย่างข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมทางภาษาถิ่น ได้แก่ ภาษามลายู ภาษาถิ่นแกว ภาษาชาวไทยลื้อ ภาษาชาวมลายู ซึ่งเป็นการสะท้อนความงามทางวัฒนธรรมภาษาถิ่น และทำให้ผู้อ่านได้เรียนรู้และเข้าใจ ตลอดจนได้ทราบประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมทางภาษาถิ่น ที่มีความเกี่ยวข้องกับชื่อของขนมแต่ละชนิด

นอกจากนี้วัฒนธรรมภาษาถิ่น ยังถูกถ่ายทอดให้เห็นความงามทางของภาษามลายู ซึ่งเป็นภาษาถิ่นของชาวไทยมุสลิม ในสามจังหวัดชายแดนใต้ ดังตัวอย่างในหนังสือเรื่อง แว้งที่รัก ดังข้อความว่า

“น้อย! มามู!”

“อา แว (ครับ/ค่ะ)” ทั้งสองขานรับ แม่สอนเสมอว่า เมื่อผู้ใหญ่เรียก ต้องขานทันที ถ้าไม่ขานทันทีแสดงว่าไม่เคารพผู้ใหญ่ ยายของมามูก็คงสอนหลานอย่างนั้นเหมือนกัน

มามูตรงเข้าไปกอดโตะ กระซิบข้างหูยายเบา ๆ ยายหัวเราะกับแม่ พุดเป็นภาษามลายู

“ว่าแล้วไคะ ลาปนาซิ (หิวข้าว) กันทั้งคู่ ไป กลับบ้าน ไปกินข้าว...”

(ชบาบาน, 2560: 52)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้ถ่ายทอดให้เห็นความงามทางภาษามลายู ดังข้อความว่า “อา แว (ครับ/ค่ะ)” “ว่าแล้วไคะ ลาปนาซิ (หิวข้าว) กันทั้งคู่ ไป กลับบ้าน ไปกินข้าว” ซึ่งภาษามลายูเป็นภาษาถิ่นทางภาคใต้ ชาวบ้านไทยมุสลิมมีการใช้พูดคุยสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน ทั้งภาษาไทยมาตรฐานและภาษามลายู

3.6.3 วัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิต

วิถีการดำเนินชีวิต คือ พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกผ่านการใช้เวลา ในการทำกิจกรรม (activities) ความสนใจ (interests) และความคิดเห็น (opinions) ซึ่งในแต่ละบุคคลหรือกลุ่มคน จะมีรายละเอียดของรูปแบบในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ ตามแต่บริบทของสภาพแวดล้อมที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นอาศัยอยู่ (กนกวรรณ พวงประยงค์ และसानิตย์ หนูนิล, 2561: 48) หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้

ภาษาไทย ถ่ายทอดให้เห็นแง่มุมของแนวทางการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ โดยการสะท้อนพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงถึงทัศนคติ ค่านิยม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศีลธรรม และคุณธรรมจนกลายเป็นแบบแผนกฎเกณฑ์ที่สามารถร่วมกันปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง ขนบแม่เอี้ย ผู้เขียนได้นำเสนอวิถีการดำเนินชีวิตอันเรียบง่าย การใช้และเห็นคุณค่าของสิ่งรอบตัว เพื่อนำมาดำรงชีวิตได้อย่างรู้คุณค่า ดังตัวอย่างข้อความว่า

คนในชนบทสมัยก่อนคู้กับน้ำกะทิมากกว่าน้ำเชื่อม น้ำตาลทรายไม่ค่อยได้ใช้ยังน้ำตาลกรวดด้วยแล้วแทบจะไม่รู้จักเอาเลยทีเดียว เมื่อครั้งเป็นเด็กเวลาไม่สบายมีคนเขา ปรงยาจีนมาให้ต้องใส่น้ำตาลกรวดก็ออกจะดีใจ เพราะได้มีโอกาสแอบอมน้ำตาลกรวดเล่น น้ำตาลกรวดจึงมีให้กินเฉพาะคนเจ็บเท่านั้น คนไม่ได้เจ็บไม่ได้ไข้ไม่ค่อยได้กิน ฉะนั้นที่คนแต่ก่อนนิยมทำของหวานพวก น้ำกะทิเลี้ยง จึงเหมาะกับลิ้นของคนทั่ว ๆ ไป ซึ่งนอกจากทำง่ายแล้วราคายังถูกอีกด้วย อีกอย่างหนึ่งคนในชนบทกินจุ ของที่ให้อิ่มด้วย

(ส.พลายน้อย, 2562: 51)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอความคิดสำคัญเกี่ยวกับวิถีชีวิตการกินของผู้คนในชนบท ซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมไปถึงสื่อให้เห็นถึงความประหยัด รู้จักใช้ง่าย และนำสิ่งที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังข้อความว่า “ก่อนนิยมทำของหวานพวกน้ำกะทิเลี้ยง จึงเหมาะกับลิ้นของคนทั่ว ๆ ไป ซึ่งนอกจากทำง่ายแล้วราคายังถูกอีกด้วย อีกอย่างหนึ่งคนในชนบทกินจุ ของที่ให้อิ่มด้วย” ซึ่งนับว่าเป็นวัฒนธรรมด้านอาหาร ที่เป็นมรดกภูมิปัญญาที่สำคัญของชาติ จึงเป็นการถ่ายทอดวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแต่งดงามของผู้คนสมัยก่อน สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการเป็นอยู่ที่เรียบง่ายให้กับผู้คนในยุคสมัยปัจจุบัน

นอกจากนี้หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง ชีวิตทง ผู้เขียนได้นำเสนอวิถีการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวทง ที่ใช้ชีวิตบนความเรียบง่าย สามารถใช้ผักและผลไม้ตามธรรมชาติในการบริโภค ดังตัวอย่างข้อความว่า

แม่ส่งลูกกะทกรกสี่เหลี่ยมแก้มค้อแห้ง เมล็ดในของมันหวานอร่อย
แม่เก็บยอดกะทกรก ไปเป็นกับข้าวมือเย็นด้วย

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 27)

หน้าแล้งตามโคกตามป่า มีผักหลายชนิดผลิบ่อ่อน พอเก็บมาเป็น
กับข้าวได้บ้าง โดยเฉพาะผักหวาน แม่เก็บมาแกงไข่มดแดงหลายครั้งแล้ว

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 72)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอความคิดสำคัญเกี่ยวกับวิถีชีวิตการกินของผู้คนในชนบทภาคอีสาน มีการเรียนรู้ธรรมชาติว่า ผัก ผลไม้ชนิดใดรับประทานได้ มีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนกับธรรมชาติ เช่น การเก็บเสาวรมารับประทาน เพราะมีฤทธิ์ดับกระหายได้ ดังข้อความว่า “แม่ส่งลูกกะทกรกสีเหลืองแก้มแดง เมล็ดในของมันหวานอร่อย” หรือสามารถเก็บพืชและสัตว์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติมาประกอบเป็นอาหาร และสามารถรับประทานได้ทั้งครอบครัว ดังข้อความว่า “แม่เก็บยอดกะทกรก ไปเป็นกับข้าวมื้อเย็นด้วย” และ “หน้าแล้งตามโคกตามป่า มีผักหลายชนิดผลิบานอ่อน พอเก็บมาเป็นกับข้าวได้บ้าง โดยเฉพาะผักหวาน แม่เก็บมาแกงไข่มดแดงหลายครั้งแล้ว” ความคิดสำคัญดังกล่าวจึงสะท้อนความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย และรวมไปถึงสื่อให้เห็นวัฒนธรรมการกินความเป็นอยู่ของผู้คนในชนบท

นอกจากวิถีการดำรงชีวิตในด้านอาหารการกิน หนังสืออ่านนอกเวลายังถ่ายทอดให้เห็นวัฒนธรรมด้านการแต่งกายของชาวไทยมุสลิม ในหนังสือเรื่อง แว้งที่รัก ดังตัวอย่างข้อความว่า

ตามปกติ แวกผู้ชายที่แว้งไม่ค่อยพิถีพิถันเรื่องการแต่งกายนัก เพราะเสื้อผ้าหลังสงครามขาดสนมาก และพวกเขาต้องทำงานหนักท่ามกลางอากาศร้อน แควผ้าโสร่งเก่า ๆ ก็พอแล้ว เสื้อสวมบ้างไม่สวมบ้าง ผ้าขาวม้าเท่านั้นที่ไว้ใช้สารพัดประโยชน์ อย่างเดียวที่ต้องมีไม่ขาดก็คือกริช หรือไม้กวานเหน็บไว้ที่สะเอว แวกผู้หญิงค่อยดีหน่อย ถึงไม่หรูหราก็มีดชิตรับถ่วงทั้งผ้านุ่ง เสื้อแขนยาว และผ้าคลุมศีรษะ

(ชบาบาน, 2560: 108)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอความคิดสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรมการแต่งกายชายหญิงของชาวไทยมุสลิม อำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส ซึ่งการแต่งกายมีเรียบง่ายและมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ กล่าวคือ ผู้ชายต้องทำงานหนักในสภาพอากาศที่ร้อนอบอ้าว การแต่งกายจึงมีความเรียบง่ายและสะดวกต่อการทำงาน ดังข้อความว่า “แควผ้าโสร่งเก่า ๆ ก็พอแล้ว เสื้อสวมบ้างไม่สวมบ้าง ผ้าขาวม้าเท่านั้นที่ไว้ใช้สารพัดประโยชน์” ส่วนการแต่งกายของผู้หญิงมีความสอดคล้องกับความเชื่อของศาสนาอิสลาม “ถึงไม่หรูหราที่มีดชิตรับถ่วงทั้งผ้านุ่ง เสื้อแขนยาว และผ้าคลุมศีรษะ” วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยมุสลิมดังกล่าว จึงเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมการแต่งกายของผู้คนในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย และแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่และความเชื่อ

3.6.4 ภูมิปัญญา

องค์ความรู้ความสามารถที่เกิดจากประสบการณ์ในการเรียนรู้ พัฒนาและถ่ายทอดเพื่อใช้ในการแก้ไขและพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้สมดุลกับสภาพแวดล้อม รวมถึงเหมาะสมกับยุคสมัย (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559: 173) ภูมิปัญญาจึงเป็นพื้นความรู้ความสามารถที่แต่ละชาติสร้างสรรค์ขึ้น ซึ่งภูมิปัญญาวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นมรดกของคนไทยในชาติ ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้มากมาย

หนังสือเรื่อง ขนมแม่เอี้ย ของ ส.พลายน้อย ผู้แต่งได้รวบรวมเรื่องราวความรู้เกี่ยวกับขนมไทยในแง่มุมต่าง ๆ ทางด้านประวัติศาสตร์ นิยาย นิทาน ประเพณี และภูมิปัญญาไทยเกี่ยวกับขนมไทยไว้หลากหลายมุมมอง เช่น วิธีการถนอมและแปรรูปอาหาร ดังตัวอย่างข้อความว่า

ความจริงผลไม้สุกก็เป็นของหวานอีกประเภทหนึ่งของคนไทย เพราะผลไม้ในเมืองไทยมีอุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปี และบางที่จะกินไม่หมดเสียด้วยซ้ำ เมื่อผลไม้มีมากเหลือกินจึงเป็นเหตุให้เกิดความคิดประดิษฐ์ของหวานแปลก ๆ เพิ่มขึ้นอีก เช่น กล้วยสุกงอมกินไม่ทันก็ปอกเปลือกออกผึ่งแดดไว้ และเพื่อให้แห้งเร็วก็ทับให้แบน ซึ่งเรียกกันว่า กล้วยตาก มีกำเนิดมาจากภาคเหนือเพราะมีกล้วยมาก

(ส.พลายน้อย, 2562: 21)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องราวของวิถีชีวิตของผู้คน ในการประดิษฐ์คิดค้นวิธีการแปรรูปและถนอมอาหาร ซึ่งนับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันล้ำค่า ดังข้อความว่า “ผลไม้ในเมืองไทยมีอุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปี และบางที่จะกินไม่หมดเสียด้วยซ้ำ เมื่อผลไม้มีมากเหลือกินจึงเป็นเหตุให้เกิดความคิดประดิษฐ์ของหวานแปลก ๆ เพิ่มขึ้นอีก...กล้วยสุกงอมกินไม่ทันก็ปอกเปลือกออกผึ่งแดดไว้ และเพื่อให้แห้งเร็วก็ทับให้แบน” โดยความคิดสำคัญข้างต้น ผู้เขียนได้สื่อให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนที่มีความเป็นอยู่เรียบง่าย ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามนุษย์เรายู่กับธรรมชาติไม่ว่าอาหารการกิน ความเป็นอยู่ล้วนแล้วแต่อาศัยธรรมชาติเกือบทั้งสิ้น อาหารที่กินเข้าไปก็ล้วนแต่เกิดจากการแปรรูปเป็นส่วนใหญ่ และเกิดจากการใช้วิชาความรู้ ลองผิดลองถูก ประดิษฐ์ คิดค้น จนก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ควรให้คุณค่าและไม่ควรมองข้าม

นอกจากนี้ หนังสือเรื่อง ขนมแม่เอี้ย ยังถ่ายทอดให้เห็นภูมิปัญญาไทย ในด้านการคิดค้นวิธีแปรรูปผลไม้ เพื่อเป็นอาหารว่าง และสามารถเก็บไว้รับประทานได้นาน ดังตัวอย่างข้อความว่า

ของบางอย่างจะกว่นจะตากก็ไม่ได้ เขาก็จะเอามาเชื่อมอย่างลูกตาล (จาวตาล) ถ้าทิ้งไว้นาน ๆ ก็จะมีกลิ่นหรือแห้งไป ใช้ทำอะไรไม่ได้ เมื่อเอามาเชื่อมก็เป็นของหวานกินอร่อย ผงเชื่อมนั้นทำได้หลายชนิด เช่น กล้วย พุทรา เชื่อมได้ทั้งนั้น

ของบางอย่างจะเชื่อมก็ไม่ได้ เขาก็ดัดแปลงให้เป็นของแห้งทำให้กรอบ ก็ต้องใช้วิธีฉาบเพื่อให้น้ำตาลจับแห้งกรอบ เช่น กล้วยฉาบ มันฉาบ ของอย่างนี้เก็บไว้กินได้นาน ๆ ไม่เหมือนพวกเชื่อม

ผลไม้ที่เอาไม่เชื่อมโดยฉาบเหล่านี้ เขาก็เรียกรวมๆ กันว่าของว่างหรือขนม เพราะมีรสหวานปนอยู่ เป็นความหมายที่แผ่ขยายออกไปของคำว่าขนม ไม่ได้ยึดอยู่เพียงเท่ากับน้ำตาลเท่านั้น

(ส.พลายน้อย, 2562: 21)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอภูมิปัญญาไทยในการแปรรูปและถนอมอาหาร โดยการนำผลไม้สดมาแปรรูปและถนอมอาหารด้วยการตาก การฉาบ การเชื่อม และการเชื่อมวิธีการในการถนอมอาหารเหล่านี้ล้วนเป็นภูมิปัญญาไทยที่มีคุณค่า

หนังสืออ่านนอกเวลาสื่อให้เห็นความคิดสำคัญเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต โดยปรากฏเป็นประเด็นสำคัญของเรื่อง ได้แก่ ขนแม่เอ๋ย ชีวิตหนึ่ง พ่อ : พระยาอนุমানราชธน ข้างกับ ค คน และแว้งที่รัก ซึ่งได้ถ่ายทอดให้เห็นประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตแบบไทย และชาวไทยมุสลิม และปรากฏบางส่วนของเรื่อง ได้แก่ เด็กแนว เส้นเลือดสีขาว มิตรภาพต่างสายพันธุ์ ความคิดสำคัญเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ที่ถูกถ่ายทอดผ่านหนังสืออ่านนอกเวลา เป็นสื่อที่ช่วยกระตุ้นและปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ สร้างความเข้าใจถึงความเป็นมา รวมไปถึงปลูกฝังให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของไทย และเรียนรู้วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของต่างชาติ ซึ่งประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่ถูกถ่ายทอดผ่านหนังสืออ่านนอกเวลาล้วนแล้วแต่มีคุณค่าต่อผู้อ่าน

3.7 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย

เอกลักษณ์ความเป็นไทย หมายถึงบุคลิกลักษณะเฉพาะของคนไทย และสิ่งที่บ่งชี้ถึงความเป็นชาติไทย ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะเด่น หรือลักษณะอันเป็นส่วนรวมของวัฒนธรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน และเป็นลักษณะเฉพาะที่คนไทยยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา (วิภาฯ สังขศิลป์ชัย, 2555: 32)

หนังสือเรื่อง ขนแม่เอ๋ย ของ ส. พลายน้อย โดยผู้แต่งได้เล่าถึงเกร็ดประวัติความเป็นมา และเรื่องราวที่เกี่ยวกับขนม ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ หรือนิยาย นิทาน ตลอดจนประเพณีและความเชื่อ ดังตัวอย่างข้อความว่า

ถ้าจะกล่าวว่าเมืองไทยเป็นเมืองขนมก็เห็นจะไม่ผิด เพราะสิ่งของที่จะใช้ทำขนมไม่ว่าจะเป็นมะพร้าว น้ำตาล แป้ง มีครบบริบูรณ์ ข้าวก็มีทั้งข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ถั่วหลายชนิด ไข่ก็มีทั้งไข่ไก่ ไข่เป็ด เมื่อคนต่างชาติเข้ามาเมืองไทย เขาจึงทำขนมตามแบบของเขาได้อย่างสบาย คนจีนเข้ามาเมืองไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา เขาก็ทำขนมแบบจีนขายได้

(ส.พลายน้อย, 2562: 127)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอความคิดสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรมการกิน ได้แก่ ขนมไทย ซึ่งนับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของความเป็นไทย รวมไปถึงแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติของเมืองไทย ดังข้อความว่า “ถ้าจะกล่าวว่าเมืองไทยเป็นเมืองขนมก็เห็นจะไม่ผิด ... เมื่อคนต่างชาติเข้ามาเมืองไทย เขาจึงทำขนมตามแบบของเขาได้อย่างสบาย...” ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติของเมืองไทย จึงทำให้มีวัตถุดิบอย่างหลากหลายจากธรรมชาติที่สามารถนำมาทำเป็นขนมได้หลากหลายชนิด โดยผู้เขียนได้สื่อให้เห็นว่าขนมไทยมีความสัมพันธ์กับคนไทยอย่างแยกกันไม่ออก และมีบทบาทอยู่ในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ มาแต่เนิ่นนาน ซึ่งการทำขนมไทยนั้นมีขั้นตอนหลากหลาย และใช้

ความประณีต เป็นการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้นคนรุ่นใหม่จึงควรเห็นคุณค่าจากผลผลิตทางภูมิปัญญาของคนไทย ควรอนุรักษ์ขนบไทยไว้ไม่ให้สูญหาย โดยการหันมาบริโภคขนบไทยและสืบสานขนบไทยไม่ให้สูญหายไปกับกาลเวลา

หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง ช ช้างกับ ค คน ของของศรีณย์ ทองปานได้ถ่ายทอดให้เห็นถึงสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดความเป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทย ดังตัวอย่างข้อความว่า

และทั้ง ๆ ที่เราก็ใช้ช้างไทยเป็นสัญลักษณ์ของประเทศไทยในแสตมป์กันมาพักใหญ่ ๆ แล้ว จนถึงขนาดมีการออกแสตมป์ทั่วไป (definitive stamp สำหรับใช้งานไปรษณีย์ทั่วไป พิมพ์ได้ไม่จำกัดจำนวน) เป็นภาพสัญลักษณ์ของประเทศ คือ ศาลา ธงชาติ ดอกราชพฤกษ์ และช้าง เมื่อตั้งแต่ปีพ.ศ. 2546 แต่กว่าจะมีมติคณะรัฐมนตรีประกาศให้ศาลาไทย ต้นราชพฤกษ์ และช้างไทยเป็นสัญลักษณ์อย่างเป็นทางการของประเทศ ก็เมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 นี้เอง

(ศรีณย์ ทองปาน, 2562: 85)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นถึงความสำคัญของเอกลักษณ์ความเป็นไทยด้านต่าง ๆ เช่น ศาลาไทย ธงชาติไทย ดอกราชพฤกษ์ และช้าง โดยเฉพาะช้างไทยนั้นเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของประเทศ ดังข้อความว่า “คณะรัฐมนตรีประกาศให้ศาลาไทย ต้นราชพฤกษ์ และช้างไทยเป็นสัญลักษณ์อย่างเป็นทางการของประเทศ ก็เมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548” เพราะช้างเป็นสัตว์ที่คนไทยคุ้นเคยและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน ซึ่งนอกจากจะนำช้างมากำหนดให้เป็นสัตว์ประจำชาติแล้ว ช้างยังถูกนำไปใช้เป็นตราจังหวัด เครื่องหมายของหน่วยงาน โลโก้ทางการค้า สัตว์นำโชคในการแข่งขันกีฬา และยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางประเพณีและศาสนา ดังนั้นความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของช้าง ในฐานะสัตว์ประจำชาติไทย และทำให้เกิดความรู้สึภาคภูมิใจที่มีช้างเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมือง เกิดการร่วมมือร่วมใจกันในการอนุรักษ์ช้าง ไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติของช้าง

นอกจากนี้หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง พ่อ : พระยาอนุมานราชธน ของสมศรี สุกุมลนันทน์ ได้ถ่ายทอดให้เห็นถึงประเพณีไทยการแต่งงานของไทย ซึ่งมีขั้นตอนการแต่งงานตามธรรมเนียมไทย เช่น ขบวนขันหมาก ประกอบไปด้วย ขันหมากหมั้น ขันหมากแต่ง ผู้เชิญขันหมากหมั้นเป็นเด็กผู้ชายไว้จุก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่ถ่ายทอดความเป็นเอกลักษณ์ของประเทศไทย ดังตัวอย่างข้อความว่า

ในการแต่งงานลูกสาวสามคน มีลูกสาวคนโตคนเดียวที่มีงานทุกขั้นตอนครบกระบวนการตามความประเพณีไทย ขันหมากหมั้น ขันหมากแต่ง ยกมาเป็นขบวนยังจำได้ว่า ผู้เชิญขันหมากหมั้นเป็นเด็กผู้ชายไว้จุก มีผู้ใหญ่อุ้มมาขาลากดิน เพราะเด็กตัวโตมากแล้ว พ่อจัดงานรดน้ำที่บ้าน ไม่ได้ออกบัตรเชิญ

ในงานเลี้ยงอาหารค่ำ เป็นการร่วมรับประทานอาหารกันในหมู่ญาติสนิทมิตรสหาย
แยกแขกหญิงแขกชาย ผู้ชายเฮฮาอยู่หน้าบ้าน ผู้หญิงรื่นเริงสนทนากันภายใน
บ้าน...

(สมศรี สุกมลนันทน์, 2560: 113)

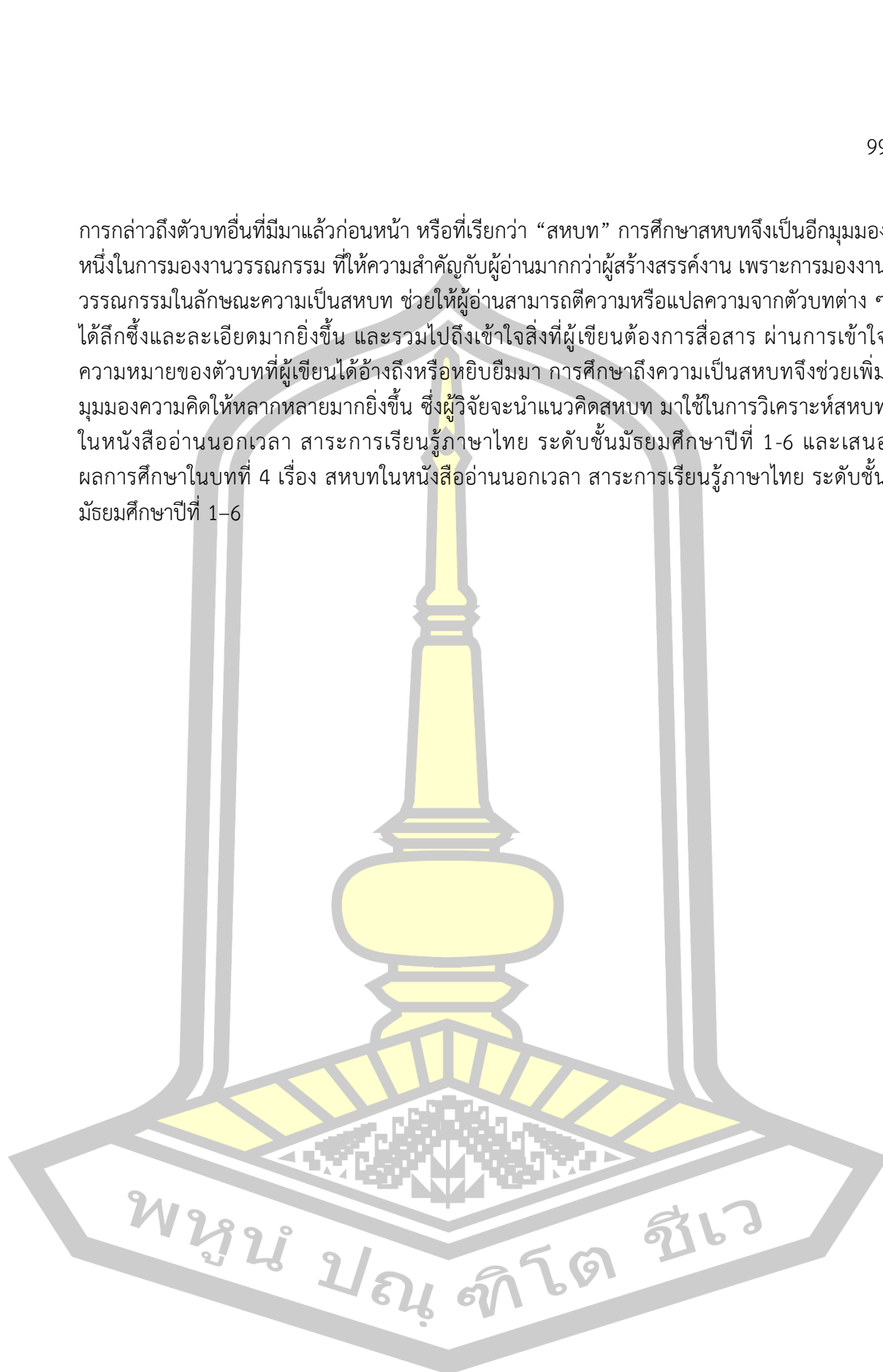
จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้นำเสนอให้เห็นประเพณีไทยการแต่งงานของไทย ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ความเป็นไทย เช่น การแห่ขันหมาก ซึ่งประกอบไปด้วย ขันหมากหมั้น ขันหมากแต่ง ดังข้อความว่า “...มีลูกสาวคนโตคนเดียวที่มีงานทุกขั้นตอนครบถ้วนตามความประเพณีไทย ขันหมากหมั้น ขันหมากแต่ง ยกมาเป็นขบวนยังจำได้ว่า ผู้เชิญขันหมากหมั้นเป็นเด็กผู้ชายไว้จุก...” จากข้อความสื่อให้เห็นถึงขั้นตอนการแต่งงาน ตามธรรมเนียมประเพณีของไทย การแต่งงานเป็นการเริ่มต้นชีวิตครอบครัวของชายหญิงตามประเพณีของแต่ละสังคม จุฬารัตน์ เสงี่ยม (2565: 99) สรุปว่า การได้แต่งงานให้ถูกต้องตามประเพณี ถือว่าเป็นการเข้าสู่ช่วงชีวิตที่สำคัญอีกช่วงหนึ่ง การแต่งงานจึงต้องมีกระบวนการและพิธีการที่ถูกต้อง ตามประเพณีและความเชื่อของทั้งสองฝ่าย เช่น การจัดขันหมาก การแห่ขันหมาก การทาบทามสู่ขอ การหมั้น การแต่งงาน เป็นต้น การจัดขันหมากเป็นหน้าที่ของฝ่ายชายที่ต้องจัดหา ให้ถูกต้องตามประเพณีและความเชื่อของทั้งสองฝ่าย เพื่อความสบายใจและเป็นสิริมงคลในการเริ่มต้นใช้ชีวิต ดังนั้นความคิดสำคัญดังกล่าว จึงเป็นการสร้างความตระหนักถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามของสังคมไทย

หนังสืออ่านนอกเวลาสื่อให้เห็นความคิดสำคัญเกี่ยวกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย โดยปรากฏความคิดสำคัญของเรื่อง ได้แก่ ขนบแม่เอ๋ย ช ข้างกับ ค คน และพ่อ:พระยาอนุนนาราชชน และชีวิตทนาง และปรากฏบางส่วนของเรื่อง ได้แก่ เด็กแนว เส้นเลือดสีขาว มิตรภาพต่างสายพันธุ์ และแว้งที่รัก ความคิดสำคัญเกี่ยวกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย เป็นความคิดสำคัญที่ต้องการนำเสนอ ความคิดสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ เข้าใจ เกิดความตระหนัก ความภาคภูมิใจ และเห็นคุณค่าของเอกลักษณ์ความเป็นไทย

การศึกษาความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 พบว่า ความคิดสำคัญ 7 ประเภท ได้แก่ ได้แก่ 1) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว 2) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 3) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันการศึกษา 4) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ 5) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม 6) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม และ 7) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย

จากผลการศึกษาความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ข้างต้น พบว่า หนังสืออ่านนอกเวลาถ่ายทอดความคิดสำคัญอย่างหลากหลาย ซึ่งเป็นหนังสือที่มีสาระความรู้ ความเพลิดเพลิน ส่งเสริมจินตนาการ มีเนื้อหาที่ดีและสร้างสรรค์ ส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ให้แก่ผู้อ่าน ขณะเดียวกันการสื่อสารความคิดสำคัญดังกล่าว มีการใช้กลวิธีทางภาษา ในด้าน

การกล่าวถึงตัวบทอื่นที่มีมาแล้วก่อนหน้านี้ หรือที่เรียกว่า “สหบท” การศึกษาสหบทจึงเป็นอีกมุมมองหนึ่งในการมองงานวรรณกรรม ที่ให้ความสำคัญกับผู้อ่านมากกว่าผู้สร้างสรรค์งาน เพราะการมองงานวรรณกรรมในลักษณะความเป็นสหบท ช่วยให้ผู้อ่านสามารถตีความหรือแปลความจากตัวบทต่าง ๆ ได้ลึกซึ้งและละเอียดมากยิ่งขึ้น และรวมไปถึงเข้าใจสิ่งที่ผู้เขียนต้องการสื่อสาร ผ่านการเข้าใจความหมายของตัวบทที่ผู้เขียนได้อ้างถึงหรือหยิบยืมมา การศึกษาถึงความเป็นสหบทจึงช่วยเพิ่มมุมมองความคิดให้หลากหลายมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยจะนำแนวคิดสหบท มาใช้ในการวิเคราะห์สหบทในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 และเสนอผลการศึกษาในบทที่ 4 เรื่อง สหบทในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

บทที่ 4

สทบทในหนังสืออ่านนอกเวลา

สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6

ในบทนี้จะเป็นการกล่าวถึงสทบทในหนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 โดยตัวบทนี้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลา ประเภทสารคดี จำนวน 11 เล่ม ซึ่งจะทำให้การวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดสทบท และเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Description) จากการศึกษาและวิเคราะห์ตัวบทหนังสืออ่านนอกเวลา ผู้วิจัยสามารถจำแนกการวิเคราะห์ลักษณะการสร้างความเป็นสทบท จากการกล่าวถึงตัวบทอื่นได้ 6 ประเภท ได้แก่

- 4.1 ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในเพลง
- 4.2 ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์
- 4.3 ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในวรรณกรรม
- 4.4 ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในภาพยนตร์
- 4.5 ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในงานศิลปะ
- 4.6 ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล

4.1 ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในเพลง

ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในเพลง คือ ตัวบท (text) ต่าง ๆ ที่เป็นชื่อเพลงหรือบางส่วนของเนื้อเพลง ที่ปรากฏแล้วในสังคม ผู้แต่งนำมาประกอบสร้างให้ปรากฏในเรื่องแต่งอีกครั้งหนึ่ง (ฉัตรชัย สุขุม, 2553: 20)

หนังสืออ่านนอกเวลา ใช้สทบทลักษณะนี้ เพื่อสร้างความเข้าใจและให้ความรู้แก่ผู้อ่าน และเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะนิสัย และตัวตนของบุคคลที่ถูกกล่าวถึง ดังที่จะได้อธิบายต่อไปนี้

ลักษณะแรกที่พบ คือ การใช้ตัวบทที่เป็นเนื้อเพลง เพื่อเป็นการให้ความรู้และอธิบายที่มาของชื่อขนมหม้อแกง โดยการนำเนื้อความจากพระนิพนธ์ ของพระองค์เจ้าจรัญโรจน์เรื่องศรี มาใช้ในการอธิบายประวัติความเป็นมาของชื่อขนม ดังตัวอย่างข้อความว่า

ผู้ที่สืบค้นบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นคนแรกก็คือ พระองค์เจ้าจรัญโรจน์เรื่องศรี พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระนิพนธ์ไว้ตอนหนึ่งว่า

“ขนมแข่งม้า รูปพรรณสีสนกลันรสของขนมเป็นอย่างไรก็ไม่ทราบ เป็นแต่ชื่อลอยมาอย่างนั้น ถึงผู้เฒ่าผู้แก่ก็มีได้เคยพบเคยเห็น ได้ยินแต่เสียงคนทั้งหลายกล่อมเด็กว่า โอโลเห่ โอละฮึก ลูกขึ้นแต่ดึกทำขนมแข่งม้า ผัวตีเมียดำ ขนมแข่งม้าคาหม้อแกง ได้ยินแต่กล่อมเด็กลอยมาดังนี้ ไม่ได้เห็นรูปประพันธ์ของขนมแข่งม้าเป็นอย่างไรเลย แต่บางคนก็ว่าขนมหม้อแกงนั่นเอง เดิมชื่อขนมแข่งม้า ครั้นเกิดความผัวเมียตีต่อกันขึ้น ขนมไม่ทันสุกคาหม้อแกงอยู่ คน

ทั้งหลายจึงได้เรียกขนมหม้อแกงแต่นั้นมา นี่แหละความจะเท็จจริงอย่างไรก็ไม่ทราบแน่”

(ส.พลาญน้อย, 2562: 42-43)

จากตัวอย่างข้างต้น พระองค์เจ้าจรัญโรจน์เรืองศรี ได้กล่าวถึงเพลงกล่อมเด็ก โดยมีเนื้อความว่า “โอโละเห่ โอละฮึก ลูกขึ้นแต่ดึกทำขนมแข่งม้า ผัวตีเมียดำ ขนมแข่งม้าคาหม้อแกง” ซึ่งผู้แต่งได้เรียบเรียงและนำเนื้อเพลงกล่อมเด็กมาประกอบเนื้อเรื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นที่มาของชื่อขนมหม้อแกง จึงแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งต้องการใช้บทเพลงกล่อมเด็ก เพื่อสร้างความเข้าใจและให้ความรู้แก่ผู้อ่านในด้านประวัติความเป็นมาของชื่อขนม

นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้ตัวบทที่เป็นเนื้อเพลงกล่อมเด็ก เพื่ออธิบายที่มาของการเรียกชื่อขนมที่แตกต่างและผิດเพี้ยนไปของแต่ละพื้นที่ ดังตัวอย่างข้อความว่า

เรื่องขนมหม้อแกงและขนมแข่งมา ตามบทกล่อมเด็กก็ไม่ตรงกันเชื่อก็น่าเขียนไม่ลงรอยกัน บางแห่งก็เป็นแข่งมา บางแห่งเป็นแข่งม้า จะขอคัดบทร้องกล่อมเด็กจากที่ต่าง ๆ มาให้พิจารณาต่อไปนี้

“โอละเห่ โอละฮึก ลูกขึ้นแต่ดึกทำขนมแข่งม้า ผัวตีเมียดำ ขนมแข่งม้าก็คาหม้อแกง หายซึ้งหายโกรธ ขนมแข่งม้าก็หมดหม้อแกง ทำตาแดงแดง ฝนก็เทลงมาเอ๋ย”

ทางจังหวัดพิจิตรร้องแปลกออกไปว่า “โอละเฮโอละฮึก ลูกขึ้นแต่ดึกทั้งขนมแข่งม้า ผัวตีเมียดำ ขนมแข่งม้าก็คาหม้อแกง ตะหวัดตะแวง ซ้อนหอยทัพพี เก็บไว้ให้ดี แม่จะมีผัวใหม่ ลูกรักทราชมวย อย่าเสียใจเลยแม่น้า”

บทร้องของจังหวัดนครสวรรค์ออกชื่อแปลก เรียกว่า ขนมแทงมา “โอละเฮโอละฮึก ปลุกเมียลูกขึ้นแต่ดึก ทำขนมแทงมา ผัวก็ตีเมียก็ดำ ขนมแทงมาก็คาหม้อแกง”

บทของจังหวัดนครสวรรค์เป็นขนมหม้อแกง “โอละเห่ โอละฮึก ลูกขึ้นแต่ดึก ทำขนมหม้อแกง ผัวก็ตีเมียก็ดำ ขนมก็คาหม้อแกง พ่อผัวจะหายโกรธ ขนมก็หมดหม้อแกง ”

(ส.พลาญน้อย , 2562: 44-45)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งได้กล่าวถึงเพลงกล่อมเด็กหลายจังหวัด ซึ่งมีเนื้อหาของเพลงเป็นการเรียกชื่อขนมที่แตกต่าง และผิດเพี้ยนกันไปในแต่ละพื้นที่ เช่น เนื้อเพลงกล่อมเด็กจังหวัดพิจิตรเรียกว่า “ขนมแข่งม้า” ส่วนเนื้อเพลงกล่อมเด็กจังหวัดนครสวรรค์เรียกว่า “ขนมแทงมา” เป็นต้น จึงแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งต้องการใช้บทเพลงกล่อมเด็กในแต่ละจังหวัด เพื่อแสดงให้เห็นที่มาของชื่อขนมหม้อแกง

ลักษณะเรื่องการสร้างความเป็นสหบทโดยใช้ชื่อเพลงอีกลักษณะหนึ่งคือ ผู้แต่งใช้ชื่อเพลงและเนื้อเพลง เพื่อสร้างตัวตนของผู้ที่ถูกกล่าวถึง ดังตัวอย่างข้อความว่า

เวลาที่พ่อสบายใจ พ่อชอบร้องเพลงสารภีที่มีเนื้อร้องว่า “น้องเอ๋ย วาจาง่านารัก เสนาจะนักร้าคำร้ายเสียดสี ปีมะจะกลืนขึ้นใจในวาที เสียตายแต่ยัง ไม่มีคู่อภิรมย์”

พ่อไม่ได้ร้องเป็นเพลงจริง ๆ จัง ๆ เป็นแต่ออกเสียงเอื้อนเบา ๆ อย่างที่ไม่ตั้งใจจะร้องให้ใครฟังนาน ๆ จะได้ยินเสียงของพ่อที่แสดงว่ากำลังสบายใจสักครั้ง

(สมศรี สุกุมลนันทน์, 2560: 67)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งได้กล่าวถึงชื่อเพลงและเนื้อเพลง “สารภี” เนื้อหาของเพลงเป็นจึงแสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งต้องการใช้ชื่อเพลงและเนื้อเพลง เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะนิสัยและตัวตนของพระยาอนุมานราชธน ผู้เป็นบิดาของผู้เขียน ดังที่ปรากฏในข้อความว่า “เวลาที่พ่อสบายใจ พ่อชอบร้องเพลงสารภี”

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้เห็นว่า ลักษณะการสร้างความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในเพลงในหนังสืออ่านนอกเวลา ผู้แต่งใช้ความเป็นสหบทเพื่อสร้างความเข้าใจและให้ความรู้แก่ผู้อ่าน และเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะนิสัยและตัวตนของบุคคลที่ถูกกล่าวถึง

4.2 ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์

ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ คือ ตัวบท (text) ที่เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ชื่อพระมหากษัตริย์ ชื่อบุคคล และชื่อเมืองเก่าในประวัติศาสตร์ มากกล่าวอ้างซ้ำอีกครั้งในเรื่องแต่ง (fiction) (ฉัตรชัย สุขุม, 2553: 28)

หนังสืออ่านนอกเวลา ใช้สหบทลักษณะนี้ เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้ทราบประวัติความเป็นมา และเพื่อปลูกจิตสำนึกคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้อ่าน ดังที่จะได้อธิบายต่อไปนี้

ผู้เขียนใช้ลักษณะสหบทเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ในหลายแง่มุม ทั้งการกล่าวถึงเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ชื่อพระมหากษัตริย์ ชื่อบุคคล และชื่อเมืองเก่าในประวัติศาสตร์ ซึ่งผู้เขียนได้ใช้ลักษณะสหบทดังกล่าวอย่างเด่นชัด ในหนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง ฉากญี่ปุ่น ขนแม่เอ๋ย ช ข้าง กับ ค คน แว้งที่รัก พ่อ : พระยาอนุมานราชธน และปรากฏพบโดยทั่วไปในหนังสืออ่านนอกเวลาเล่มอื่น ๆ

ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ผู้เขียนได้ใช้การกล่าวถึงผ่านเนื้อหาของหนังสืออ่านนอกเวลา เพื่อให้ความรู้และความเข้าใจในประวัติความเป็นมา ดังเช่น หนังสือเรื่อง ช ข้าง กับ ค คน ผู้เขียนได้กล่าวถึงเรื่องกำเนิดของช้างเมื่อ 4,500 ล้านปีที่ผ่านมา เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจต่อผู้อ่าน ดังตัวอย่างข้อความว่า

ถ้าเทียบอายุที่ผ่านมา 4,500 ล้านปีของโลกที่เราอยู่ ให้เหลือเท่ากับเวลา 1 ปี (365 วัน) ยุคของไดโนเสาร์ที่เริ่มขึ้นเมื่อ 230 ล้านปีก่อนก็ตรงกับวันที่ 13 ธันวาคม แล้วจะยืนยาวมาถึง 135 ล้านปี จนจบลงในวันคริสต์มาส 25 ธันวาคม

ถัดจากนั้นคือวันที่ 27 ธันวาคม ต้นตระกูลของช้างก็เริ่มปรากฏตัวขึ้น พวกมันมีขนาดพอ ๆ กับหมูในปัจจุบันนี้ บางชนิดยังไม่มียางมีงาเช่นพวกที่ นักวิทยาศาสตร์ขนานนามให้มันว่า มีริเทอเรียม (Moeritherium) ตามชื่อ โอเอซิส ในอียิปต์ที่เป็นแหล่งขุดพบ แต่บางพวกเช่น พาสิโอมาสโตดอน (Paleomastodon paleo เป็นภาษากรีกแปลว่า เก่า เดิม แรก) ก็เริ่มมีงา สั้น ๆ กับงาจิ๋ว ๆ โผล่ออกมาให้เห็น

(ศรัณย์ ทองปาน, 2562: 6)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหพท จากตัวบทที่เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วมาใช้ในงานเขียน โดยเป็นการอธิบายถึงต้นกำเนิดของ ช้างที่เกิดขึ้นในโลก จึงแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งต้องการใช้ตัวบทที่เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้ความรู้แก่ผู้อ่านในด้านประวัติความเป็นมา และต้นกำเนิดของช้าง

ลักษณะความเป็นสหพทจากตัวบทที่เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ยังถูกถ่ายทอดให้เห็น เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของไทย ได้แก่ สงครามยุทธหัตถี พ.ศ. 2135 เพื่อให้ความรู้และความเข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ดังตัวอย่างข้อความว่า

ในสงครามยุทธหัตถี พ.ศ. 2135 พงศาวดารไทยเล่าว่า สมเด็จพระนเรศวรทรงสังหารพระมหาอุปราชา ด้วยพระแสงของ้าว แต่ความยุทธช้าง พระที่นั่งของพระองค์ก็ถูกปืนยิงตาย พระนเรศวรเองก็ถูกยิงที่พระหัตถ์ สงครามคราวเดียวกันนี้ ประวัติศาสตร์พม่าจัดไว้ต่างออกไปว่า พระมหาอุปราชา สิ้นพระชนม์เพราะถูกลอบยิง

ไม่ว่าจะเชื่อฝ่ายไหน ปืนก็ทำให้สงครามชนิดที่เคยเป็นมหรสพของ พระราชาต้องถึงกาลอวสานลง ดังที่พงศาวดารไทยร้อยเรียงพระราชดำรัสทำรบของสมเด็จพระนเรศวรไว้ว่า

“...พระเจ้าพี่เราจะยืนอยู่ใยในร่มไม้เล่า เชิญออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกันให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเถิด ภายหน้าไปจะไม่มีกษัตริย์ที่จะได้ยุทธหัตถีแล้ว ”

(ศรัณย์ ทองปาน, 2562: 33)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหพท จากตัวบทที่เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ โดยการกล่าวถึงพงศาวดารที่ได้จารึกเรื่อง สงครามยุทธหัตถี พ.ศ. 2135 ระหว่าง สมเด็จพระนเรศวรและพระมหาอุปราชา ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวได้ถูกจารึก ทั้งในประวัติศาสตร์ไทย และประวัติศาสตร์พม่า โดยมีเนื้อความที่จารึกทางประวัติศาสตร์แตกต่างกันออกไป จึงแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งต้องการใช้ตัวบทที่เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้ความรู้แก่ผู้อ่านในด้านประวัติศาสตร์ของไทย

นอกจากนี้ ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ยังถูกถ่ายทอดให้เห็นความเสียหายต่อบ้านเรือน ชีวิตและจิตใจของชาวญี่ปุ่น จากเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ.2488 ทั้งนี้เพื่อให้ความรู้และความเข้าใจในประวัติศาสตร์ ดังตัวอย่างข้อความว่า

เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2488 ระเบิดปรมาณูลูกแรกก็ตกลงที่เมืองฮิโรชิมา เมืองนั้นถูกทำลายทั้งเมืองภายในพริบตาเดียว และมีผู้เสียชีวิต 78,150 คนในทันที อีกสองวันต่อมา เมืองนางาซากิก็ถูกทำลาย เช่นเดียวกันด้วยระเบิดปรมาณูรูปที่สอง และในวันรุ่งขึ้นประธานาธิบดีทรูแมนก็ได้เตือนญี่ปุ่นให้ยอมแพ้เสียแต่โดยดี มิฉะนั้นจะถูกทำลายจนสิ้นชาติ แต่ชาวญี่ปุ่นทั้งปวงก็ยังนิ่งอยู่ เพราะปลงใจเสียแล้วว่าตายพร้อมกัน

(ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2562: 250-251)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ โดยการใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เรื่องเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ของชาวญี่ปุ่น ซึ่งเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม และวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2488 มีการทิ้งระเบิดปรมาณูที่เมืองฮิโรชิมาและเมืองนางาซากิ เป็นการโจมตีจักรวรรดิญี่ปุ่นด้วยอาวุธนิวเคลียร์ของสหรัฐอเมริกา เมื่อปลายสงครามโลกครั้งที่สอง โดยคำสั่งของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา แฮร์รี เอส. ทรูแมน เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมาก จึงแสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งต้องการใช้ตัวบทที่เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้ความรู้แก่ผู้อ่านในด้านประวัติศาสตร์ การสะท้อนให้เห็นความรุนแรงของสงคราม และผลของการทำลายล้างชีวิตมนุษย์ รวมไปถึงกระตุ้นจิตสำนึกคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดแก่ผู้อ่าน

หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง ขนมห่มแม่อ้อย ได้มีการกล่าวถึงตัวบทที่เป็นชื่อของพระมหากษัตริย์หรือบุคคลในประวัติศาสตร์ เช่น การกล่าวถึงบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 ดังตัวอย่างข้อความว่า

เรื่องขนมห่มแม่งานนี้ เป็นความรู้ที่ได้มาจากพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 เรื่องเสด็จประพาสไทรโยค ได้พระราชนิพนธ์ถึงขนมห่มแม่งานไว้ตอนหนึ่งว่า

“พระยาภาณุวงศ์บริรักษ์กะเหรี่ยงนายกองบ้านยางโทน เป็นที่ขุนพิทักษ์ไพรวันมาหากับพวกพ้องอีก 3 คน มีขนมห่มแม่งาน ซึ่งเป็นที่นับถือของกะเหรี่ยงมาให้ 4 อัน ขนมห่มนี้ถ้าเวลาเขามีกานไหว้ผีหรืออะไรใหญ่ ๆ ก็เลี้ยงกันทุกคราว ทำด้วยแป้งข้าวเหนียวหนึ่งพอสูก แล้วเอาลงครก ตำผสมงาและเกลือ เป็นอย่างอร่อยของพวกกะเหรี่ยง ดูเหมือนชาวบางกอกเขาก็ทำขายกันบ้าง”

ที่ว่าชาวบางกอกทำขายนั้นหมายถึง ในรัชกาลที่ 5 ชาวบางกอกรุ่นหลังคงไม่เคยเห็น แม้แต่ชื่อก็ยังไม่รู้จัก อ่านตามพระราชนิพนธ์ก็ทำท่าว่าจะมัน ๆ เค็ม ๆ งามจะช่วยชูรสขึ้นอีกมาก ความจริงขนมที่ใส่งาก็อร่อยทั้งนั้น อย่างขนมเหนียวที่ทำจากแป้งข้าวเหนียว ทำเป็นตัว ๆ คลุกกับมะพร้าว

เคี้ยวน้ำตาลโตนดเหลว ๆ ราดลงบนตัวขนมเหนียว ตามปกติจะมีข้าวตากคั่ว
โรย แต่เคยเห็นเขาใช้งานทั่วแทน ทำให้หอมกินอร่อยไปอีกแบบหนึ่ง

(ส.พลายน้อย, 2562: 37)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ตัวบทที่เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ คือ ใช้ตัวบทที่เป็นชื่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นชื่อบุคคลในประวัติศาสตร์ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เพื่อแสดงว่ารัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถในการเรียบเรียงเนื้อหาความรู้ต่าง ๆ เป็นบทพระราชนิพนธ์เรื่อง เสด็จประพาสไทรโยค การใช้ตัวบทที่เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ผู้แต่งใช้การกล่าวถึงชื่อพระมหากษัตริย์ เพื่ออธิบายที่มาของชื่อขนม และเพื่อให้ความรู้แก่ผู้อ่านเกี่ยวกับขนมไทย

นอกจากนี้หนังสืออ่านนอกเวลา ยังมีการใช้ตัวบทที่เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ โดยการกล่าวถึงตัวบทที่เป็นสถานที่ เมืองเก่าทางประวัติศาสตร์ เช่น วัดป่าเลไลยก์ จังหวัดสุพรรณบุรี ดังตัวอย่างข้อความว่า

ชื่อป่าเลไลยก์นี้ เป็นชื่อวัดสำคัญในเมืองสุพรรณบุรีด้วย หลวงพ่อโต
วัดป่าเลไลยก์ นั้นเป็นพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์องค์มหึมา เชื่อกันว่าสร้างมา
ตั้งแต่ก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่มีเรื่องเล่ากันว่า เวลาแม่พิมพ์พิราลัย
หวานใจของพ่อพลายแก้ว (ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น
นางวันทอง) เดินเข้าประตูวิหารนั้น จะติดสะโพก ซึ่งหากใครเคยเห็นประตูวิหาร
วัดป่าเลไลยก์จริง ๆ ก็อาจตั้งข้อสงสัยได้ว่า เธอคงต้องตัวประมาณน้อง ๆ
ช้างแน่นอน

(ศรัณย์ ทองปาน, 2562: 20)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งมีการใช้ตัวบทที่เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ คือ การใช้ตัวบทที่เป็นชื่อสถานที่ทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ วัดป่าเลไลยก์ จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ซึ่งวัดป่าเลไลยก์ มีพระพุทธรูปที่เป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้าน ได้แก่ หลวงพ่อโต ผู้แต่งใช้การกล่าวถึงเป็นชื่อสถานที่ทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ความรู้และอธิบายที่มาและความสำคัญของสถานที่ทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลา ใช้ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้ทราบประวัติความเป็นมา และเพื่อปลูกจิตสำนึกคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้อ่าน

4.3 ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในวรรณกรรม

ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในวรรณกรรม คือ ตัวบท (text) ที่ผู้แต่งนำมาจากวรรณกรรมหรือวรรณคดี ที่ปรากฏขึ้นก่อนหน้าแล้ว มากล่าวซ้ำอีกครั้งหนึ่งในงานเขียนใหม่ (fiction) การนำตัวบทในลักษณะดังกล่าวมาใช้ ผู้แต่งอาจหยิบยืม โดยการตัดตัวบทนั้นมา หรือหยิบยืมบางช่วงบางตอนแล้วสร้างตัวบทใหม่มาล้อเลียนตัวบทเดิม (ฉัตรชัย สุขุม. 2553 : 32)

หนังสืออ่านนอกเวลา ใช้สหบทลักษณะนี้ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ เพื่ออธิบายความเป็นมาแก่ผู้อ่าน เพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงที่สนับสนุนเนื้อหาให้มีความน่าเชื่อถือ เพื่อให้ข้อคิดคติสอนใจแก่ผู้อ่าน และเพื่อช่วยปลอบประโลมและกล่อมเกลาจิตใจ ดังที่จะได้อธิบายต่อไป

ความเป็นสหบทในลักษณะนี้ พบว่า ผู้แต่งใช้เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ และเพื่ออธิบายความเป็นมาแก่ผู้อ่าน ตลอดจนเป็นข้อมูลอ้างอิงที่สนับสนุนเนื้อหาให้มีความน่าเชื่อถือ เช่น หนังสืออ่านนอกเวลา มีการใช้ตัวบทที่เป็นวรรณกรรม โดยปรากฏทั้งกล่าวถึงชื่อของวรรณกรรม และการหยิบยืมเนื้อบางส่วนของวรรณกรรม เพื่อกล่าวซ้ำอีกครั้งในงานเขียน ดังตัวอย่างข้อความว่า

หลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดพบคำว่า ขนม ก็คือ “ไตรภูมิพระร่วง” เสียตายที่ไม่ทราบว่าเป็นฉบับเดิมเขียนว่าอย่างไร แต่ก็เป็นหลักฐานอย่างหนึ่งว่า คนไทยกินขนมหรือของหวานมาแต่โบราณนานมา

(ส.พลายน้อย, 2562: 18)

ขนมที่เขียนชื่อไม่ตรงกันอีกอย่างหนึ่งก็คือ “หน้าเตียง” ในจดหมายเหตุครั้งรัชกาลที่ 1 จัดหน้าเตียงไว้ในพวกของหวาน แต่พอมาถึงรัชกาลที่ 2 ได้จัดไว้ในพวกของคาว ในบทเห่ชมเครื่องคาว พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 มีกล่าว

ว่า

ล่าเตียงคิดเตียงน้อง นอนเตียงทองท่าเมืองบน
 ลดหลั่นชั้นขอบกล ยลอยากนิทร์คิดแนบนอน
 ดังนี้จะเห็นว่าจาก “หน้าเตียง” กลายเป็น “ล่าเตียง” ไปแล้ว ข้าในพจนานุกรมยังบอกเรียก “ล่าเตียง” ก็มี ถ้าว่าตามตำรา แม่ครัวหัวป่าก์ “ล่าเตียง” ก็เป็นพวกของคาว เพราะทำด้วยกุ้งกับไข่

(ส.พลายน้อย, 2562: 35)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่เป็นวรรณกรรม โดยการกล่าวถึงชื่อวรรณกรรม คือ “ไตรภูมิพระร่วง” และ การหยิบยืมเนื้อบางส่วนของวรรณกรรม เพื่อกล่าวซ้ำอีกครั้งในงานเขียน คือ วรรณกรรมเรื่อง “บทเห่ชมเครื่องคาว” พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 ดังข้อความว่า “ล่าเตียงคิดเตียงน้อง นอนเตียงทองท่าเมืองบน ลดหลั่นชั้นขอบกล ยลอยากนิทร์คิดแนบนอน” ซึ่งการใช้สหบทจากตัวบทที่เป็นวรรณกรรม เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องประวัติที่มาของคำ รวมไปถึงได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของขนมชนิดต่าง ๆ

ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่ปรากฏในวรรณกรรม นอกจากจะปรากฏโดยการกล่าวถึงชื่อวรรณกรรม วรรณคดี ประเภتبั้นเทิงคดี ยังพบว่า ปรากฏลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่ปรากฏในวรรณกรรมของวรรณกรรม ประเภทพระคัมภีร์ที่เป็นแหล่งรวบรวมพระคำสอนของศาสนาต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น หนังสือเรื่อง แว้งที่รัก ได้มีการกล่าวถึงพระคัมภีร์อัลกุรอาน ซึ่งเป็นพระคัมภีร์ในศาสนาอิสลาม ดังตัวอย่างข้อความว่า

พอถึงสุโงโก-ลก แล้วพอก็ต้องพักค้างคืนที่โรงแรมของคนจีน
ชื่อโรงแรมตั้งเสียง 1 คืน คนมุสลิมจะไม่พักที่นั่น เพราะพวกเขาทราบดีว่าคนจีน
กินหมู ซึ่งเป็นสัตว์ไม่สะอาด ตามที่สอนไว้ในพระคัมภีร์อัลกุรอาน

(ชบาบาน, 2560: 23)

คนพูดบอกแม่ด้วยว่า ลูกของเขาที่เรียนอยู่ชั้นเดียวกับพี่เมะนั้น
คิดราคายากก็เร็ว อ่านเรื่องที่มิหนังสือให้พ่อแม่ฟังก็เห็นมีแต่เรื่องที่สอนให้ทำดี
ทั้งนั้น แล้วคุณครูก็ไม่ได้ห้ามไม่ให้ไปสู่อะไร ไม่ได้ห้ามเรื่องพูดภาษามลายู ไม่ได้
ห้ามเรื่องหัดอ่านกุรอาน (คัมภีร์อัลกุรอาน) ชื่อจะใช้ชื่อมุสลิมอย่างเดิมก็ได้ จะขอ
ชื่อไทยใช้ในโรงเรียน คุณครูใหญ่ก็ยินดียินดีตั้งให้ทุกคน ได้ใช้กันเป็นทางการเสีย
ด้วยซ้ำ

(ชบาบาน, 2560: 69)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่เป็นวรรณกรรม โดยการกล่าวถึงชื่อพระคัมภีร์อัลกุรอาน การใช้สหบทจากตัวบทที่เป็นวรรณกรรม เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม และหลักคำสอนตามพระคัมภีร์อัลกุรอาน และเพื่อให้ข้อคิดคติสอนใจแก่ผู้อ่าน

นอกจากนี้ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่เป็นวรรณกรรม ประเภทหนังสือแบบเรียน ซึ่งในหนังสืออ่านนอกเวลาปรากฏ การใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่เป็นวรรณกรรมเรื่อง หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ ดังตัวอย่างข้อความว่า

อำเภอแว้งไม่มีสถานที่หรืออะไรให้เด็กเถลไถล เลิกเรียนแล้วจึงชวน
กันกลับบ้าน พี่เมะกับน้องนั้นต้องช่วยพ่อแม่ทำงานบ้านเป็นประจำทุกวัน
เพราะพ่อแม่กำลังสร้างฐานะให้มั่นคง จึงมีงานมาก เพลงในหนังสือแบบเรียน
เร็วใหม่ อีกบทช่างตรงกับชีวิตสันโดษของเด็กนักเรียน ที่โรงเรียนแอ่งอย่างเธอ
เสียจริง ๆ และน้อยก็ซาบซึ้งใจไม่มีวันจืดจางว่า ทั้งหนังสือเรียน คุณครู โรงเรียน
และพ่อแม่ ต่างช่วยกันอบรมบ่มนิสัยลูกหลาน ให้รู้จักหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่
เหมือนที่เธอท่องได้ขึ้นใจว่า

เราต้องตื่น	ขึ้นล่วงหน้า	เวลาเช้า
ฟันผมเฝ้า	พึงชำระ	ให้สะอาด
เราจงทำ	หน้าที่	กระวีกระวาด
ไม่ต้องคาด	คั่นเตือน	เรื่องเรือนชาน
แล้วรีบไป	ให้ทัน	โรงเรียนเช้า
เลิกแล้วเรา	บ้ายหน้า	มุ่งมาบ้าน
ช่วยพ่อแม่	เก็บงำ	และทำงาน
ว่างก็อ่าน	คัดเขียน	เล่าเรียนเอ๋ย

(ชบาบาน, 2560: 71)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสทบท จากตัวบทที่เป็นวรรณกรรม โดยการกล่าวถึงวรรณกรรมที่เป็นหนังสือแบบเรียน ได้แก่ “หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่” ซึ่งผู้แต่งใช้การกล่าวถึงสทบท จากตัวบทที่เป็นวรรณกรรมดังกล่าว เพราะวรรณกรรมมีเนื้อหาที่สร้างสรรค์ มีหน้าที่และเนื้อหาในการอบรมสั่งสอน หรือให้ข้อคิดคติสอนใจแก่ผู้อ่าน

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลา ใช้ลักษณะความเป็นสทบท จากตัวบทที่ปรากฏในวรรณกรรม เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ เพื่ออธิบายความเป็นมาแก่ผู้อ่าน เพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงที่สนับสนุนเนื้อหาให้มีความน่าเชื่อถือ เพื่อให้ข้อคิดคติเตือนใจแก่ผู้อ่าน และเพื่อช่วยปลูกบประโลมและกล่อมเกลาคจิตใจ

4.4 ลักษณะความเป็นสทบทจากตัวบทที่ปรากฏในภาพยนตร์

ลักษณะความเป็นสทบท จากตัวบทที่ปรากฏในภาพยนตร์ คือ ตัวบท (text) ภาพยนตร์ที่เคยปรากฏก่อนหน้าแล้วในสังคม ผู้แตงนำตัวบทนั้นมากล่าวซ้ำอีกครั้งในงานเขียน (fiction) ทั้งนี้ผู้แตงอาจนำมาจากเนื้อเรื่องภาพยนตร์ แนวคิด ชื่อเรื่อง หรือตัวละคร ที่ปรากฏในภาพยนตร์ (ฉัตรชัย สุขุม, 2553: 39)

หนังสืออ่านนอกเวลา ใช้สทบทลักษณะนี้ เพื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้ข้อคิดคติสอนใจแก่ผู้อ่าน และเพื่อปลูกจิตสำนึกความกล้าหาญ ความเสียสละ และความรักชาติบ้านเมือง ดังที่จะได้อธิบายต่อไปนี้

ความเป็นสทบทในลักษณะนี้ พบในหนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง ฉากญี่ปุ่น มีการใช้ตัวบทที่เป็นการกล่าวถึงบทละครกาบูกิของชาวญี่ปุ่น โดยปรากฏทั้งกล่าวถึงชื่อของบทละคร และการกล่าวถึงแนวคิดของบทละคร เพื่อกล่าวซ้ำอีกครั้งในงานเขียน ดังตัวอย่างข้อความว่า

ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องจริงแต่โดยย่อ แต่โดยสาเหตุที่เรื่องนี้เป็นตัวอย่างอันดีแห่งบูชิโด และความภักดีแบบญี่ปุ่น เมื่อเหตุเกิดแล้วประมาณ 40 ปีเศษ ก็ได้มีผู้นำเรื่องนี้ไปแตงเป็นบทละครกับกาบูกิเล่นให้คนดู และเป็นเรื่องละครที่มีผู้นิยมดูมากที่สุดติดต่อกันมาถึง 200 ปี ไม่มีเสื่อมคลายความนิยม เพราะเนื้อเรื่องของละครนั้นตรงกับจิตใจของคนญี่ปุ่นส่วนมาก ที่ได้รับการอบรมมา

ทุก ๆ สมัยให้ตั้งอยู่ในความรักดีอย่างยิ่ง ละครเรื่องนี้เป็นละครเรื่องยาวที่สุดเรื่องหนึ่ง แบบเรื่องรามเกียรติ์ของไทย เพราะแสดงให้เห็นถึงชีวิตและความเสียสละ ความทุกข์ยากลำบากของโรนิน แต่ละคนจนครบ 47 คน ถ้าจะเล่นรวดเดียวให้จบเรื่องก็ต้องได้ติดต่อกันหลายวันหลายคืน ฉะนั้น ละครกาบูกิ จึงมักจะจับเรื่องนี้มาเล่นเป็นตอน ๆ หากละครคณะใดที่มีรายได้ตกต่ำ เพราะคนดูน้อย ก็มักจะจับเอาเรื่อง กานาเดฮอน จูชิง กุระ (ข้าไทที่รักดี 47 คน) นี้มาเล่น คนดูก็เต็มลงไปทุกครั้ง

(ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2562: 64)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่เป็นบทละคร โดยการกล่าวถึงบทละครกาบูกิของชาวญี่ปุ่น ในด้านชื่อเรื่อง “กานาเดฮอน จูชิง กุระ (ข้าไทที่รักดี 47 คน)” และแนวคิดของบทละคร “เพราะแสดงให้เห็นถึงชีวิตและความเสียสละ ความทุกข์ยากลำบากของโรนิน แต่ละคนจนครบ 47 คน” ซึ่งผู้แต่งใช้การกล่าวถึงสหบท จากตัวบทที่เป็นบทละครดังกล่าว เพื่อให้ข้อคิดคติสอนใจแก่ผู้อ่าน และเพื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น

การใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่เป็นบทละคร ยังถูกถ่ายทอดผ่านทางหนังสือเรื่อง ฉากญี่ปุ่น แต่เป็นบทละครต้องห้ามที่ไม่ให้ทำการแสดง คือ ละครเรื่อง จูชิงกุระ ดังตัวอย่างข้อความว่า

เมื่อเสร็จสงครามโลกครั้งที่ 2 และนายพลแม็กอาเธอร์ ได้เข้ายึดครองญี่ปุ่นแล้ว ได้สั่งห้ามมิให้มีการแสดง “จูชิงกุระ” นี่เป็นอันตรายทางการทหาร อเมริกันถือว่า การแสดงละครเรื่องนี้ เป็นการสอนให้ญี่ปุ่นตั้งมั่นอยู่ในระบอบโบราณ ไม่เป็นประชาธิปไตย และนิยมการสงคราม การห้ามอยู่ได้ประมาณสองปีก็มีเสียงพูดขึ้นว่า การห้ามมิให้แสดงละครนั้นก็ไม่ใช่ประชาธิปไตย ทางทหารจึงยกเลิกคำสั่งนั้นเสีย แต่เมื่อยกเลิกนั้นปรากฏว่า ญี่ปุ่นรุ่นใหม่ไม่ได้นิยม “จูชิงกุระ” เหมือนแต่ก่อนเสียแล้ว พอได้เห็นไปนิยมหนังละครแบบอเมริกัน ซึ่งพระเอกได้จูบนางเอกในตอนจบ

แต่ก่อนที่จะผ่านไปถึงเรื่องอื่น ก็ควรจะลองคิดว่าละครเรื่องนี้สอนญี่ปุ่นว่าอะไร ในข้อแรกนั้น สอนให้มีความรักดีอันก่อปรด้วยความเสียสละอย่างยิ่ง ในฉากสุดท้ายก่อนจบเรื่อง โรนิน 47 คน ได้เอาหัวศัตราวางบนหลุมฝังศพนาย แล้วได้กล่าวว่า “พวกข้าพเจ้าได้หัวนี้มาด้วยกันละทั้งภรรยา แยกจากลูก และปล่อยปละละเลยให้บิดามารดาผู้ชราแล้วต้องลำบาก” ทั้งนี้ก็หมายความว่าเรื่องส่วนตัวบุคคล อันได้แก่ภาระหน้าที่ผูกพัน และความรักต่อบุคคลในครอบครัวนั้น มิได้อยู่เหนือความรักดี ที่มีอยู่ต่อหัวหน้าสังคม หรือต่อชาติบ้านเมือง...

(ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2562: 71-72)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่เป็นบทละคร โดยการกล่าวถึงบทละครเรื่อง “จุชิงกูระ” และแนวคิดของบทละคร “การแสดงละครเรื่องนี้เป็นการสอนให้ญี่ปุ่นตั้งมั่นอยู่ในระบอบโบราณ ไม่เป็นประชาธิปไตย และนิยมการสงคราม” เนื้อหาของบทละครเรื่องนี้ สอนให้ชาวญี่ปุ่นมีความจงรักภักดีและความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นการปลูกจิตสำนึกความรักชาติบ้านเมือง ความกล้าหาญและความเสียสละ จึงอาจทำให้เป็นปัญหาที่ยากต่อการควบคุมและยึดครองประเทศญี่ปุ่นของนายพลแม็กอาเธอร์ ดังนั้นผู้แต่งใช้การกล่าวถึงสหบทจากตัวบทที่เป็นบทละคร เพื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น เพื่อให้ข้อคิดคติเตือนใจแก่ผู้อ่าน และเพื่อการปลูกจิตสำนึกความรักชาติ

นอกจากนี้ การใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่เป็นภาพยนตร์ ยังถูกถ่ายทอดผ่านทางหนังสือเรื่อง แว้งที่รัก ซึ่งผู้เขียนใช้ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่เป็นบทละคร และการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ได้แก่ เมาะโยงและหนังควน ดังตัวอย่างข้อความว่า

ความสนุกสนานรื่นเริงบันเทิงใจของคนแว้ง ขึ้นอยู่กับยางนี้แหละ เมื่อไรยางราคาดี ทุกคนจะรู้สึกร่ำรวย จะมีเมาะโยงและหนังควน มาเล่นให้ดูกัน บ้าง คนไทยที่ไม่เคยอยู่แถบนี้บ่อยนัก ที่จะรู้ว่ากว่าจะได้น้ำมันยางมาแต่ละวัน ไม่ใช่ของง่ายเลย คนมักจะคิดว่าคนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูไม่ทำงานหนัก อะไรกัน खेलได้ถนัดบ้านตอนบ่าย นั่นเป็นความเข้าใจที่ผิดถนัด....

(ชบาบาน, 2560: 92)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่เป็นบทละครและการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ได้แก่ “เมาะโยง” เป็นการแสดงแบบมลายูมีความใกล้เคียงหรือคล้ายกันกับลิเกของไทย และ “หนังควน” เป็นศัพท์ภาษาถิ่นปักษ์ใต้เรียก “หนังตะลุง” หรือที่ภาษามลายูกลางเรียกว่า “ว้ายังกูลิต” ดังนั้นผู้แต่งใช้การกล่าวถึงสหบท จากตัวบทที่เป็นบทละคร และการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ของประเทศไทย

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลา ใช้ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในวรรณกรรม เพื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้ข้อคิดคติเตือนใจแก่ผู้อ่าน และเพื่อปลูกจิตสำนึกความรักชาติบ้านเมือง

4.5 ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในงานศิลปะ

ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในงานศิลปะ คือ ตัวบท (text) ที่เป็นชื่องานศิลปะ รวมไปถึงการนำรูปแบบของการนำเสนองานศิลปะ มานำเสนอในงานเขียน (fiction) อีกครั้งหนึ่ง (ฉัตรชัย สุขุม, 2553: 43)

หนังสืออ่านนอกเวลา ใช้สหบทลักษณะนี้ เพื่อให้ความรู้และประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับงานศิลปะของชาติไทย เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของศิลปิน เพื่อถ่ายทอดให้เห็นคุณค่า

และความงามของงานศิลปะ เพื่อให้ข้อคิดคติเตือนใจแก่ผู้อ่าน เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้อ่าน และเพื่อช่วยปลอบประโลมและกล่อมเกลาคติใจของผู้อ่าน ดังที่จะได้อธิบายต่อไป

ความเป็นสหบทในลักษณะนี้ พบเด่นชัดในหนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง ชีวิตทง มีการใช้ ตัวบทที่เป็นการกล่าวถึงชื่องานศิลปะ รวมไปถึงการนำรูปแบบของการนำเสนองานศิลปะ ดังตัวอย่าง ข้อความว่า

ศิลปินหัวใจอ่อนไหว จบจากงานที่เร่ร่อนแล้วจึงหยิบงานที่ร่างภาพไป นานแล้วออกมาทำต่อ ต้นไม้สีน้ำตาลเดียวดายอยู่กลางทุ่ง ไร่ร้างหล่นจากต้น เข้ากับบรรยากาศท้องทุ่งปลายหนาว แสงเงาที่ขบเน้นบอกเวลาใกล้สนธยา ภาพ foreground คือเงาไม้ใหญ่ทอดตัวลงผิวน้ำ มีระลอกขึ้นเล็ก ๆ คล้ายถูก แผลงบางชนิดไต่เต้านทำให้น้ำกระเพื่อมไหว

“หลายคนมาเห็นต่างพากันชมใหญ่ บ้างขอซื้อก็มี จ้างก็ไม่ขาย คิดว่า เรารักผลงานชิ้นนี้มาก”

“เรื่องงานจนเสร็จ ภูมิใจกับมัน มันยังแผ่ความลึกกลับนะ แสงเงามัน บอกอย่างนั้น มันเด็ดขาดในความรู้สึก”

ในที่สุดภาพวาดจากหัวใจก็เสร็จสมบูรณ์ พร้อมใส่กรอบให้เรียบร้อย ก่อนจะถึงวันวาเลนไทน์เพียงสองวัน สาวน้อยตาช่นเธอจะรู้หรือไม่ ภาพนี้เขา ตั้งใจวาดให้เธอเพียงผู้เดียว หัวใจคนวาดกระเพื่อมไหว เพราะถูกชวนด้วย รอยยิ้มและแววตาสดใสของเธอ ตะวันใกล้ตกดินอย่าให้ความฝันของเขาตก ไปตามตะวัน มีแต่เธอเท่านั้นที่จะทำให้ต้นไม้สีน้ำตาลโคก ผลิบานขึ้นมาได้ใหม่... สาวน้อย

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 136)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบทที่ปรากฏในงานศิลปะ โดยมี การกล่าวถึงชื่อของผลงานศิลปะ คือ “foreground” เป็นงานศิลปะที่ถ่ายทอดโดย ทง โคตรชมภู ซึ่งจากข้อความว่า “มันยังแผ่ความลึกกลับนะ แสงเงามันบอกอย่างนั้น มันเด็ดขาดในความรู้สึก” แสดงให้เห็นว่า ผลงานศิลปื่อดังกล่าว เป็นภาพที่ถูกถ่ายทอดด้วยหัวใจและความรู้สึก จึงเป็นภาพที่สื่อ อารมณ์ความรู้สึกของความไม่สมหวังในความรัก ดังข้อความว่า “หัวใจคนวาดกระเพื่อมไหว เพราะถูกชวนด้วยรอยยิ้มและแววตาสดใสของเธอ ตะวันใกล้ตกดินอย่าให้ความฝันของเขาตกไปตาม ตะวัน มีแต่เธอเท่านั้นที่จะทำให้ต้นไม้สีน้ำตาลโคก ผลิบานขึ้นมาได้ใหม่...สาวน้อย” ผู้แต่งใช้ การกล่าวถึงสหบท จากตัวบทที่ปรากฏในงานศิลปะ เพื่อถ่ายทอดให้เห็นคุณค่าและความงามของ งานศิลปะ เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของศิลปิน และเพื่อช่วยปลอบประโลมและกล่อมเกลาคติใจ ของผู้อ่าน

ชื่อของงานศิลปะ ภาพ “ไหลลง...สายน้ำไม่เคยหวนกลับ” โดย ทนง โคตรชมภู ผู้เขียนมี การใช้ลักษณะความเป็นสหบทที่ปรากฏในงานศิลปะ ซึ่งภาพดังกล่าวถูกถ่ายทอดให้เห็นสัจธรรมของ ชีวิต ดังตัวอย่างข้อความว่า

เส้นทางสูงขึ้น บางช่วงสองคนที่เดินหลังต้องยกไม้คานสูงท่วมหัว เพื่อให้คนบนเสลี่ยงรถเข็นตั้งตรงไม่เอนเอียง ทนงจะรู้สึกเหมือนถูกหามไปบน เส้นทางราบเรียบตลอดเวลา ขณะที่คนหามพยายามจิกเท้าลงไปทุกอย่างก้าว แม้พื้นรองเท้าฟองน้ำของทางวัดจะตอกพื้นด้วยตะปูเล็ก ๆ เพื่อให้เกาะพื้น แต่เส้นทางฉ้นย่อมไม่อาจประมาทได้แม้สักเสี้ยววินาที ทุกคนรวมทั้งเขากำลัง แลกความรักความศรัทธาที่มีต่อกันแต่ข้างภูเขาไปอย่างไม่ย่อท้อ เมื่อถึงจุดพัก เหนื่อยเพื่อร่วมขบวนกลับไม่ยอมนั่งพัก พวกเขากลับไปโบยมือมาพัดวีให้เขา คลายร้อน ก่อนจะเดินทางต่อไปจนถึงจุดหมายปลายทาง พลาญหินมีตาน้ำผุด ขึ้นกลายเป็นลำธารเล็ก ๆ ไสเย็นไหลเซาะผ่านซอกหินลงมา ศิลปินหนุ่มตัวดี ปลายพู่กันอย่างฉับพลันด้วยสีน้ำสดใส เก็บบรรยากาศสงบงามรอบตัวลงพื้น แผ่นกระดาษ ท่ามกลางสายธารอมผลงานรอบข้าง ก่อนสีจะแห้งเขารีบให้น้ำ ภาพไปที่ซอกหินให้น้ำไหลผ่านแล้วยกขึ้น ปรากฏภาพโชดหินเลื่อน ๆ คล้ายมี สายน้ำไหลผ่าน ภาพที่รังสรรค์ร่วมกันอย่างกลมกลืนระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นภาพที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง

ภาพ “ไหลลง...สายน้ำไม่เคยหวนกลับ” บอกสัจธรรมยิ่งใหญ่แห่งชีวิต ด้วยเส้นสีง่าย ๆ เฉกเช่นธรรมชาติสงบร่มรื่น ที่รอคอยให้ผู้คนกลับไปค้นหา ความหมายอยู่ในทุกหนแห่ง

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 267-268)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบทที่ปรากฏในงานศิลปะ โดยมี การกล่าวถึงการถ่ายทอดผลงานศิลปะ ในชื่อ “ไหลลง...สายน้ำไม่เคยหวนกลับ” เป็นงานศิลปะที่ ถ่ายทอดโดย ทนง โคตรชมภู และพี่น้องชาวบ้านหนองไผ่ ซึ่งเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจากความรักและ พลังศรัทธา ผู้เขียนใช้การกล่าวถึงสหบท จากตัวบทที่ปรากฏในงานศิลปะ เพื่อถ่ายทอดให้เห็นคุณค่า และความงามของงานศิลปะ เพื่อให้ข้อคิดคติเตือนใจ และเพื่อช่วยปลอบประโลมและกล่อมเกลา จิตใจของผู้อ่าน

ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่ปรากฏในงานศิลปะไม่ได้ถูกถ่ายทอดผ่านหนังสืออ่าน นอกเวลาเฉพาะชื่องานศิลปะ และรูปแบบของการนำเสนองานศิลปะเพียงเท่านั้น แต่ยังปรากฏ ประเภทของงานศิลปะต่าง ๆ เช่น นาฏศิลป์ ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งในจิตรศิลป์ ดังที่ปรากฏในหนังสือ เรื่อง พ่อ : พระยาอนุมานราชธน ดังมีข้อความว่า

ยังมีศิลปะอีกจำพวกหนึ่ง ที่สูงกว่าประยุกต์ศิลป์ เพราะทำขึ้นไม่ใช่เพื่อประโยชน์กิน เพื่อประโยชน์ใช้สอย ทำขึ้นเพื่อความบันเทิง เพื่อยกจิตใจให้สูง เพื่อให้คนคิดและประพฤติ ศิลปะชนิดนี้ เขาเรียกว่าวิจิตรศิลป์ เป็นศิลปะเพื่อประโยชน์ในตัวของมันเอง คือศิลปะเพื่อศิลปะ ไม่ใช่ทำขึ้นเพื่อนำไปใช้ประกอบสิ่งอื่น นานาชาติที่เจริญเขาถือว่าศิลปะประเภทนี้เป็นของสูง เพราะเป็นของถาวร และเป็นที่ยกย่องบูชาของชาติ ผู้ที่ทำศิลปะชนิดนี้ให้มีขึ้นอย่างงาม หรือแสดงศิลปะชนิดนี้ได้อย่างงาม เขาถือว่าเป็นผู้มีเกียรติสูง เรียกว่า ศิลปิน

นาฏศิลป์ก็เป็นสาขาหนึ่งในวิจิตรศิลป์ เพราะฉะนั้นเป็นกล่าวได้ว่าการทำหรือแสดงศิลปะอย่างนี้เป็นสิ่งที่มีเกียรติ แต่ก่อนนี้เราเรียกนาฏศิลป์ว่าการร้องรำทำเพลง และท่านก็รู้ว่ามีคามหมายไปในทางที่ไม่ให้เกียรติกัน เพราะผู้ร้องรำทำเพลงส่วนมากไม่มีใครมีฝีมืออยู่ในระดับสูง จึงทำให้ผู้ร้องรำทำเพลงมีฐานะตกต่ำ มาในรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าการร้องรำทำเพลงนี้ ไม่ใช่เป็นของตามอย่างที่คุณสามัญเข้าใจกัน พระองค์เองก็ทรงแสดงเป็นตัวอย่าง ซึ่งคนโดยมาก ครั้งแรกเห็นแปลกและขบขันกัน เพราะยังไม่เข้าใจหรือรู้สึกว่ นาฏศิลป์มีความสำคัญแก่ประเทศชาติอย่าง นับแต่นั้น คนโดยมากจึงรู้สึกและเข้าใจว่า นาฏศิลป์เป็นของสำคัญแก่ชาติ และให้เกียรติ ผู้ร้องรำทำเพลงว่า ศิลปิน แปลว่าผู้มีศิลปะ...

(สมศรี สุกุลนันท์, 2560: 34-35)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบทที่ปรากฏในงานศิลปะ โดยมีการกล่าวถึง “นาฏศิลป์” ซึ่งเป็นประเภทของงานศิลปะ ทั้งนี้เนื้อความสื่อให้เห็นว่า ศิลปะมีความสำคัญแก่ชาติบ้านเมือง ในด้านเป็นเอกลักษณ์ของชาติ สร้างความบันเทิง ให้ข้อคิดและช่วยยกจิตใจให้สูงขึ้น ผู้เขียนจึงใช้การกล่าวถึงสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในงานศิลปะ เพื่อให้ความรู้และประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับงานศิลปะของชาติไทย และเพื่อถ่ายทอดให้เห็นคุณค่าและความงามของงานศิลปะ

นอกจากนี้ หนังสือเรื่อง ชีวิตทอง ผู้เขียนได้มีการใช้ลักษณะความเป็นสหบทที่ปรากฏในงานศิลปะ โดยการสื่อให้เห็นความรัก ความศรัทธา และพลังที่ยิ่งใหญ่ที่มีต่องานศิลปะ ของทอง โคตรชมพู ซึ่งมีความปรารถนาที่จะก่อตั้งศิลปสถานบนที่ดินของตนเอง ดังตัวอย่างข้อความว่า

บนผืนนาสามสิบหกไร่ คือคันธารแห่งวัยเยาว์ของเขา หุ่นาที่เคยวิ่งไล่จับผีเสื้อ เคยนอนทั้งภาพดูดอกหญ้าดอกนิต ๆ เป็นทุ่งผจญภัยกับผองเพื่อน เคยวิ่งหนีไท่จำปีจนเขาเป็นตะคริว และเคยถูกแม่ทาบหนีพายุ ปรารถนาสุดท้ายของศิลปินระดับโลกนาม ทอง โคตรชมพูคือ การสร้างศิลปสถานขึ้นที่นี่เพื่อแสดงนิทรรศการถาวรของเขา และมีห้องจัดนิทรรศการภาพเขียนของศิลปินที่

หมุนเวียนกันเข้ามาแสดง เพื่อให้คนรักงานศิลปะได้สัมผัสอย่างใกล้ชิด เมื่อเข้าชมแล้วเกิดแรงบันดาลใจ ก็มีมุมสงบให้นั่งเขียนภาพได้ตามต้องการ

สุดท้ายนี้ คือ หอนอน้ำกว้างอาจจะปลูกบัวหรือไม้ดอกไม้ประดับอื่น ๆ แล้วสร้างหมู่บ้านศิลปินนักเขียนอยู่รายรอบ เพื่อให้พวกเขาเหล่านั้นมานั่งรังสรรค์งานตามความพอใจ และอาจเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้เข้ามาเที่ยวชมได้เช่นกัน มีพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแสดงวิถีชีวิตชาวอีสานอย่างละเอียด สุดท้ายเขาจะเขียนภาพสักสามสี่ภาพเก็บไว้ในสตูดิโอ เขียนพินัยกรรมไว้ว่าอีกหนึ่งร้อยปีให้หุบออก นำภาพมาตั้งไว้ในศิลปะสถาน หรือหอศิลป์อื่นใดที่ไม่ใช่สถานที่ส่วนตัว เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้า ร่องรอยความคิดของคนในศตวรรษก่อน ผ่านภาพจิตรกรรมของเขา เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ต้องการส่งมอบให้แผ่นดินอย่างไม่มีเงื่อนไขใด ๆ

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 268-269)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบทที่ปรากฏในงานศิลปะ โดยการกล่าวถึงความปรารถนาอันแรงกล้าของ ทนง โคตรชมพู ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยพลังของความรักและความศรัทธาที่มีต่องานศิลปะ โดยมีความมุ่งหมายที่จะสร้างศิลปะสถาน เพื่อแสดงนิทรรศการถาวรของเขาและภาพเขียนของศิลปินผู้หนึ่งที่รักในงานศิลปะ สร้างหมู่บ้านศิลปินนักเขียน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแสดงวิถีชีวิตชาวอีสาน และปรารถนาในการเขียนภาพเพื่อเก็บไว้ในสตูดิโอ และเขียนพินัยกรรมเพื่อมอบเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้กับประเทศชาติ ซึ่งความปรารถนาของ ทนง โคตรชมพู นับได้ว่ามีคุณค่าต่อผู้อื่นและประเทศชาติอย่างยิ่ง ผู้เขียนจึงใช้การกล่าวถึงสหบท จากตัวบทที่ปรากฏในงานศิลปะ เพื่อปลูกจิตสำนึกการเห็นความสำคัญ และคุณค่าของงานศิลปะ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทย เพื่อให้ข้อคิดคติสอนใจ รวมไปถึงเพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้อ่าน

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลา ใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่ปรากฏในงานศิลปะ เพื่อให้ความรู้และประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับงานศิลปะของชาติไทย เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของศิลปิน เพื่อถ่ายทอดให้เห็นคุณค่าและความงามของงานศิลปะ เพื่อให้ข้อคิดคติเตือนใจแก่ผู้อ่าน เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้อ่าน และเพื่อช่วยปลูกบประโยชน์และกล่อมเกล่าจิตใจของผู้อ่าน

4.6 ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล

ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล คือ การนำตัวบท (text) ที่เป็นคำกล่าวของบุคคลต่าง ๆ ที่ปรากฏแล้วในสังคม มากล่าวซ้ำในงานเขียน (fiction) อีกครั้งหนึ่ง (ฉัตรชัย สุขุม, 2553: 45)

หนังสืออ่านนอกเวลา ใช้สหบทลักษณะนี้ เพื่อให้ความรู้และข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่ดีแก่ผู้อ่าน เพื่อสร้างแรงบันดาลใจ และให้ข้อคิดคติสอนใจแก่ผู้อ่าน ดังที่จะได้อธิบายต่อไปนี้

ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล ส่วนมากปรากฏพบในหนังสือเรื่อง พ่อ : พระยาอนุমানราชชน ฉากญี่ปุ่น แว้งที่รัก เด็กแนว และชีวิตทง เนื่องจากหนังสือเรื่องพ่อ : พระยาอนุमानราชชน เป็นงานเขียนประเภทสารคดี ชีวิตประวัติ เนื้อหาหาของหนังสือจึงเป็นการบรรยายพรรณนา โดยมีเนื้อหาข้อมูลเท็จจริง ทั้งที่เป็นการเรียบเรียงด้วยภาษาของผู้เขียน และเป็นการนำคำกล่าวของบุคคลอื่นมาใช้ในการเขียน ดังตัวอย่างข้อความว่า

พ่อไม่ค่อยใคร่เอ่ยถึงความรักของพ่อที่มีต่อลูก มีแต่เอ่ยถึงความรักความกตัญญูของพ่อที่มีต่อปู่ย่า เพราะพ่อรู้ซึ่งในความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูกนั่นเอง เพราะเขียนไว้ว่า

“...เมื่อลูกยังเล็กอยู่ (พ่อแม่) ก็ทะนุถนอมกลม่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูเสมอด้วยชีวิตของตนเอง คอยระแวดระวัง แม้แต่หมดก็ไม่ให้ไต่ไกรก็ไม่ให้ตอม ยอมเสียสละทุกอย่างเพื่อลูกเป็นอย่างนั้นทุกรูปทุกนาม และเป็นความรักอันบริสุทธิ์ที่แท้จริงเมื่อเด็กนั้น ถ้าไม่ตายก็ต้องอยู่ในความอบอุ่นของอกพ่อแม่ จนกว่าจะเติบโตพึ่งตัวเองเลี้ยงตัวเองได้ นี่เป็นเพราะใครทำให้เราเป็นเนื้อเป็นตัวของตนเองตลอดรอดฝั่งมาได้ เหตุนี้ถ้าเราได้มีโอกาสตอบแทนสนองคุณพ่อแม่เมื่อแก่เฒ่า ถึงไม่ได้มาก แม้แต่น้อยก็ยังดี ว่าเป็นผู้มีกตัญญูทเวที พระพุทธพจน์ที่ว่า การเลี้ยงดูมารดาบิดา เป็นมงคลสูงสุด...”

(สมศรี สุกุลนันท์, 2560: 99)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล ซึ่งเป็นคำกล่าวของ พระยาอนุमानราชชน ที่ได้อธิบายถึงความเข้าใจในความรัก และมีความกตัญญูต่อบิดามารดา ซึ่งเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่ดี ซึ่งทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจและรู้จักตัวตน ตลอดจนลักษณะนิสัยของพระยาอนุमानราชชน ผู้เขียนจึงใช้การกล่าวถึงสหบท จากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล เพื่อเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่ดีแก่ผู้อ่าน และเพื่อให้ข้อคิดคติสอนใจ

หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง ฉากญี่ปุ่น มีการใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล เนื่องจากผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นชุดข้อมูลที่เป็นความเป็นมาของประเทศญี่ปุ่น ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีการกล่าวอ้างถึงคำประกาศชี้แจง คำกล่าวของบุคคลสำคัญต่าง ๆ ดังตัวอย่างข้อความว่า

รัฐมนตรีต่างประเทศได้แถลงถึงสถานการณ์อันหมดหวังของญี่ปุ่น แต่โดยย่อแล้วสรุปว่า “ถึงเวลาอันสมควรแล้วที่เราจะต้องยอมแพ้ ข้าพเจ้าจะขอให้ที่ประชุมนี้ตกลงยอมแพ้ด้วยความเข้าใจว่า ประกาศปอตสดัมนั้นยอมรับให้ญี่ปุ่นยังมีพระเจ้าจักรพรรดิได้ต่อไป ไม่มีการล้มราชบัลลังก์”

นายพลอะนามิและรัฐมนตรีว่าการสงครามได้เร็วขึ้นยืนด้วยอาการอันเคร่งเครียดแล้วกล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศ”

ต่อจากนั้นผู้มีสิทธิ์ออกเสียงในที่ประชุมได้ลุกขึ้นแสดงความคิดเห็นที่ละคนจนครบ ผลปรากฏว่า คะแนนเสียงเป็น 3 ต่อ 3 ดังที่ นายกรัฐมนตรีสุชุกีไม่คาดหมายไว้ นายกรัฐมนตรีจึงลุกขึ้นกล่าวบังคมทูลต่อพระเจ้าจักรพรรดิว่า

พระเจ้าจักรพรรดิได้มีพระราชดำรัสว่า “เมื่อเป็นดังนั้น เราก็ขอแสดงความเห็นของเรา เราเห็นพ้องป้องกันกับความเห็นของท่านรัฐมนตรีต่างประเทศ รายงานที่ทัพบกและทัพเรือได้ส่งมายังเราเกี่ยวกับสถานการณ์สงครามนั้น แตกต่างกับความเป็นจริงเป็นอันมาก ทัพบกและทัพเรือได้แจ้งต่อเราว่า ได้มีการเตรียมการป้องกันพระราชอาณาจักรไว้พร้อมแล้ว แต่ที่ปรึกษาทางทหารของเราได้มีรายงานไปในทางตรงกันข้าม ในภาวะเช่นนี้ถ้าหากประเทศเราถูกโจมตี ชาวญี่ปุ่นก็จะต้องพากันล้มตายไปสิ้น ถ้าเป็นดังนั้นแล้ว เราก็ไม่สามารถที่จะมอบพระราชอาณาจักรนี้ ให้แก่ผู้ที่จะมาสืบราชสมบัติต่อจากเราไปได้ ด้วยเหตุนี้เราจึงต้องตัดสินใจ เราจำต้องอดทนในสิ่งที่เราไม่สามารถจะทนได้ เราจึงต้องยอมรับปฏิบัติตามประกาศปอตสדםของฝ่ายข้าศึก”

(ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2562: 254-255)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล ซึ่งเป็นคำกล่าวเกี่ยวกับแถลงสถานการณ์การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศญี่ปุ่น ของรัฐมนตรีต่างประเทศ รัฐมนตรีว่าการสงคราม และนายกรัฐมนตรี และเป็นพระราชดำรัสของพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้เขียนจึงใช้การกล่าวถึงสหบท จากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคลดังกล่าว เพื่อเป็นการให้ข้อมูลและข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ของชาวญี่ปุ่น ในการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2

หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง แว้งที่รัก มีการใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคลเป็นส่วนมาก เนื่องจากมีเนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตช่วงหนึ่งของผู้เขียนเมื่อครั้งยังเด็ก ที่อาศัยอยู่กับบิดามารดาที่อำเภอแวง จังหวัดนราธิวาส จึงปรากฏพบคำกล่าวของบุคคลซึ่งเป็น บิดามารดา ครู เพื่อนบ้าน เป็นต้น ดังตัวอย่างข้อความว่า

แม่หยุดมือที่กำลังลิด (ปอก) หนากด้วยกรรไกร มองดูลูกก่อนที่จะพูดว่า

“นี่ น้อย แม่ จะบอกอะไรให้ งานทุกอย่างต้องออกแรงทำทั้งนั้นแหละ นอกจากคนเกียจคร้าน หรือไม่ก็เอาเปรียบคนอื่นเท่านั้นที่ไม่ชอบทำงาน ถึงใครจะเกิดมารวยก็เถอะ ถ้าไม่ทำงานก็เหมือนเอาเปรียบพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่หาไว้ให้ ตอนปู่ย่าตายายหามาให้เก็บไว้ให้ ก็ต้องอาบเหงื่อต่างน้ำกันก่อนทั้งนั้น ลูกจำคำแม่ไว้นะ ให้เกิดมารวยแค่ไหน ถ้าไม่รู้จักเก็บหอมรอมริบ เอาแต่จ่ายอย่างเดียว ไม่นานเงินทองก็จะหมดลง น้อยดูครอบครัวเราก็ได้ พ่อกับแม่ต้องทำงานกันหนักมาก ไม่เพียงแต่หนักเอาเบาสู้ แม่ต้องทำตามที่ยายของลูกศรไว้ด้วย ต้องประหยัดทั้งเงินทั้งแรงถึงจะดี ไหน...ดูจำที่แม่เคยสอนให้ท่องได้ไหม ว่าอย่างไร”

เด็กทั้งสองก็ตอบแม่พร้อมกันว่า “จำได้ค่ะ ไม่รู้จักใช้น้ำเป็นชาน้ำ ไม่รู้จักใช้ฟันเป็นข้าฟัน ”

(ชบาบาน, 2560: 80)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสัทบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล ซึ่งเป็นคำกล่าวของมารดา โดยเป็นคำสอนมีต่อบุตรสาวให้มีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทน และรู้จักเก็บหอมรอมริบ ผู้เขียนจึงใช้การกล่าวถึงสัทบท จากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล เพื่อเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่ดีแก่ผู้อ่าน และเพื่อให้ข้อคิดคติเตือนใจแก่ผู้อ่าน

นอกจากนี้หนังสืออ่านนอกเวลาเรื่อง ชีวิตทอง ได้มีการใช้ลักษณะความเป็นสัทบท จากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล ซึ่งเป็นคำกล่าวของบุคคลที่มีชื่อเสียงและเป็นที่นับถือของคนทั่วไป ดังตัวอย่างข้อความว่า

...เขากับน้องสาวอยากหายจากโรคร้ายไม่รู้ชื่อนี้แน่นอน แต่ไม่อยากไปอยู่ท่ามกลางผู้คนนับหมื่น ที่หลังไหลมาชมพระบารมี ไม่อยากให้ใครอึด ไม่อยากตกเป็นเป้าสายตาของใครต่อใคร เขาอายุและไม่ต้องการให้ใครจ้องมองได้แวตาสมเพชเวทนา เขาจะหลับตาให้แน่นไม่มองใครทั้งนั้น

นี่คือความในใจที่อาจจะมิ “แมกซิม เกรอร์กี้” เท่านั้นที่รู้ว่า “คนช่างน่านหวัศรระย้ออะไรเช่นนั้น คน คำนึงถึงงานน่าทะนง คนควรได้รับนับถือไม่ใช่สงสาร การสงสารเป็นการลดค่าของคนลง”

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 117)

ศิลปินท่านหนึ่งที่เขาชื่นชอบและชื่นชมเป็นพิเศษ คือ ประเทือง เอมเจริญ ศิลปินผู้มีผลงานมากมาย ที่เป็นประจักษ์ต่อสาธารณชน ท่านต่อสู้มาจนวันนี้ ทั้งที่จบการศึกษาในระดับเพียงประถมปีที่เจ็ดเท่านั้นเอง ในเรื่องของเขายังได้เขียนถ้อยคำของศิลปินใหญ่ท่านนี้ไว้ด้วย

“ชนส่วนไหนไม่ว่าใจมูมไหนของโลก ต้องต่อสู้กับสงครามอดอยากที่คล้ายคลึงกัน ความอดอยากที่เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน เต็มไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บ ความหนาวความหิว สงครามแห่งชีวิตที่บางคนไม่เคยได้รับและสัมผัสเลย ตลอดชีวิตของเขา ทั้งที่อยู่ใต้ดวงอาทิตย์เดียวกัน”

(ภาณุมาศ ภูมิถาวร, 2552: 127-128)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนมีการใช้ลักษณะความเป็นสัทบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล ซึ่งเป็นคำกล่าวของบุคคลที่มีชื่อเสียง คือ “แมกซิม เกรอร์กี้” และ “ประเทือง เอมเจริญ” สัทบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคลเป็นถ้อยความที่มีเนื้อหาปลอบประโลม สร้างแรงบันดาลใจ “...คนควรได้รับนับถือไม่ใช่สงสาร การสงสารเป็นการลดค่าของคนลง” ตลอดจนการเข้าใจในสัจธรรมของชีวิต

และการเห็นอกเห็นใจอื่น “สงครามแห่งชีวิตที่บางคนไม่เคยได้รับและสัมผัสเลยตลอดชีวิตของเขา ทั้งที่อยู่ใต้ดวงอาทิตย์เดียวกัน” ผู้เขียนจึงใช้การกล่าวถึงสหบท จากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและให้ข้อคิดคติเตือนใจแก่ผู้อ่าน

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสรุปได้ว่า หนังสืออ่านนอกเวลา ใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล เพื่อให้ความรู้และข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่ดีแก่ผู้อ่าน เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและให้ข้อคิดคติสอนใจแก่ผู้อ่าน

การศึกษาลักษณะการสร้างความเป็นสหบทจากการกล่าวถึงตัวบทอื่น ในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 พบว่า ลักษณะการสร้างความเป็นสหบทจากการกล่าวถึงตัวบทอื่นนั้นมี 6 ประเภท ได้แก่ ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในเพลง ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในวรรณกรรม ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในภาพยนตร์ ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในงานศิลปะ และลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล ผู้แต่งมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบทจากการหยิบยืมตัวบทในวรรณกรรม วรรณคดี และงานศิลปะแขนงต่าง ๆ นั้น 8 ประเภท ได้แก่ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงที่สนับสนุนเนื้อหาให้มีความน่าเชื่อถือ เพื่อสร้างลักษณะนิสัยหรืออัตลักษณ์ของบุคคลที่ถูกกล่าวถึง เพื่อให้ข้อคิดคติสอนใจแก่ผู้อ่าน เพื่อปลุกจิตสำนึกความกล้าหาญ ความเสียสละ และความรักชาติ บ้านเมือง เพื่อช่วยปลอบประโลมและกล่อมเกลาคิดใจ เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของศิลปิน และเพื่อถ่ายทอดให้เห็นคุณค่าและความงามของงานศิลปะ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6” ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความคิดสำคัญและสหบทในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ประเภทสารคดี ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 จำนวน 11 เล่ม สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 การศึกษาความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จากการศึกษาพบความคิดสำคัญที่ปรากฏในหนังสืออ่านนอกเวลา จำแนกได้ 7 ประเภท ได้แก่ 1) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว 2) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ 3) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันการศึกษา 4) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ 5) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม 6) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม และ 7) ความคิดสำคัญเกี่ยวกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1.1.1 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว ผลการศึกษาพบว่า ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว มีจำนวน 3 ด้าน ได้แก่ ความรักความห่วงใยของคนในครอบครัว บทบาทหน้าที่ของบิดามารดา และบทบาทหน้าที่ของบุตร

5.1.1.2 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ผลการศึกษาพบว่า ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีจำนวน 3 ด้าน ได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

5.1.1.3 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ความคิดสำคัญเกี่ยวกับสถาบันการศึกษา มีจำนวน 3 ด้าน ได้แก่ ความสำคัญของการศึกษา การใฝ่เรียนรู้ และความเพียรพยายามในการพัฒนาตนเอง

5.1.1.4 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ผลการศึกษาพบว่า ความคิดสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ มีจำนวน 3 ด้าน ได้แก่ คุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การรู้จักและเข้าใจในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์และการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

5.1.1.5 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม ผลการศึกษาพบว่า ความคิดสำคัญเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม มีจำนวน 7 ด้าน ได้แก่ คือ 1) การสร้างสันติภาพ 2) การมีจิตสาธารณะ 3) ความซื่อสัตย์สุจริต 4) ความมีระเบียบวินัย 5) ความกตัญญู 6) ความพอเพียง และ 7) ความมุ่งมั่นในการทำงาน

5.1.1.6 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม ผลการศึกษาพบว่า ความคิดสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม มีจำนวน 4 ด้าน ได้แก่ 1) วัฒนธรรมประเพณีทางศาสนา 2) วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น 3) วัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิต และ 4) ภูมิปัญญา

5.1.1.7 ความคิดสำคัญเกี่ยวกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย ผลการศึกษาพบว่า มีจำนวน 3 ด้าน ได้แก่ ขนบ ช่าง และประเพณีวัฒนธรรม

5.1.2 การศึกษาสหบทในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จากการศึกษาพบลักษณะการสร้างความเป็นสหบท จากการกล่าวถึงตัวบทอื่น จำแนกได้ 6 ประเภท ได้แก่ 1) ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในเพลง 2) ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ 3) ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในวรรณกรรม 4) ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในภาพยนตร์ 5) ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในงานศิลปะ และ 6) ลักษณะความเป็นสหบทจากตัวบทที่ปรากฏในคำกล่าวของบุคคล

ผู้แต่งมีการใช้ลักษณะความเป็นสหบท จากการหยิบยืมตัวบทในวรรณกรรม วรรณคดี และงานศิลปะแขนงต่าง ๆ นั้น 8 ประเภท ได้แก่ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลอ้างอิงที่สนับสนุนเนื้อหาให้มีความน่าเชื่อถือ เพื่อสร้างลักษณะนิสัยหรืออัตลักษณ์ของบุคคลที่ถูกกล่าวถึง เพื่อให้ข้อคิดคติสอนใจแก่ผู้อ่าน เพื่อปลุกจิตสำนึกความกล้าหาญ ความเสียสละ และความรักชาติบ้านเมือง เพื่อช่วยปลดปล่อยและกล่อมเกลাজิตใจ เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของศิลปิน และเพื่อถ่ายทอดให้เห็นคุณค่าและความงามของงานศิลปะ

5.2 อภิปรายผล

การศึกษาความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 แสดงให้เห็นถึงความหมายของชุดความคิดหรือความคิดสำคัญ ที่ใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารสาระสำคัญหรือสาระสำคัญที่ของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยชุดความคิดเหล่านั้นมีเนื้อหาที่เหมาะสมและสร้างสรรค์ ซึ่งมีส่วนช่วยในการปลูกฝังและหล่อหลอมให้ผู้อ่านมีพฤติกรรมที่ดีงาม สอดคล้องกับ วีรวัฒน์ อินทรพร (2561: 162) ได้อธิบายว่า แนวคิดสำคัญ คือ แก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญของเรื่อง (Theme) คือ สาระสำคัญที่สรุปรวบยอดความคิดสำคัญของเรื่อง ซึ่งอาจเป็นสาระสำคัญของเรื่องที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอไปยังผู้อื่น แก่นเรื่องหรือสาระสำคัญของเรื่องนี้

จะเห็นว่าความคิดสำคัญที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม โดยเฉพาะในวรรณคดีและวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนนั้น มักมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความรู้ ข้อเท็จจริง สร้างเสริมประสบการณ์ และหล่อหลอมขัดเกลাজิตใจผู้อ่านให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม สอดคล้องกับ ไพศาล กรุ่มรัมย์ (2556) ได้ศึกษาโลกทัศน์ในหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมีจุดมุ่งหมายคือทำให้เข้าใจหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และทำให้เห็นคุณลักษณะที่สังคมต้องการปลูกฝังให้กับเยาวชน ผ่านหนังสือ

อ่านนอกเวลา ซึ่งจากการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า วรรณคดีและวรรณกรรมมีคุณค่าต่อเด็กและเยาวชน สอดคล้องกับ วิริยะ สิริสิงห (2524) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการอ่านหนังสือสำหรับเด็กไว้ว่า การให้เด็กอ่านหนังสือก็เพื่อจะส่งเสริมความงอกงามในด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และสติปัญญา โดยเฉพาะด้านอารมณ์ จิตใจและสติปัญญานั้น หนังสือจะช่วยได้มาก ทั้งในด้านการให้ความสนุกเพลิดเพลิน หนังสือให้ความจริงใจหรือความสุขทางใจ ให้ได้รับความรู้ ความคิด ก่อให้เกิดปัญญาหรือคิดเป็นและมีเหตุผล ส่งเสริมจินตนาการในทางสร้างสรรค์ และได้อารมณ์ที่พึงปรารถนา ซึ่งในปัจจุบันหาได้ยากมาก

หนังสืออ่านนอกเวลา จึงมีส่วนสำคัญในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาภาษาไทย ดังที่สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ (2560) กล่าวว่า หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้เป็นหนังสือ ที่ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่ง ตามหลักสูตรนอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้อ่านนอกเวลาเรียน โดยถือว่ากิจกรรมการเรียนเกี่ยวกับหนังสือนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนตามหลักสูตร คำกล่าวข้างต้นที่กล่าวมานั้น แสดงให้เห็นว่า หนังสืออ่านนอกเวลา คือ หนังสือที่มีรูปแบบการเขียนหลากหลายประเภท มุ่งเน้นให้นักเรียนมีนิสัยรักการอ่าน เป็นหนังสือที่มีสาระความรู้ ความเพลิดเพลิน ส่งเสริมจินตนาการ มีเนื้อหาที่ดีและสร้างสรรค์ ส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

จากการอธิบายผลข้างต้น จะเห็นได้ว่าความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 เป็นชุดความคิดที่มีการสื่อความหมายแตกต่างกันออกไปตามเจตนารมณ์ของผู้เขียน โดยมีเนื้อหาที่ดีและสร้างสรรค์ ส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน

ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา ถูกถ่ายทอดไปสู่ผู้อ่านผ่านกลวิธีทางภาษา ลักษณะการกล่าวถึงตัวบทอื่นในงานเขียน หรือที่เรียกว่า สหบท โดยอาจปรากฏได้หลายลักษณะ เช่น การเขียนเลียนแบบ การอ้างถึง การอธิบายความ การอ้างอิง การให้แหล่งที่มา การล้อเลียน การพูดพาดพิงหรือพูดเป็นนัย ซึ่งสอดคล้องกับ อีรา สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา (2548) ที่ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการศึกษาสัมพันธ์บทหรือสหบทว่า ผู้อ่านต้องพึงเข้าใจว่าตัวบทวรรณกรรมเป็นตัวบทที่ส่วนผสมทุกอย่างล้วนมีนัย อาจปรากฏได้หลายลักษณะ เช่น การเขียนเลียนแบบ การอ้างถึง การอธิบายความ การอ้างอิง การให้แหล่งที่มาการล้อเลียน การพูดพาดพิงหรือพูดเป็นนัย การปรับเปลี่ยน การสร้างคำภาพ หรือข้อเขียนใหม่อีกชุดหนึ่ง ผลงานที่มีลักษณะสัมพันธ์บทนี้ แสดงให้เห็นว่าส่วนที่เป็นการหยิบยืมมีความสำคัญ และเป็นกฎเกณฑ์ที่ผู้ประพันธ์เลือกใช้ นับเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์ ซึ่งการใช้กลวิธีทางสหบทจะช่วยให้ผู้อ่านเห็นว่า สหบททำหน้าที่อย่างไรในฐานะมือเป็นเครื่องมือในการนำเสนอความคิดสำคัญชุดต่าง ๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉัตรชัย สุขุม (2553) ได้ศึกษา ลักษณะสหบทในนวนิยายเรื่อง กรูกันออกมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะความเป็นสหบท และวัตถุประสงค์การใช้ความเป็นสหบท ผลการวิจัยสอดคล้องกันในด้านลักษณะความเป็นสหบท จากการกล่าวถึงตัวบทอื่น ทั้งจากตัวบทที่เป็นวรรณกรรม ภาพยนตร์ เพลง งานศิลปะ เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ และคำกล่าวของบุคคลอื่น แต่ไม่สอดคล้องกันในด้านวัตถุประสงค์การใช้ความเป็นสหบท เนื่องจากประเภทงานเขียนของตัวบทที่ใช้ในการวิจัยมีความแตกต่างกัน

จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น คือ ลักษณะความสอดคล้องเกี่ยวกับการศึกษาความคิดสำคัญ และสททในหนังสืออ่านนอกเวลา ซึ่งวรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ผู้วิจัยได้นำมาเปรียบเทียบให้เห็นถึงผลการศึกษาค้นคว้า ถึงแม้ว่าการศึกษาในประเด็นนี้จะมีความคล้ายคลึงกันอยู่บ้าง แต่งานวิจัยเล่มนี้มีความแตกต่างจากการศึกษาเล่มอื่น ๆ ทั้งในด้านของขอบเขต ความหมาย และกลวิธีในการนำเสนอสทท

ความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 จึงเป็นชุดความคิดที่สาระความรู้ ความเพลิดเพลิน ส่งเสริมจินตนาการ มีเนื้อหาที่ดีและสร้างสรรค์ ส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย และมีส่วนช่วยในการหล่อหลอม และปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีให้เกิดแก่ผู้เรียน สอดรับกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่ว่า ผู้เรียนจะต้องมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสิ่งที่ดีงามในสังคม ให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา หรือสถานศึกษา ควรมีนโยบายและแนวทางปฏิบัติ ที่ชัดเจนสำหรับครูผู้สอน ในการกำหนดเป็นนโยบายให้ครูผู้สอนนำหนังสืออ่านนอกเวลาเป็นส่วนหนึ่ง ของการเรียนรู้ตามหลักสูตร และนำไปปรับใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในทุกระดับชั้น ทั้งใน ห้องเรียนและนอกห้องเรียน และควรจัดให้มีระบบการติดตามประเมินผลการนำหนังสืออ่านนอกเวลา ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเป็นระยะและต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ความเข้าใจ สร้างแรงบันดาลใจที่ได้รับจากการอ่าน ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สูงสุด และ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการบริหารการเรียนรู้ในชีวิตประจำวัน

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

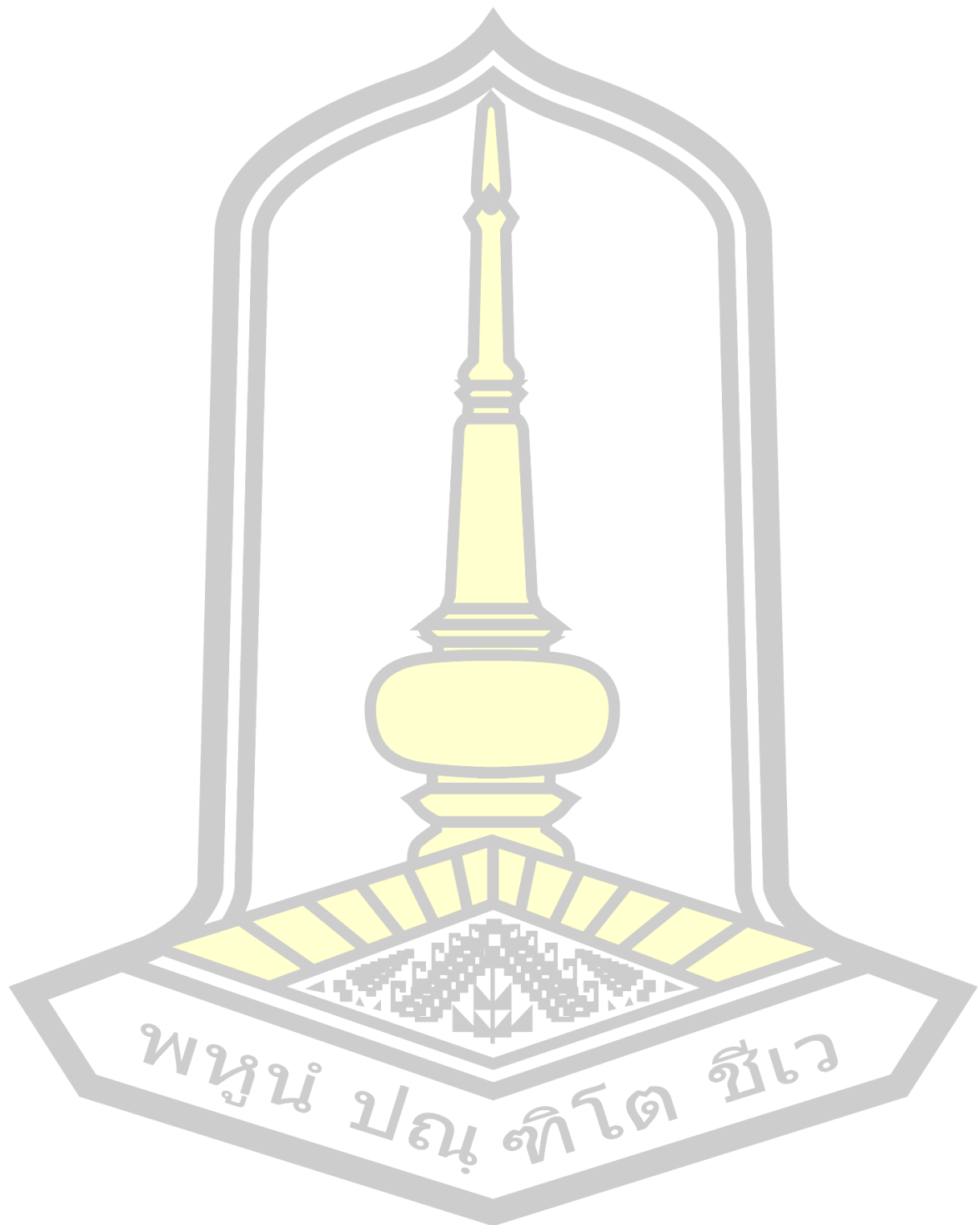
5.3.2.1 ครูผู้สอนรายวิชาภาษาไทย สถานศึกษา หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการจัดการเรียนการสอน สามารถใช้ผลวิจัยเป็นแนวทางในการกำหนด หรือแนะนำหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทยให้นักเรียนได้อย่างเหมาะสม

5.3.2.2 ฝ่ายวิชาการและครูผู้สอนกลุ่มสารการเรียนรู้ภาษาไทย ควรกำหนดรายชื่อ หนังสืออ่านนอกเวลา และสามารถนำผลวิจัยเป็นข้อมูล หรือแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกหนังสือ เพื่อนำมากำหนดเป็นหนังสืออ่านนอกเวลาที่สำคัญ และสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันให้แก่ผู้เรียน

5.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

5.3.3.1 ควรมีการศึกษาความคิดสำคัญในหนังสืออ่านนอกเวลาจากรูปแบบ การแต่งประเภทต่าง ๆ ทั้งบันเทิงคดีและสารคดี ในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เพื่อให้เห็นภาพรวมและลักษณะร่วมของหนังสืออ่านนอกเวลา ที่ครอบคลุมและเด่นชัดมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2525). คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการเรื่องการกำหนดหนังสือเรียนสำหรับ
เลือกใช้ในโรงเรียนระดับประถมศึกษา ปีการศึกษา 2526. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและ
มาตรฐานการศึกษา.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). แนวทางการพัฒนาการวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึง
ประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ:
สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.
- กนกวรรณ พวงประยงค์ และसानิตย์ หนูนิล. (2561). สังคมชนบทไทยสมัยใหม่กับปัจจัยกำหนด
วิถีการดำเนินชีวิต. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 44(2).
- กิตติธัช สีหะวงษ์ (2557). ค่านิยมด้านจิตสาธารณะในหนังสือนอกเวลา ประเภทนวนิยาย
ที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษา ตามหลักสูตร
แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2521). วรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2559). วัฒนธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม
กระทรวงวัฒนธรรม.
- กลุ่มจิตต์ พลายเวช. (2527). หนังสือสำหรับเด็ก. กรุงเทพฯ: บรรณกิจการพิมพ์.
- คณาจารย์คณะอักษรศาสตร์. (2550). วรรณคดีพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ศีกฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว. (2544). ฉากญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- จันทิมา อังคพณิกิจ. (2554). “สหบท : มุมมองใหม่ในการวิเคราะห์ภาษาและวาทกรรม,”
วารสารภาษาและภาษาศาสตร์, 29(2), มกราคม-มิถุนายน, 2554.
- จันทิมา อังคพณิกิจ. (2562). การวิเคราะห์ข้อความ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิตาภา การค้า. (2561). โครงการเสริมสร้างครอบครัวอบอุ่นเข้มแข็ง. (ออนไลน์) ได้จาก :
<https://localfund.happynetwork.org/project/27353>.
(สืบค้นเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2564).
- จินตนา ไบกาซุย์. (2534). แนวทางการจัดทำหนังสือสำหรับเด็ก. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสน์.
- จุฑาจิตร ประดิษฐเจริญ และบังอร โสฬส. (2560). บทบาทของอัตลักษณ์องค์กร และความมุ่งมั่น
ทุ่มเทในการทำงาน ที่มีต่อพฤติกรรมความเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร.
วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 37(3), 2560.
- จุฑาทิพย์ อีระภาค. (2529). วิเคราะห์จริยธรรมในหนังสืออ่านนอกเวลาระดับมัธยมศึกษา
ตอนปลาย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- ฉัตรชัย สุขุม. (2553). ลักษณะสหบทในนวนิยายเรื่อง กรูกันออกมา ของปรีทรรศ หุตางกูร.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ชบาบาน. (2554). แว้งที่รัก. พิมพ์ครั้งที่ 2. สารคดี.

- ชลอ รอดลอย. (2551). **การเขียนสารคดี**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ณัฐพล ทองภักดี. (2550). **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : ความเป็นมาและความหมาย**.
วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, 47(1), 2550.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์ : แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัชชากรีย์. (2561). **เส้นเลือดสีขาว**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: อินสปายร์.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2553). **ด้วยแสงแห่งวรรณคดีเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถวัลย์ มาสจรัส. (2535). **การเขียนหนังสือส่งเสริมการอ่านและหนังสืออ่านเพิ่มเติม**. ตันอ้อ.
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. (2525). **การเขียนสารคดี**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2553). **การเขียนสารคดีภาคปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: ทีคิวพี.
- ธีรา สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา. (2548). **สัมพันธ์ (Intertextuality) ในฐานะวิธีการหนึ่งของวรรณคดี**
วิจารณ์. มนุษยศาสตร์สาร, 6(1), มกราคม-มิถุนายน, 2548.
- นิตยา วรรณกิตร์. (2559). **วรรณกรรมสำหรับเด็ก**. กรุงเทพฯ: อินทนิล.
- นพพร ประชากุล. (2552). **สัมพันธ์. ใน ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยวรรณกรรม**.
อ่านและวิภาษา.
- นวลอนงค์ สุวรรณเรือง. (2544). **สถาบันครอบครัวในนวนิยายของ ชมัยกร แสงกระจ่าง :**
แนวคิดและวิธีนำเสนอ แนวคิด. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย.
- บรรเทา กิตติศักดิ์. (2526). **เอกสารการสอนวิชาการสอนภาษาไทยหน่วยที่ 13**.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. (2514). **หัวใจของวรรณคดี. วรรณไวทยาการ**. โครงการ
ตำราทางสังคมศาสตร์.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2536). **ตลอดวรรณกรรมไทย**. โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮาส์.
- ปริญญา ฤทธิ์เจริญ. (2526). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์งานเขียนของ นิมิตร ภูมิถาวร**.
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปริญญากร วรวรรณ, ม.ล. (2547). **มิตรภาพต่างสายพันธุ์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. บุรพา.
- ประจวบ ทองศรี. (2565). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมของชาวไทยพุทธ**
และชาวไทยมุสลิม กรณีศึกษา: ชุมชนแหลมบก ตำบลบานา อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี.
วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี, 18(1), มกราคม-มิถุนายน, 2565.
- ประภาส แก้วเกตุพงษ์ และวิเชียร แสนมี. (2562). **การเสริมสร้างสันติภาพในสังคมด้วยหลัก**
กตัญญูคุณตเวทีตาธรรม. วารสารวันมูอองแหงพุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 6(2),
กรกฎาคม-ธันวาคม, 2562.
- ประทีน มหาจันทร์. (2530). **การสอนอ่านเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

- พิทวัส จำปา. (2564). คำสอนในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย วรรณคดีวิจักขณ์
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ไพศาล กรุมรัมย์. (2556). การศึกษาโลกทัศน์ในหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทย
ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พรนภา อิงสถิตธนวันต์ และวรรณนะ หนูหมื่น. (2566). หนังสือแบบเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษา
ตอนต้นกับการนำเสนอบทบาทหน้าที่พ่อและแม่แก่เยาวชน. วารสารเทคโนโลยีภาคใต้.,
16 (2), กรกฎาคม-ธันวาคม, 2566.
- พรพิทักษ์ เข็มบาสัตย์ และวรรณพล พิมพ์สวัสดิ์. (2563). แนวทางการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม
ในสังคมไทย. วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง มหาวิทยาลัยบูรพา,
9(2), พฤษภาคม-สิงหาคม, 2563.
- ภาณุมาศ ภูมิถาวร. (2552). ชีวิตทอง. โพสต์บุ๊กส์.
- ภิกษุณีรัตน ธรรมเจตนา และพระมหาบุญไทยบุญมโน. (2564). แนวคิดการสร้างสันติภาพตามแนว
พุทธปรัชญาเถรวาท. วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.,
19(2), กรกฎาคม - ธันวาคม 2564.
- แม่นมาส ขวลิต. (2528). การรณรงค์เพื่อส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน. กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ.
- มนต์จันทร์ อินทรจันทร์. (2555). รายงานการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์หนังสืออ่านนอกเวลา ประเภท
สารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ยุพดี ฤทธิ์สิทธิ์. (2522). การวิเคราะห์คุณค่าของเรื่องสั้นที่ใช้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาในระดับ
มัธยมศึกษาตอนปลาย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนา ศรีมงคล. (2541). การวิเคราะห์หนังสืออ่านนอกเวลาและสภาพการใช้หนังสือ
อ่านนอกเวลา วิชาภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดราชบุรี.
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รัตน์ชัย สัจจพันธุ์. (2550). วรรณกรรมปัจจุบัน TH431. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิริยะ สิริสิงห. (2524). การเขียนหนังสือสำหรับเด็ก. สุวีริยาสาสน.
- วินทร์ เลียววาริณ. (2561). สองแขนที่กอดโลก. บริษัท 111 จำกัด.
- วีรวัฒน์ อินทรพร. (2561). วรรณคดีวิจารณ์. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศรัณย์ ทองปาน. (2554). ช ข้าง กับ ค คน. สารคดี.
- ศิวกร ไควศวนนท์. (2533). การวิเคราะห์หนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทยประเภทร้อยกรองใน
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศรีภูมิ อัครมาส. (2545). กิจกรรมการสอนหนังสืออ่านนอกเวลา. หน้าต่างสู่โลกกว้าง.
- ศุภพร นิมิตรกุล. (2525). การทำหนังสืออ่านสำหรับเด็กด้วยวิธีง่าย ๆ. ประชาศึกษา.,
33(10), 11-13.
- สกล สุขสวัสดิ์ และมนัสนันท์ น้ำสมบูรณ์. (2560). การพัฒนาค่านิยมความรักชาติ ศาสนาและ
ส.พลายน้อย. (2554). ขนแม่เอ๋ย. สารคดี.
- สมร เจนจิระ. (2527). แนวทางการสอนอ่านหนังสือนอกเวลา. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สะอาด บุญยงค์. (2544). การวิเคราะห์หนังสือเสริมประสบการณ์วิชาภาษาไทย.

มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สายทิพย์ นุกูลกิจ. (2543). วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางเขน.

สีธา พินิจภูวดล. (2554). อัลเฟรด โนเบล. พิมพ์ครั้งที่ 4. ไทยวัฒนาพานิช.

สุภาวรรณ แก้วปองปก. (2540). การวิเคราะห์วิถีชีวิตประชาธิปไตยที่ปรากฏในหนังสือ

อ่านนอกเวลา วิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สุรางค์ แจ่มดวง และคณะ. (2543). วิเคราะห์จริยธรรมในหนังสืออ่านนอกเวลา ประเภทบันเทิงคดี

ร้อยแก้วระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สุณี เนียมคำ. (2559). สหบทในบทละครจีนเรื่อง ซีเซียงจี้ แห่งราชวงศ์หยวน. จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

สมศรี สุกุมลนันทน์. (2560). พ่อ : พระยาอนุমানราชธน. พิมพ์ครั้งที่ 5. ส่องสยาม.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สถาบันภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). แนวทางการ

จัดการเรียนรู้หนังสืออ่านนอกเวลา สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลาง

การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. สกสศ.ลาดพร้าว.

อติมาส มากจ้อย. (2543). การวิเคราะห์นวนิยายสังคมชนบทจากหนังสืออ่านนอกเวลา

วิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง 2533).

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อนุমানราชธน, พระยา. (2514) วัฒนธรรมและธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของไทย. ม.ป.พ.

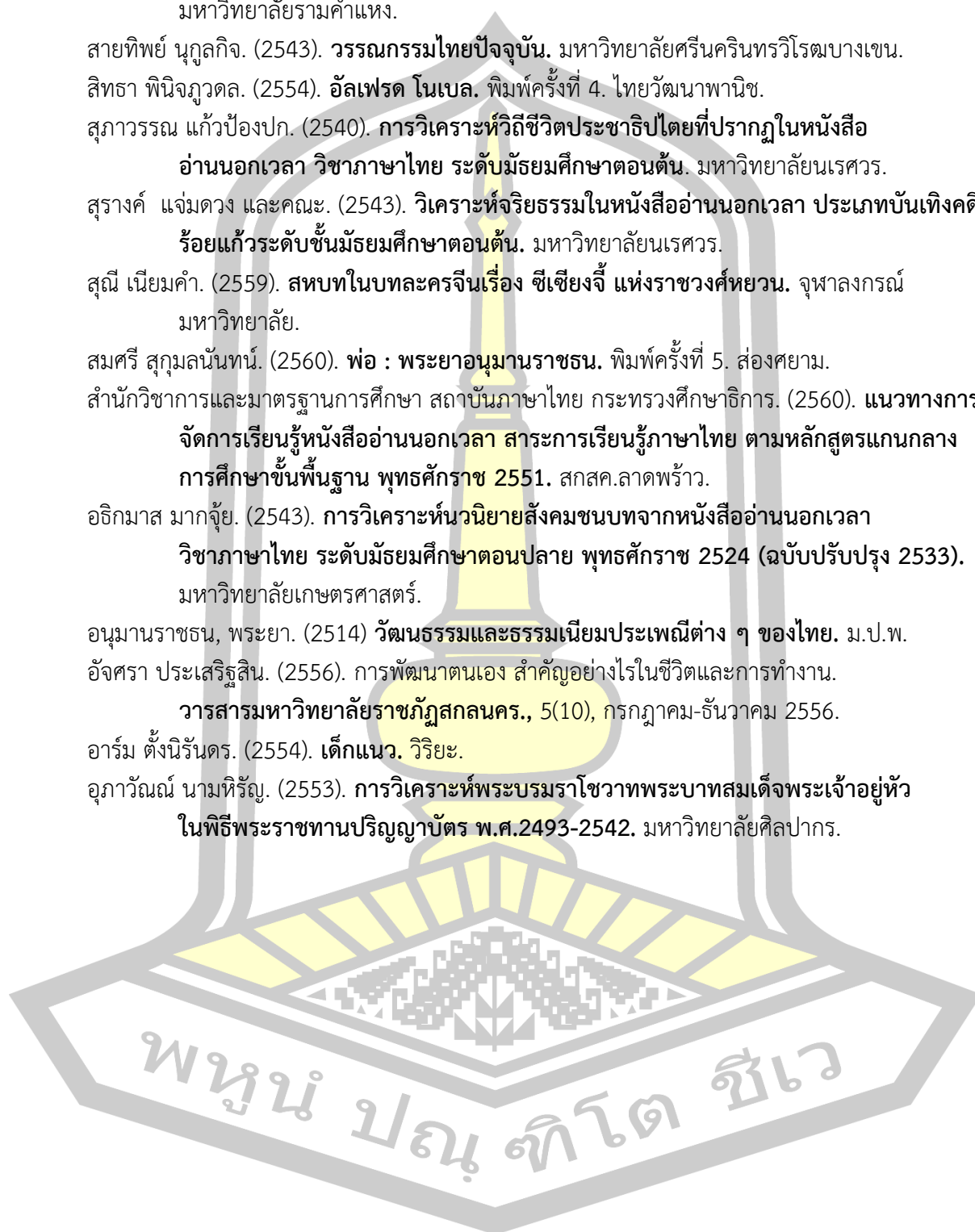
อจศรา ประเสริฐสิน. (2556). การพัฒนาตนเอง สำคัญอย่างไรในชีวิตและการทำงาน.

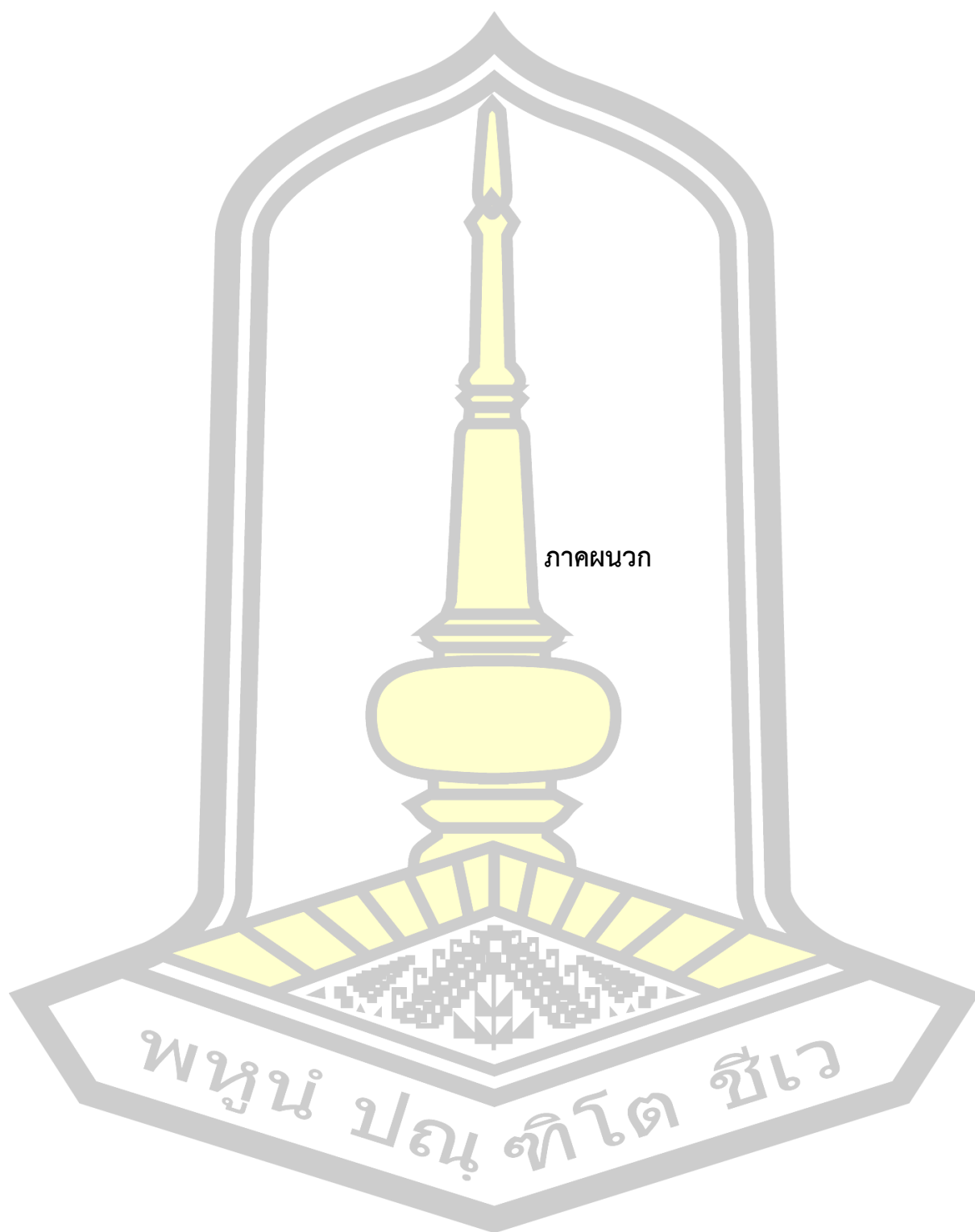
วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร., 5(10), กรกฎาคม-ธันวาคม 2556.

อาร์ม ตั้งนิรันดร. (2554). เด็กแนว. วิริยะ.

อุภาวัฒน์ นามหิรัญ. (2553). การวิเคราะห์พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร พ.ศ.2493-2542. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาคผนวก

พูน ปณ จิต ชีเว

ภาคผนวก ก

รายชื่อและรายละเอียดของหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย
ประเภทสารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

รายชื่อและรายละเอียดของหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภท
สารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

1. หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง ขนแม่เอ๋ย มีเนื้อหาจำนวน
25 เรื่อง ดังนี้

- 1) ที่มาของคำว่าขน
- 2) ประเภทขน
- 3) ชื่อของขน
- 4) ชื่อขนโบราณ
- 5) ขนหม้อแกง-แข้งมา
- 6) กินสามถ้วย-กินสี่ถ้วย
- 7) ขนต้ม
- 8) ข้าวตอก-ข้าวเฒ่า
- 9) ข้าวตู-ข้าวตัง
- 10) ขนครึ่งพุทธกาล
- 11) ขนกระทะ
- 12) ขนฝรั่ง
- 13) ขนกวาน
- 14) ขนสารทขาวได้
- 15) กระจาสารท
- 16) ขนเดือน 11
- 17) ขนในประเพณีแต่งงาน
- 18) ขนเลี้ยงพระ
- 19) ขนแบบจีน
- 20) ของหวานเบ็ดเตล็ด
- 21) วิธีขายขน
- 22) ข้าวทิพย์
- 23) ข้าวยา
- 24) ข้าวปายาส
- 25) ขว้างข้าวเฒ่า

2. หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง ข ช้าง กับ ค คน มีเนื้อหา
จำนวน 23 เรื่อง ดังนี้

- 1) กำเนิดช้าง
- 2) สัตว์ศักดิ์สิทธิ์
- 3) เทพพาหนะ
- 4) ช้างในพระศาสนา

- 5) ช้างรอบ-ช้างล้อม
- 6) จับช้าง
- 7) รบหลังช้าง
- 8) อาวุธหนัก
- 9) พระเจ้าช้างเผือก
- 10) ของขวัญชิ้นใหญ่
- 11) ใคร ๆ ใครค้าช้าง
- 12) พลายมงคล
- 13) ลูกช้างลูกคน
- 14) ลงโทษอย่างหนัก
- 15) ดูช้างให้ดูหาง
- 16) ช้างร้าย
- 17) ยศช้าง ขุนนางพระ
- 18) ชายชื่อช้าง
- 19) ช้าง-ไทย-ใน-แสดมภ์
- 20) หูช้าง
- 21) เมื่อคืนหนูฝันประหลาดนัก
- 22) เคยเห็นช้างหรือเปล่า
- 23) ในจินตนาการ

3. หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง เด็กแนว มีเนื้อหาจำนวน 7 เรื่อง ดังนี้

- 1) เมื่อความดังไล่ล่าคุณ... ชีวิตที่เลือกแล้วของ แบงค์ งามอรุณโชติ
- 2) A Beautiful Mind เข้าใจตัวตน... จารุพล สติรพงษ์สุทธิ
- 3) คนตราสังห์ กลั่น-กรองกว่าจะเป็น วรรณสิงห์ ประเสริฐกุล
- 4) การเมืองเรื่องไม่น่าเบื่อ : เล่น msn กับแฟนพันธุ์แท้การเมืองไทย ทศพล เชี่ยวชาญประพันธ์
- 5) อยู่กับสิ่งที่มิใช่สิ่งที่ฝัน และทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุด พิเชษฐ์ พิณทอง
- 6) The Letter คมศักดิ์ ชุ่มปลั่ง
- 7) บ้านไว้เพื่อสะสม ความอุดมแห่งแผ่นดิน ดอกไม้ป่า... วิชุดา บาริศรี

4. หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง บ้านเล็กในป่าใหญ่ มีเนื้อหาจำนวน 13 ตอน ดังนี้

- 1) บ้านเล็กในป่าใหญ่
- 2) วันคืนในฤดูหนาว
- 3) ปีนยา

- 4) คริสต์มาส
- 5) วันอาทิตย์
- 6) หมีใหญ่สองตัว
- 7) หิมะน้ำตาล
- 8) งานเต้นรำที่บ้านคุณปู่
- 9) เข้าเมือง
- 10) ฤดูร้อน
- 11) การเก็บเกี่ยว
- 12) เครื่องจักรพิเศษ
- 13) กวางในป่า

5. หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง เส้นเลือดสีขาว มีเนื้อหาเป็น การเขียนบันทึกประจำวัน จำนวน 92 วัน

6. หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง อัลเฟรด โนเบล มีเนื้อหา จำนวน 7 ตอน ดังนี้

- 1) หนูน้อยกวีซีไรต์ผู้รักเรียน
- 2) ท่องโลก-ทัศนศึกษา
- 3) สืบสานงานวิศวกรรม-เคมี ตามรอยเท้าของบิดา
- 4) ค้นพบไดนาไมต์ ความยิ่งใหญ่แห่งความสำเร็จ
- 5) เศรษฐีชี้เหงาพเนจร
- 6) พินัยกรรมเพื่อพัฒนาวรรณคดี วิทยาศาสตร์ และสันติภาพของโลก
- 7) รางวัลโนเบล

รายชื่อและรายละเอียดของหนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย ประเภท สารคดี ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

1. หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง ฉากญี่ปุ่น มีเนื้อหาจำนวน 15 เรื่อง ดังนี้

- 1) เหตุจูงใจ
- 2) เกาะญี่ปุ่นและคนญี่ปุ่น
- 3) ชินโต
- 4) ภัคดีสาม
- 5) บุษิโด
- 6) บุตสุโด
- 7) รากฐานแห่งสังคมญี่ปุ่น
- 8) เทวดาและทหาร

- 9) รวมชาติ
- 10) การเปลี่ยนแปลงที่บังคับไม่ได้
- 11) แผ่นดินใหม่ยุคใหม่
- 12) ยุคมือใครยาว
- 13) สงครามและความปราชัย
- 14) พระอาทิตย์ตกแล้วก็กลับขึ้นได้อีก
- 15) ฤดูใบไม้ผลิยังอยู่อีกไกลนัก

2. หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง ชีวิตทอง มีเนื้อหาจำนวน 6 ตอน ดังนี้

- 1) ความนำ : พุงผีเสื้อ
- 2) โลกใต้หลังคา
- 3) ร้ายฝันในพันธนาการ
- 4) นกพเนจร
- 5) สุดปลายปีกฝัน
- 6) เสกศิลป์สตูดิโอ

3. หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง พ่อ : พระยาอนุমানราชชน มีเนื้อหาจำนวน 8 ตอน ดังนี้

- 1) ชีวิตวัยเยาว์
- 2) ชีวิตราชการ
- 3) ชีวิตครอบครัว
- 4) บ้านของพ่อ
- 5) ลูกของพ่อ
- 6) เพื่อนของพ่อ
- 7) งานเขียนของพ่อ
- 8) วันสุดท้ายของพ่อ

4. หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง มิตรภาพต่างสายพันธุ์ มีเนื้อหาจำนวน 25 เรื่อง ดังนี้

- 1) กองไฟ
- 2) นกในดวงใจ
- 3) มิตรภาพ
- 4) หนทางข้างหน้า
- 5) ภูเขา
- 6) เสือดาวกับวัว

- 7) ฆะตกรรมของนักล่า
- 8) บทเพลงของพฤษณีไพร
- 9) ฆะต๊ะ
- 10) ตรี มอ กาเซะ
- 11) คนกับช้าง
- 12) เราและเธอ
- 13) อีกฟากหนึ่งของภูเขา
- 14) บนยอดดอย
- 15) บางความทรงจำที่ภูเขี้ยว
- 16) ป่าและความเชื่อ
- 17) เสียงเรียก
- 18) เดินทาง
- 19) ลูกผู้ชาย ใบไม้ และป่าทึบ
- 20) เสือนอกกรง
- 21) เสือในวัด
- 22) ช้างหลังช้าง
- 23) สัตว์ป่าและการถ่ายภาพ
- 24) หลังเลนส์ในดงลึก
- 25) กล้องกับรถ

5. หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง แว้งที่รัก มีเนื้อหาจำนวน 19 เรื่อง ดังนี้

- 1) พ่อจำ แม่จำ (1)
- 2) พ่อจำ แม่จำ (2)
- 3) มามู
- 4) โรงเรียนสันโดษ : ดอกไม้ให้ครู
- 5) ดอกเหี่ยว (1)
- 6) ดอกเหี่ยว (2)
- 7) ฮารีรายอ ฮารีกายอ
- 8) สมัครสมาน
- 9) สามัคคี
- 10) ยางพารา
- 11) สามเฒ่า : หมอผีผู้วิเศษ
- 12) สามเฒ่า : ช่างทำตะเกียง
- 13) สามเฒ่า : กลิ้งค้ำขายกาแฟ
- 14) สังคมสันโดษ

- 15) เพียงแค่แตกต่าง
- 16) ย่อมไม่ร้างสามัคคี
- 17) แผลงฤทธิ์
- 18) เพิ่งรู้กำเนิด
- 19) ความประทับใจที่มีต่อน้อยและแหว่งที่รัก

6. หนังสืออ่านนอกเวลา สารการเรียนรู้ภาษาไทย เรื่อง สองแขนที่กอดโลก มีเนื้อหา
จำนวน 48 เรื่อง ดังนี้

- 1) รักข้ามพรมแดนสงคราม
- 2) เมื่อถูกถีบลมน้ำ
- 3) ก่อนขึ้นเขาสูง
- 4) ผัดไทยหนึ่งนาทีกครั้ง
- 5) เห็นมดเท่าช้าง
- 6) เป็นวิธีที่โลกสร้างขึ้นมาน่าอย่างนี้แหละ
- 7) แผลเป็นของ คิม ฟุก
- 8) อหกดีกว่ารักไม่เป็น ?
- 9) ลดขนาดของปัญหา
- 10) ฉัพพรรณรังสี
- 11) หนทางสายที่สอง
- 12) เสพติดเทคโนโลยี
- 13) พิษทางใจ
- 14) กั้นเหว
- 15) วันที่ 1 มกราคม
- 16) คนตาบอดในฤดูใบไม้ผลิ
- 17) แวนด้าดำ
- 18) คำบอกคำลับ
- 19) ชื่อเสียงกับความสุข
- 20) ประชดชีวิต
- 21) โกรธหมาอย่ากัดหมา
- 22) แอปเปิ้ลสีแดง
- 23) คำทำนาย 12 นักชัตร
- 24) ตายอย่างหมดจด
- 25) สมุนไพรอันตราย 13 ชนิด
- 26) เสียตายที่
- 27) ไม้คาน
- 28) เช็กช่วยชาติ

- 29) พ่ายแพ้อย่างสง่างาม
- 30) มารารอน
- 31) เด็กหญิงที่สวยงามที่สุดในโลก
- 32) ป้าย สต.
- 33) ของหวาน
- 34) ชายผู้ที่ระเบิดปรมาณูหล่นใส่หัวสองหน
- 35) หลุมอากาศ
- 36) จดหรือไม่จด
- 37) ไม่ทำยอดทอง กระบองยอดเพชร
- 38) เครื่องมือพิเศษ GT 200
- 39) เสือกับหน้ากากมนุษย์
- 40) ยี่สกที่ไม่ยอมกินเบ็ด
- 41) บวกกับลบ
- 42) หัวกับเท้า
- 43) วิกฤตกับโอกาส
- 44) เส้า
- 45) ตะบองเพชรกับน้ำฝน
- 46) ลอตเตอรี่สามใบ
- 47) ลูกปลาในแอ่งน้ำ
- 48) ยานเวลากับเครื่องมือพยากรณ์อากาศ

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นางสาวจุฑามาศ วรรณปะกา
วันเกิด วันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2536
สถานที่เกิด อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 15 ตำบลโคกลำดวน อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ รหัสไปรษณีย์ 44120
ตำแหน่งหน้าที่การงาน ครู
สถานที่ทำงานปัจจุบัน โรงเรียนบ้านท่าเรือ หมู่ที่ 7 ตำบลท่าม่วง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์ 31150
ประวัติการศึกษา
พ.ศ. 2552 มัธยมศึกษาตอนต้น
โรงเรียนดงใหญ่วิทยาคม รังษีเขมรินทร์
อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. 2555 มัธยมศึกษาตอนปลาย
โรงเรียนดงใหญ่วิทยาคม รังษีเขมรินทร์
อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. 2560 ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.)
สาขาวิชาภาษาไทย (เกียรตินิยมอันดับ 1)
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
พ.ศ. 2567 ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.)
สาขาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปณ ภัโต ชีวะ